

Dr. B. Jurišić

HRVATSKA ČITANKA

ZA

ZA II. RAZRED SREDNJIH UČILIŠTA

DEVETO IZDANJE

PRIREDIO

IVAN ŠARIĆ,

KR. PROFESOR I. REALNE GIMNAZIJE ZAGREBAČKE

UKORIČENA STOJI 2 K

U ZAGREBU

TROŠAK I NAKLADA KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEM. VLADE.

1916.

Ova se knjiga ne smije skuplje prodavati nego za cijenu naznačenu na prednjoj strani.

Kr. zemaljska tiskara u Zagrebu.

SADRŽAJ

(Zvjezdica znači, da je članak s kraja na kraj naglašen.)

A. Proza

B. Pjesme

I. Narodne pjesme

II. Umjetničke pjesme

C. Narodne poslovice

D. Bilješke o piscima

Pregled pisaca i pjesnika.

A. Proza.

1.

Pozdrav na početku školske godine.

Od Frana Kurelca.

Evo je i nama prispio dan, da se opet sastanemo. Ovoga ljeta, što je bilo, učili ste, te što je koji mogao ili htio, to je i naučio. Sad ste počinuli, te eto vas opet, nànovo da učite te ljudi budete. Truda se nè bôjte, muke se ne plašite! Na trúdu žito rodi, ò muci grozdovi vise. Da se radi, to je suđeno svima; to je suđeno čòvjeku, što razum ima, to je suđeno stvoru, što ga ne ima. Tèžâk i njegova čēljâd zorom se dignu te se raziđu, da polje pòorû i okopaju, da žito posiju i pobranaju,[1]) da lúku[2]) pokose i strn[3]) požanju, da snopove ovȑhû i grozdove pòberû. Ako žitar žitnice puni, a to mrávak svoj mràvinjâk puni; ako prelja svilu prede, to joj bubica pomaže; ako mostar preko vode mostove gradi, to će dabar ispod vode kuće da sagradi; ako knjïževnîk mudrih naroda knjige pròbîrâ te vàs dobar nauk katkad u jednu knjižicu smetne, to i pčela sve livade oblètî te sladak med u košnicu spremi. Eto vïdite, da svi rade, i razuman čovjek i nijemo živínče. I nesamo da rade, nego još u svoje vrijeme rade. Zidar u ljeto gradi kuće i palate, u zimu planduje; ali kako mlado sunce plane: to je i njemu oruđe u ruci, te premeće kamen i žličicom radi. Ptica lastavica, kako trava

---

[1]) pobrànati, nâm, podrljati oranje, vući branu (drljaču) preko oranja.

[2]) lúka, f., livada pored vode.

[3]) stȓn, stȓni, f., ono od stabljika, što ostane dolje u zemlji, kad se žito požanje.

vene i gorica požútî, vjetrovi huknu i slána[1] se zabijeli: tada ona krilom uzlètî, more prelètî, u tuđem kraju, u toplijem kraju zimu boravi, dok je preboravi; a kad snjegovi kopne i led se topi, kad gorica zalista, a travica nikne: tad i lastavica doma se vrati i pod krov zalètî.

I mladim učenicima, kad trešnje zarúdê i jagode se zarumènê, kupanje nastane i škola se douči, i njima je onda blizu dò raja; slatka slobòda ruke im širi, zvijezda zavičajka milo im zatrèptî, misli uzàvrû, srca zàigrajû, zemlja i more putove im otvore, i kola i željeznice i brodovi i parobrodi svuda ih razvèzû, a pragovi domaći suzom se obliju: »Da si mi zdrav, mili tajko! Da te poljubim, slatka majčice! Kako si mi, dragi brate? Što mi radiš, biser-sestrice?« Tako se onda milo pozdravlja, a još milije odzdravlja.

Ali kad se dò milê volje naigrate i nakupate; kad sunčànâ žega stane jenjavati, a vi se opašete novom snagom: tada nastaje žalosna pjesmica: »S Bogom tajko, za me se staraj! S Bogom majko, u srcu me nosi! S Bogom brate, u pohode mi dođi! S Bogom sestro, pismo mi napiši!« Iz kuće im suza odgovara, a stari otac glasno progovara: »D a m i š t o n a u č i š, s i n k o!«

Da ste zdravi, da ste živi, a vi budite, kako ste i bili, d o b r i u č e n i c i, v r l i H r v a t i i p o š t e n i m l a d i ć i.

2.

Prosjak.

Od Janka J u r k o v i ć a.

Sunce je vazdan peklo i od teške vrućine iznèmogao već nä polju tèžâk i vóci[2] mu. Pod onim samotnim drvećem, što se vida pò našim oránicama i livadama kao straže dobra gazdina, poliјègali su rätâri i čobani u debeli hlad, räzbacâli noge ї rûke,

1) s l á n a, f., (ak. slânu, pl. slâne). I n j e je zimi s m r z l a m a g l a, a s l a n a je u proljeće i u jesen s m r z l a r o s a.

2) v ò l a k, vóka, m., n. pl. volci, ol = oo, a oo = ô, vóci g. voláká. Hipokoristik (riječ od mila) od vô, isp. vóko.

a prsi razgalili, od žeđe pozijevali, te jedne san òbrvao,[1] a drugi kao kroza nj riječ pò riječ jedan s drugim govore. Stoka okò njih polijègala po zemlji, gdje koje malo hlada uhvatiti mogaše, pa se uzdahtala, i što je posao satr'o nije, to je od teške vrućine obnemògla; kad li se najednom počeše prikupljati i nadnositi nad njima crni kao zemlja oblaci i uzeše munje sijevati jedna za drugom kao puške iz zasjede. Strah ljude obuze, poskakaše jedan za drugim sa zemlje i krenuše stoku kući. Tek oni u selo, ali udari strašna kiša, kao da se nebo proválilo; voda se sjedini sa živom vatrom, a kroz oboje razlijegaše se strašna grmljavina. Nebo se trese, a zemlja mu odgovara; prozori se na kućama drmaju; ne čuje se nikakav živi glas; što je pod krovom, to Boga hvali; a koga je nä polju nëvrijeme zatèklo, taj se sakriva; stoka bježi kao màmenâ[2] i gleda, gdje će se skloniti; ptice su ùmukle i drveću se za lišće sakrile. Jedino se čuju mukla zvona crkvènâ, gdje zvone nä oblâke.

To su one strašne olúje ljetne, koje kad se dignu, i nehotice pomišljamo na mirno dòba zimsko, dòba slatkoga uživanja, gdje nema múnjâ i gromova, nema prîpekê ni teška umora, već topla peć, kuća puna zimìnê,[3] a podrum krepka vinca, veseli sastanci prijateljski, razgovori začinjeni zvŕkôm vreténâ i lupom tkalačkih stanova.[4]

U jednoj kući u selu slabo se za to sve mari; već onoj tutnjavi gromova odzivaju se iz nje pjesme svatòvskê, veselo pocikivanje i kolo, igra plahovita. Pir se čini, pa drukčije ni biti ne može. Sjùtradân će po djevojku, pa gospòda svatovi hoće da se provèselê prije, nego im nastane teška služba oko djevojke.

Upravo se kolo uhvatilo i zapjevalo pjesmu:

Skoči, kolo, da skočimo,
Da bi nama u čas dobar,
Našem bratu domaćinu
Sa svom braćom naokolo i t. d.,

1) o b r̀ v a t i, vâm, kao obladati n. pr. obrvala me bolest, san.

2) m â m e n ī, máman, mahnit, bijesan.

3) z i m ì n a je meso svinjsko ili goveđe, što se spravlja za zimu.

4) s t â n, (lok. stánu), sprava za tkanje, tara.

*

ali pjesmi odgovori ispred zatvorenih vrata sobnih slab glas siròmaha tȕcaka:[1]) »Smilujte se siròmahu tȕcaku«.

To bijaše čovjek slijep, i nè mogȗći se hraniti svojim rukama, valjaše da ga hrane tuđe. Vȍđ mu je dijete muško od devet do deset godina. Na njemu su ȍtȑcāne haljine, a ȍ ramenu torba ȕprtnjača;[2]) u njoj hrana isprošena ì gusle jȁvorove. Puno je túco svijeta obȉšao i svašta doživio. Nalazio je sȑdācā mȉlostivīh i pod svilom bogataškom i pod dronjcima sirȍtinjskīm, ali više u prokapljivim kolibicama nego u bijelim dvorima. Jedno je ȕpāmtio, što i nas svaki znade, da gdje se pjeva i veseli, tu je i srce dobru priklonije. Videći dakle, gdje je onoj kući dao Bog, te se vesèlī, gdje možda deset drugih ȕzā nju tuguju i plaču, ode tamo misleći, da će se za siromaha tucaka naći ako ništa, a ono komadić suha hljeba i čaša vodice i malo mjȅstānca gdjegod u suhu, da noć prenoći. To je malo, ali kad se u nuždi podijeli, velika zȁdužbina[3]) ȕ Boga. Nema molitve, da prodire tako do prijestolja Božjega, kao što prodire molitva pravoga potrebnika; blago onome pred licem Božjim, tko se na nju oglušio nije; a teško onome, koga stigne suza sirȍtinjskā!

Prosjak dotetȕrā ȕ sobu i reče: »Budite srca dobra i mȉlostiva, pa ću vas pjesmom veseliti«. To se svima dopadne. Mnogi se sjete one lijepe pripȍvijetkē, koja je široko i daleko poznata po narodu našemu, kako je sveti Petar prȍmetnȗvši se tȕcakom pȕtovao po svijetu, i pomisle, da nije to koji svetac ili anđeo Božji, pa reknu prosjaku, da sjedne i da s njima blaguje. Rado ih on posluša te se spusti na kraj klupe, gdje nije nikome na putu, i počne od svega jesti i piti.

Budúći da se kolo raspustilo, da se vesele naizmjȅncē, reknu slijepcu, da im otpjeva ȕz gusle najljepšu pjesmu, koju zna, a on potegne iz torbe gusle i gudalo, te izmahnuvši njim dva do tri puta zagudi strunom po struni i zapjeva lijepim muškim glasom:

1) tȕcak, m. prosjak, túco, hip. (riječ od mila) mj. tucak.

2) ȕprtnjača, f., torba, što se prti na leđa i tako nosi.

3) zȁdužbina, f., što se za dušu načini ili učini (učiniti dobro djelo).

Sve pȍvrzi,[1]) zȁ Boga priòni:
Pomogo nas Isus i Marija!
Braćo moja, a družino moja,
Da pjevamo, da se veselimo
Sve u strahu Boga velikoga . . .,

a završi, kao što se završuje:

Ova pjesma na tvoje pošténje;
Bog ti dao zdravlje i veselje,
Još da bi ti rodilo prȅdīvo
I da bi ga gulile djevojke,
Udovice trle i topile,
Bjegunice[2]) na rosu nosile,
Stare babe žicu otezale.
Pošten bio, tko te je rodio;
Poštena ti na ramenu glava,
Poštenija pod obrazom brada,
Štovala te braća i družina,
Dušmáni ti pod nogama bili
Kao konjima klinci pȍd pločama.[3])

Kad im pjesmu otpjeva, zaìntačī[4]) opet netko ȍd svatȏvā:

Hajde kolo da igramo,
Da se kola naigramo i t. d.

A prosjak videći, da on tu više posla nema, digne se, pošto se najeo i napio. Kiša na polju još pljušti, a nužda mu je velika, da zamoli noćište, ali zna, što je stid i sramòta, i túco prenevoljni. Bojéći se, da ga koji obijestan svat ne uvrijedi, ako noćište zaište, iziđe iz kuće na najveću kišu i skloni se upravo pred kućom Strahinićevom za jedan dud.[5]) Ali je kiša plahȍvita, te kroz one guste dudove grane pere sirȍmaha tȕcaka od glave do pete. Kad mu je već dȍdijalo, a on uzdahne Bogu, ocu svih sirótā: »Mili Bože! svaka ptica svoje gnijezdo ima, svako zvijȇre

1) pȍvrći, pȍvrgnēm, pometnuti, ostaviti.

2) bjegȕnica, f., žena, koja od muža pobjegne.

3) plȍča na ovom mjestu znači isto što potkova.

4) zaìntačiti, čim, stati sve jedno te jedno n. pr. iskati ili činiti.

5) dȕd, dȕda, murva.

svoju dúplju;[1]) a čovjek ubogi na ovom širokom svijetu nema suha mjesta, da otpočine na njèmu;« — pak zaplače glasno i gorko. To se čulo u kuću Strahinićevu. Jela rekne iz postelje Boži svome: »Tko to tako tužno uzdahnu i proplaka? De pogledaj, da nije koji stradálac[2]) na ovom strašnom vremenu.« — A on joj odgovori: »Spavaj Jelo; ništa nije, tebi se samo pričinilo.« — »Nije, druže, nego je upravo netko zaplakao; de pogledaj! Grjehota je pustiti živu dušu pod nebom na ovoj olúji.« Božo upali svijeću i pomòlivši glavu kroz pròzor spazi ȕ pòmrčini čovjeka pod dudom pa ga upita: »Tko si Božji, te tu stojiš na toj kiši i olúji?« A prosjak mu odgovori: »Ovce je svoje čovjek u suho sklonio, a brata skloniti ne će!« — »Hoće, dok je Boga i dobrih ljudi! Hajde unutra!« reče mu Božo i iziđe sa svijećom u trijem kući.

Kad Božo vidi, da je prosjak, upita ga, da li je gladan, a on odgovori, da nije, već samo da mu je gdjegod prespavati do zore. »Eno, brate, sijena dosta na staji; popni se pa spavaj u ime Božje, dok te je god volja.« — »Hvala, brate, Bog ti platio; laka ti noćca bila,« rekne prosjak i pođe u staju na sijeno. Božo mu iznese dva pokrovca i do staje mu posvijetli, pa se vrati u sobu i reče: »Pravo imaš, ženo; bijaše siròmah slijepac; iskisao dò kožê ne mògâvši nigdje náći noćišta. Kad sjutra uraniš, ne pusti ga, dok ga ne nahraniš i ne napojiš.«

Kad Jela sjutradan ustane, već se i tucak niz ljestve sa staje skinuo, a ona s njim u kuhinju te ga lijepo nahrani i napoji, i on ode blagosivljajući onu kuću i sve, koji žive u njoj. To se pripovijedalo po svemu selu; a župnik, kad je to dočuo, reče Strahiniću: »Dobar je Bog onima, koji vjeruju u njega i drže svete zapovijedi njegove.«

Strahinić to razùmje dobro i moljaše se Bogu, da mu dade prilike dobro tvoriti, da se slavi sve većma sveto ime njegovo.

---

[1]) *dúplja*, f., rupa u drvetu, gdje se mogu leći ptice ili pčele.

[2]) *stradálac*, strádaoca, m., koji je postradao ili strada.

3.

Mi se ponosimo, da za Boga znamo.

Od Frana *Kurelca*.

U koga je čist običaj, tomu je i do Boga stalo. Ako se mi ponosimo, da smo ljudi, zašto se ponosimo? Ponosimo li se ljepotom? Ta cvijet i leptir ljepši su od nas. Ako li snagom, — to su lav i slon i bik i konj i noj i kit jači od nas. Ili možda tim, da mi radimo i da se trudimo? Ta mravak i pčela bolji su radnici nego mi; a ono blago, što ga uprežemo ili tovarimo, još se više trudi nego mi. Jelen, zec i vjeverica puno su brži, lisica hitrija, grlica čistija, a jagnje umiljatije. Tim se dakle svim mi ne ponosimo, nego se ponosimo, *da za Boga znamo*: za onoga Boga, od kojega je sve, što naše oko vidi i ne vidi, naša misao sustiže i ne sustiže; koji je ovaj svijet i što je god svijetova u svojoj misli začeo, i kako začeo, tako i stvorio; što je ovu zemlju tvrdo sagradio, brdom je i dolinom sastavio, morem i vodom opasao, a zrakom i oblakom pokrio. Pa što je stvorio, to je i naselio i za hranu im se postarao. Ako je po zraku svake ptice perutice i po vodi svake ribe plovutice: a to je po kopnu svakoga blaga i svakoga mrava. Ako je gora puna zvijeri i lova, a puna srebra i zlata i svake rude iznutra; ako ravnica žitom obrodi, voćem usplodi i svakim blagoslovom zanosi, to je mirisna dolina opet puna šarena cvijeća i slatka meda, zelene travice i žubor-vodice. Ako je obnoć i hladno i tamno, a to je obdan, kad sunašce grane, i toplo i sjajno. Ako sjever vode zaledi, jug ih rastali. Iza mraza bude rose, iza snijega i mećave opet sunca i dažda. Što je zima stegla, što je zamrlo, to s proljeća opet se razvije, opet oživi. Što je zima bila ljuta i tmurna, to nam se proljeće ljupko zasmije, ružom zaodjene; a ljeto nam i jesen pridu puni dara, puni milosti.

Mi se ponosimo, da za Boga znamo, koji nas je po *svojoj* slici stvorio; koji nam je dao razum: da umom gledamo; srce: da njim osjećamo i ono, što vidimo i čega ne vidimo. Naša svijest — rosica Božja. Tko Boga u sebi hrani, ne umire; komu je Bog slika, taj gleda, da mu bude prilikom. Svet li je Bog: klonimo se zla; pravičan li: mi pravice stopom; On li mudar: na mudrosti stazu; ako je blag i milostiv: umekšajmo

srce i bratu naklonimo. U Boga se ugledati svima je i svagdje. Ako još i jeste mladi, to ipak znate, da ni na kojoj strani ovoga svijeta, ni na sjeveru, ni na jugu, na istoku ni na zapadu takve zemlje nema, koja za Boga ne zna; takva naroda nema, koji se Bogu ne klanja. Uzmite ljude vremena staroga, uzmite novoga: bez Boga nijesu. Zvao se onaj, koji je zakon dao, Orfej[1]) ili Konfucije,[2]) Zoroastar[3]) ili Budha,[4]) Mojsije[5]) ili Muhamed:[6]) svi Boga uče; i svuda ima mjesto, gdje se Bog moli: bila to džamija turska ili pagoda Indije, sinagoga židovska ili hram kršćanski.

A što mislite, otkuda ta sloga svih zakona? Zašto svaki Boga priznaje i za Bogom ide? Jer je Bog sam u srce nam zakon upisao, a taj zakon naša je savjest.

---

[1]) O r f e j, trački heroj, bijaše božanski pjevač, te su kasnije Grci pričali, da od njega potječu himne, koje su se pjevale kod njihova bogoštovlja. Oko 600 godina prije Krista počeli su Orfeja smatrati osnivačem i glavom Orfika, pristaša neke mistične sekte. Ujedno su ga kasnije smatrali utemeljiteljem onih, koji su se bavili proročanstvima.

[2]) K o n f u c i j e (Kongtse = Kongfutse = Confucius) veliki je filozof i ćudoredni reformator starih Kitajaca (551.—478. prije Isusa). Tu nauku ispovijeda danas u Kini oko 240 milijuna ljudi.

[3]) Z o r o a s t a r (Zaratustra) podao je starim iranskim narodima vjeru (mazdaizam) u vrhovnoga dobrog boga (Ahuramazda = Ormuzd), koji će nadvladati boga zla (Angramanja = Ahriman); a onda će nastati vječno blaženstvo.

[4]) Narodu indijskomu dao je kraljević B u d h a (umr'o oko 480. prije Isusa) novi vjerski nauk, koji bi prozvan budhizam. On je u glavnom naučao ravnopravnost sviju ljudi i jednaku ljubav prema svim ljudima, a to će im onda i donijeti spasenje u Nirvani. Budhin nauk ispovijeda danas do 200 milijuna ljudi (Zapadna Indija, Japan, Tibet i Ceylon).

[5]) M o j s i j e učvrsti u narodu izraelskom vjeru u jednoga pravednoga Boga (Jahve = Jehova), te im je na brdu Sinaju podao i pisane zakone Božje (u prvoj polovini XIV. vijeka prije Hrista). Danas ima oko 11 milijuna Židova.

[6]) M u h a m e d (rodio se oko g. 570., a umr'o 632. pos. Is.) dao je Arapima vjeru u jednoga boga Alaha (islam). Muhamedov nauk danas ispovijeda oko 250 milijuna ljudi (Arapi, Turci i Perzijanci, a i neki Indijci i Malajci).

4.

Psamenit, ucvijeljeni otac.

Od Nikole Krstića.

Posljednji egipatski car bio je P s a m e n i t, koji je žalosno prošao. Za njegove vlade već nije Egipat bio onàkô silan kao nekad. Perzijski car Kambis, sin slavnoga cara Kira, naumi osvòjiti Egipat. S velikom vojskom krénu on na Egipat, srećno prođe preko pjeskòvitih pustinja i stane kod grâda Peluzije, kamo je i Psamenit, egipatski car, sa svojom vojskom dospio. Boj se započe; Egipćani biše pobijèni, a car Psamenit pobjegne. Kambis osvojivši utvrđeni grad Memfis zarobi Psamenita. Kambis bijaše zao i opak čòvjek. Psamenita s mnogim egipatskim velikašima zatvori u jednu kuću u gradskom zàgrađu[1]) i postavi perzijsku stražu, da ih čuva. Zarobljenu carevu kćer s ostalim kćerima egipatskih velikaša obuče ù sužanjskô odijèlo i zapovjedi im, da perzijskoj vojsci donose u vrčevima vodu. Prolazeći kraj svoga nesrećnoga cara plakale su djevojke glasno, plakali su i njihovi oci. Samo car nije plakao. Dubòko ganut i sav ucvijeljen sjedio je on na zemlji ùpr̂vši oči ù zemlju. Odmah zatim povèdû istim putem dvije tisuće odličnih mladića. Prvi prèd njima išao je Psamenitov jedinac. Svim mladićima bijahu u ustima uzde, a o vratu uže zà znâk, da ih vode na smrt. Kad to spaziše nesrećni oci, procvílješe, da se dò Boga čulo; samo je Psamenit múčao gledajući neprestance u zemlju. Naposljetku smotri Psamenit jednoga svoga starog prijatelja, s kojim je dijelio radosti živòta, da od čadòra do čadòra prosi komad hljeba; na to mu se tako ražali, da je jecao, tukao se ù prsi i plačući izgovarao ime svoga prijatelja. Kad je sve to doznao Kambis, upita Psamenita: »Zašto plačeš za svojim starim prijateljem, kad nijesi plakao za svojom kćeri ì sînom?« Tužno odgovori Psamenit: »Nesreća moje porodice tako je neìskâzano velika, da nemam dosta riječi, da je opišem, ni dosta súzâ, da je oplačem; no imam još nešto suza u očima zà svôga prijatelja, koji se u staròsti mora

---

[1]) z à g r a đ e, n., što je kao za gradom, isporedi p r è d g r a đ e, što je pred gradom.

potucati od nèmila dò nedrâga.« Taj odgovor dirne i samoga bezdušnog Kambisa, te oprosti Psamenitu život i zapovjedi, da njegova sina ne pogube. No zapovijed je kasno došla, Psamenitov je sin već bio pogubljen. Ne prođe mnogo vremena, Kambis pogubi i samoga Psamenita potvorivši ga, da namjerava krîšom[1]) na njega ustati. Tako je ìzumrla porodica domaćih egipatskih careva.

5.

Narodne pripovijetke.

Od Davida Bogdanovića.

Komu se od nas nijesu narodne pripovijetke duboko zasjekle u pamet, kad nam ih je majka, baka ili djedo pričao za dugih jesenskih i zimskih večeri za sumračja u toploj sobi? Tko nije uživao slušajući one čudesne priče o vilama, koje stanuju visoko gore u sjajnim bijelim oblacima ili na vrletnim gorama u prozirnim kristalnim dvorima? Kome se nijesu oči orosile suzama, kad smo slušali priče o nesrećnim začaranim kraljevićima, kraljevskim kćerima i princezama, pa kako nam je opet srce veselo zakucalo, kad im je nenadano došao spas, a njihova se nesreća obrnula u sreću! Koga opet nije spopala jeza i drhtanje po čitavu tijelu, i tko se nije plašljivo ogledao na sve strane po mračnoj sobi, kad je baka ili tko drugi okrenuo jednom pričati i o okrutnim duhovima, o vješticama i vračarama, koje kradu i jedu djecu, pa o vukodlacima, zmajevima, aždahama i o drugim strašnim nakazama, kojih je pun uzduh, puna zemlja; kojih su pune šume, pune vode... A kako smo opet srećni i blaženi hvalili Gospoda, kad se junak u pripovijetki spasao te nadvladao svoje neprijatelje i progonitelje, pa kad smo se iz pripovijetke uvjerili, da Njegova snažna ruka štiti pravednika, a kazni nepravdu i zločin. Ali znali smo se više puta i onako od srca nasmijati, ma kako tužni bili, kad su nam za promjenu pripovijedali kakvu šaljivu pripovijetku o lukavom ćosi, o prevarenom i nasamarenom đavlu, pa o ludom vuji i prevejanoj teti liji...

[1]) krîšom, potajno.

Mi smo uživali u takvim narodnim pripovijetkama, a tako kao i mi uživali su u njima kroz vijekove i vijekove mnogi narodi veliki i mali, ljudi mladi i stari... Mnoge pjesnike kod različnih naroda zanijela je ova velika slava narodnih pripovijedaka i njihova ljepota, da su prema njima i sami izmišljali nove pripovijetke, ali nijedan nije svojim pripovijetkama onake slave dostigao kao Danac Hans Christian Andersen, pa u najnovije vrijeme švedska pjesnikinja Selma Lagerlöf[1]) svojim legendama.

Narodne pripovijetke dijelimo na muške i ženske upravo kao i narodne pjesme. Ženske su pripovijetke ili gatke one, u kojima se pripovijedaju kojekakva čudesa, što ne može biti, a muške pripovijetke ili priče su one, u kojima nema čudesa, nego ono, što se pripovijeda, rekao bi čovjek, da je zaista moglo biti.

Veže li se pripovijetka o koje historijsko lice ili historijski događaj, kojega uspomena još i dalje živi u narodu, onda nastane junačka priča; ako su pak predmet priče bogovi, njihove prilike i doživljaji, onda imamo priču o bogovima ili mit, a ako se takva priča kreće na području koje monoteističke ili dogmatičke vjere (kršćanske, Mojsijeve, Muhamedove, Budhine), onda imamo legendu; akoli se priča veže uz neko osobito mjesto, imamo mjesnu priču; bavi li se pripovijetka životom i prilikama životinja, onda imamo životinjsku priču; ističe li se u njoj kakav moralni zakon, objašnjuje li se kakva općenita misao, kakva zasada mudrosti ili životnoga iskustva, eto nam basne, u kojoj mogu dolaziti kao lica i mrtve stvari.

6.

Kršćansko djelo.

Narodna pripovijetka.

Bȉo je nȇkakav bògatî čȍvjek, pa u svòjoj dȕbokōj starȍsti htjȅde razdijèliti svȅ svòje ìmānje tríma sinòvima, i pošto im rȁzdijelî, rȅče im: »Hȁjdete, djȅco, po svijètu, pâ se svȁkî vrâtî

[1]) Selma Lagerlöf, švedska spisateljica i pjesnikinja, rodila se g. 1858. Napisala je u izobilju lijepih priča i legenda, koje su svuda priznate sa svoje ljepote.

od dànas dò godinê dȍma, i kòjî òd vâs trî bȕdê nâjboljê Bȍgu ugòdio, njèmu ću òstaviti svȅ gòtovê pȁre,[1]) štȍ mi se pò smrti bȕdû nàšle.« — Sȉnovi ga pòslušaše, òdoše, i kako im je narédio, pȍslije gȍdinê vrátiše se kȕći. Ȕpîtâ òtac nâjstàrijêga sȉna: »Kàzûj, kàkvo si tî dòbro ùčinio?« — »Jèdan prȉjatelj ȍstavî mi na amánet,«[2]) kâžê òcu, »pȍgolem zamotúljak pârâ nì brojenîh ni zapèčaćenîh, pâ nije nȉtko vȉdio, ȁ ja sam mu ih òpêt povrátio. Kàži mi, jèsam li izvŕšio zȁpovijed Bȍžjû?« — »Jèsi,« odgòvorî mu òtac, »ȁ da nijèsi, kûd bi ti ȍbraz[3]) i dúša?« »Sȁd ùpîtâ mlȁđêga: »Štȁ si tî urádio?« — »Vràćajući se kȕći vȉdjeh, gdjȅ jèdno djètešce pȁde ȕ vodu, ì da ne potȑčah ì da ga ne ìzvadih, ȕtopî se! Jȅ li òvô dòbro djȅlo Bȍžjê?« — »Jȅst, sîne môj, ȁli smo svȉ ljûdi dúžni jèdan drȕgôme u nèvolji pritèći.« Nâjposlije ùpîtâ nâjmlađêga: »Dêdêr kàzûj, štȁ si tî dòbra ùčinio?« — »Kȁd sam òd kućê krénuo, vȉdjeh vìšē kućê zȁklêtôga nȁšega nèprijatelja Đúkića, gdjȅ bȉjaše prȍstr'o nà slami strȕku,[4]) pâ krȁj vatrê zȁspao, a ònâ mu se slȁma nȅkāko zàpâlî, ì da ne pritȑčah i ne probúdih ga, bȉo bi sȁv izgòrio. Nȅgo mi káži, ȉli sam zlȍ ȉli dòbro ùčinio?« — »Žívio mi, sîne,« pòvîčê òtac, »tî si zaslúžio ȍbećânî dâr! Mȉlôme ȉ svôme dòbro ùčiniti, to râdê i hajdúci i rázbôjnîcî; ali nèprijatelju dòbra ùčiniti, to se zòvê prâvâ mȉlôst sprama svôga blȉžnjêga pò Bȍžjôj zapovijèdi.«

7.

Kako je postala krtica?

Narodna gatka.

Bila dva brata, mlađi Nikola, a stariji Petar. Nešto se svade, pa se podijele. Imali su jednu njivu zajedničku, koja se zvala lúka. Stariji brat Petar nikako ne htjede, nego da je luka njegova zemlja od prćije,[5]) a mlađi, da je zajednička, kutnja.[6])

---

[1]) p à r a (iz turskoga jezika), pl. pȁre, pârâ, novac (groš).

[2]) a m á n e t (amánat), amáneta, ostava, šta se kome dâ na vjeru da čuva.

[3]) ò b r a z, m., znači ovdje u prenesenom smislu: stid i poštenje.

[4]) s t r ȕ k a, ogrtač, što ga nose Crnogorci i Hercegovci.

[5]) p r ć i j a, f., ono, što tko u zadruzi ima svoje osim zadružnoga.

[6]) k ȕ t n j î, adj., i kȕćnî, što pripada kući.

Svađaj se i svađaj. Jednom će stariji brat: »Znaš, Bog te vidio, luka je moja prćija, ali ako ne vjeruješ, ja ćemo i ti ujutru prije zore na luku i zvat ćemo je ovako: ‚Luko, ili si zajednička zemlja ili moja prćija?' Onda neka ostane onako, kako ona sama odgovori«. Pristane na to mlađi brat. Obnoć Petar odvede svoga sina Juru na luku, iskopa veliku jamu i u nju ga zatrpa. U zoru, kad su braća došla, zove Petar: »Luko, ili si zajednička zemlja ili moja prćija?« Iz zemlje Jure odgovara: »Nijesam zajednička, već čista prćija tvoja«. Otiđe Nikola, a Petar ostade. Kad brat otišao, stade Petar otkopavati sina, ali ga u jami ne nađe. Zove: »Jure, jagnje moje, gdje si?« Ali se Jure daleko iz zemlje ozivlje: »Što je, ćaćo, evo me!« Kopaj on ondje, ali dȁ! Zovi opet, a on se još dalje ozivlje. Zovne brata Nikolu i ispriča mu sav događaj. Zovu oni, kopaju, ali uzalud, jer Juru nikako naći. Uvijek se dalje i dalje ozivlje.

Petar se ljuto pokaja videći pokaranje Božje, ali mu bijaše uzalud, jer se kasno sjetio. Eto, tako Jure ode kroz zemlju i Bog ga stvori krticom.

8.

Sjekira i šuma.

Narodna basna.

Bilo je vrijeme, kad sjekira nije još imala držala. U to doba dođe ona jednom ȕ šumu, da nasijèčê drva. Mlada stabla, čim je ȕgledajû onàkô ȍštru i svijetlu, pròtrnû òd strâha i tiho zacvílê. Čuje ih stari dub, što je nedalèko rastao, i zaželi znati, što im bi. Stabla mu kazaše. Nato će dub: »Je li sjekira sama? Pogledajte, da nije koji od naše braće s njome u savezu?«

»Nije nitko, sámo je gvožđe«, odgovoriše stabla.

»E pa onda se ne bojte, djeco, ne će biti zla«.

Malo pȍstajâlo, dođe opet sjekira u onu šumu, ali ovaj put sa sjèkirîštem, pa stane nemilo lupati po stablima, da je sva gora ječala. Kad to vidi i čuje ona mlȁdikovina,[1]) zȁdrhtâ još

---

[1]) m l ȁ d i k o v i n a, f., mlada stabla, mlado drveće.

jače nego prvi put i zapomága. Ozòvê joj se stari dub, i kad dozna, da je sjekira opet došla, ali da se ovaj put drvo s njome združilo, ŭstrêse se kao od gnjeva, pa očajno zäupî:[1])

»Jao, braćo, sad pròpadosmo svi!«

Pouka. Pogibli se izvana nije bojati. Neprijatelji naši onda istom moćni postanu, kad se naši prijatelji s njima združe.

9.

Kirova mladost.

Od Nikole Krstića.

Medija je imala nekoliko silnih vládalâcâ. Posljednji se vladalac zvao Astijag, koji je živio oko 600 g. prije Isusa. Stari su narodi bili vrlo praznòvjêrni i vjerovali su ù sne misleći, da im Bog u snu otkriva budúćnôst. Vladaoci su i bogati ljudi imali zato u svojim dvorima osobite mudràce, koji su znali razjašnjávati sne. Astijag jednom usni, da je iz njegove kćeri Mandane ìzrâstao čökôt,[2]) koji je svojom lozom i lišćem prekrílio svu Aziju. Astijag nije znao, što znači taj san; prizòvê svoje mudrace i naloži im, da mu razjasne, što znači. Mudraci se domisle, da će Mandana roditi sina, koji će biti gospodar cijeloj Aziji. To uplaši Astijaga, te se poboji, da mu unuk ne otme carstva, pâ naumi ùništiti ono, što je sudbina odredila. Zato uda svoju kćer za nekoga Perzijanca, koji je bio niska roda: a kad čuje, da je Mandana rodila sina, otme dijete plačnoj materi i preda ga svojemu savjetniku Harpagu, da ga ubije. Ovomu bude žao djeteta, k tome bojéći se Mandanine osvete naumi ne ubijati svojom rukom nevino djetešce, nego ga preda nekakome pastiru, da ga odnese u šumu i tamo ostavi. Pastirova je žena rodila upravo tada mrtvo müškô dijete. Mali joj carev unuk omili, i ona namoli svoga muža, da joj pokloni to nevino djetešce, a u šumu da odnese mrtvo dijete, koje je ona rodila. Pastir se bojao, ako ne izvrši, što mu je zapòvjeđeno, ali ga žena ohrabri i nagovori, te joj učini po želji. I tako ostade carev unuk u živòtu, te ga u pastirskoj kolibi prozvaše Kirom. Dijete je postajalo od dana do dana sve ljepše i othra-

[1]) zaùpiti, zaùpijêm, zavapiti, povikati.

[2]) čökôt, čökota, m., trs.

njivalo se u najvećoj prostòti kao i ostala pastirčad. Kir je bio između sve djece najjači i najslobodniji. Jednom su se djeca nešto igrala, pâ načine Kira svojim carem. Sin nekoga velikaša ne htjede u toj igri slušati zapovijèdî dječjega cara Kira, te ovaj zapòvjedî, da neposlušnoga kazne. Plačući tužilo se izbijeno dijete svome ocu, a ovaj se potuži samome caru. Astijag se razljuti, te pozove preda se malo pastírče i zapita ga, kako se usudio sina dvorskoga činovnika istući. Kir se ne uplaši careve ljutìnê, nego mu zgodno i otvoreno odgovori: »Djeca su me ìzabrâla za svoga cara, činovnikov sin nije htio slušati moje zapovijedi, a ja sam imao pravo kazniti ga; jer kakav bi bio car, koji ne bi mogao kazniti onoga, koji mu je nèposlûšan?« Astijagu bude mio Kirov odgovor, te se čuđaše njegovoj ràzboritosti i njegovu slobodnu, ponositu pögléđu i zagleda se ù crte njegova lica. Učini mu se, da je to dijete negdje nekad vidio, crte su mu bile poznate, jer mu je sam lik govorio, da su to crte njegove kćeri Mandane, da je Kir krv od njegove krvi. Astijag pozove k sebi pastira, Kirova pòočima. Taj mu prizna sve, šta je s Kirom nekad uradio. Tada malo pastirče proglase za sina Mandanina, a unuka Astijagova. Je li se òbradovao djed svome razboritom, tako krasno uzraslom unuku, kojega je za mrtva držao? Nije, njega je òbuzeo strah, da će se izvršiti njegov san, koji je već i zaboravio. Prizòvê dakle k sebi mudrace i zapita ih, šta da čini? No oni ga umire gòvorèći mu, da se san već stekao,[1]) jer je Kir već bio car. Astijag pun radosti prigrli svoga unuka k prsima i onda istom bude sasvim zädovòljan, što je Kir tako čûdnovâto od smrti spasen.

Za kratko vrijeme ode Kir u Perziju. Neòpîsâna je bila radost, s kojom je mati dočekala i k srcu prìgrlila svoga izgubljenog sina. Ne prođe mnogo vremena, a Astijag pozòvê svoju kćer Mandanu i njezina sina Kira k sebi u Egbatanu, prijèstolnî grad Medije.

Kir omili svima sa svoje dobrote, razboritosti i vesele naravi. Učio se jahati, loviti i bivao je svakî dan jači i junačniji. U nekom sukobu s neprijateljima dokazao je, da je hrabar i junačan, pa zato vrlo omili svemu narodu. Kad odraste, postade silan car, koji je mnoge narode sebi pokorio.

[1]) stèći se, stèčêm se, zbiti se, dogoditi se.

10.

Sveta noć.

Od Ksavera Šandora Gjalskoga.

I Bog čovjek se rodio! — —

Tijelo djètešcetu svijetlilo se svetim sjajem, ȉnâče bijaše nějâko i ljudsko kao svako drugo dijete, — samo oči, krupne, tamne oči zagledavahu umno i ozbiljno oko sebe, a ȉz poglêdâ njihovih strujalo je cijelo more ljubavi i blágosti i milosrđa!

Brižna majka pòderê od svoga platna krpe i pȍvijê ȕ njȋh Božje dijete. Pòloži ga ȕ jasle među magarca i vola, da mu bude toplo od toploga daha njihova. A nad ležajem djètetovîm, pod svodom spilje, zàlebdî svȉjetao vijenac, od kojega je zàsjao sav tamni prostor. I svjetlost strujala dalje, zȁlila se na otvor spilje, a òdâvlê dalèko posvȕdâ po cijeloj krajini i zȁhvatila cijelo nebo nad gradom Davidovim.

A dolje kod Beit-Saurskih pašnjaka pròbûdê se od te svjetlosti pastiri, što su čuvali stada ovácâ i marve.

— Kakva je to svjetlost? — Zar Beth-Lehem gori? — ȕ čudu zàkrîknû i pòskočê od ognjišta, oko kojih su ležali, pokriti po glavama kratkim plȁštevima i ȍgr̂nûti pò tijelu jȁgnjećim i vòlûjskîm kožama.

Zàpânjenîm, zàdîvljenîm pogledima pòzirâhu k nebu, i ȕ srca im se uvúčê čudno, neòbično čuvstvo i bilo im je, kao da gȍvorî Gospod sa Siona.

— To nije vatra! Ali što je? — kidalo im se iz ȕzbûđenîh grudi.

I gledaj — ȕtô se pòjâvî među njima krasan mladić, ȍbasjân pòsebnôm svjetlosti i kao lebdeći nad zèmljôm. Vjerne im duše upȍznajû ȕ tâj mâh slugu Božjega i poklòniše se pred anđelom Gȍspodnjîm, a svjetlost s Beth-Lehema pala je i nȁd njȋh i okúpala ih svojim vȃlom. Od strave pred vèličjêm Božjim pȍniknû glavama i padnu na kȍljena.

A anđeo pȍdignê blaženu ruku nȁd njima i reče:

— »Nè bôjte se, jer evo javljam vam veliku radost, koja će biti svemu narodu! jer vam se danas rodi spȃs, koji je Krist Gospod, u gradu Davidovu!

I eto vam znaka: naći ćete dijete pȍvîto, gdje leži ȕ jaslama«.

A dok su slušali riječi anđela Gospodnjega, najedàmpût vidješe, gdje se roji oko njega i visȍko dȍ neba nedȍgledno kolo kerubínâ, ȃnđêlâ, àrkȃnđêlâ i čitave lègije vojníkâ nèbeskîh, ȍružȃnîh plȁmenîm mȁčevima i ȍdjenutîh u zlato i grimiz i ȍkićenîh ȁlemom, biserom i dragim kàmênjem. Oči se pastirima gotovo zasjènjîvâhu od viđena sjaja i veličja, a u dušama zastrújî im blažena sreća, što ih Prèvišnjî dàrîvâ istom milosti, kojom je nadàrio oca Jakova, te vidje čete Gȍspodnjê.

I dok se divljahu nèbeskôme sjaju, zàorê se sjajnim nebom glasovi nèbesnîkâ i pjevahu nadzemȁljskôm harmȍnijôm:

»Slava na visini Bogu!
I na zèmlji mir!
Među ljudma dobra volja!« —

A onda ȉščeznû sve.

— Mèsija, Mèsija — došao je dakle! — ȍtkinê se blaženim pastirima ȉz srdâcâ i grudi.

— Hajdémo do Beth-Lehema, da vidimo, što se ondje dogȍdilo, što nam kaza Gospod! — reknu onda svi u jedan glas.

I ȍstavê stada, da brzo polètê k Davidovu gradu pred spilju, ȍdaklê se sipala nadzemȁljskâ svjetlost.

I nađu Mariju i Josipa na kȍljenima dȍ jasâlâ, a ȕ jaslama ležalo je dijete, ȍbasjâno vijencem svoje svjetlosti, grijano dahom dviju životinja i dižući u igri sitne dvije svoje rȕčice k visinama.

Kad su se pastiri ȕtisnuli ȕ spilju i Božje dijete svratilo dȍ njȋh poglede svojih neȍbičnîh očiju, móraše pȍniknuti licima i spustiti se na koljena, a ipak pȍdizati poglede k djetetu, koje im se sa svetim i djètinjskîm i Božjim izrazom smiješilo.

I pastiri uzeše sada da pripovijèdajû sve, što im se kazalo zà tô dijete.

— Rodio se spas, koji je Krist Gospod, u gradu Davidovu! — ponavljahu zà njima Marija i Josip, da pred pȍvjerenîm im Božjim čedom zàhvâlê na Božjoj milȍsti i ljubavi. Mariji se ȕsjekla dubȍko ȕ srce i pamet svaka rȉječ, što je čula.

I pastiri, kad odoše, pripovijedahu svakome, što se ove noći zbilo, i svatko se čudio i svatko se divio.

A stari pàstîr Eliakim, koji je od poroda svoga, u bijedi i nevolji, tuđoj volji služio, klikne sretnim i blaženim licem, punim utjehe:

— I gledaj, rodio se Bog, — sin Davida kralja, — naš Mesija i kralj svih naroda i svih vijèkôvâ! — I nije potrážio, oj, bògatî i moćni Jèrusolime, tvoje mramorne stijene i pòzlâćenê zidove, nije sebi pòstavio kòlijevkê u vašim dvórovima, oj, králjevi i silnici òvogâ svȉjeta. Prezreo je on vas, jer vas zlato kvari i sila vam duše ȕbîjâ, a njegovo králjevstvo nije od ovoga svijeta. Pošao je on u bijedu, rodio se ȕ spilji kao nȃjbjedniji bèskućnîk, ȕ krpe se pȍvio, od nijeme mȕčenê životinje uzeo je prvu službu, òd nâs jadnih ròbôvâ pastira prvih je primio časti i poklone! — On, — koji je najveći, najsilniji, najbolji!

— Oj, siròtinjo, — sirotinjo, ti mȕčenice svijeta, ti nedòglednâ četo junákâ Božjih, odabraníkâ, svȅtâcâ ȉ patnîkâ, — ti si nočas pòstavljena ȕz bôk Božjemu prijestolju; — on je tebe sebi òdabrao, — ti si njegovo mȉljênče; — tvojim mukama čuva ti dušu, — brani te od otrova zlata i od prokletstva moći, — samo da òstanêš čista, oj sirotinjo sveta, da budeš mogla ȕljesti u kraljevstvo njegovo, koje nije od ovoga svijeta!

I svi drugi pòsluhnuše pastira, a u duše im ȕljezê jakost i utjeha, jer se pòuzdaše u Mesiju i u njegovo kraljevstvo — òd drugôga svijeta.

11.

Ruža i divlja jabuka.

Narodna basna.

U nekakvôj šumi uzrásla divlja jabuka, što više može biti, a blizu nje u gȑmênku divlja ruža, koju je jabuka češće puta korila, što je onàkô mala i dračava, i što na sebe pušta svako životno,[1]) da je bere i da je miriše, »a mene — veli joj jabuka — nitko nè tîčê ni vonja,[2]) i zato sam ovolika uzrásla zà hlâd ljeti pûtnîcima, a zimi gladnim čobanima i mèdvjeđima za okrepu, pa i to ne bih davala, da same jabuke nè padajû.« — »Šta ćeš, moja divljako!« odgovorit će joj ruža, »jedno je mȉrîsnâ ružica, a drugo je divlja i grka jȁbučina, i Bog je tako htio, da mene beru i mìrišû od dobre volje, a tebe od jȕnâčkê gladi i ljute nevolje, pa nȁ čâst tebi tvoje gȑčilo, a meni moj miris.«

One godine òdbjegnê iz òbližnjêga sela nekome novi roj pčela i nađe duplje ȕ korijenu ove stare i velike jabuke. Do malo vremena punano duplje nàpunî se vȍštinê[1]) i meda, te onda jabuka počne opet koriti ružu: »Reci mi sad, da sam grka kod ovolìko meda, ako možeš!« — »Nikakve tvoje slave,« rekne joj ružica, »tu nema, koliko ni sladosti; što je u tebi slatko, tuđe je, a što je na tebi, grko je i divlje, jer si ti vazda bila i bit ćeš grka i divlja.«

1) ž i v o t a n, životna, što pripada životu.

2) v ò n j a t i, njȃm, mirisati, miriti.

12.

Magarac.

Od Rikarda Katalinića-Jeretova.

U staji se zapòdjenuo razgovor. Mazga stala da bèsjedî s konjem i ozloglȁšuje dobròćudnôga mȁgârca. Ona je uživala u tom, jer se ona tobože računala u kòljenoviće, u konjsku pȁsminu . . . Stara priča o òpânku, kad se pogòspodî. I mazga je najradije tražila razgovore, kojima je mogla poníziti strpljivoga magarca, što je u tamnom kutu staje griskao nešto slame.

— Ja se pònosîm, što sam ti nešto u ròdu — progòvorî mazga gospodskom vrancu. — Ti možeš dòista da se dičiš svojim pređima.

— Da — prihvati vranac. — Moji su pređi nosili junáke po svim razbojima, svagda su brali lovòrike, spòminjû ih pjesme svih naroda. Prolìstâj povijest, priče, ȕspomene vȁsionôga svȉjeta, svagdje ćeš sȕsresti slavno ime k o n j.

— Uistinu preslavno pleme — pòtvȓdî mazga, pa će: — Oj, magarče, gdje je tvoja slava — gdje je tvoja h i s t ô r i j a?

— Pusti ga, neka griska slamu — progòvorî konj nekud sažȁljivo.

1) v ò š t i n a, augmentativ od vȍsak.

*

— I prûće — dòdade mazga ujèdljivo — ali bih ja ipak htjela čuti priču njegove slave! Ej, úšonjo, probúdi se, brani se!

Magarac se òglâsî: — Moji stari nijesu brali lovorike na krvavim razbojima, na njima nijesu vitezi širili rasap i smrt... Ja sam siròta zabòravljenâ rája. Na jednome je od mojih prêdâ unìšao sàmo S p a s u Jèrusolim s grančicom mira — — —

Mazga i konj ušútješe zàsrâmljeni.

13.

Osvitak dana u selu.

Od Augusta Š e n o e.

Visòko se krílila ševa.

Jutro je, ljeto je. Ravnica dalèka, širòka. Nȁ istoku plamti rùmenâ zora. O rujnom zàneblju crta se rijetka hrastova šumica, tanka šiba sèoskôga zdénca, šiljast, tanak zvònîk dȑvenê crkvice — sve crno tvojemu oku, jer je rumènilo neba živo i žarko. Rumèno je nebo, ali gledaj više, rūžičasto je, gledaj više, žuto je, pa dalje bijelo, a nâjzad plavètno, kao oko djèvojačkô. Nȁ zapâdu se prèvijâ kosa tamnoga vȑhôvlja, nad vrhovljem lebdi sred bijele modrine mjesec kao velika srebrna škuda.[1])

Sred ravnice ide širokî carski drȕm,[2]) a kraj njega među vrtovima, šljivícima, kùpušnjâcima, kukùruzom i vȑbînjem stoji — mjèstânce B. Kućerci drveni, slamom pokrivèni, plotovi trošni, stȁje klimave — nu, Bože moj! mjestance ràsijâno, kao da se nèhoticê Gospòdinu Bogu ìz vrećê prȍsûlo, kad je lebdio nad ovom ravnicom gradeći svȉjet.

Hladno je, ljudski te trese. Samo čásak. Življe planuo istok, zà šumicôm se ìzvî rujna polútka, crvèna kao krv. Zadrhtat ćeš. Ali ȕ hîp — ȕ mig sínule tisuće zlatnih nîtî, skoči nȁ nebo zlatno, jȕtarnjê sunce. Da òslijepîš. Kao pjena gine rùmenî žar, sve jače i jače plávî se nebo, mila toplina grije ti

[1]) š k ú d a, f., novac srebrn, koji je vrȉjedio dvije forinte.

[2]) d r ȕ m, drùma, m., (iz grčkoga jezika), veliki put, cesta.

krv. Zlatne nȉti titraju, dršću, pròpleću se granjem, živicom, travom. Sunčànô se zlato pròsipljê sjajnom glačìrôm rȉbnjâka, ùdarâ u òkna grbave krčme, vije se oko jȁbukê, tȑbušastoga zvoníka, pròdirê granjem hrastove šumice, te vidiš: šumica nije crna, zelèna je. Lijepo li je, Bože moj! Pšènici o bŕku trepèrî rana rosa nalik na dràgûlj, iz zèlenê djèteline diže glavicu plàvetnî mȍdrinjâk,[1]) ljȗbičastî zvončići, rùmenî divlji mȁk.

Pčela súnûvši ìz košnicê lepȑša mirisnim ùzdûhom i zàdijevâ se ò svakû šȁrenû žabicu.[2]) Iz šuplje jàbukê šeće mravlja vojska, a podno jabuke šȑvȑdâ[3]) sivi gȕštêrčić; vrȁne se viju jȁtomicê uzduhom, strnàtka pòd kukmôm[4]) skàkućê uz živìcu, a jadan šišmiš òbîjâ plaho zvònîk, pa se zavúčê u crkvènô òkânce. Sunčànî se traci pròsipljû dalje nȁ zapâd, nȁ šume vrhovlja, selo za sèlom nikne na vidíku; mjesec blijèdnê mjesec gine sred plâvetnê vedrine, kao tanka korica leda sred velike vode.

Mjestance se bûdî.

14.

Stihovi i proza.

Od Jeane B. Poquelin M o l i è r a.

(Iz „G r a đ a n i n a — p l e m i ć a".)
(„Le bourgeois gentilhomme".)

Jourdin, prost čovjek, koji se obogatio trgovinom, želi da postane učen i otmen, kako bi se mogao družiti s velikom gospodom. Po skupe novce uzeo je sebi učitelje i pod starost počeo da stječe znanje. On je jedva umio da piše pa je zato zamolio svoga učitelja, da mu pomogne u sastavljanju jednoga pisma. Evo njihova razgovora:

[1]) m ȍ d r i n j â k, m., različak, centaurea cyanus (biljka).

[2]) ž ȁ b i c a, f., biljka, antirrhivum maius, zijevalica.

[3]) š e v ȑ d a t i, dâm, kao vrtjeti se, tamo amo micati se, okretati se.

[4]) k ȕ k m a, f., (u Slavoniji iz turskoga jezika) ptici ili kokoši na glavi kao kruna, ćuba.

(Dijalog.[1])

Učitelj: Hoćete li da napišete to pismo u stihu?

Jourdin: Ne! Ne! Nipošto u stihu!

Učitelj: Hoćete prosto u prozi?

Jourdin: Ne! Ne ću ni u prozi ni u stihu.

Učitelj: Ali, molim vas, morate izabrati jedno ili drugo.

Jourdin: Zašto?

Učitelj: Zato, gospodine, što ima samo dva oblika, u kojima čovjek iskazuje svoje misli: ima proza i ima stih.

Jourdin: Kako, ima samo proza i stih?

Učitelj: Da, gospodine; sve, što nije proza, to je stih, i sve, što nije stih, to je proza.

Jourdin: A šta je onda ono, kad ljudi razgovaraju jedan s drugim?

Učitelj: Proza.

Jourdin: Šta? Kad kažem: »Nikolina, donesite mi papuče i dajte mi moju noćnu kapu«, — to je proza?

Učitelj: Da, gospodine!

Jourdin: Gospodine Sabaote! Četrdeset godina već govorim u prozi, a ništa o tome ne znam! Veoma sam vam zahvalan, gospodine, što ste me naučili.

15.

Kako su postali Vlašići.[2])

Narodna pripovijetka.

Davno i davno živio kralj, koji je imao jedìnicu kćerku, prekrasnu djevojku, kakve nije bilo u devet králjevînâ. Kralj je ljubio dijete svoje kao zjenicu oka svoga. Jèdnoga dana dolètî zloduh u kraljev dvor, kada kralja nije bilo kȍd kućê, i od-

1) Dijalog je razgovor s drugim, a monolog je razgovor sa sobom samim. Obje se vrste govora upotrebljavaju obično u drami.

2) Nà sjevernôm zvjezdanom nebu nàlazî se i vidi prostim okom prèkrâsno zviježđe, koje se zove Plejade ili po narodnu Vlȁšići. Naš narod ȕzimâ, da u tom zviježđu ima sedam zvijezda te rázlično priča o njegovu postánju. Ova je priča iz Like.

nèsê kraljevu kćer ù tvȑdî svoj grad, koji je ležao ù drugôm králjevstvu.

Kralj se ràstûžî s gubitka jedinice, pa ràzglâsî po kraljevstvu, da će ȍnomû, koji njegovo dijete nađe i njemu dovèdê, dati polòvicu svoga kraljevstva i jedinicu za ženu. Ali se nitko nè nâđe, tko bi se dao na tako mučan posao.

Jednoga dana ìšêtâ kralj izvan svoga grada te nađe šȇstoro braće, gdje rade nȁ polju.

Kralj ih ȕpîtâ, bi li oni pošli tražiti njègovu kćer, na što mu braća odgòvorê, da hoće. Svaki je ȍd njîh bio ȍbdâren ȍsobitîm nekim svojstvom, kakvim nije bio nijedan čovjek obdaren. Jedan je mogao veȍma daleko vidjeti. Drugi je mogao tako dobro čuti, kao nitko na svijetu. Treći je mogao za kratko vrijeme ràzrušiti nâjčvršćî i nâjdebljî zid. Čètvrtî je mogao ù malo vremena grad sagráditi. Peti je bacao i gađao buzdovánom kao nijedan junak njegova doba. Šesti je mogao na svoje ruke dòčekati nâjtežî teret, koji bi se bacio.

Braća se spreme nȁ pût. Išla su tri puna mjeseca, dok nijesu došla do planînê, koja se dizala nebu pȍd oblâke. Tad pòvîčê onaj, koji je mogao dalèko vidjeti: »Eno na onoj planìni silna grada, u kojemu će jamačno biti kraljeva kćì zàtvorena!«

Braća ȕz planinu pa dȍ grâda. Kad stignu pod gradske zìdine, pođe onaj, koji je mogao dobro čuti, do gradskih vrata, pa nàslonî nȁ njîh uho.

— Čuo sam razgovor među kraljevom kćeri i onim zloduhom — reći će nakon kratke stanke. — Kazívao je kraljevoj kćeri, da mora nȁ pût, a dok se on nè vrâtî, ona nè smije nikud ȉz grâda.

Braća se sȁkrijû u grmlje čekajući čas, kad će zloduh ȍstaviti grad. Oko pónoći sijevnu nešto, tad se ču nekakav šum. Braća pògledajû nȁ grâd i ȍpazê zloduha, kako se diže ȕvîs.

— Sada smo mi gospodári od grada — pòvîčê radosno onaj, koji je mogao rušiti tvrde zidine. — Zloduh je otišao, pa ću zȁčas pòrušiti zid i oslobòditi kraljevu kćer. — To rekavši prìmaknê se gradu i počne rušiti zidine, kao da su slȉjepljene ȍd blata. Kad je proválio zid, ȕnîđû braća ù grâd i nađu kraljevu kćer.

Kažu se, otkuda su i pö što su došli moleći je, da brže s njima bježi ȉz grâda, dok se zloduh nije vratio. Kraljeva kći odmah se spremi na pòlazak.

Išli su cȉjelî dan neprèstânce. Kad se pöčêla spuštati noć nä zemlju, reći će jedan:

— Bojim se, da bi nam zloduh mogao kraljevu kćer ötêti, ako noćimo pod vedrim nebom. Moramo se skloniti u kakav grad.

— To bismo mogli, ali ne vidim nigdje ni jednoga grada — reče onaj, koji je mogao daleko vidjeti.

— Lako za to — prihvati čëtvrtî brat, koji je mogao zà malo vremena grad sagraditi. — Ja ću näskoro sazídati grad, koji će biti tvrđi od onoga, u kojemu zloduh prèbîvâ.

Oko ponoći bio je grad gotov, te naši putnici û nj ùniđû. Kraljevnu smjeste ù sobu, koju je okruživao hodnik, a u njemu se poràzmjestê braća nà stražu. Ùmôrni od puta pozàspaše näskoro i nè mìslêći, da bi se zloduh tako brzo mogao ù svôj dvor povratiti i dati ù potjeru za kraljevom kćeri. Ùpravo se sunce nä istoku počelo rađati, kad se braća probúdiše. Ù sobi, gdje je kraljevna spavala, zàčujê se krìk. Trojica potèkû ù sobu, da vide, što je, a trojica prëd grâd. Kad oni pred grad, ùgledajû zloduha, kako je pograbio kraljevu kćer i s njom se počeo ù visine dizati.

— Ljë[1]) mi ne ćeš umàći! — pòvîčê onaj, koji je znao buzdovánom dobro gađati. — Ti, brate, budi pripravan, da uhvatiš u ruke kraljevu kćer, kad bude padala dolje, — reče bratu, koji je mogao težak teret na ruke dòčekati. Raskòrâčî se, zàmâhnê buzdovanom, a buzdòvân zvîznê ùzdûhom i pògodî zloduha. Ovaj se öd boli sàvînê i ìspustî kraljevu kćer, koja padne na ruke onoga jàkotê.[2]) Zloduh se još prèvȑnê nekoliko puta u uzdúhu, a tad padne med kàmênje i ràstreskâ se na hiljade komàdîćâ.

Vesela srca vraćala se braća k svojem domu, kamo su sretno stigla nakon tri mjeseca. Kad su se odmòrili od púta, dođu s kraljevom kćeri k njézinu ocu. Nije moguće opísati

[1]) ljë, riječca, kojom se utvrđuje poricanje, jamačno, zacijelo, zaista.
[2]) jàkota, jak čovjek.

radosti, koja je nàstala u dvóru, kad se kraljevna povratila. Kralj je grlio svoju jedìnicu, koju je držao ìzgubljenôm. Kad se malko stišala radost u nênâdana pòvratka, reći će kralj braći: »Onaj, koji mi je spàsao dijete, dobit će polòvicu moga kraljevstva i moju jedinicu za ženu. Što sam öbećao, to ću da ȉzvȓšîm«.

Tad stupi näprijed onaj, koji je mogao daleko vidjeti i reče: »Ja sam, kralju, spasao tvoje dijete. Da nè budê mene, ne bi nitko živ bio opazio, da je grad na planìni, koja se diže nebu pöd oblâke«. Naprijed stupi drugi brat i reče: »Da ne bude mene, koji veòma dobro mogu čuti i kroz najdeblje zidine, tvoja bi kći i danas bila u onom gradu. Ja sam je spasao«. Treći reče: »Ja sam zaslúžio pô kraljevstva i ruku tvoje kćeri; jer da nè budêm razválio zidine gradske, tvoja bi kći i sad čamila ù sužânjstvu«. Za ovim se javi četvrti brat: »Ja sam za kratko vrijeme sagradio tvrd grad, u koji se zaklònila tvoja kći. Da mene ne bude, nju bi bio zloduh lako ùgrabio. Meni daj öbećânû nagradu«. I peti je brat tražio nagradu gòvoreći, da je njemu zahváliti, što je kraljevna kod oca, jer da on ne bude buzdovánom ùdario zloduha, kad se počeo dizati ù visine, bila bi zàuvijek ìzgubljena. I šesti se brat javi: »Sve je istina, što su moja braća iskázala, ali da ne bude mene, bila bi kraljevna pala iz visìnê nä zemlju i òstala mrtva. Ja sam je na svoje ruke dòčekao i oteo sigurnoj smrti ìz râljâ. Sve ono, što su moja braća učinila, nije ništa prama mojemu djelu, pa zato se nâdâm, da će mene dòpasti nagrada, koju si öbećao«.

Kralj je stajao neödlučan. Nije znao, što da ùčinî. Svaki je bio záslužan, ali svaki nije mogao biti nàgrâđen öbećânôm nagradom. Kad kralj nije mogao odlučno izreći, ovako će zàvapiti: »Veliki Bože! Tebi hvala i slava, koji si dao ovim junacima snage i moći, da mi spásû dijete; budi i opet mȉlostiv prama meni, pa ne učini, da krivičnu izrèčêm«.

Upravo kralj dovŕšio, kad stupi u dvornicu[1]) starac ù pûtničkôj ödori. »Ti si neodlučan, kralju?« — reče starac i pògledâ ga blagim pögledôm. »A moraš i biti, jer su braća spàsla tvoje dijete. Ti im pravice ne ćeš skrojiti, pa da živeš tisuće gödînâ. To može učiniti samo onaj, kojemu si se uvijek molio«. Starac dorèčê i — nèstanê ga iz dvornice. Zà njîm polètî u

[1]) dvörnica, velika soba, osobito gdje se primaju gosti, sala.

uzdušne vìsine sedam prèkrâsnîh zvijezda, koje se ùstaviše na modrìni nèbeskôj, te poredaše ù krûg tako, da je najsjajnija došla u sredìnu, a òstâlîh šest okò njê. Ona najsjajnija zvijezda je kraljeva kći, a šest ostalih oko nje, kao straža u onom gradu, što ga je četvrti brat onako brzo sagradio, šest je braće. Onaj starac bio je sam gospòdin Bog, koji je najljepšom nagradom nagradio braću: da gledaju do konca svìjeta kraljevnu kao prekrasnu zvijezdu i da im se divi čovjek gledajući sjaj njihov na plavéti nèbeskôj.

16.

Čovjek.

Od Ivana Fiamina.

Da je tko vidio čovjeka u prvi čas, kad se našao sam među svom životinjom njemu neprijaznom, bez krova, gdje bi se zaklonio, bez oružja, kojim bi se branio, a s kožom tako tanahnom i osjetljivom! — »Jadan!« rekle bi ribe, da im je dano govoriti, nema kao mi pérâ, kojima bi okretno plivao po vodi; svaka će mu bujìca zaustaviti korak.«

»Jadan!« dodale bi ptice, »ne može se poput nas na krilima nositi po neizmjernom prostoru nebeskom.«

»Jadan!« rekao bi lav, »u njèga nema panča, kojima bi obálio protivnika, ni čeljusti, kojima bi ga ràskinuo.«

A lastavica: »Kad se zima primiče, ja leteći ištem toplije krajeve, a ne čovjek. Jadan li je!«

A jazavac i medvjed: »Mi se zimi povučemo u bŕlog,[1]) gdje nas san osvoji, dok nas dan proljetni ne probudi, ne tako čovjek. Kukavac!«

»Čim se nađe u njega poroda, ja ću mu ga ugrabiti,« rekao bi tigar.

»Noću, kad njegovo oko ne vidi, mi ćemo ga napastovati,« govorile bi sove i šišmiši.

Jadan te jadan! mogli bi ponávljati svi zajedno. Svaki trn oguli mu kožu; svaki mu kamen okrvavi nogu; hoće li se popeti na drvo, da ubere voća, nedòstajê mu snage; pobjegne li u goru, dugom se kosom zaplètê ù grâne. Jadan li je! za malo dana će prestati živjeti i trpjeti. — Ali Gospod je rekao ljudma: »Rađajte se i množite se i napunite zemlju i vladajte njom i budite gospodari od riba morskih i od ptica nebeskih i od svega zvjerinja, što se miče po zemlji,« i za to im dade razum. Po njemu čovjek udara željezom ò kremên i iskreše vatru, a vatra mu služi: kuha mu hranu, topli ga zimi, mekša mu rude u pećima. Iz rúdâ gradi on oružje, lovi zvijeri, hvata ribe ù moru, a ptice u visu. Između tih životinja odabira neke, da ih pripitomi: konj, deva, magarac, sjeverni jelen prenose ga na njegovim putovima. Pas mu je prijatelj i čuvar; guska i patka množe se njemu na korist; namiče stada vòlôvâ i junica, krda ovaca i koza, što mu daju u obilju vune i kože, da se odjene, i mlijeka, da se hrani.

[1]) bŕlog, m., zaklonište, skrovište.

Ali je lovački i ribarski život nestalan i stoji odveć do godišnjega doba, pastirski pak sili mijenjati mjesto, čim paše nestane. Stoga što čini čovjek? Prekopava zemlju rȁlom, motikom i trnokopom, položi u nju zrna ili rasade;[1]) to raste, množi se i rodi. On zamiluje obdjelano poljíce; do njèga gradi kolibu za se i zà braću, tu bude ocem; čeljad raste, kolibe se množe te postaju sela, a òd sêlâ gradovi zidom opasani za obranu protiv neprijatèljskê navale. Koliba ga brani od dažda i leda, ali se njemu hoće imati olakšice te gradi kuće i palače s dimjacima i s prozorima, sa studencima i svodovima. Ali čovjèčjâ umjetnost ne ostaje pri samoj nuždi, duša njegova ćuti po naravi potrebe uzvišenije: ljubi ljepotu, traži istinu. Stoga za korisnim umjetnostima dođoše slobodne umjetnosti, onda znanosti, što uče istinu. Glazba je dala zakone pjevanju i zvuku, slikarstvo i kiparstvo prikazuje prèdmete iz prirode i života. Graditeljska je umjetnost učinila stanove čvršće, ljepše, zgodnije. Znanošću je pak čovjek potražio i sačuvao istinu.

Ispòredi sad čovjeka s onim jadníkom, koji je istom došao nȁ svijet! Gdje su životinje, što su ga žalile? Zvijeri su umàkle pred kraljem zemàljskîm; malo, što ih ostaje u gorama, drži ih čovjek za raskoš lova; izùmio je strijele, puške i zamke, kojima

[1]) rȁsada, f. i rásad, m., biljke iz rasadnika na pr. kupusni, blitveni, duhanski rasad.

će njih i ptice hvatati; izùmio je udice, ostve i mreže, kojima će ribe loviti. — Vidiš li onu pònositu i vatrenu životinju, što diže uvis glavu, kao da gospoduje, stresa grivom na krepkom vratu, repom omahuje pravilne bokove, skokom prelijeće krasne livade, koje njezinim rzanjem odjekuju? Konj je, a čovjek ga je ȍbuzdao te s njim trči od jednoga kraja zemlje dò drugôga!

Svladao je čovjek potoke, utamanio gorsku divljač i s vr̀hôvâ plàninskîh dòvûkao k moru dubove te načinio brodove, na kojima će ga prijèći. Rekao je vjetrima: »Prenesite me do nakraj zemlje,« a vjetrovi poslušni dadoše mu krila, kojima su ga prenijeli na obale, što ih je zaželio. Rekao je pari: »Daj mi tvoju čȕdnovâtû silu, nadomjesti ruke«, a para divnim redom svršuje, što je um ljudski zàmislio. Rekao je planìnama: »Otvorite se,« i one mu dadoše kamenje i rude. Rekao je zȅmlji: »Cvati,« i ona mu urodi žitom, lanom, konopljom, pamukom, vinom, uljem, drvom, smolom, lijekovima. Čovjek dòvede potočiće, da mu teku u vrtovima; rijeke, da mu natapaju polja i livade. Smjestio se u zgodnim stanovima, na mirnom selu i u bučnim gradovima; tu je ȍsnovao vlade i zakone; pòdigao škole, kako će se odgajati u znanju i dobru običáju; utočišta za nevoljne i zgrade za svoje slasti i vesele sastanke, kako će se odmoriti od truda; crkve, gdje će se Bogu moliti i hvaliti mu za obilje blagòdati.

Čudan li je stvor čovjek! Tako malen a opet tako velik; živi malo godina, a želja ga je vjekòvati; zauzima tijesan prostor, a mišlju obuhvata svemir; svemu je, što ga okružuje, gospodar!

17.

Ljetno veče u slavonskom selu.

Od Josipa Kozarca.

Sunce se počelo nagibati nad šumicu, a u cijeloj prirodi zače neko živahnije gibanje i spremanje. Pao je već mračak, a ljetni povjetarac razblaživao topli zrak, koji je sve većma izmicao hladovitom zagrljaju plavetne, zvjezdane noći.

Bila je lipanjska večer; dan umoran i sustao pao na počinak, a od nedaleke hrastove šume lepršao hladak noseći sa

sobom teški omamljivi miris s bujnih livada uspavljujući s njime u sve to dublji san cijelu prirodu. I taj miris i večernji mir i pojedini glasovi, sve to je kao pritajeno govorilo: daj mi da otpočinem; od ranoga jutra pa do mraka palila me teška žega, kosti mi pucaju po svemu tijelu, daj Bože slatkoga sna, da me za sjutra oživi i okrijepi novom snagom...

Tako moli i uzdiše, tako šapće i cvili sva Božja priroda, satrta teškim ljetnim poslom čeznući za snom kao cvijet za rosom.

Dugačak red crnih drvenih kuća nizao se nedogledno jednim pravcem; u večernjem polumraku pričinjaju se zgrade dvaputa veće nego što jesu, dok viti, bijeli zvonik crkve kao da je pod nebo otišao, te mu zlatnoga križa i ne vidiš. Tek ovdje ondje zasjao po gdjekoji prozor, ovdje ondje prolaze još zakašnjeli radnici s posla; tek pred gdjekojom kućom sjedi po dvoje troje čeljadi razgovarajući se i čekajući, dok bolje zahladi, da se u sparnoj sobi uzmogne lakše usnuti.

18.

Mala vila.

Narodna pripovijetka.

Bio kralj i kraljica, pa imali jedinca sina. Kad je kraljević već narastao, proslaviše njegovo šišano kumstvo[1]) i na čast pozvaše najviđenije ljude iz svega kraljevstva. Bijeli dvori zasjaše od zlata, srebra i dragoga kamenja i od hiljadu svijeća. Kad uveče u bašti povedoše kolo, uhvatiše se djevojke sve jedna ljepša od druge, a sve gledahu u kraljevića milo i drago, da ga pojedu očima.

U ponoć se raziđoše gosti, a kraljević ode u gaj od starih lipa, jer je bila mjesečina kao dan, a njemu se nije spavalo. Čarobno bješe pogledati na tamne sjenke debeloga drveća, kroz granje se uvlačila mjesečina i padala po zemlji u čudnim ša-

¹) šíšānō kúmstvo narodni je običaj, kod kojega kum djetetu već poodraslu siječe kosu, pa i ako ovo nije crkvom osvećeno, ipak se drži kao pravo kršteno kumstvo.

rama. Lipe su mirisale kao tamjan iz crkve. Kraljević je polagano šetao zamišljen po mekanoj travici. Kad je izašao na proplanak, najednom ugleda pred sobom usred mjesečine na travi malu vilu odjevenu u krasne haljine od finoga ćerećeta[1]) zlatom vezena. Kosa joj je bila duga i spuštena niz pleći, a na glavi joj se blistaše zlatna kruna ukrašena dragim kamenjem. Ali je bila posve, posve mala. Kao lučica! Kraljević u čudu zastane i zagleda se u nju, a ona progovori glasom, kao da srebrno zvonce zvoni: »Moj lijepi kraljeviću, i ja sam bila pozvana na tvoje kumovanje, ali nijesam smjela doći u kolo, jer sam tako malena, nego ti se ovdje klanjam na ovoj sjajnoj mjesečini, koja je meni sunčev sjaj«. Kraljeviću se mala vila veoma svidje. Nije se nimalo poplašio od ove noćne pojave, nego joj pristupi i uze je za ručicu. Ali mu se ona ote i nestade je. Ostade mu u ruci samo njena rukavica, tako mala, da je jedva navukao na svoj najmanji prst. S nekom tugom se vrati u dvore i nikom ne reče ni riječi, s kim je bio.

Ali drugu noć opet dođe u baštu. Hodio je po bijeloj mjesečini i tražio malu vilu. Ali nje nigdje ne bješe. Od žalosti izvadi iz njedara malu rukavicu i poljubi je. U taj mah stvori se vila pred njim. Kraljević se tako obradovao, da se ne može iskazati kako. Sve mu je igralo srce u grudima od miline. Dugo su šetali po mjesečini i čavrljali. Kraljević se začudi, kad opazi, da mala vila sve jednako raste, dok s njime govori. Kad su se rastali, bila je dvaput veća nego sinoć. Kad joj je vratio rukavicu, nije je mogla više navući. »Uzmi je, pa je čuvaj kao amanet«, reče mala i nestade je. »Nosit ću je na srcu«, reče kraljević.

Svaku noć su se odsad sastajali njih dvoje u bašti. Dok je sunce sjalo, kraljević je muku mučio. Cio dan je bio tužan, jedva je čekao, da izađe mjesec i samo je na nju mislio i pitao se: Hoće li noćas doći? Kraljević je sve većma ljubio malu vilu, a ona je svaku noć rasla i bila sve veća i veća. Kad je prošlo devet noći, bješe pun mjesec, a vila je narasla velika kao kraljević. Veselo ga dočeka i slatkim glasom proguka: »Doklegod bude mjesečina, ja ću ti dolaziti«. »A ne, moja

[1]) ćerèće, n., vrsta platna, što ga Mostarke tkaju.

draga! Ja ne mogu živjeti bez tebe. Ti moraš biti sasvim moja. Ja ću te učiniti kraljicom«. »Dragi moj, reče vila, hoću biti tvoja, ali samo tako, ako ćeš me uvijek i samo mene voljeti«. »Uvijek, uvijek«, vikao kraljević bez promišljanja, »i samo tebe, a druge nikad ni pogledati ne ću«. »Dobro! Ali pamti, što velju: samo dokle budeš držao riječ, bit ću tvoja«.

Poslije tri dana učiniše svadbu dvoje mladih. Ljepoti vilinoj se divio sav svijet. Srećno su živjeli sedam godina, i onda umrije stari kralj. Na ukop mu dođoše mnogi podanici. Kraj mrtvačkoga lijesa čuvale su mrtvaca najljepše gospođe iz čitave zemlje. Bila je tu i jedna ljepojka crvene kose, a crna oka. Ta se nije Bogu molila niti je mrtvoga kralja gledala; nego je samo očima pratila mladoga kraljevića. Vidio je i on, da ga lijepa gospođa gleda i bilo mu drago. Kad je veliki sprovod krenuo na groblje, pogledao je kraljević tri puta u zamamljivu ljepojku vodeći za ruku svoju ženu. Najednom mu se žena potepe na svoju suknju i malo što ne pade. »Ju! gle suknja mi je preduga!« uzviknu kraljevićka. Kraljević nije ni opazio, da se ona smanjala.[1]) Kad su ukopali staroga kralja, pođe ona ljepotica crvene kose namah uz kraljevića putem kući, a on je ispod oka sve u nju gledao. Tako i nije vidio, da mu je žena sve manja. Kad stigoše kući pod stare lipe — nestade je posve.

Sada kraljević uzme za ženu gospođu crvene kose, a crnih očiju. A s njom nije ni tri dana srećno živio. Tražila je, da joj kupi postelju od samoga alema, željela je sad ovo, sad ono, a sve same stvari, kakih i nema na svijetu. Kad on nije mogao da joj ispuni želju, ona je plakala, svađala se s njim i ružila ga. Kad mu bješe već dozlogrdilo, on je otjera. Sad tek vidi, šta je učinio. Uzdisao je i jadikovao za malom vilom. Opet pođe svaku mjesečnu noć pod stare lipe, da dozove svoju lijepu i dobru vilu. Zvao je i zvao, čekao i čekao, već postao i starac čekajući. Ali se ona nikada više nije vratila.

[1]) smànjati se, smànjâm se, postati manje.

19.

Kralj Krez i učitelj Solon.

Od Lava Tolstoga.

U davno vrijeme, davno prije Krista, kräljevao je ù nekôj zemlji kralj Krez. U njega bilo vrlo mnogo zlata, srebra i dragoga kamenja, vrlo mnogo vojske i robova. I Krez mišljaše, da nema na svijetu srećnijega čovjeka.

A jednom dođe ù tû zemlju, gdje je Krez kraljevao, grčki učitelj Solon, slavan zbog mudrosti i pravednosti svoje. I saznavši Krez za Solona pozva ga k sebi, pokaza mu sve svoje bogatstvo, pohvali se, koliko pobi neprijatelja, koliko osvoji zemalja i najposlije reče:

»Solone, eto ti već ȍdâvna živiš na svijetu, a obišao si ì mnogo raznih zemalja, pa kaži mi: »koga ti držiš nâjsrećnijîm čovjekom?«

»Najsrećnijim držim nekoga čovjeka u gradu Ateni«, odgovori Solon.

Kralj se začudi: mišljaše, da će Solon njega jamačno nazvati najsrećnijim, a ono Solon mjesto njega nazva najsrećnijim nekoga sasvim prostoga čovjeka.

»Pa zašto?« upita Krez.

»Zato«, odgovori Solon, »jer se taj čovjek mučio kròz cijelî svoj život, jer je bio s malim zadovoljan, poštènu djecu odgojio, svojemu gradu časno služio i lijepu uspomenu ostavio za sobom«.

A čuvši to Krez reče Solonu:

»A zar ti moju sreću držiš gotovo nikakvom, kad mene kralja ne ćeš da isporediš s onim prostim čovjekom?«

I Solon reče:

»Siromašan je često srećniji od bogata. I nijedan se čovjek ne može do svojega smrtnoga časa držati srećnim«.

Krez otpravi Solona, nè svidješe mu se riječi učiteljeve i nè povjerovâ mu.

I kralj posve zaboravi Solona.

Malo zatim pođe kraljevski sin ù lôv, smrtno se rânî i umrije. Nakon toga sazna Krez, da kralj Kir ide sa silnom vojskom na nj. Krez mu iziđe ususret s još većom vojskom, no neprijatelji bjehu silniji i odolješe: razbiju Krezovu vojsku i udare mu na prijèstolnicu.

Neprijatelji grabili bogatstvo Krezovo, ubijali žitelje, palili i razarali grad. Jedan vojnik uhvati pâče i samoga Kreza i već ga htjede zaklati, ali uto skoči nà obranu svoga oca kraljev sin i zavikne:

»Ta zä Boga nè dirajte ga, to je kralj Krez!«

Vojnici svezaše Kreza i odvedoše ga svojemu kralju. Kir slavljaše pobjedu pa ne htjede ni govoriti s Krezom, već zapovjedi, da ga spale.

I već složili vojnici veliku lomaču na gradskom trgu, metnuli na nju Kreza, privezali ga zä stûp, pa je potpalili. A Krez pogledavši nà svôj grad i na svoj dvorac spomene se riječi grčkoga učitelja, zaplače i jedva samo usklikne:

»Ah, Solone, Solone!«

Uokolo lomače stajali vojnici, došao i Kir, da vidi smrtnu kaznu. No čuvši riječi Krezove nije ih razumio, pa zato zapovjedi, da Kreza skinu s lomače i upita ga, što je rekao.

Krez reče Kiru:

»Spomenuo sam ime nekoga velikoga čovjeka. — On mi reče golemu istinu, a ta je istina skuplja od svega bogatstva, od svih naših kraljevskih slava«.

I Krez ispripovjedi Kiru sav svoj razgovor sa Solonom.

Ta se pripovijest kosne srca Kirova. I on pomislivši, da je i sam čovjek, pa tko zna, kakva sudba njega čeka, pomiluje Kreza i učini ga svojim najmilijim drugom.

20.

Nevolja svačemu čovjeka nauči.

Od Daniela Defoea.

Poslije jednoga brodoloma, u kome su mu svi suputnici izgubili život, Robinson Crusoe spasava se srećnim slučajem na jedno pusto ostrvo. Osuđen na samoću on u početku provodi vrlo mučan život; na tom ostrvu nije imao ničega do divlje prirode oko sebe.

Robinson je neprestano mislio, kako će nabaviti sebi kakvo oruđe, kojim bi mogao proširiti šupljinu u stijeni. Na obali morskoj a i u potoku bilo je puno kamenja i velikoga i maloga. Robinson udaraše jedno o drugo i izabra ono, koje mu se činilo najtvrđe. Najzad nađe dva kamena, koji mu izgledahu zgodni. Jedan je bio podužì i potvrđi, nalik na kakav malj s okruglom i debelom glavom; drugi je ličio na kakav klin.

Oba ova kamena uze on sa sobom, provuče se kroz uzan otvor na pećini i otpoče odmah rad. U lijevoj ruci držaše klin, kojega vrh okrenu prema stijeni, a maljem u desnoj udaraše po širem gornjem dijelu klina. Na taj način pođe mu za rukom, da odlama velike komade od stijene i da tako malo pomalo proširi ovu šupljinu i stvori od nje pravu pećinu. Isto tako povećao je i visinu pećine obijajući s tavana velike komade škriljca[1]) sve dotle, dok se ne mogaše svuda u pećini ispraviti. Zatim jednom velikom ljuskom od školjke izgrnu napolje odlomljeno kamenje.

Za to vrijeme hrana mu bjehu ostrike[2]) i kokosovi orasi, a žeđ je gasio svježom vodom iz potoka. Za vrijeme, dok se odmarao od kamenarskoga posla u pećini, načupa dosta trave i razastre je, da se suši na suncu. Kad pećina bi gotova, unese unutra to osušeno sijeno i napravi od njega sebi meku i suhu postelju.

Ah, kako mu je ugodno bilo, što je mogao opet leći kao čovjek, pošto je tolike noći proveo sjedeći na drvetu kao kakva ptica! Upravo je uživao u tome, što je mogao opružiti svoje umorne udove na mekoj postelji od sijena. Tako slatko nije mu prijala nikad ni njegova postelja s mekim perjanim jastucima u roditeljskoj kući.

Sjutradan bila je nedjelja. Na svom pustom ostrvu Robinson ne imađaše ni crkve ni svećenika, ali je ipak htio, koliko je mogao, da svetkuje taj dan odmora. On srdačno zahvali Bogu, što ga je zaštitio, dao mu krov nad glavom i pripremio mu potrebno izdržanje. Moljaše Boga, da zaštiti i njegove roditelje i da mu dopusti, da još jednom vidi svoju kuću.

---

[1]) škriljac, m., mek kamen.

[2]) òstrika, f., školjka, koja se jede. ostriga, kämenica.

Zalud je motrio preko širokoga plavetnog mora, ne bi li opazio kakvo jedro. Nigdje nije mogao spaziti ni traga od ljudi.

Htio je voditi račun o danima i zato odluči, da napravi sebi jedan kalendar. Za ovu svrhu izabra sebi četiri drveta, koja imađahu ravnu koru i stajahu naporedo. Na drugome je zamislio, da zarezuje po jednu crtu za svaku nedjelju, na trećem po jednu crtu za svaki mjesec, a na četvrtom po jednu crtu za svaku godinu, koja bi prošla. Ali on se od srca moljaše Bogu, da mu nikad ne zatreba i četvrto drvo za taj kalendar.

Dok je to radio, pade mu na pamet, da svi mjeseci nemaju jednak broj dana. Ali koliko je dana imao svaki mjesec? Podu že je razmišljao o tome. Najzad se sjeti nečega, što je naučio u svome djetinjstvu. Stisnu svoju lijevu ruku u pesnicu pokazujući prstom četiri ispupčenja i tri udoljice između njih brojeći pri tome imena mjeseci; prvo ispupčenje — siječanj, prva udoljica — veljača, drugo ispupčenje — ožujak, druga udoljica — travanj, treće ispupčenje — svibanj, treća udoljica — lipanj, četvrto ispupčenje — srpanj; opet prvo ispupčenje — kolovoz, prva udoljica — rujan, drugo ispupčenje — listopad, druga udoljica — studeni i treće ispupčenje — prosinac. Sad se sjeti, da će svaki mjesec, koji pada na ispupčenje imati po 31 dan, a svaki mjesec, koji pada na udoljicu imat će po 30 dana osim veljače, koji ima samo 28 dana. Dakle: siječanj 31, veljača 28, ožujak 31, travanj 30, svibanj 31, lipanj 30, srpanj 31, kolovoz također 31, rujan 30, listopad 31, studeni 30, prosinac 31.

— Samo da se ne prevarim, govorio je u sebi Robinson, jer ako to učinim, bit će mi kalendar sasvim pogrješan. Zaista sam ja to na neki drugi način učio i u školi. A jest, sad se sjećam. To bijaše ovako:

Trideset dana imade travanj,
Rujan, studeni i mjesec lipanj;
Veljača samo dvadeset osam,
A svi ostali trideset jedan.

Hajde da vidimo, kako se to sad slaže s ovim mojim računanjem po ispupčenjima! Jest, sasvim točno. O, pa to je bilo veoma dobro, što sam naučio ovo u školi, te sam se sad toga sjetio i uvjerio se najpouzdanije, da mi je račun točan.

*

Ovaj mali pronalazak obradova i ohrabri Robinsona. Ali ipak ne mogaše, a da sebe ne prekori:

— Koliko li bih drugih dobrih i korisnih stvari mogao naučiti, da nijesam bio tako lijen u školi!

Pošto je sada načinio sebi stan, morao je gledati i da ga sačuva od napadaja životinja ili ljudi. S jedne strane uzdizalo se brdo, a s druge zid, koji je postao od izvaljenih drveta. S obje ove strane nije mu prijetila dakle nikakva opasnost. Ali druge dvije strane bijahu nezaštićene, i Robinson uvidje, da ne će moći mirno počivati, dok se i s tih strana ne zaštiti.

Poslije dugoga razmišljanja odluči on, da tu posadi živu ogradu. U blizini je raslo mnogo vrba. Od njih će posaditi tako gustu ogradu, da kroz nju ne će moći nitko prodrijeti. Ali prije no otpočne taj posao, morao je napraviti više olataka.

Zato se opet spusti do potoka i doista tamo nađe nešto, čemu se neizmjerno obradova. To je bio jedan prilično veliki i vrlo tvrd kamen, koji je u sredini imao jednu rupu otprilike malo veću od jedne krune. Robinson se isprva čudio, kako je mogla postati ova rupa, ali malo poslije opazi, da u rupi ima malo krede i tada mu bi jasno, da je ona nekada morala biti ispunjena kredom, ali je voda iz potoka kroz mnogo godina zapljuskivala kamen, dok nije najposlije kredu izlokala.

Eto tako nađe Robinson jedan dobar predmet za sjekiru. On uze jedan drugi kamen, koji imađaše oštre ivice.[1]) Njega je upotrebljavao kao dlijeto, a malj kao čekić. Na taj način lomio je komad po komad kamena. To nije išlo baš tako brzo, ali je najzad ipak taj komad kamena bar donekle sličio na sjekiru otprilike onakva oblika, kakve su često nalažene i u našoj zemlji u nadgrobnim humcima iz kamenoga doba.[2])

Kad Robinson dovrši sjekiru, odlomi jednu podeblju granu i uglavi je na otvor u sjekiri. Zatim odabra najduže i najjače končiće od one like,[3]) što je skidao s kokosovih oraha, potopi ih u vodu i uprede od njih vrvcu. Tom vrvcom uveza veoma čvrsto držalje i sjekiru jedno za drugo. Tako bi i sjekira gotova. Robinson klicaše od veselja.

¹) ȉ v i c a, f., kraj, krajac.

²) kȁmeno dȍba, kad su ljudi imali samo kameno oruđe.

³) lȉka, f., (po ist. krajevima), vlakanca ispod kore drveta; inače lȉk, m., i lȉko, n.

Sada pohita i odsiječe jedno malo drvo te od njegova stabla odjelja držalje za lopatu. Za lopatu uze veliku polovinu školjke, kojom je izgrtao kamenje iz pećine. Jednim šiljatim kremenom probuši četiri rupe na školjci pa je zatim čvrsto uveza za držalje vrvcom od lika. To nije bila baš tako rđava lopata.

Sad Robinson iskopa dva reda rupa u zemlji od brijega pa dolje do potoka. Zatim nađe podosta mladih vrba, iskopa ih pažljivo i presadi sve po jednu u svaku rupu pa onda popuni rupe zemljom i utaba dobro zemlju oko mladih sadnica. Počevši od ona dva krajnja drveta, što bjehu najbliža potoku, posadi on ista takva dva reda vrba sve gore do zida načinjenoga od izvaljenih drveta. Ali pošto će trajati možda više godina, dok ova ograda postane sama od sebe dovoljno jaka, nasiječe svojom sjekirom više stotina loza i vitkih vrbovih prutova, pa njime oplete spoljašnji red drveta sve, dokle je mogao rukom dohvatiti.

Ta ograda bila je dosta dobra, ali jedna stvar ipak zadavaše Robinsonu mnogo brige. On je svakako morao imati kakav otvor na ogradi, kroz koji bi sam mogao izlaziti i ulaziti. Ali njime bi se i njegovi neprijatelji mogli tako isto poslužiti, i prema tomu bi on uvijek bio bez odbrane, kao što je bio i dosada. Ipak i ovdje se dosjeti nečemu. Uze konce od lika kokosovih oraha i od njih usuka koliko je mogao više vrvci, od ovih vrvci uprede jake konopce, tanje i deblje. Od najjačih načini sebi ljestvice, od kojih jedan kraj utvrdi za jedno veliko drvo, koje je raslo na brijegu iznad njegove pećine. Tako je sad mogao, da se penje po ljestvicama u svoj stan i da se po njima spušta pa stoga potpuno zatvori cijelu ogradu. Sad je njegova pećina bila prava tvrđava i Robinson se nije imao bojati nikoga.

21.

Božićna priča.

Od Ksavera Šandora Gjalskoga.

Tako je živjelo dvoje djece — brat i sestra. Bratu bilo osam godina, a sestrici sedam godina. A bijahu veoma nesretni i veoma siromašni, jer ne imađahu roditelja na životu. Otac je prije više nedjelja išao da čuva vlastelinsku šumu, jer je bio

lugar u moćna i bogata grofa. U šumi bilo jezero, a kako bijaše oštra zima, površina se jezera sledila, pa je lugar, da skrati put, pošao preko leda. U sredini jezera bio led slabiji te se pod lugarevim koracima prolomio, a jadni lugar utonuo i utopio se. Dva ili tri dana kasnije nađoše nad prolomom lugareva psa, a uz psa tek pušku i šešir lugarev. Kad su ženi saopćili nesreću, puklo joj je od očaja i nesreće bijedno srce. Tako ostadoše djeca sama, — hraneći se tek od milosrđa u selu, a inače skupa s očevim psom držahu se lugarske, sad još puste i hladne kućice. Samo na badnju večer nije im se dalo da ostanu sami u tamnoj i neugrijanoj sobi, pa makar je strašna zima bila, snijeg visok, da im je sezao do pasa, ipak pođoše napolje, a stari im se pas pridružio. Nadahu se, da će se možda sastati gdje s »Božjim djetetom«, o kom im je majka svake godine toliko pričala, a mali dječak sjećao se također, da je prošle godine s ocem bio na tu večer u grofovskom gradu, pa tu vidio — drvo božićno krasno — krasno, da je još dugo i dugo poslije o njem snivao. Idu oni tako putem dvoru dršćući od zime i straha. Mala sestrica gotovo nije mogla više disati, a od suza jedva je štogođ vidjela, pa je brat morao — onaki malen i slab — kakav je bio, svaki čas držati sestru i nositi je, puhati joj na ozeble ručice i obećavati joj sto i sto slasti, što ih čekaju u dvoru. Ali — napokon i on gotovo da sustane, te bi bio najvolio već više puta da sjedne u snijeg i da se malko otpočine, da nije bilo staroga psa, koji bi veselo uzeo pred njim skakati, mahati repom i lajati, kao da mu govori: nije više daleko, hajde — hajde samo, — a čim bi djeca ipak ostala, onda bi mu se lavež u grubi tulež prometnuo, pače i zube bi pokazivao. No — djeca najzad ne mogu dalje. U taj se čas odnekale nađe treće dijete, — isto tako sitno, slabo, no još bjednije odjeveno, pa u toj strašnoj zimi bosonogo i bez šešira. Krasna njegova glavica bila je zaštićena tek dugom njegovom gustom kosom.

— Kuda idete? — upita dijete nježnim i bojazljivim glasom.

— Ah — a ti si bos! — rekne mala djevojčica.

— Jesam — jesam — plačljivo otpovrnu strano dijete.

— A znaš što? — rekne brat djevojčici. — Ti i onako ne možeš više da ideš, pa ćemo dati tvoje cipelice njemu, — a

tebe ću nositi ja — a on će mi pomagati! — Hoćete li, djeco, tako?

I djeca se tako sporazume, pa — odsad hodahu puno — puno lakše pod vodstvom staroga psa, i dođoše pred grofovski dvor. Izvana se već na sjajno rasvijetljene prozore vidjelo ogromno božićno drvo, ukrašeno svakojakim bogatim darovima, slatkim voćem, zlatom i srebrom. Djeca se nekako kradomice ušuljaju u dvor, prođu neopaženi toplim hodnicima, nađu se napokon u dvorani, gdje je bilo božićno drvo, a oko njega grof, grofica, grofovska djeca i sva sila gostiju u sjajnim odorama. U prvi čas nitko nije opazio djece, koja se ne mogahu prečuditi bogatstvu i drveta i darova, nu čudno im je bilo, što grofovska djeca primajući ih jedva se i nasmiju.

— Oh — kako bih ja s mojom sestricom bio sretan, da samo deseti dio toga dobijemo — spomene lugarov dječak tiho — tiho pred stranim djetetom. Ovo se blaženo nasmiješi, no odgovoriti nije više ništa moglo, jer u taj čas opaze gospoda tuđu djecu, a tako razderanu i siromašnu, da su svi viknuli od užasa.

— Što vi cigančad, vi deriščad ovdje radite? — bijesno krikne grof zazivajući sluge, da otjeraju djecu.

— Grofe, supruže, umiri se, umiri se, — zaklinjala ga grofica. — Odmah ćemo ih otpraviti, ali vidiš, kako su poderana, valjda i gladna, — a badnja je večer, — dat ćemo im štogođ odijela, — a sluge neka ih odvedu dolje k služinčadi, pa će se nahraniti.

I grofica ne čekajući, što će grof reći, pojuri u kut, gdje nađe još dva tri svežnja odjeće i cipela za siromašnu djecu, pa dade djeci — ne sama — već po sluzi, kojemu i naloži, da djecu izvede iz dvorane.

— Hvala, lijepa hvala! — javi se u to dugovlaso strano dijete. — Evo moja druga dva, pa i ja — ah — da nam je štogođ od — eno — tamo — od onih krasnih igračaka i slatkiša.

— Što — što? — u čudu lane i grofica i grof i cijelo društvo, a grofovska djeca vikahu: — Ne — ne — od toga ništa, to je naše!

— Dakle, toga vam se hoće. Nije to za vas. Gle ti njih! Budite sretni, da vas ogrnemo od zime i nahranimo od glada, a ne još da i to dobijete.

I stanu u bjesnilu grof i gosti njegovi da guraju siromašnu djecu iz dvorane, a grofica brzo otvori prozore, da vonj siromaštva izađe iz sjajne odaje. Djeca plakahu, no nitko od društva nije im se smilovao, već ih otjeraše pače gladne iz dvora. Na dvorištu čekao ih pas, pa se djeca plačući i zazivajući roditelje svoje predadoše opet, da ih on vodi. Slijedili su njegov trag. On pak zakrenuo k šumi. U prvi se mah brat i sestra zaplaše od duboke tmine među visokim tamnim jelama i borima. No strano dijete ih umiri. I dok je još u riječi bilo, pokaže se na nebu mjesec, svjetlost njegova prodiraše kroz granje stabala i gle — dječica se gotovo ne mogoše dosta nadiviti krasoti, što se očima prikazivaše. Ne jedno božićno drvo kao u grofovskom dvoru, već na stotine, na tisuće stajalo tu pred njima, nakićeno biserjem, srebrom i alemima. I stigoše do jezera. Tu opet gledahu u modrim valovima zvijezdu do zvijezde — ah — divota! Pas je sjeo na brijeg jezera i gledao k vodi, a dječica sumorna polegnu kraj njega.

— Ah — da dođe k nama »Božije dijete« — šapne mala sestra bratu. U taj se čas strano dijete digne i gle — ono nije više poderano i bijedno. U anđeoskoj, krasnoj, bijeloj odjeći stoji pred njima; oko divne glave sjaji svijetlim kolobarom, iz ruku mu sijeva sjaj kao od zvijezde, a mjesto ove šume — gle — gle najedamput stoji tu sjajan od bijela mramora sazdan kraljevski dvor, nakićen zlatom, srebrom i dragim kamenjem, sav rasvijetljen plamenima od zvijezda i sunaca, a iz vrata širom otvorenih i prozora struji lagodnom toplinom i mirisom tamjana. — Iz dvora dolete anđelići i na zapovijed stranoga djeteta nose djecu u krasne dvorove, pa tu najprije maloj sestrici na njezine bose nožice obuvaju zlatne cipelice, onda i nju i brata odjenu u sjajne odore, nalike sasvim anđeoskoj odjeći djeteta stranoga.

— Zar si ti »Božje dijete?«

— Jest, ja sam Krist — i jer ste se smilovali jadnom poderančetu, sami u krpama dali pače svoje krpe, jer ste sirote gladne i bose, eto ulazite u carstvo nebesko, da badnju večer slavite u nebu«. — I sad su djeca došla pred božićno drvo nebesko, lijepo i sjajno, kako može biti samo u nebu, i kojemu drvo u grofa niti sluga ne bijaše. Pa kad su primila iz ruku samoga Krista darove jedan ljepši od drugoga, i kad ih je sveti Petar napojio i nahranio — sve u društvu Božjega djeteta — onda — ah — onda — evo opaze svoje drage roditelje ne više jadne, napo gladne grofovske sluge već kao anđele odjevene i blažene. I djeca ostadoše gore u nebu pokraj svojih roditelja i inih Božjih ugodnika igrajući se često i često s Božjim djetetom.

U šumi pak na mjestu, gdje su počinula, nađoše ljudi tek otrcanu i jadnu njihovu odjeću, pa se raprostr'o glas, da su ih vukovi pojeli, — ali — za kratko vrijeme podignuta bude ondje crkvica, a da nitko nije znao, tko je sagradi, u crkvici pak oltarna slika svetoga poroda u Betlehemu, na kojoj slici među anđelima, što pjevaju: »Gloria in excelsis«, — dva lišca nalikovahu sasvim lugarevoj djeci. A na nebu od onoga vremena opaziše ljudi, da se vije mlječna staza, što nije ništa drugo, nego onaj sniježni put, kojim je Božje dijete prolazilo s lugarovom djecom od grofovskoga dvora do jezera u šumi.

A pitat ćete, što je s grofom, groficom i grofovskom djecom? Bog ih je kaznio, jer su siromašnu djecu s »Božjim djetetom« otjerali. Umjesto srca stvorio se svakomu kamen, koji ih je sav vijek strašno mučio, a od slatkiša, što ne priuštiše djeci, tako im želuci narasli i proširili se, da nijesu nikad siti bili, a ipak ništa ne mogoše s tekom jesti, pa najposlije bolesni i jadni odseliše se iz dvora, koji ostade pust i naskoro se u njem zmije i sove nastaniše.

22.

Dragocjena trava.

Basna.

Dvije sluškinje nosile su na glavi svaka punu košaru u grad. Jedna je neprestano pod svojim bremenom uzdisala, a druga bijaše vesela i cijelim se putem šalila.

Prva će joj reći: »Ah, drugo moja, kako se možeš smijati? Ta tvoja je košara tako teška kao i moja, i ti sigurno nijesi jača od mene?«

»To je istina«, odgovori druga, »ali ja sam u svoju košaru metnula jednu dragocjenu travu, koja mi moj teret posve laganim čini«.

»Draga moja, kaži mi, molim te, kako se ta trava zove, da i ja sebi svoje breme olakšam«.

»Mila drugo! ta dragocjena trava, koja sve teškoće olakšava, zove se u s t r p l j i v o s t«.

O k o l i k i m b i m e đ u n a m a t a j n a u k p o t r e b a n b i o!

23.

Majka.

Priča Hansa Christiana Andersena.

Majka sjeđaše do svoga čèdânceta; bijaše žalosna bojéći se bolna, da joj ne umre porod ŏd srca. Blijedo je djetešce sklopilo očice. Samo bi katkad dahnulo dijete, dahnulo teško, kao da uzdiše; a majka je sve tužnijim okom gledala zlato svoje. Uto pokuca netko na vratima, i uniđe sirota starica, ogrnuta velikim gunjem, jer gunj dobro grije, a topline je trebalo: tâ bijaše ciča zima. Na polju svuda led i snijeg, vjetar je brijao nemilo, kao da ti lice iglicama bode. Kako je starica od zime cvokòtala, a djetešce časak drijemalo, pođe majka, da nešto vina stavi u lončić na peć, ne bi li ugrijala staricu. Starica sjeđaše zibajući dijete, koje je teško disalo. Majka ga uhvati za ručicu.

»Reci mi ză Boga, starice, ne čini li se i tebi, da će mi ostati živo?« upita žena. »Dobri Bog ne će mi oteti moga zlata?«

Stărica — bijaše to sama Smrt — zaklima glavom čŭdnovâto, da se nije pravo znalo, je li dobro, je li zlo. Jadna majka obori oči, a niz lice joj potèkoše debele suze. Glava joj klonu. Kako i ne bi? Tri dana i tri noći nije stisnula oka; ona zaspi, ali samo za časak. U tren oka prene se odà sna i zadršće od ljute zime.

»Šta je to?« zapita obâzrêvši se po sobi. Ali ni starice nema ni djeteta. Starica je odnijela dijete. Eno u kutu zvrndala je starȉnskâ ura; teški olovni ȕtêz spusti se do zemlje — lup! i

ura stade. Jadna majka izleti iz kuće i stane dozivati milo dijete. Vani usred snijega sjeđaše gospođa u crno zavita; tâ će majci reći:

»U kući bila ti je Smrt, vidjeh je, gdje juri noseći tvoje dijete; brza je, brža od vjetra, a što je otela, ne vraća nikad«.

»Bogom te kumim, reci, kuda je pošla?« reče majka, »pokaži mi put, naći ću je«.

»Znam ja za put!« reče gospa u crnini, »ali prije nego ti reknem, kuda ćeš poći, valja da mi otpjevaš sve pjesmice, što si ih nekad pjevala svome djetetu. Mile su mi pjesme; ja sam Noć, vidjela sam suze tvoje, kad si pjevala pjesme«.

»Sve ću ih pjevati, sve do jedne«, reče majka, »ali ne ustavljaj me za Boga, da dostignem Smrt, da nađem zlato svoje«.

Ali Noć sjeđaše tiho i nijemo; majka lomi ruke, majka pjeva, pjevajući plače. Bilo je mnogo pjesama, ali je više bilo suza. Tada će joj Noć reći:

»Kreni desno u mrku smrekovu šumu; onamo je krenula Smrt s tvojim djetetom«.

Dalèko, dalèko sred šume križali se putovi. Jadna majka nije znala kuda ni kamo. Kraj puta stajaše tȓnjâk bez lista i cvijeta; ta kako i ne bi? Ljuta zima prȉtisnula, a gusto se inje hvatalo trnjáka.

»Jesi li vidio, kako je prošla ovȕdâ Smrt s mojim čedom?«

»Jesam«, odgovori trnjak, »ali ne ću ti kazati, kuda, ako me ne ogriješ svojim grudima. Evo me bije led, ubija zima«.

Majka pritisne trnjak k svojim prsima, pritisne ga živo. A oštro se trnje ljuto zabȍdê u majčine grudi, i gustim kapljama kapala je iz njih rumena krv. A trnjak ulista zelenim listom, trnjak procvate cvijetom sred hladne zimske noći! Toliko je žara u živom srcu jadnice majke! Trnjak joj reče, kojim joj putem treba udariti. Dođe majka do velikoga jezera, ali tu ni traga lađi ni čamcu. Nije dosta ŏčvrsnuo led na jezeru, da je prenesu noge, ne bijaše jezero ni dosta plitko, da bi ga pregaziti mogla, a opet joj valja prijeći, da nađe dijete. Tada leže na zemlju, da iskapi jezero; no kako bi ga smrtni čovjek mogao ispiti? Ali jadna mati mišljaše, da bi moglo biti čudo ŏd Boga.

»Ne ćemo tako!« reče jezero. »Hajde da vidimo, ne bismo li se pogodili. Da znaš: hoće mi se kúpiti biser, a od postanka

svoga ne vidjeh bisera ljepšega od jasnih i krasnih tvojih očiju; plači, plači, dok ti ne iscúrê u mène oči, pa ću te ponijeti na drugi kraj k velikom cvjětnjâku, gdje Smrt prebiva i goji cvijeće i drveće; svaki je cvijetak, svako je stablo po jedan čovjèčjî život«.

»Ta zar ima blaga, što ga ne bih bolna dala, da natrag dobijem porod svojega srca?« reče majka kroz suze. I plakaše majka, plakaše, a krasne joj oči padoše jezeru na dno, gdje se pròmetnuše dragim biserom. Uznjiha jezero majku i prenese je njihom na drugi kraj, gdje je stajala čudna kuća, duga trista milja. Nije se znalo, je li to brijeg, a na njemu puno spilja i dubrava, ili je to gŕdna daščara. Ali jadna mati ne mogaše je vidjeti, tä òd plača iscurile su joj oči.

»Gdje da nađem Smrt, koja mi ugrabi čedo?« upita majka.

»Još je nema amo!« odgovori neka sjedoglava baka, koja je onùdâ obilazila pazeći cvjětnjâk Smrti. »Ali mi reci, otkle si se amo stvorila i tko ti je pòmogao?«

»Dobri mi je Bog pòmogao!« reče. »Mìlostiv je Bog odvijeka, a i majci je milostiv. Reci pravo, gdje bih našla svoje dijete?«

»Ne poznajem ga,« reče baka, »a ti ga i onako nè možeš vidjeti. Mnogo je cvijeća, mnogo stabala pòvenulo noćas; doći će Smrt, presadit će ih. Valja da znaš, da svaki čovjek ima svoj cvijet, svoje stablo života, a cvijet i stablo mu je upravo kakav i on. Sve je to nä oko, kao i drugo bilje, ali im kuca srce. I dječja srca kucaju. Idi, vidi, ne bi li pò srcu poznala dijete svoje. Ali što ćeš mi dati, ako ti reknem, šta još valja raditi?«

»Šta ću ti dati, kad ništa nemam?« reče tužna mati. »No ići ću za te na onaj kraj svijeta.«

»Nemam šta ondje tražiti,« odgovori baka, »već ti meni daj svoju vranu kosu; i sama valjada znaš, da je lijepa; i zaista mili mi se. Ti uzmi moju sijedu; i ta valja nešta.«

»I ništa više ne tražiš?« reče mati. »Evo ti je òd srca, uzmi!« — I mati dade krasnu kosu, a baka njoj bijelu bjělcâtu. Zatim pođu obje u veliki cvjětnjâk Smrti, gdje divno rástijâše cvijeće uz drveće. Tu stajahu kitni jakinti pod staklenim zvonom i božúri veliki kao drvo. Tu je raslo i vodeno bilje, što bujno i

svježe, što slabo i mlohavo; zmije vòdnice puzale su po bilju, a raci vodenjaci stiskali mu tanko vlaće. Tu stajahu i uznosite palme, hrastovi i platane, tu peršun i cvjětnî tamjan. Svako stablo, svaki cvijet bijaše po jedan čovjèčjî život, a ljudi još sveđer žívljâhu, ovaj u Kini, onaj kraj Ledenoga mora, i tako sve širom svijeta. Velika stabla stajahu u malenim tijesnim lončima, i rekao bi, lončići će pući od silnoga korijenja; bilo je tu i sitnih, slabašnih cvjetića u zemlji cr̀nici, ograđenih mahom, dobro paženih, bolje čuvanih. Ali tužna mati nadnese se nad svaki, ona čû, kako u svakom kuca čovjèčjê srce. Između tisuća i tisuća htjela je da prepozna srdašce svojega čeda.

»Evo ga!« viknu i pruži ruke prema malenu šafranovu cvijetu, što je slabašan nakrivio glavicu.

»Ne diraj û cvijet!« reče baka, »već stani amo, pâ dođe li Smrt, a odmah će doći, ne daj da iščûpâ cvijetak, pa joj prijeti, da ćeš počupati ostalo cvijeće; preplašit će se! Smrt mora jämčiti Gospodu Bogu za svaku biljku, pa je ne smije izvaditi prije reda, dok ne bude Božja volja«.

Uto zauji studen vjetar cvjětnjâkom, i slijepa mati oćuti, da je došla Smrt.

»Kako si našla put?« zapita Smrt, »i kako si bila brža od mene?«

»Nijesam li mati?« odgovori žena.

Tada Smrt poségnu dugačkom rukom za cvjetićem; ali mati sklapa ruke oko biljke, sklapa ih nježno i živo, da se ne dodirne listića. Smrt joj huknu na ruke, i jadna osjeti, da je to dah hladniji, studeniji od hladne zime. Jadnici klonuše ruke.

»Gle, ništa mi ne možeš!« reče Smrt.

»Ali može Bog!« odgovori žena.

»Ja i ne radim nego pò volji Božjoj!« reče Smrt, »Božja sam vrtarica. Vadim sve Božje cvijeće i stabla, pa ih presađujem u veliki rajski perivoj, u neznanu krajinu. Ali ne smijem da ti kažem, kako ondje uspijeva, i kako je u onom kraju!«

»Vrati mi dijete,« moljaše majka kroz plač. U tren oka uhvati dva lijepa cvijeta pa dovikne Smrti:

»Sve ću cvijeće pòtrgati! Očajavam!«

»Ne diraj ga!« reče smrt. »Nesrećna si, veliš, a hoćeš li, da i druga majka bude nesrećna?«

»Druga majka?« upita jadna žena i pusti oba cvijeta.

»Evo ti očiju!« reče Smrt, »izvadila sam ih iz jezera; ala su sjajne. Nijesam znala, da su tvoje. Uzmi ih! Jasnije su nego prije; uzmi pa zaviri u onaj duboki studenac. Reći ću ti ime obadvaju cvjetova, što si ih htjela iščupati, pa ćeš vidjeti cijelu njihovu budućnost, cijeli njihov zemaljski život, vidjet ćeš, što si htjela prekratiti i uništiti.« — I zaviri žena u studenac; milota bijaše gledati pȑvû slȉku; tu bijaše život, blagoslov ȍd Boga, svȕdâ sreća i radost. A druga slika bijaše život drugoga: bijeda i nevolja! tuga i nesreća!

»I jedno i drugo je Božja volja,« reče Smrt.

»A koji je od ta dva cvijeta cvijet nevolje, koji li sreće?« upita majka.

»To ti ne ću kazati,« odgovori Smrt, »ali to da znaš: jedan je cvijet tvoga djeteta. Vidjela si zemaljski život, što je bio suđen tvome čedu.«

Tada krikne majka od užasa:

»A koji je cvijet moga djeteta? O kazuj mi, kazuj! Spasi nevino dijete! Izbavi ga jâda i nevolje! Nosi ga, bolje je! Ponesi ga u carstvo Božje! Ne mari za moje suze, za moje molbe, za sve, što sam jadna učinila.«

»Ne razumijem te!« reče Smrt. »Hoćeš li, da ti povratim dijete ili da ga ponesem u onaj nèznanî kraj?«

Tada majka stade lomiti ruke, pade na koljena i zavapi od srca:

»Ne slušaj me, Bože mili, ne slušaj, što sam preko tvoje volje tražila. Tvoja je volja uvijek najbolja. Ne slušaj me, Bože moj!«

Tada klonu jadnici glava na prsi, a Smrt ponese dijete u onaj nèznanî kraj.

24.

Divlji vepar i lisica.

Basna Dositeja Obradovića.

Divlji vepar oštrio zube pod jednim hrastom, a lisica ga izdaleka upita:

»S kim se misliš biti? Ta ovdje sad nigdje nemaš neprijatelja.«

»Ako i nemam,« odgovori on, »ali ako dođe do nevolje, bolje nek je oružje spremno. Kad je neprijatelj tu, treba se boriti, a ne tek onda oružje oštriti.«

Ako želiš mir, budi spreman na rat.

25.

Slavonska šuma.

Od Mijata Stojanovića.

Jedva išta u meni može pobuditi toliku pobožnost, kano kad se sam samcat šećem po šumi i nigdje se u meni tako ne posestre milinje i slast prirode i pobožnost kano ondje u zabitnom, tihom lugu. Kad podnevnoga sunca žar i sjaj probije kroz šumsko zelenilo, i svako drvo, svako stablo postane svijetnjakom i svaki listak na drvetu svjećicom, od kojih prosunjci[1]) prosiplju se kano veliki dukati po šumskoj tratini, kako je tad sve zeleno, sve sjajno, sve toplo; sve miriše! Gdje li je na tom svijetu građevina tako krasna, kano što je svod grana na visokim stablima, a nad granama žarko sunce i ljetno, vedro nebo.

Gdje su rezbarije i graditeljske šare, kano što su lisnate hvoje šumskih stabala, kad se nišu ugodno i titrajući prilaze sa svjetlosti na sjenku, s ove na svjetlost! Gdje je tamjan i miris kâda, kano što je vonjajući miris, što se diže iz grmlja, s cvjetnih poljana i livada tik šume! Gdje je glazba, kakvo je tiho duvanje i pršanje ljetnoga, blagog povjetarca, što šapće po mreži milijuna lisnatih hvojica, i kano što je romon i šuškanje gorske struge[2]) i bistra potočića, oko koga raste cvijeće, a pjevaju ptice pjevačice!

U takovu hramu stojeći osjeti čovjek duboko u svomu srcu, kako je malen, ubog i grješan, gotovo reći nevredniji od posljednjega suha liska, štono ga vjetar obara i baca na zemlju s drveta. Onaj listak, što opada s drveta, nije opao po svojoj volji, nego ga je taknuo Božji prst i oborio: ali koliko i koliko puta otpadne čovjek od Boga srušen burom svojih strasti, otpadne po svojoj volji grijehom od Boga.

---

[1]) prosunjak, m., svijetla, kolutasta mjesta, što se miješaju sa sjenom krošnje a postaju od sunčanih zraka, koje probijaju između lišća.

[2]) struga, f., jarak, niz koji se slijeva voda, koja ga je izderala.

Ipak u šumi, u tom veličanstvenom hramu majke prirode pobožna duša skrušivši se i izmolivši »Gospodine pomiluj!« uznese se i zapjeva »Slava Bogu na visini!« i premda je nedostojna i nevrijedna, rada je navješćivati slavu Gospodnju i veseliti se nad slavom, veličinom i krasotom Božjom, kano mala mušica, što lepeće i raduje se na prasunju ljepoti.

26.

Po moru.

Od Ante Tresića Pavičića.

Jedna od najljepših blagodati, kojom je Bog htio obdariti hrvatski narod, to je naše prekrasno Jadransko more, koje zalijeva i plače našu domovinu sa zapadne strane. Jadransko je more naša najveća sreća, naš najljepši ures, naše najveće bogatstvo, naše trgovište otvoreno s tisuću luka i lučica i nezidanih cesta, koje vode u sve luke svijeta. Po Jadranskom moru mi smo na jednom od najljepših položaja čitava svijeta i zato nije čudo, da se mnogi narodi lakome za njim, kao što se i u davnini zbivalo. A što je glavno i zašto mi moramo ljubiti Jadransko more, to je, da je ono najjači bedem naše slobode, bez koje bi nas u tužnim današnjim prilikama nestalo s površine svijeta, da se raznarodimo i utopimo u valovlju tuđinstva, koje nas sa svih strana bije. Jadransko je more luč naše prosvjete. Iz njegovih valova, s njegovih otoka, iz njegova Primorja kao da se uzdiže razum i ponos hrvatski, kao da se diže plamen rodoljublja. Na Jadranskom je moru sva naša sila, na njemu je sva naša budućnost, možda slavna, kao što je bila prošlost za vrijeme kralja Tomislava, kada je po njem plovilo dvjesta hrvatskih ratnih brodova.

* * *

Divno je pogledati uz spljetski zaliv s podanka Brača, gdje se desno otvora luka Milne, a iza nje luka Ložišća s prekrasnim zvonikom na brežuljku, majstorskim Rendićevim[1]) djelom. S lijeve strane zeleni se ubava Šolta, sva obrasla grmljem i visokim morskim borom, a između jednoga i drugoga otoka krile galebovi i zalijeću se prema valovima, da hvataju ribu. Sjevernu stranu zaliva zatvoriše Mosor i Kozjak, pod kojim se zgurio Marjan, a na njegovim se obroncima bjelasa slavni Spljet, grad naše prošlosti i naše budućnosti, nada Dalmacije i nada Bosne ponosite.

[1]) Ivan Rendić, glasoviti hrvatski kipar.

Divno se rumeni nad kaštelanskim zalivom Kozjak, a na podnožju se prolilo zelenilo maslina, ponekle sakriveno od sivoga goletnog Marjana. Klis zasio na klisu između Kozjaka i Mosora zlatna kao orao, koji čuva prolaz te zamišljen doziva u pamet slavnu prošlost, kada je vidio dojahati na pomamnim hatovima petoro braće Hrvata i sestru im Tugu, što je sazidala zlatne dvorove u Poljicima pod Mosorom. Promišlja na divlje horde Avara i na teški pokolj, koji je omastio krvlju ruševine Solina, kada hrabri Hrvati dođoše, da osvete porušenu uljudbu čovječanstva. Pomišlja brodovlje bana Domogoja i palače i crkve bana Trpimira, kojima je okitio njegovo podnožje — i snuždeno pita: gdje su sada? Gdje su sada Šubići, slavni njegovi dugotrajni gospodari, gdje li počivaju kosti lijepe Jelene Šubićke, majke kralja Tvrtka? Gdje li kosti njegovih gospodara Pavla i Mladena, najvećih velmoža hrvatskih? Kamo je voda saprala krv Kružić-kapetana, kamo li odletješe s njegovih litica uskočki sokolovi, kamo li Nelepići i Hrvoje silni? Omotao Klisu glavu sivi oblak tuge, ali po onomu oblaku prosulo sunce zlatne trake, te ga zarubilo zlatom kano dúgôm bolje budućnosti. I nad Mosorom plivaju oblaci kano maštovite lađe, kojima je dno plavo, a jedra zlatna, zarubljeni biserom. Podnožje mu je obasuto bijelim seocima ubavih Poljica. Puni su nekoga bajnog čara oni vrhovi Mosora, puni priča i vilinskih dvorova. U njegovim nevidljivim pećinama stoji duh cara Dioklecijana s lijepom kćerkom, koju dovodi jedamput na godinu na izvor rijeke Jadra; i tko bi došao u taj čas, pa je vidio, ona bi oživjela, dala bi mu svoju ruku i donijela mu krunu Dioklecijanovu i njegovo nebrojeno blago. Kačić, kad se vozio ispod mosorskih planina, gledao je pjesničkom maštom vile, gdje prelijeću i kliču s njegovih hridina:

U Mosoru, visokoj planini,
Gdino[1]) teče vrutak vode ladne;
Onde sidi[2]) vila zlatokrila,
Od Mosora banica gospoja.

Nad spljetskim zalivom nadvio se veličajni svod nebeski, na zenitu pun guste plavetne boje, koja biva sve blijeđa prema obzorju, kako se spušta krivuljom prema gorama, gdje počinje sivjeti, dokle na zadnjem rubu horizonta posve pobijeli.

27.

David pastir.

Od Đura Daničića.

Samuel otide u Betlehem k Isaju, sinu Obedovu, unuku one siròmašicê, što je pàbîrčila klasje; jer mu je Bog kazao: »Između sinóvâ Isajevijeh[3]) ȉzabrao sam sebi cara.« Ondje pozòvê Isaja sa sinovima na žrtvu, da vidi, koga je Gospod izabrao, pa onoga da pomaže tajno. Isaj dođe sȁ sedam sinóvâ. Samuelu svi budu pò volji, ali kod svakoga začuje glas: »Toga Gospod nije ȉzabrao.« Samuel zapita Isaja, jesu li mu to svi sinovi. Najmlađi ne bijaše ondje, već bijaše kod ovaca, i njega se nijesu ni sjećali. Brže bolje pošlju po njega. On dođe, bijaše momče crnomanjasto, lijepijeh očiju i zgodna rasta. I Gospod reče Samuelu: »Ustani i pomaži ga, to je!« Tada Samuel uzme rog s uljem i pomaže Davida pred braćom njegovom. U onaj dan dođe duh Gospodnji na njèga i po tom ostane na njèmu. Saula pak ostavi duh Gospodnji, i on se vrlo uzmuči. A David i po tome ostane kod svoje stoke, doklegöd car sam ne pošlje po njega. Saul naruči slugama svojim, da mu traže čovjeka, koji dobro zna ȕz gusle pjevati, da bi ga razgovarao, kad ga briga i nemir napadne; tada mu reku za Isaja, da u njega ima sin David, pametan momak i junak, koji vrlo dobro zna guslati. Taki je

[1]) gdino, ikavski mj. gdjeno
[2]) sidi, ikavski mj. sjedi
[3]) Nastavci za g. pl. -ijeh. dat. -ijem — običniji su u nas na -ih, -im.

Saulu baš i trebao, da bi mu ne samo gudio i pjevao, nego i nȁ vôjsku s njim išao. Saul odmah pošlje po nj, i dovèdâvši ga u svoj dvor postavi ga, da mu nosi oružje.

Poslije nekoga vremena rat se zametne s Filistimcima. David dođe opet u Betlehem, a starija braća njegova otidu sa Saulom nȁ vôjsku. Po tom otac pošlje Davida u òkô,[1]) da vidi braću. Došavši onamo nađe obje vojske, gdje stoje jedna premȁ drugôj, i između njih jedan dȉv[2]) od vojske filistimske, po imenu Golijat, strašno nȁoružân, koji zazivaše: tko od Izraelaca smije da mu na mejdan izide. I nitko mu izići ne smijaše. David razùmje ondje, da je car òbećao svoju kćer dati onome, koji dȉva pogubi, i svrh toga dom oca njegova da nigda danka ne plaća. On nije mario za te poklone; ali mu žao bijaše, da se ni jedan Izraelac ne nađe, koji bi se ȕ Boga pòuzdao i s Filistimcem se ògledao. I tako se sam prijavi caru, da će on dȉva pogubiti. Car poznájûći ga dobro stane ga odvraćati: »Ti si još dijete, a div je stari mejdándžija.« David odgovori, da je on još kad je stoku čuvao, lava i medvjeda ubijao. »Gospod, reče, koji me je òd lava i od medvjeda sačuvao, sačuvat će me i od toga Filistimca.« Tada mu Saul dâ svoje oružje i metne mu od mjedi kapu nȁ glâvu i svoj oklop metne na nj. Ali David to opet skine sa sèbe, ni mȁča ne uzme, nego otrči na potok i izbere pet glatkih kaménâ, pa onako u pastirskoj košulji sa štapom i s praćom izide prèd diva, koji bijaše sav u oklopu.

Dȉv kad vidi čobanče gdje ide, rasrdi se i stane vikati: »Zar sam ja pseto, da sa štapom na me ideš?! Hodi da nàpitâm ptice nebeske tvojim mesom.« David mu odgovori: »Ti si izišao s mȁčem i s kòpljem i sa štítom; a ja ti dođoh u ime Gospoda Boga Izraelova, kojemu vojsku sramotiš.« A kad Filistimac pođe k Davidu, David brže bolje razmahne praćom i pogodi ga kamenom u čelo, te div padne ničice nȁ zemlju. A David onda, dok Filistimac još nije ustao, pritrči i uzme mač njegov, pa mu njim odsiječe glavu.

Kad to vide Filistimci, poplaše se pa bježi! a Izraelci zȁ njima! i tako ih tjerahu sve do njihovijeh gradóvâ. Saul stane

[1]) òkô (gen. jedn. òkola), n., tabor.
[2]) dȉv, m., gorostasan čovjek.

pitati Davida, kojega je roda i plemena. Ali David ne htjede kazivati za junački svoj rod ni spominjati slavnijeh svojih starijeh (Booza, Salmona, Naasona), nego samo reče: »Ja sam sin sluge tvojega Isaja Betlehemca.« Ali u ovome razgovòru njihovu duša Jonatana, sina Saulova, prione zȁ dũšu Davidovu, i Jonatan zapazi Davida kao svoju dušu. Za javni znak prijateljstva pokloni carev sin hrabrome čobaninu svoj plašt ȉ lũk ȉ mač. I Saul više ne pusti Davida od sebe, nego ga postavi vojvodom.

28.

Kriv toranj.

Od Matije Antuna Reljkovića.

Neki dunđerin[1]) načini na jednoj crkvi lijep toranj. Kad ga je načinio, siđe na zemlju i metnuvši ruku na čelo poče ga sa svih strana promatrati ovako u sebi govoreći:

»Sada neka dođe tko mu drago, ne će na ovom tornju nikakve mane naći.«

Ovoga dunđerina spaze dvoje djece, što se na crkvenoj ulici igralo sipajući jedno drugomu prah u oči, gdje okolo tornja obilazi, pa jedno od njih reče:

»Što li ovaj obilazi oko tornja gledajući u njega? Valjda mu je toranj grbav!«

Još ovo dijete nije ni završilo, a ono drugo povika: »Nakjivo tojan! Nakjivo tojan!«

Dunđerin pogleda u djecu, pa opet u toranj, i vidi, da nije niotkud nakrivo; ali da bi im iz glave izbio tu zlu misao i da bi im se malo narugao, on ih upita:

»Djeco, je li nakrivo toranj?«

Djeca rekoše: »Jest.«

»E, dobro,« nastavi dunđerin; »sad ćemo ga popraviti.«

Dunđerin uzme klupko kanapa[2]), popne se po skelama na toranj i svezavši jedan kraj za križ baci klupko na zemlju djeci i rekne:

———

[1]) dúnđerin, dùnđer, m., (iz turskoga jezika), drvodjelja, tesar.

[2]) kȁnâp, kanápa, m., dretva, vrvca, konopljena vrvca.

»Uzmite to uže, pa vucite na onu stranu, na koju je toranj grbav, a ja ću ga ramenom poduprijeti, i kad bude dosta, onda mi kažite.«

Djeca uzmu kanap i počnu da vuku, a dunđerin poduprvši ramenom toranj uze da stenje, kao da mu je teško i pita ih: »Je li dobro?«

Oni rekoše: »De, još malo!«

Drugi put uprvši reče:

»Hoću li još?«

Djeca rekoše:

»Dobro je.«

Dunđerin upita: »Je li dobro?« Odgovoriše: »Jest.«

Tada on skinuvši kanap s križa siđe na zemlju veseo, što je tako ispravio toranj, a djeca povikaše:

»Mi nacinismo tojan! Mi nacinismo tojan!«

A dunđerin im odgovori:

»Volim, da ste ga i vi načinili, nego da je grbav«.

29.

Kako je Don Quijote podijelio megdan s vjetrenjačama.

Od Miguela Cervantesa de Saavedra.

„El ingenioso hidalgo Don Quijote de la Mancha" je dug, mršav čovjek bujne i neobuzdane mašte, koji je provodio po čitave noći zadubljen u čitanje romana o vitezovima i o njihovim neustrašivim borbama, putovanjima kroz tuđe zemlje, pobjedama nad nasilnicima i o drugim doživljajima. To čitanje načinilo ga je gotovo ludim. Htio je da pođe tragom tih slavnih ljudi, pripasao je mač, uzeo koplje, navukao oklop i uzjahao svoga konja Rosinanta pa pošao po svijetu, da traži neprijatelje i da ih zove na megdan. Za njim jaše na magaretu njegov trbušati sluga i konjušar Sancho Pansa, čovjek prost i dobrodušan, ali obdaren zdravim razumom.

Najpoznatiji je od svih doživljaja Don Quijotovih njegova borba s vjetrenjačama.

Jednoga dana Don Quijote ugleda daleko u polju trideset do četrdeset vjetrenjača. Čim ih opazi, okrene se i reče svome konjušaru:

— Prijatelju Sancho, sreća nas služi, da bolje ne možemo poželjeti! Vidiš li onu gomilu strašnih divova? Ima ih više od trideset, ali ja ih se ne plašim; udarit ću na njih i odsjeći ću im glave. Ono, što zaplijenimo od njih, bit će početak našega bogatstva.

— Koji divovi? zapita Sancho Pansa.

— Oni, što ih vidiš tamo, odgovori mu gospodar; oni s velikim rukama, koje su možda duge čitave dvije milje.[1])

— Ali gospodaru, reći će Sancho, pogledajte bolje: ono, što se tamo vidi, nijesu divovi nego vjetrenjače, a što vam se na njima čini, da su ruke, to su krila, koja vjetar okreće, te onda radi žrvanj!

— Vidi se lijepo, da se upravo ništa ne razumiješ u viteške megdane, odgovori Don Quijote. — Ono su divovi, znam ja dobro, a ako je tebe strah od njih, skloni se u stranu i moli se Bogu, dok ja odem, da podijelim s njima ljut i nejednak boj.[2])

Rekavši to obode mamuzom Rosinanta ne slušajući viku svoga konjušara, koji ga je opominjao, da su to vjetrenjače, a ne divovi. Što se više približavao vjetrenjačama, sve je tvrđe vjerovao, da su to neprijatelji, koje odavno traži.

— Ne bježite, kukavice jedne![3]) povika iz svega glasa. — Plašljivci i podlaci ne bježite! Jedan jedini vitez hoće da udari na vas trideset!

U taj mah podiže se slab povjetarac i poče okretati velika krila na vjetrenjačama.

— Možete raditi, štogod hoćete, uzviknu Don Quijote još jače; — tâ da imate više ruku nego slavni div Briarej,[4]) opet ćete mi zato platiti ovoga časa!

---

[1]) možda duge čitave dvije milje: Don Quijote ima tako jaku maštu, da i obične stvari ne vidi, kakve su, već ih sam sebi uveličava.

[2]) nejednak boj, nejednak, jer je on jedan, a vjetrenjača ima preko trideset.

[3]) ne bježite kukavice jedne, njegov je zanos toliko jak, da mu se čini, da divovi bježe.

[4]) Briarej, slavni div sa stotinu ruku, o komu su postojali čitavi romani.

To reče, dobro se zakloni svojim štitom, okomi koplje, potjera Rosinanta u najvećem trku i udari na prvu vodenicu pred sobom, ali se zakvači za njezino dugo krilo. U tom trenutku vjetar poče da okreće krilo s tolikom snagom, da izbi Don Quijotu koplje iz ruku, izlomi ga u komade, a konjanika i konja odbaci daleko na ledinu i to u vrlo rđavu stanju.

Sancho obode svoje magare i potrči u pomoć gospodaru. Podiže ga s teškom mukom, jer se bješe žestoko utukao.

— Gospode Bože! uzviknu Sancho, — zar vam nijesam kazao, gospodaru, da se dobro čuvate i da su to vjetrenjače?

— Šuti, prijatelju Sancho, odgovori Don Quijote; — vojnički zanat izložen je ćudima sudbine više nego ijedan drugi. A hoćeš li, da ti kažem, šta mislim (a to je doista istina)? Imam ja za neprijatelja jednoga čarovnika, koji je kivan na mene: on je ove divove pretvorio u vjetrenjače, samo da me liši slave pobjedničke. Ali ne brini se, strpljenja samo! Slabo će mu pomoći njegove proklete majstorije protiv moga dobroga mača!

— Neka bi dao Gospod Bog! odgovori Sancho Pansa. Pa pomogavši mu, da se uspravi, dođe do Rosinanta, podiže i njega i pridrža svoga gospodara, dok se nije dobro namjestio na konju. Onda i on uzjaha svoje magare, pa pođoše polako.

Don Quijote se odluči, da pođe za klanac Lapis, gdje će svakako moći da nađe kakav viteški doživljaj.

30.

Pomirenje.

Od Janka Jurkovića.

»Ako prineseš dar svoj k oltaru i ondje se opomeneš, da brat tvoj ima nešto na te, ostavi ondje dar svoj pred oltarom i idi prije te se pomiri s bratom svojim pa onda dođi i prinesi dar svoj.«

Te riječi blagoga Spasitelja usadi dobri župnik u srce Bože Strahinića, kojemu one sve iđâhu po glavi, te on samo čekaše dobru zgodu, da se pomiri sa Živkom Karamanićem, s kojega je kućom njegova kuća odavno živjela u omrazi i neprijateljstvu.

Onu slabost ljudsku, kad čovjek ne će pȓvî da pristupi k svome prȍtîvnîku i ruku mu pruži, Božo je pomalo u sèbi savladao. To je najveća krepost, a koji kažu: *tko se ne osveti, taj se ne posveti*, oni nijesu kršćani, jer novi zakon, zakon ljubavi veli: *ljubite neprijatelje svoje, da budete sinovi oca svojega, koji je na nebesima*.

Žito je dozrelo, zelen se zlatom prȍmetnula, i žetva se počela. Zna svatko, s kakvom se slavom u našoj pitomoj Slavoniji drži žetva i berba. A i treba da se tako drži; lijepo je, da se čovjek veseli u strahu Božjem nad onim, što je primio iz blagih ruku njegovih.

U zoru jednoga lijepoga, srpanjskoga dana podigle se dvije čete pjevajući iz sela ȕ polje. Jedno su žeteoci Bože Strahinića, a drugo je móba[1] Živka Karamanića. Njiva im je dȍ njivê. Nȁoružâni su, rekao bi čovjek, da će na krvavi boj; a i samo je ženskinje pod oružjem: svakoj o ramenu oštar srp. Sve su lijepe i glȁvite, u licu im je radost i zadovóljstvo, za koje im zavide carevi i kraljevi. Jedna četa prođe pokrȁj drugê, a ni Boga jedni drugima ne nazȍvû.

Kad ȕ polje, časa ne časе, već se laćaju rada, dok je za hlada. Zvȉzga stoji lakih srpova, a ispred njih pada po zemlji puno klâsje kao glave dȕšmânskê ȍd sabljê i ruke junačke. Sve žene i djevojke ujedȁmpût srpom zamahnu kao da je od jedne ruke, a to, da se vidi, koja je vrednija od koje. Jedna požuruje drugu. Sunce još ni izàšlo nije, a sve je teški znoj popao. Nije šala sagnutu raditi bez prestanka. Mnoga bi se kȑsta tu brzo utrla; ali žene naše, radilice na glasu, amo srpom mašu, a onamo pjevaju, da se sve ori ravnim poljem. Dobri narode, koji sav svoj život, kakav bio da bio, pjesmom začinjaš!

Tako su se nadžnjevale žetelice, dok sunce nije odskočilo. Ono je žestoko, ali one su još žešće. Oko devetoga sata donesu jelo ručkonoše. Na jednoj i na drugoj njivi posjedalo se u hlad pod samotna stabla; svak se krstom prekrstio; glad baje,[2] a jela nestaje. Ljuta žeđa gasi se vinom i rakijom. Zdjele čiste, čuture prazne, a društvo snagom opasano, nikom srce ništa ne ište, pâ čemu da se dangubi:

[1] *móba*, f., običaj ići raditi bez plate drugomu samo za jelo i piće.

[2] *bȁjati*, jȇm, čarati, gatati, vračati.

Na kraj, mobo! na kraju je torba
I u torbi paučljiva proja;
Navalite, mobo moja, podveče,
Bit će vama šugav jarac doveče!«

Kad bješe pȍdvečê, redovi se ìstjerali, polje doželo, snopovi povezali, janjci se ispèkli i druga večera donijela. Prije nje se vijenac upleo i slamke se hvatalo.[1]

Za večerom sve se rȁzigrâlo, sve se veseli trudu od Boga dobro plaćenu. Pjesma za pjesmom, šala za šalom kao zalogaj za zalogajem, čaša za čašom. Samo se Božo nešto zamislio. Nije tužan, već se smiješi, ali šuti. Poslije večere javi se umor iza odmora, i žeteoci zapjevaše:

»*Domaćine, gospodine, puštaj nas doma,*
Daleko su naši dvori, preko lugova;
U koga je stara majka: zastarat će se,
U koga je muško čedo: usplakat će se,
U koga je mladi vojno:[2] *pokarat će ga.*«

Tada im odgovori Božo: »Stanite, braćo i drugovi! da lijepi i veseli dan završimo s jednim djelom Bogu ugodnim. Vidite kamen ovaj međaš, što nas dijeli od Karamanića. On stoji ovdje kao spomenik stare mržnje izmeđȕ nâs. Preko međe te već od godina nije prelazio tèžâk težáku, bilo da mu je trebalo vatre zaìskati, bilo kosu nabrusiti ili u prijateljskom razgovȍru koji čas se zȁbaviti. Ja sam danas nàumio prekȍ njê prijeći i sa starim se dušmaninom, kako Bog hoće, pomiriti. Izvadite iz kola one dvije čuture[3] dobre crvenike pa hajdete svi za mnom.«

Družina se čudom začudi, ali nitko riječi ne prozbori. Kako su učni slušati u svemu gospodara, tako vino donèsoše, i kud ih on vodi, tud oni za njim.

[1] Kad se njiva dožanje, onda se žeteoci hvataju slamke: jedan uzme onoliko slamki upola, koliko imade žetelaca (da svakome po jedan kraj od slamke može dopasti), pa sve te slamke stisne rukom preko srijede; a žeteoci stanu oko njega i pjevajući hvataju se svako po za jedan kraj od slamke. Kad se svi uhvate, onda onaj pusti slamke, pa se ljube, tko se s kim bude uhvatio. Vuk Stefanović Karadžić.

[2] *vójno*, m., muž.

[3] *čȕtura*, f., drvena posuda za piće. Čutura ima od dvije ruke: jedna je plosna, koja se zove i *ploska*, a druga je okrugla i duguljasta, koja se zove i *bosanka*.

Kad ih ugleda móba Karamanićeva, pògledaše jedan na drugoga, a svi na starca gazdu Živka: »Šta je to, domaćine naš!« — A on ne sluteći dobra, skoči na noge i prìhvatîvši pušku iziđe pred Božu Strahinića pâ mu izdaleka viče: »Šta ćeš ti na mojoj njivi, Božo Strahiniću; je li zlo ili dobro? Ustavi družinu, pa mi odgovori, što te pitam.«

A Božo mu mirno prihvati: »Dobro je, ako si dobru rad, Karamaniću. Stari se naši zàvadiše i ìmadoše valjada zašto; ali mi da se mrzimo već od toliko godina ne znajući ni sami zašto, — tome je Bog protivan. Opòminjao je dosta i mene i tebe, pa treba, da ga jednoć poslušamo. Zato dođoh da utvrdim prijateljstvo među kućom tvojom i mojom, da se pomirimo i pobratimo, i mi i družina naša, ako te je volja. Tvoja je kuća jaka i tĕmêljna,[1]) a ni moje ne kude; u tebe dosta društva, kao i u mene; a niti možemo ižèniti momákâ ni razùdati djevojaka. Daj da proslavimo ovaj lijepi dan Božji djelom, kojemu će se i On nȁ nebu veseliti, jer je On Bog ljubavi i mira i rȁd je, da sav svijet živi tako mĕđu sobôm. On neka nam je svjedok i ovaj mjesec i zvijezde njegove i sva ova naša družina. Daj mi ruku, Živane, i kako sada, tako da bude dȍvijeka!«

Živan to jedva dočeka: »Hoću, brate, u ime Božje!« povikne i suze mu se otmu niz lice, nebu ȕ visine pogleda, raširi ruke i zagrli Božu Strahinića, novoga pobratima; a tako i sva družina grle se i ljube, vinom napijaju i Bogu hvale na takvu lijepom danu. I tako se malo zabave naizmjèncê pjesme pjevajući i razgovarajući se, kao kad se sastanu dva dobra prijatelja iza dugoga rastanka.

Kad se to čulo u selu, svima milo bȉjâše, gdje se pomiriše i sprijateljiše dvije najbolje kuće u njèmu; a ponajviše dobromu starcu župniku, koji se rȁdovao, što mu sjeme nauka i dobra savjeta nije palo nȁ kamên ukraj puta, nego u zemlju dobru srca dobroćudna, iz kojega isklija najljepši i Bogu najpovoljniji cvijetak ljubavi kršćanske, koja oprašta i rado se miri.

[1]) tĕmĕlján, tĕmêljna, vrlo krepak, jak, što se osniva na valjanu temelju.

31.

Zašto su u magarca duge uši?

Narodna gatka.

Bog je najprije stvorio Adama pa onda svaku živinu. Kad su živine narasle i orunjavile, rekao im je Bog, da otidu pred Adama, koji će im ponadijevati[1]) imena. Otišle su i nadio je svakoj svoje. Najkasnije dođe magarac, pa će ga Adam upitati: »Što si, bolan,[2]) još tako mlad pa osijedio?« Magarac reče: »Nama je suđeno, da, čim se opulimo,[3]) pa dok ne krepamo, budemo uvijek jedne dlake i jedne pameti, — nego mi kazuj ime, pa da selim.« Adam videći, da je goropadan, nasmija se te mu reče: »Kad sâm kažeš, kakav si i što si, najbolje je, da se zoveš magarac!«

Magarac nezadovoljan s tim imenom otisne se za ostalom stokom, iskelji se i poklopi uši. Malo poslije eto ga opet k Adamu misleći, da je zaboravio ono ime, a da mu drugo ljepše nadije. Kad je preda nj došao, reče mu: »Gospodaru, ja sam zaboravio ime, koje si mi nadio.« Adam će na to: »Ta, bolan, magarac.« Magarac kao i prije poklopio se i počne čupkati travu. Misli, što bi i kako bi? Opet će pred Adama po treći put: »Ja povrgoh i zaboravih, gospodaru, kako si mi ono ime nadio?« Izdere se na nj Adam: »Magarac, pa magarac.«

E više nije šale, već pobjegne u šikaru prevrćući u glavi svakojake misli. Mišljaše, kako da okrene Adama, da mu ružno ime promijeni u lijepo. Malo počeka, pa eto ga zatim i četvrti put pred Adama ne bojeći se ni batina ni psovka; volio je i batine podnijeti, samo da mu se ime promijeni, pa reče: »Go-

[1]) nàdjenuti, nêm, nàdjesti, nàdjenêm, nàdjeti, nàdjenêm v. pf., nadijèvati, nàdijevâm, v. impf., n. pr. ime.

[2]) bȍlan, bȍlana, bȍlano i bóna, bóno, jadan, kad se kome tako govori žaleći ga ili ne odobravajući što. Bit će skraćeno od: bolan ne bio. — U tom značenju dolazi i u nom. sing. ženskoga roda: bóna.

[3]) opúliti se, òpulîm se, izleći se.

[4]) poklòpiti se, pòklôpîm se, kao spustiti se do zemlje, klonuti, pokunjiti se.

spodaru, ja nijednoga puta nijesam ùtuvio[1]), kako si mi ime nadio. Ne čuh, pa zato i ne utuvih.«

Skoči na to Adam i reče: »Kad dobro ne čuješ, dođi bliže k meni, da ti te male uši bolje istegnem, pa da bolje čuješ.« Ukoči ga na to objema rukama, što je igda mogao i vikaše: »Magarac, osao, kenjac,[2]) tovar,[3]) de, ćuše[4])! Kad ne ćeš jednoga imena, eto ti ih više, pa kako te zvali da zvali. Osim toga sam ti još i ušesa isteglio[5]) za dvoje nego su ti bila, i seli se ispred mene, kudgod te oči vode, a noge nose.«

Magarac srdit otiđe i više se ne povrati.

32.

Običaji pučki na Đurđevo.

Od Mijata Stojanovića.

Đurđev danak — hajdučki sàstanak! Poljàne, koje su nèdâvno bile zàstr̂te bìjelim pokriváčem òd snijega kao mr̀tvačkîm pokrovom, pokrila majka priroda zèlenîm ponjávcem cvjetnih livada. Gájevi i šume ùzlistâli, vòćnjâci blistaju u cvjetnom proljetnom uresu. Ptice pjevačice opet poju mile pjesme svoje u dòmâćîm dùbravama. Miomìrisnî cvijètak đùrđîc cvjeta po međama ì širî svoj slatki vonj po livadama i gájevima ispod grmlja i šìkârja. Pčele zuje, živad se léžê, tèoci i jagnjići trčkaju po pašnìcima, đurđèvskô blago sûnâšce toplo grije. Uzduh je čist kao dječje oko, kad se zàkrijesî u nevinoj radòsti pri igri miloj. Pòvjetârce tiho i blago njiše cvjetnim hvójama stabálâ, kao kad ljûbaznâ majka njiše ù naručâju milo čedo, da ga ùljûljâ ù slatkî sanak. Mirisne gljive đurđèvskê rastu. Vrt je zàsijân, stanàrica bere travu svàkojâku zà krave mùzare; babe travàrice beru bilje i trave za svakojake lijèkove ljudske i marvène. Đurđevske blage kiše natápajû i oplòđujû njive i vrtove. Čobani se

[1]) ùtuviti, îm, upamtiti.
[2]) kénjac, kenjca, magarac, (u Hercegovini).
[3]) tòvar, magarac (u Dubrovniku).
[4]) ćûše! interj., uzvikne magarcu, tko hoće, da ga otjera.
[5]) ìstegliti, îm, istégnuti, ìstêgnêm, kao razvući.

raduju i s òbilnê paše za svoju marvu i s miloga gòdišnjêga dòba, u koje se pòčinjê vèselî život pàstîrskî ù polju. Djèvôjke viju vijence poljskoga cvijeća, u koje ùpleću mili đurđic. Ore se po pòljima i lugòvima, po lìvadama i vrtovima, po gájevima i dùbravama vèselê pjesme mládeži, igra se kolo na lèdini; umivaju se lica đurđèvskôm rosom s cvijeća dò sûnca òsobito nà Đûrđev dan. Svatko se živo raduje tomu danu kao òzêbao jarkome suncu.

Od Đûrđeva dana slobodno je po pučkom staròdâvnôm mìšljênju spavati na suncu i kupati se u potocima i barama, jer je sveti Đurađ ubio kopljem svojim ljutoga zmaja.

Pò Đûrđevu sjûtrâdan, nà Mârkovo, biva u Slàvonìji blagoslívljânje poljskih ùsjêvâ. Izîđê svećenik s mnoštvom pòbožnôga puka pod crkvènîm zastavama s krstom, svetom vodom i kàdionicôm tàmjana ù polje na zàsijânê njive, moli se ondje po propisu crkvenih obreda, pjeva iz sv. evànđêlja po jedno evanđelje Markovo, Matejino, Lučino i Ivanovo, škropi usjev svetom vodom i kadi tamjanom. Djevojke spletu vijence òd vlâća žitnoga i nàkitê krst i zastave.

Nà Đûrđev dan škrope stanarice vodòkr̂snôm vodom stan, marhu, vrt, pčèlinjâk i sve staje, a domàćice to isto čine kod kuće i tad ùpâlê svetomàrinjskû svijeću. Isti dan naberu stanarice kòprivê, vràtiča, pèlena, ćúbra, žálfijê, kopìtnjačê i drugih trava ù kitu, koju metnu ù muzlicu,[1]) kad počnu mùsti krave, da im, vele, òstanû kravice zdrave i s dosta mlijeka. »Čarala ù večêr baba, da nè budê mraza, a kad sjutra — òsvanê snìjeg!« veli pučka bajka. Nego lijepo je što i pri tom naše slàvônskê stanarice zazívajû Boga ù pomoć i sv. Đurđa ì Mârka, da im ostane marha zdrava i napredna, sàčûvana òd svakê kužne bolesti.

[1]) mùzlica, f., sud, u koji se muze.

33.

Kod kuće.

Pjesma u prozi[1] Frana M a ž u r a n i ć a.

> Djedi vaši rodiše se tudijer,
> Oci vaši rodiše se tudijer,
> I vi isti rodiste se tudijer:
> Za vas ljepše u svijetu nema.
>
> *Ivan Mažuranić: Četa.*

Stari moj grade, kako te ljubim! Ti si mi i svojom burom i svojim morem i svojim kamenjem srcu prirastao! — Pod svakim kamenom leži moja uspomena — ta moje najmilije uspomene i leže pod kamenom. — — —

Ti si moja prva ljubav.

Ljubim te, — zato mi i jesi tako lijep! Ljubim te, — zato mi i odlahne uvijek u tvom krilu.

Kad se otisnem u more, kad krenem u polje, kad sjednem ispred kuće, — opsjenjuju me vesele slike mojega djetinjstva.

Te me slike opskakuju, viču, vrte se i smiju, — dok se i ja s njima u kolo ne uhvatim — — Lagano, lagano! Odvikao sam kolu, veselju, sreći — — —

Nedjelja je. Svijet ide u crkvu. Sprijeda čopor vesele, čisto obučene dječice.

Kako poznati mi se vide!

Čini mi se, da smo se jučer skupa igrali!

Onaj mali vragoljan je sigurno Petrov. Ona mala ohola paunica bit će Mikina.

Djeca me radoznalo gledaju pitajući se: tko sam?

Roditelji me njihovi prepoznavaju, pitaju za zdravlje i čude se, kako sam visok — i miran. E da, ukrotilo me! — — —

Sjednem. Prema meni puzi djetešce po svim četirima. Moglo bi već i hoditi, ali mu se puzanje prikladnijim vidi. Smiješi mi se!

---

[1] P j e s m a u p r o z i objašnjava neko čuvstvo ili neku misao kratkim doživljajem.

Bože moj, čiji je to smijeh! I te crne, vesele oči sam negdje vidio. Čije je to dijete? Pitat ću ga!

»Mali, kako se ti zoveš?«

— »Mene mama jove«.

»A k a k o te mama zove?«

— »Odi ćimo«.

Poljubio bih ga!

— — — Zašto ne može ta idila vječno trajati?!

34.

Iz „Seljačke bune“.

Od Augusta Š e n o e.

Sred mjesta Stubice stoji stara crkva, a u njoj pod svodom na lijevoj strani velika kamena ploča. To je nečiji grob. Da! Na kamenu stoji pod tvrdim oklopom krupan čovjek. Duga mu brada, brkovi dugi, čudna rudasta kosa, debele usne, debeo nos. Nagni glavu i čitaj! Tu počiva Ferko Tahi, tu Jelena gospa! Slavna li čovjeka! Kamen bar veli. Proslavio se pod tri kralja za Madžarsku, veli kamen — ali gnjavio hrvatski narod. Bijaše vrijedan, pošten, sretan, veli kamen. Oh ne dao Bog nikomu takove sreće! Ali kad gorsku dolinu prikrili noć, potresu se kosti sred groba, a iz kamena skoči prokleta sjena oklopnika i bježi iz crkve. Tā dosta stenje cijeli dan pod teškim kamenim jarmom, a u kući Božjoj, koja njegova nije, dosta da po njegovim kostima gazi seljačka noga, da kroz zidine grme orgulje poput trublje posljednjega suda. Da bar zbrisati može s kamena svoje ime, da ga bar nestane iz pameti ljudske. Ne! Nek sijeva to prokleto ime do sudnjega dana, nek se smije taj kamen paklenim rugom o slavi, vrlini, poštenju. I bježi iz crkve u noć. Ali jao! Na svakoj grudi posrću mu noge, na svakoj se stopi lijepi seljačka suza. Na kamenu pred crkvom sjedeći plače i on, plače kroz cijelu crnu noć. Eto na istoku bijeli se dan, po vrhovima drhće zora. Još jednom diže oklopnik glavu, da pogleda brdo nad mjestom, da pogleda svoj ponositi grad. Groza ga strese. Nema već kamenoga grada. Po vrhu, gdje je nekad vijorio ponositi stijeg gospodina Taha, ide seljak

za plugom i pjeva veseo jutrnju pjesmu. Sjenka boljara se trzne i umine u grobnicu, pod prokleti kamen, a slobodna pjesma pliva daleko, daleko zelenom gorom, gdje se razlijeva sjajna rumen probuđene zore, gdje niču na nebu ruže iz mučeničke krvi hrvatskoga i slovenskoga puka, što ga pogazi oholi bijes u prosnutku zlatne slobode. Cvati, ružo rumena, cvati, posvećeni cvijete, vij se nad grobom nevoljnih ljudi, koji digoše mač na zakon varke i laži, koji digoše mač za zakon prirode svete, cvati, jer se mladi rodio dan, i čista rosa pada u srce puka, rosa blagoće i ljubavi bratske. A ti, hrvatski mladi sokole moj, uberi taj cvijetak, za klobuk ga djeni i ponosi se njime pred vijekom i svijetom!

35.

Sjedi krivo, ali sudi pravo!

Od Stjepana Dmitra Ljubiše.

Dòšli jèdnôm, dä se sûdê u bùdljanskôga[1]) knêza, vlastèlin prìmorac i sèljanin s Bräjîćâ,[2]) kòjâ su se dvòjica udružívala[3]) nëkolikê gödine ù kravama pâ se näpokôn pòsvadila oko diòbê. Htjëla se rúka Böžjâ, dök ih je knêz pùstio prëdâ se, a nàpala ïh tr̀pija,[4]) dök ih je čüo i razùmio, jêr čòvjeku òmrznê svòja müka i dávânje, käd mu nêmâ tkö súditi bŕzo ì pravo. Käd párničârima dôđê rêd dä se sûdê, zäčnê vlastèlin: »Kúpih jèdnê gödinê krävu s Čëva,[5]) dòbru mùzôvnicu, kòjâ dänimicê dâvâše pö pô vèdra mlijèka. Dádêm je svôme kmëtiću,[6]) dä je čûvâ. Najèdnôm joj pöčne mlijèko tànčati; lìnjâj[7]) dànas, lìnjâj sjütra, dök joj grûdi prèsûše, a nè bješe stëona. Pòrûčîm jâ Čëvljaninu, dä mi pòvrâtî nôvce, à kravu prîmî nàzâd, äli ôn nì čuti ò tom. Öndâ jâ, tëk dä mi kräva döma nè crknê, prèdâm je òvome Bräjiću i pògodîm se, dä ćemo dijèliti pöpola gnôj, mlijèko i nàpredak, à ôn dä jê čûvâ i nà pašu vödî käo svòju. Nakòn godìnê òtelî kräva jùnicu, ä kad òvâ nàpunî gòdište, mätêr joj òpeknê[1]) cȑnokrûg[2]) ù nozdre, i òna òtečê käo bäčva; zálud je tȑli i kádili trávôm od zmìjê ì zrnom dàfinovim[3]), ïstê nöći òtêgnê pápke. Polòvnîk[4]) mi donèsê kõžu, dä me ùvjerî, käko je kräva cȑkla, pöšto ju je gúja ùjela nà zlu mjëstu. Krävica, štö izà njê òstade žíva, òtelî ubŕzo izàtoga jùnicu, a u svòje vrijème òvâ drûgû, drügâ trëćû, a trëća čètvȓtû, a vïšê od jèdnê ne òtelî ni jèdna.

Tô se Bräjiću ùčinî käo nëka kôb, käko zbïlja ì jest; pâk ëvo ga jèdno vëčê k mèni ì reče mi: u òvîm krävama nêmâ nàpretka; u tòliko gödînâ trî se òd njîh čètiri po jèdnôm òtelê, ì tô ne bi júnac, nô jùnica. Ovàkvôga ùdesa (nà zdrâvlje näma ì našemu mïlôme!) nìje bívalo u òvôj zèmlji, otkad ljûdi pâmtê. Òvô je zlî bìljeg, štö nas opòminjê, zàrana da se ràzdrûžîmo, dök nam nàzadak ne ùdarî ü što dräžê; ò kravama se zlö òbilo! Evo žívih čëtvoro gòvêdâ, à pêtô je ötrovâla nepomènica,[5]) dávao sam ti pòšteno dïo od mlijèka ï gnoja, hàjde da pòdijelîmo òvô žîvô, dök imâmo štö dijèliti, dä ga ne prèotmê zlâ kôb, jêr je böljî ì zlî kòlâč nego prázna tórba. — Käd stänêmo dijèliti, nè htjednê Bräjić, käko je pràvo, nô käko je njèmu drâgo! Kräva, štö je cȑkla, òd njê nêmâ kȏrîsti, a odònê čètiri, štö su jöš žíve, dvïje su mòje, ä dvije njègove; tô je prâvâ näpolica; tô bi dijète rasúdilo! Äko i nijèsu svë čètiri jèdnâke käo nì prsti u rúcï, à mî ćemo stâviti ùporedo nâjstàrijû i nâjmlađû s jèdnê stránê, à s drugê ònê dvïje ösrednjê, pâ kòmu kòjê köcka donèsê; büdê lï kòmu òd nâs krîvô, Bôg mu namírio!«

[1]) bùdljanskî, onaj, koji pripada Bûdvi.

[2]) Bräjići, pleme više Budve na međi crnogorskoj.

[3]) udružívati se bolje nego òrtačiti se (od turske riječi ortak, drug).

[4]) tȑpija, duga bolest, a ovdje: napala ih trpija znači, da su se načekali i naljutili.

[5]) Čëvo je brdo u Crnoj Gori.

[6]) kmëtić znači u Boci onoga, koji na tuđoj zemlji sjedi, kmet.

[7]) lìnjati, nestajati: ovdje se misli, da je kravi linjalo mlijeko.

[1]) òpeknê, ugrize (t. j. zmija); veli se za zmije i muhe još da pecaju mjesto: grizu.

[2]) cȑnokrûg, zmija ljutica, vipera.

[3]) zȑno dàfinovo, tim se zrnom liječe od različitih bolesti.

[4]) polòvnîk ili näpoličâr je onaj, koji uzme od koga kakvu stoku ili zemlju, da oko nje nastoji tako, da glavno ostaje onome, čije je, a dobitak napolak; taki se posao zove näpolica.

[5]) nepomènica t. j. zmija, jer je nije dobro ni spomenuti.

Knêz, vlastèlin mlètačkî, nìje mȉslio, da Brȁjić smȉje govòriti prȍtîv vlastèlinovê bèsjedê, nô sjèdēći na stócu pòtvȓdí vlastèlinovu ȍsudu. Dòveo Brȁjić mène kȁo vještáka ì pricu.[3])

»Smȉjêm li zbȍriti?« pîtâm jâ. Ȁ knêz me pògledâ prekò ramena, kȁo dȁ sam mu òca ùbio, pâk rȅče: »Tàkô je prȁvo, svȁkôme òd njîh dvòjicê pȍ dvije krȁve«. À jâ njèmu: »Ȁ kad je tàkô prȁvo, čestiti knêže, káži, kȁko bi krîvo bílo? Òvâj se Brȁjić mȕčio dȅvet gȍdînâ okò tê tȑgovinê, pâ kòjâ bi dúša jȕtrôs htjȅla, dȁ ôn òstanê nȁ dvije krȁve od čètiri? Vȁša je bȍljâ i stàrijâ; nȅgo mi se čînî, dȁ ste se u hítnji poméli, ȁli svȁkâkô sà zla račúna trȅbâ dóći nà dobar. Da nìje pȓvû krȁvu ùjela zmìja i da nìje tȁmo ònâ cȑkla, njîh dvòjica se nè bi jȕtrôs okò njê pregònila, nȅgo bi cijèla pòšla vlastèlinu, čȉjâ je ȉ bîla. A od ònê jùnicê, štȍ je izà njê òstala, polòvina je vlastèlinova, a polòvina Brȁjićeva, — tô je čȉsto. A od onê drȕgê, kòjû je otèlila ònâ, štȍ im je u zȁjednici, ȉdê vlastèlina četvȑtina, a Brȁjića trî dȉjela, ȁko je Bȍga žîva, jêr mu vlastèlin nìje mȍgao dȁti u nȁpolicu òd materê joj drȕgô do ònê njègovê polòvinê, kȁd je ònâ drȕgâ polòvina vȅć Brȁjićeva ȉ bîla. Tàkô od ònê trȅćê nè možê vlastèlina vȉšê dòpasti òd ôsmôga dȉjela, jêr je nȁpolica bíla u četvȑtini mȁtere joj; a od ònê čètvȓtê krȁvê šèstnaestî dȉo, jêr je nȁpolica bíla u òsmini mȁterê joj. Sȁd ako òkupîte na jèdno svȅ tê òdlômke, prìpadâ vlastèlinu jèdna, a Brȁjiću trî krȁve, ȁko se vjȅrujê Bôg, vȅć ȁko ste ùdarili u šálu, štȍ vȁše nìje! Ni vlastèlin nè traži do polòvinê od ònoga, štȍ je u zȁjednicu dȁo; ȁ knêz mu dâjê dvâ dȉjela. Sjȅdi krîvo, ȁli súdi prȁvo!«

Zastídê se ȉ knêz i vlastèlin, ȕzmû pèra, pâ mȑči tȁmo, mȑči âmo, dȍk ìzmrčê vȅlikû rȕkovét hàrtijè; nȉkad dóći nȁ krâj račúnu! Mèni dòdijale njȉhove mȕke i glavòbolja, tèr im rȅčêm: »Razdijèlite, gȍspodo, tê nèsrećnê mùzôvnice ȕ stô i dvádeset ȉ osam pèrpêrâ,[1]) pâk dâjte òd njîh trídeset ȉ dvije vlastèlinu ȉli jèdnu krȁvu, a polovníku òstavite devedèsêt ȉ šêst ȉli trî krȁve«.

Nȁpokôn proračȕnajû ì vidê knêz i vlastèlin, dȁ jâ prȁvo gòvorîm, i tàkô zàpadnû Brȁjiću trî krȁve. — A sàda ì vî, drâgî ȕčenîci, glȅdâjte, da proračunáte, jèsam li jâ prȁvo presúdio!

---

[1]) p r ȉ c a, tužitelj, m., ovdje odvjetnik; isp. pàrac, pàrca, m., 1. tužitelj, 2. odvjetnik, advokat.

[2]) p è r p e r a, novac; iznajprije je bila $^1/_2$, a poslije $^1/_3$ dukata svojega vremena.

36.

Rano jutro.

Od Mijala S t o j a n o v i ć a.

Òd bijelê zore postalo rano jutro, kao iz cvjètnôga pȕpôljka kad se rȁzvijê krasan cvȉjet, ili ìz iskricê razgòrî jȁsan ògnjenî plamen. Tako se rano jutro pokazuje na gorskim vrhúncima, pòzlâćenîm sunčànîm zrȁkama; pokazuje se ù bistrîm rosnim kapljicama, koje se sjaju i blistaju kao bìser ì drâgô kàmênje nà svakôm cvijètku po gáju, šumi, poljàni, livadi, po vȑtu i voćnjáku; pokazuje se u glasnijem i vesèlijêm pjevanju ptȉčicâ, u oštrijem uzdúhu, u hitrijem i živàhnijêm gibanju svih živih stvòrôvâ, u veselijem poslòvânju ljúdî.

Rano jutro zlatno je dȍba dana, i ako ga dobro upòtrijebîš, ide ti od ruke posao vas dan. Rumèno je ì veselo lice, koje cjèlîvâ krepki jȕtârnjî uzduh. Snažno je tȉjelo, koje marljivo radi u društvu rana jutra, toga vesela drûga, a tako je isto ì duh vesèlijî, oštriji. Volja je jaka, spremna nà svakô dobro ì plemenitô djelo, a srce živo kuca u grudima. Sama jutarnja mòlitva spòkôjnîm sânkom òkrijepljenê duše toplija je, usȑdnijâ nego ikada, sȁbrâna je kao rosno cvȉjeće ù kiticu, što ga ljubèžljivo srce pri sunčànôm istoku u cvijetnjaku ùberê, da ga dàrujê miloj osobi.

Ove i ovàkê mîsli ò ranôm jutru pònikoše mi u dúši, kad sam ranim proljetnim jutrom promatrao prirodu s lijepa brežúljka Fruške gore. Velik, neizmjerno velik pokáza mi se ovaj svijet, živa slika svoga stvòritêlja. Odlètješe mi misli dalèko po svijètu, vínuše se gȍre dò žârkôga sunca, zaròniše dolje do mòrskîh bȅzdânâ, preletješe sve krajeve zemlje, ì nâjvećê stvari na svijetu učiniše mi se malène: duša ùzdignûvši se k nebu osjeti neku ùzvîženôst, kakva se samo onda osjeti, kad se čòvjek na krilima vjere uznèsê nad zemàljskî prah. Oj, kako se tad lȉjepo utìšâ olúja ù srcu; sva se ljudska djela pòkâžû malèna, slaba, svaki jȁd postane nèznatan, jer nam se živo prikaže duši Božje svemogućstvo, Božja mudrost i dobrota!

*

37.

Djevojka brža od konja.

Narodna pripovijetka.

Bila je nekakva djevojka, koja nije rođena od oca i majke, nego je načinile vile ȍd snijȇga izvađena ȉz jamȇ bȅzdanje prema suncu ilijnskome; vjetar je oživio, rosa je podòjila, a gora lišćem obúkla, i livada cvijećem nàkitila i narésila. Ona je bila bjelja od snijega, rumenija od ružice, sjajnija od sunca, da se take u svijetu rađalo nije niti će se rađati.

Ona pusti glas po svijetu, da će u taj i taj dan nà tome i na tome mjestu biti utrkivanje, pa koji je mladić na konju pretȅčȇ, da će biti njegova. Ovo se brzo ràzglȃsȋ po cijelome svijetu, te se skupi na hiljade prosaca na konjima, da ne znaš, koji je od kojega bolji. I sam carev sin dođe na utrkivanje.

Djevojka stane na biljegu, i svi prosioci nàrȇdȇ se na konjima, a ona između njih bez konja, nego na svojim nogama, pa im onda reče:

— Ja sam onamo pòstavila zlatnu jabuku. Koji najprije do nje dođe i uzme je, ja ću biti njegova; ako li ja prva k njoj dođem i uzmem je prije vas, znajte, da ćete vi svi mrtvi na onom mjestu ostati, nego pazite dobro, što činite.

Konjanici svi se pògledaju, i svaki se u sebe uzdaše, da će zadobiti djevojku, pa rekoše između sebe:

— Znamo ȍdista, da ne će ona nijednome od nas na nogama odbjeći, nego će netko od nas jabuku oteti. A tko, — toga će Bog i sreća danas pomòći.

Kad djevojka rukom ȍ rȗku pljesnu, svi potekoše u jedan tren.

Kad je bilo nà pȏ puta, bogme djevojka odvojila[1]) bješe, jer pusti nekakva mala krila ispod pazuha. Tada ukoriše jedan drugoga, te priȍšinuše i obȍdoše konje i prìstigoše djevojku. Kad vidje to ona, ìzvadȋ jédnu dlaku iz glave i baci, i u taj isti čas uzraste strašna gora, te prosci ne znadoše, gdje će ni kuda će, nego tamo amo, pa za njom. Ali ona im je opet daleko odvojila, te oni obȍdi konje i opet je stigoše.

---

[1]) odvòjiti, natkriliti, preteći.

Kad se djevojka vidje u nevolji, pusti jednu suzu, — i búknuše strašne rijeke, te se zàmalo svi ne potòpiše. Za djevojkom nije nitko više trčao do sam carev sin, te on plivaj na konju, te za njom; ali pošto vidje, da mu je djevojka odmàkla, on je zakle tripût Božjim imenom, da stane, i ona stade na onomu mjestu, na kojemu se nađe. Onda je on uhvati, baci je za sebe na konja i prèplivȃ na suho pa se uputi jednom planìnȏm doma; ali kad dođe u nȃjvišu plȁninu, obàzrȇ se, kad li mu djevojke nema.

38.

Lisica i vuk.

Basna Dositeja Obradovića.

Lisica upadne u jedan bunar. Prođe tuda slučajno vuk, čuje glas i viku iz bunara, pogleda unutra i vidi lisicu, gdje se davi. Kad ga lisica vidje, stade ga moliti i zaklinjati, da poleti, što brže može i donese uže, da je izvuče. Vuk joj obeća, da će joj to odmah učiniti, samo je zapita, kako je tu upala, kad je ona tako hitra i lukava zvjerka i ne da se lako prevariti.

»Uže, uže!« viknu ona. »Pomagaj! Vidiš, da meni nije do dangube i razgovora; izvadi me prije, pa me onda pitaj, štogod hoćeš!«

Kad vidimo koga u nuždi i nevolji, ako možemo, pomozimo mu što prije.

39.

Bijela žena.

Pjesma u prozi od Frana Mažuranića.

(Iz „Novoga Lišća“.)

Čuo sam u djetinjstvu priču o bijeloj ženi bez glave, koja neposlušnu djecu u more vuče, — a kako sam bio dosta neposlušan, ne čudim se ni najmanje, što tu ženu vidjeh, kad me neke večeri mrak kraj mora zateče.

Vraćajući se naime kući, opazih je iznenada, gdje se kraj obale bijeli. Prestraših se te bježi!

— Badava! Bijela za mnom! — Čujem je, kako me tjera, — sve bliže i bliže je čujem . . . Osjećam, kako za mnom poseže . . . Još trenutak . . . Sad! . . . Sruših se od straha pokrivajući oči rukama.

Tako me zateče stari Toma:

— Mali, što plačeš? Što ti je?

Još uvijek u strahu prožmirih malo kroz prste: Tko je?, a opazivši staroga, odlanulo mi.

— No, govori! Što ti je?

— Bojim se.

— Koga?

— Bijele žene, promucah.

Starac se grohotom nasmije. Taj smijeh me napuni odvažnošću.

— Bojim se bijele žene, rekoh.

— Kakove žene?

— Bijele žene bez glave. Gonila me od mora dotud, — i za skut me već lovila!

— Babàrije! — reče stari. Gdje si je vidio?

S teškom mukom nagovori me, da mu to mjesto pokažem.

Vratismo se k moru. E, pak što nađosmo? Bijelu stijenu!

— A ja sam čuo, kako »bijela« za mnom trči i osjetio, kako me lovi! . . .

Strah je vrag! a najbolje sredstvo protiv njega: gledati mu otvoreno u oči.

Tko pred strahom prozor zatvora, otvora mu vrata.

40.

Herkul na raskršću.

Iz „Veberove čitanke“.

Kada je Herkul (ili Heraklo) poodrastao i stao na snagu, kad mladić svoj postaje, te se već vidi, hoće li u svome životu hoditi stazom kreposti ili zlòćê, povuče se u samoću i stane misliti, kojom će udariti. Tada dođu prêdâ nj dvije gospođe visoka uzrasta. Prva u bijelom odijelu bijaše pristala, a ljepota joj se

pokazivaše na stidljivom licu i pametnom vladanju. Druga bijaše ugojena i namazana, da bude bjelja. Sama bi na se često s veséljem gledala i obazirala se, ne gleda li je možda tkogod. Nekoliko je puta pògledala i svoju sjênku.

Kad se već obje Herkulu približe, stûpâše prva navadnim svojim korakom, druga pak poleti naprijed pred mladića i reče mu ovako:

»Vidim te, moj Herkule, gdje sumnjaš, kojom ćeš stazom života ùdariti. Ako mene za prijateljicu uzmeš, vodit ću te najugodnijom i najprostranijom stazom. Na toj ti stazi ne će bojevi ni poslovi brige zadavati. Samo ćeš na to misliti, što ćeš dobro pojesti ili popiti, čime oči ili uši nasladiti, i kako ćeš se u ugodnoj zabavi provesèliti. Spavat ćeš na mekanim dȕšecima i gledat ćeš, da to sve zàdobiješ, a da ni tijela ni duše ne izmučiš. Što su drugi s mukom i znojem stekli, to ćeš ti moći uživati, jer svima onim, koji se mene drže, dajem ja vlast, da se svim, gdje što nađu, okoriste«.

Nato zapita Herkul: »Ženo, kako ti je ime?« Ona odgovori: »Moji me prijatelji zovu Blaženost, a moji kudioci zovu me Zlòća«.

Uto počne i druga žena Herkulu ovako govoriti: »I ja dolazim k tebi, o Herkule! Poznajem tvoje roditelje, a i tvoje lijepo naginjanje već od djetinjstva. Nadam se, da ćeš živo nastojati oko lijepih i slavnih djêlâ, ako moju stazu odàberêš. Moje ćeš ime još više uznijeti i pròslaviti kod dobrih ljudi. Ne ću te zaslijepiti, ne ću ti obećavati radòstî, istinu hoću da ti kažem, kako je bogovi odrediše. Znaj, moj Herkule, bogovi ne daju nikomu dobra ni slave bèz mukê i trúda. Ako hòćêš, da ti bogovi budu mȉlostivi, a ti im služi; hoćeš li, da te prijatelji ljube, treba sebi dobrim djelima njihovu ljubav prìbaviti; hoćeš li, da te narod slavi, treba mu biti koristan; ako želiš, da se tvojoj hrabrosti sva Grčka divi, treba se trsiti, da joj koristiš; da ti njiva obìlato rodi, treba je obrađivati; da ti se stada množe, treba ih gojiti; želiš li, da u viteškom boju ime stečeš, da slobòdu dòmovinê braniš i neprijatelje pobijediš, tada, moj Herkule, treba prije svega od vrsnih učitelja učiti vojevati i u tom se vježbati; hoćeš li, da budeš snagom silan, treba se òbiknuti, da se tijelo razumu pokorava, da se muči i znoji u teškom poslu».

Zloća joj na to presiječe riječ i reče: »Vidiš li, moj Herkule, kakvim te teškim i dugim putem k svojim radostima ova žena hoće da vodi? — a ja hoću, da te dovedem po laganom i kratkom putu do blaženstva«.

Na to joj Krepost odgovori: »Ti nesretnice, šta imaš ti dobra? ili za kakvo veselje ti znaš? Jedeš prije nego oglàdnîš, i piješ prije nego ožèdnîš. Da ti bude jelo ukusnije, tražiš kuhače, koji ti jestvine slanije začinjaju; da ti pilo omili, naručuješ dragòcjena vina. Zîmi tražiš ljeta, a ljeti snijega i leda. Da možeš zaspati, treba ti meka postelja, i jedva je po volji nalaziš; a spavati ideš ne zato, što te je posao umorio, već zato, što ti je dosadno od besposlice. Tvoje uši ne čuše nikad ugodnoga glasa pohvale iz usta vrijednih i pravednih ljudi. Ti ne vidje nikada najugodnijega prizora, da si što lijepo i dobro svojim rukama načinila. Koji tebe slijede, već su u mlado doba slabi tijelom, a u staròsti i dušom. Mladost im je u ugodnosti prošla, zlo su zà starôst òstavili. Ja pak stanujem kod bogova i dobrih ljudi. Bez mene nema nikakva dobrog djela, bilo ono božànskô ili ljudsko. Bogovi me i ljudi nadà sve ino štuju. Umjetnicima vjerno pomažem, gospodarima kuće čuvam, kod poslova mira živo učestvujem; u ratu sam stalna drugarica i najbolja nastojnica oko prijateljstva. Prijatelji moji nahrane se i zadovolje jelom pripravljenim bez velikoga umještva; oni ne jedu i ne piju, osim kad im je od potrebe; san im je miliji nego lijenštinama, nò ipak ga ostavljaju bez jada i njega radi ne odgađaju nikakva potrebnog djela. Moji se mladići ponose, jer ih hvale stari ljudi, a starci su moji blaženi, jer ih štuju mladići. S veseljem se sjećaju svojih djêlâ, a u poslu su vèseli, jer sam im dala bogove za prijatelje; prijatelji ih ljube, a dòmovina štuje. A kad jednom dođe posljednji časak, onda im nije ime zàkopâno u zaborav bez svakoga štovanja, već njihova uspomena živi u pjesmama potómstva. Ako te je volja podati se tim trudima, o Herkule, sine čestitih roditelja, postići ćeš najveće blaženstvo«.

Smjelo uhvati mladić ruku Kreposti i stane je slijediti. Vodila ga je ona po mnogom strmom putu, u njegovih dvanaest poslova iskušala mu je moć i volju, ali ga je zato učinila i poštenim čovjekom i hrabrim junakom. Grčka ga je štovala kao svoga dobrotvora, on bî izvježban u nuždi i boju te uziđe na Olimp, a ime mu ostade nezaboravljeno u narodu grčkom.

41.

Krasuljak.

Priča od Hansa Christiana A n d e r s e n a.

Čujder, molim te! — Eno ti nà polju kraj puta seoska kućica. Sigurno si je već i sam òpazio. Pred njom se prostr'o malen vrtić, ograđen òbojenôm ogradom, a u njemu poráslo lijepo cvijeće. Uz taj vrtić kraj jaruge pomolio lišce u bujnoj zelenoj tratini mali krasúljak. Sunce ga je grijalo toplo i lijepo kao i ono gizdavo cvijeće u vrtu, pa je zato od dana do dana sve ljepše uspijevao. Jedno jutro razvile mu se posve male snježane latice, koje su se kao zrake oko zlatnoga sunašca poređale i posve se ràscvjetâle. Nije ni pomislio na to, da ga u gustoj tratini nitko ne vidi, da je malen, neznatan cvijetak, za koji nitko i ne mari. Sav se uzradovao, stao se òkretati prema toplome suncu, poglédao uvîs i prisluškivao, kako ševa pjeva! Mali se krasuljak tako ràzigrao, kao da mu je svanuo veliki blagdan, a ipak bijaše samo ponedjeljak. Sva su djeca bila ù školi, pa dok su dječaci i djevojke sjedili u klupama i učili, sjedio je i on na tanahnoj, zelenoj svojoj stabljici te učio od sunca i od svega, što ga je okruživalo, kako je dobar i uzvišen Stvoritelj. Bude mu vrlo milo, kad čuje, da je ptica ševa sve to u lijepoj pjesmici kazala, što je on sam u dnu svoga srca osjećao. Rekao bih, s nekim poštovanjem gledaše siromah krasuljak, na srećnu ptičicu, koja je znala tako lijepo pjevati i letjeti. Ali joj nije zavidio, što sam ne bijaše tome podoban. »Ja je vidim i slušam«, mislio je u sebi, »sunce me grije, a šumica me ljubi. Nije li me Bog krasno nadario?« — Iza ograde stajalo je mnogo lijepa, ponosna cvijeća. Što je manje mirisa imalo, to se više kočilo. Božúri se naduli, da budu veći od ruža, — ali koja korist od veličine! Tulipani se zaodjeli najljepšom odjećom, — znali su dobro, da najkrasnije boje nà njima titraju, zato su se i ukočili, da ih svatko vidi. Na mali krasuljak, koji je izvan ograde cvao, nijesu se ni osvrtali, s tim je većma on stao njih gledati i o njima misliti. »Oh, kako su lijepi i bogati«, pomisli u sebi, »k njima će sigurno doletjeti ona krasna ptičica, da ih pohodi. Hvala Bogu, ja sam tako blizu, bar ću moći gledati to veselje«. — Još on tako u misli, a već čuje glas ševe, koja je poletjela, ali ne k bo-

žurima ni k tulipánima, nego dolje u travicu, gdje je bio siromah krasuljak. Od radosti tako se prepao, da nije znao ni što bi pòmislio. Ptica stade oko njega skakùtati i pjevati: »Oh kako je lijepo meka ovdje travica! Gle, kako je ljepušan mali ovaj cvjetić, srce mu je zlatno, a odjeća srebrna«. — Žuta kruna krasuljka bila je uistinu nalik na zlato, a male latice, što su je okružavale, sjale su se kao srebro. O kako je sada srećan bio mali krasuljak!

Ptica ga poljubi svojim kljunom, zapjeva mu svoju pjesmicu, a onda se opet uznese u plavetni uzduh.

Sigurno je potrajalo dobra četvrt sata, dok se krasuljak opet oporavio. Nàpô zastiđen, ali ipak u dnu srca veseo, gledao je na drugo cvijeće u vrtu ... Ta svi su vidjeli, kakva mu je sreća i čast zapala, ta svi su morali spoznati, da se ima i čemu rȁdovati. Ali tulipani stajahu ukočeni kao i prije, samo što im se od ljutine lice još većma zarumenjelo. I božuri su se još većma naduli — prava sreća, što nijesu mogli progovoriti, drukčije bi zacijelo siromaha krasuljka oštro ȉspsovâli. Bijedni mali cvijetak vidio je dobro, da nijesu baš najbolje volje, pa mu se to jako nažao dalo.

U isti mah stupi u vrt djevojka. U ruci joj je bio oštar blistav nož. Prolazeći kraj tulipánâ rezaše jedan pa drugi. »Jao« uzdahnu mali krasuljak, »to je grozno! Sada su svi pomrli.« Uto ode djevojka s tulipanima. Krasuljak bijaše jako veseo, što je stajao vani na travi, i što je bio malen, neznatan cvijetak. Od veselja sav se raširi. A kad sunce stane zalaziti, skupi svoje male latice i zaspi. Cijelu noć snivaše o suncu, o maloj ptičici, koja mu je onako lijepo pjevala. Sjùtradân ùjutru, kada je svoje latice kao sitne ručice pružio opet k suncu i svjetlosti, prepoznade glas ševin. Ali žalosna bijaše pjesmica, koju je pjevala. Ševa je imala dašto i uzroka žalosti. Bila je uhvaćena te je sjedila uz otvoren prozor u pletenoj krleci. Pjevala je srećne i vesele danke svoje slobode; pjevala je o svježoj zelenoj travi nȁ polju i o divnom putu, koji je po uzduhu laganim krilima provaljivala. Bijedna ševa sva se rascviljela; teško je biti zatvorenu u krleci! O kako bi joj mali krasuljak rado pòmogao! Ali kako da to učini? Tko bi se tomu dòmislio? Zaboravio je gotovo posve, kako je sve oko njega bilo lijepo, kako ga je ugodno

sunce grijalo, kako su mu se divno latice bijeljele. Sva mu je misao bila na uhvaćenu pticu, za koju ništa nije mogao učiniti.

U isti čas izađu dva dječaka iz vrta. Jedan od njih nosio je u ruci velik, oštar nož, kao što je bio onaj, kojim je djevojka rezala tulipáne. Pođu prema malome krasuljku, koji nije mogao dokučiti, šta su nàumili. »Ovdje možemo lijep busen tratine iskopati za našu ševu,« reče jedan od dječaka te stane oko krasuljka lijep četverokut obrezivati tako, da se cvijetak našao u polovini četverokuta. »»Otrgni taj cvijetak!«« reče drugi. — a bijedni krasuljak sav zadȑhta od straha. Ako ga otrgne, izgubit će siromah život, a sada mu je mnogo do toga stalo, da ostane na životu, otkako je znao, da će k uhvaćenoj ševi u krletku.

»Pustimo ga,« odgovori onaj prvi dječak, »ljepše je za oko.«

I tako ostane usred busena te dođe u krletku. Ali je sirota ptičica gorko tugovala za izgubljenom svojom slobodom te udarala krilima o gvozdene žice na krleci. Mali krasuljak ne mogaše ni riječce da progovori, ni besjedice utjehe da izusti, premda bi to rado učinio. Tako prođe prijepodne. — »Ovdje nema ni vȍdê,« reče uhvaćena ševa. »Svi su otišli ȍd kućê, a zaboravili su mi dati vode. Grlo mi je usahnulo, hoće da izgòrî. U meni se živi plamen razgorio, ne mogu ni da dahnem. Oh umrijet ću! Valja mi se oprostiti od žarkoga sunašca, od svježega zelenila, od sve krasote, što ju je Stvoritelj stvorio.« — Onda stane kljunom kljuvati hladnu tratinu, da se tim malo okrijepi. Sada joj oči padnu na krasuljak, prigne se k njemu te ga kljunom stane ljubiti. »I ti ćeš ovdje usahnuti,« reče mu, »ti mali nesretni cvjetiću! Tebe i mali busen trave oko tebe daše mi za cijeli svijet, koji je môj bio. Svaka mala travica mora mi biti velikim drvetom, a svaki tvoj listić mora mi biti mirisnim cvijetom. Oh — sve me to opominje, što sam nekad imala i što sam sada izgubila.« — »»Samo kad bih je znao utješiti!«« pomisli krasuljak.

Ali ne bijaše podoban ni da latice gane, kamoli riječ da progovori. Miris njegovih tanušnih latica bijaše sada mnogo jači, nego je obično u toga cvijetka. I ševa je to òpazila, premda je ȕmirala od žeđe; od bola je trgala kljunom zelenu travu u

busènu, ali krasuljka se i ne dotače. Već se i smračilo, a još nitko nije došao, da jadnoj ptici dade kapljicu vode. Tada raširi lijepa svoja kriòca, strese se grčevito, nagne glavu k malome cvjetiću, a srce joj puče od čežnje i oskudice. Ni krasuljak ne mogaše, kao prošle večeri, da sklopi svoje latice i da zaspi. Bolestan i žalostan poniče glavom k zemlji. Tek drugo jutro dođu opet dječaci, a kad ugledaju mrtvu pticu, gorko se rasplaču. Iskòpajû u vrtu malu raku i oblože je cvijećem i sitnom mahovinom. Tijelo ševino metnu u lijep, šaren sandučak. Tako na kraljevsku pokòpaše nesrećnu pticu.

Dok je živjela i pjevala, zaboraviše na nju, nè dadoše joj ni hladne vodice, a sada joj grob ìskitiše i mnogo suza nad njom proliše! Busen tratine, na kojem je bio mali krasuljak, baciše kroz pròzor na put. Nitko nije ni pòmislio na jadni cvijetak, koji je najviše osjećao za malu pticu, koji bi je rado ùtješio, samo da je mogao.

42.

Lav i miš.

Basna Dositeja Obradovića.

Lav umoran legne u hlad, da se odmori i tu zaspi. Igrajući se tuda jedan miš pretrči preko lava. Lav se trgne i ščepa miša.

— Zar ti na tolikom polju nađe sebi put upravo preko mojih leđa? Šta ćeš sad, kazuj?

— Silni lave, odgovori miš, priznajem, da sam jako zgriješio, ali molim ti se, da mi oprostiš. Ne ću to više činiti. A i kakova bi, molim te, slava lavu bila, da ubije miša?

Lav se osmjehne i pusti miša.

Poslije nekoliko dana ovaj isti lav uhvati se u debelu mrežu, koju su lovci namjestili za lavove i počne rikati, što je igda mogao. Miš čuje riku, pozna glas svoga dobrotvora i stane gristi mrežu, te pregrize jedno uže. Tada se mreža raspade, a lav se izbavi.

Lav tada rekne:

— Tko bi ikad mislio, da i miš lava može da izbavi od smrti!

Ne preziri male, jer i oni mogu biti od koristi.

43.

Kulin ban.

Od Ivana Trnskoga.

Kad tko u nas uzme o kom događaju pripovijedati od najdaljega početka, tada mu se često prigovori: Što počinješ ća od Kulina bana?

A tko je bio taj Kulin ban?

Bio je vladar u Bosni, a veliki i glàvnî prijatelj svome narodu. Stoga se o njemu i priča mnogo.

Moji su se stari doselili ìz Bosnê, pa se i sam sjećam, da mi je stric kazivao: »Sve je to drukčije bilo za Kulina bana! A ima tome već preko sedam stotina godina, kako je Kulin ban ù Bosni bànovao.«

Kulin ban jednoć òmrknê u gori, da bi se popeo na vilin vis i ondje zatekao vilu, koju je htio da pòsestrî.[1]) Ali zađe s puta idući za nekim umiljatim, primamljivim glasom. On je za tim glasom išao i išao, dok se ne umori i pod nekim borićem ne zaspi. Kad je ujutru zora zarudjela i sunce malo od zemlje odskočilo, udariše sunčànê zràke Kulinu banu upravo u lice, ali se najedamput nadnese kìtnast ogranak nàdâ nj i zakloni ga od sunca. Tako Kulin ban do neko doba dana slatko prospava.

Tada se otkine zelen listak od kitnaste grane, u koje je hladu Kulin ban spavao, i padne mu na obraz. Kulin ban se prene i nađe se u čudu, kad opazi kroz lišće zlatokosu ljepoticu, svu u bjelini odjevenu, a zlatnim pojasom òpasânu, gdje bijelom rukom drži onaj ogranak.

Skoči Kulin ban na junačke noge i istrvši san iz očiju, odmakne granu, da vidi, tko ga je to hladom zaklonio od žege žarkoga sunca. Ljepotica pusti granu i htjede pobjeći, a Kulin ban vikne:

»Bogom te sestrim, lijepa vilo, nè bježi od mène; već mi kazuj, koja si, da ti zahvalim na lijepom hladu, pa da mi budeš

[1]) pòsestriti, strîm i pòsestrimiti, mîm, žensko, koje se posestrimi, uzme se namjesto sestre.

za sav vijek vjěrnâ posestrima, koja će me lijepo svjetovati i kad se nađem u nevolji, u pomoć mi dolijetati.«

Vila stane i odgovori:

»Ja sam vila tvoga koljena, prošle sam te noći od velike bijede spasla.«

»Kako to?« zapita Kulin ban.

»Da si naìšao na vilènskô kolo, nàopâko bi prošao!« reče vila.

»Ja sam htio da jednu iz vilènskoga kola posestrim, da mi pomaže nadbijati neprijatelje, širiti vlast i gospodstvo, te da tako postanem slavan i dičan«, odgovori Kulin ban.

»Jadan, ne znaš, koliko bi morao svoje rođene krvi proliti, koliko bi svijeta pomoriti, da nadbiješ sve svoje neprijatelje, koji te sada i ne diraju! Koliko bi morao vrijednih sùsjêdâ oplijeniti i porobiti, da bi mogao svoju državu pò volji raširiti! To je sve krvav i bezdušan posao, kojemu se višnji Bog nikad ne raduje. Tko se jednom stane ljestvama slave penjati, taj se ne da ùstaviti, a onoga, koji mu zakrčuje put, strovaljuje u pònor, u bezdanicu. Tko stane otimati tuđe, ne umije se zàsititi te gomìlâ zločin na zločin i nema kad, da pomisli, da učini kakvo dobro. Stoga te, Kuline bane, zaklinje vila tvojega roda i plemena, okani se krvavoga posla, čětovânja i otimačine, krvavi su vijenci, koje bi tim stekao. Ali zato ne budi kukavica, već čuvaj i brani ono, što već držiš. Imaš podanike svojega zakona, budi svima i otac i majka; utvrdi i učini samostalnom svoju državicu, da ti nitko u njoj ne zapovijeda. Gledaj, da se pomaže radljiva sirotinja, da cvjeta trgovina, da se svakome kroji jednaka pravica, i koliko je dragi Bog dobra dao, da svakome ptičice pjevaju! Onda će ti se ime spòminjati, dok teče sunca i mjèseca, i zelenjet će se vijenac slave tvoje većma, nego da budeš Bog zna kakav osvajač.«

Tako savjetovaše zlatokosa vila Kulina bana, a on čovjek s Božje strane i vrlo bistrouman, brzo prěgnê[1]) za boljim te se zavjetova vili, da će po njezinu savjetu raditi, a vila opet

[1]) prègnuti, prègnêm, odlučiti; odatle: pregnúće, odlučnost, hrabrost; prègalac, prègaoća je čovjek, u kojemu ima pregnuća. Trajan glagol od prègnuti glasi prèginjati, prèginjêm.

njemu obreče[2]), da će mu biti vjerna posestrima i da će proslaviti ime njegovo. Otada počne Kulin ban da radi samo na općem dobru svoje državice, i što je god gdje trebalo ispraviti i na dobro naroda okrenuti, tu on nije žalio ni truda ni muke. Sàkupîvši oko sèbe umne i poštene doglavnike rado je pristajao na bolje upute; ali je bez prekida nastojao, da se s puta poštenja i pravice nikad ne zalazi. Tako s velikom svojom brigom za opće dobro svjěrovâ[3]) Kulin ban, što je obećao vili. A vila dade, te narod hvaleći svakoga dobrog gospodara spominje i dobrotu Kulina bana.

44.

Medvjed, svinja i lisica.

Narodna pripovijetka.

Udruže se medvjed i svinja i lisica pâ se dogovore, da oru zemlju i da siju pšenicu, da se hrane. Zapitaju jedno drugo, što će koje raditi i kako će sjeme naći.

Svinja reče: »Ja ću donijeti sjeme i svojom ću sûrlôm[1]) uzorati«, medvjed: »Ja ću posijati«, a lisica: »Ja ću svojim repom podrljati.«

Uzoraše, posijaše. Dođe žetva. Staše se dogovarati, kako će vrijeći. Svinja reče: »Ja ću gumno načiniti«, medvjed: »Ja ću snoplje snijeti i ja ću vrijeći«, svinja opet: »Ja ću pretresati i rastavit ću slamu od pšenice«, a lisica: »Ja ću svojim repom tŕniti[2]) pljevu sa pšenice«, svinja: »Ja ću òvijati[3]), a medvjed napokon: »Ja ću žito razdijeliti«.

Ovrhoše. Medvjed žito podijeli, ali ga ne podijeli pravo, jer ga svinja zamoli, te joj dade samo slamu, a pšenicu svu uze sam, lisici ne dade ništa.

Rasrdi se lisica pa otide na tužbu i kaza im, da će im dovesti jednoga carskoga čovjeka, koji će žito pravo razdijeliti.

[1]) obrèći, obrèčêm (òbreknêm), obećati;
[2]) svjěrovati, svjèrujêm, održati zadanu vjeru, riječ;
[3]) sûrla, (iz turskoga jezika), gubica u svinjčeta;
[4]) tŕniti, tŕnîm, skidati sa žita na gumnu slamu i pljevu;
[5]) òvijati, òvijêm, vìjati žito na gumnu.

Uplaši se svinja i medvjed, pa reče medvjed svinji: »Zakopaj se ti, svinjo, u slamu, a ja ću se popeti na onu krušku«. Zakopa se svinja u slamu, a medvjed se pope na krušku.

Lisica otide te nađe mačku, pa je pozva u društvo, da idu na gumno da hvataju miše. Znajući mačka, da na gumnu ima dosta miša, pođe rado, pa sad iznad puta, sad ispod puta trči za pticama.

Opazi je medvjed s kruške poizdaleka pa kaže svinji: »Zlo, svinjo; eto lisice. gdje vodi strašnoga bumbašira[1]) ogrnuo ćurak[2]) od kune, pa i krilate ptice hvata oko puta«.

Utom se mačka ukrade iz očiju pa kroz travu dođe na gumno i tražeći miša stane tutkati[3]) po slami. Svinja podigne glavu, da vidi, šta je, a mačka pomisli od njezine surle, da je miš pa skoči te svinju šapama za nos. Svinja se uplaši te rikne i skoči pa nàdâ[4]) u potok, a mačka se prepadne od svinje te nada uz krušku. Medvjed pomisli, da je ona već svinju udavila, pa ide sad na njega, te od straha padne s kruške na zemlju i razbije se, a lisici ostane sve žito i slama.

45.

Mravi.

Od Rikarda Katalinića Jeretova.

Radini, marljivi, ȍkrêtni žure se, brzaju za pòslom. Sùsretajû se po stàzicama, stanu malko kao da se pitaju, gdje imade posla, pòzdravê se pa kreću dalje žurno i hitro. Nikad ne miruju i nikakova ih zápreka ne sùstavljâ. Sve nadvládajû. Sićušni vuku grdnu mrvicu kruha, ìstruhnulê kukce, ostátke hrane sve nekakvom strpljivošću ȕvjereni, da móraju doći do cilja. I ja, kad ih gledam tako strpljive, radine, jùnâčkê, bratski složne, sjetim se djece svoga naroda, sjetim se svih njihovih

[1]) b u m b à š î r, bumbašíra (iz turskoga jezika), komisar.

[2]) ć ȕ r a k, ćȕrka (iz turskoga jezika), haljina krznom postavljena i s rukavima.

[3]) t ȕ t k a t i, tȕtkâm, raditi što kao krijući, kradom, tiho.

[4]) n à d a t i, nàdâm, pobjeći.

zala, poroka i mana, njihove borbe ȍ kôst, njihovih inádâ, kȑvâvîh svâđâ pa ih vidim, gdje dòlazê k meni, da im nešto ȕpîšêm u spomenar životne knjige...

I ja ne znam upísati u tu knjigu nego dvije riječi: B u d i t e m r a v i!

46.

Skupčeve papuče.

Od Dositeja O b r a d o v i ć a.

U Bagdadu je živio star bogat trgovac, po imenu Abu-Kazem-Tambur, koji je kao skupac ili tvrdica nadalèko bio razglašen. Pored svega svojeg bògatstva nosio je on nekakvu staru haljinu i dìmije,[1]) na kojima se ništa nije vidjelo do kȑpa nà krpi. Čalma[2]) mu bješe masna i uprljana kao kaki otrcani sudòper,[3]) a u cijeloj njegovoj opravi bjehu mu papuče ipak najznatnije. Poplati tih na glasu papuča bili su svuda nàokolo velikim čavlima potkovani, a lice im ili gornja strana različnim debelim krpama zakȑpljena; jer već deset godina malo se koji krpo u Bagdadu nalazio, koji se ne bi mogao pohvaliti, da je na njima svoju vještinu pokazao. Dakle je sasvim prirodno, da su morale vrlo teške biti. Ljudi budúći veoma skloni na podsmijevanje, kad bi hotjeli kazati, da je što začudo teško, oni bi to s Abu-Kazem-Tamburovim papučama ispòredili.

Abu-Kazem hodeći jednom po velikom bagdadskom trgu opazi nekoliko osobito lijepih i velikih kristalnih posuda na prodaju. Kao čovjek u tom poslu vješt spoznade, da bi se na tom moglo dobiti, zato kupi one posude i odnese ih kući. U isto vrijeme čuje, kako su nekoga prodavača mirodija[4]) rukòdâvnici[5]) tako salètjeli, da je bio prisiljen do pedeset oka osobite ružične vode pošto poto prodati, samo da dođe do gotova novca. Pohiti k njemu i kupi tu vodu zȁ pô cijene, zatim je odnese kući i u kristalne istom kupljene posude izlije.

[1]) d i m i j e, široke čakšire kao turske.

[2]) č â l m a, povez oko glave u Turaka.

[3]) s u d ò p e r, krpa, kojom se suđe tare.

[4]) m i r o d i j e, mirisne stvari.

[5]) r u k ò d â v n î k, r u k o d á v a l a c, r u k o d á v a c, koji daje u zajam.

Obradovan bivši tom vrlo korisnom kúpnjôm naumi nešto i na svoje jadno tijelo potrošiti. Otiđe okupati se u kupalište za pet para;[1]) to je već davno i davno želio, samo je čekao zgodno vrijeme, da to nekako zasluži. Kad se svlačio, reče mu neki znanac u šali, da bi već vrijeme bilo, da i one gadne papuče ostavi na miru i da se tako oprosti općega podsmijevanja i ruganja. — »Ja sam o tom,« odgovori Abu-Kazem-Tambur, »više puta mislio; ali opet kad ih dobro pògledâm, čini mi se, da još nijesu naodmet, a s druge strane vidim i sam, kakva su nam vremèna; nema ti ni vojske ni kuge, da pomori bar polovinu ljudstva, te bi oni, što bi ostali, koji novčić više imali. Ljudi se plode za čudo, kao da iz zemlje niču, a novaca òd dâna dò dâna sve je manje na svijetu.« — To govoreći svuče se i ode u toplicu misleći u sèbi: dat ću ja svojih pet para, ali ću se zato tȑti i prati, dok svu staru kožu sa sèbe nè sperêm!

Dok se on tako tr'o i prao, dođe i gradski kadija,[2]) svuče se u istoj sobi i stupi u kupalo. Naš stari trgovac budúći prije gotov iziđe i obuče se u svoje haljine, ali nema njegovih papuča, već na njihovu mjestu nađe nekakve druge, nove i lijepe. Pomisli, da mu je tu šalu učinio onaj prijatelj, što se s njim o papučama razgovarao. — »Baš ću mu zahvaliti, kad ga opazim,« reče, zatim navuče papuče i pođe veseo kući. Ali kad kadija iziđe, čisto se upropasti videći mjesto svojih papuča svemu svijetu poznate Abu-Kazem-Tamburove papuče. Sluge odmah polètê, dovèdû trgovca pred sudiju u sudijinim papučama. Da ne bi dobio stotinu batina po tabanima kao kakav jadni besramni lupež, morade na tom mjestu za kazan toliko platiti, za koliko bi mogao tisuću novih papuča kupiti. Kako dođe kući, on pravednim gnjȅvom na svoje papuče raspaljen učini im strašnu prediku i baci ih u rijeku, koja je ispred njegova prozora tekla. Iz dubljine srca uzdišući kupi sada nove jake papuče i stane dan i noć misliti, kako će svoju štetu nàknaditi.

Drugi dan poslije toga izađe, da razgleda po gradu, da bi kakvih jȅdîvâ nȁkupovao, što bi se moglo skuplje preprodati.

[1]) pàra, pòtura, filir; turski novac.

[2]) kàdija, sudac (turska riječ).

Taj isti dan rȉbâri lòvèći ribu osjete nešto teško ù mreži. Kada izvúkû mrežu, spopadne ih groznica, jer su vidjeli ono, čemu se nikako nijesu nadali: Abu-Kazem-Tamburove papuče, koje su se svojim čavlima zà mrežu ùhvatile. Ljuto razdraženi i razjareni stanu strahovito psovati i proklinjati. Spopadnu papuče, pak njima o gosine prozore, koje su tako i razbili, a ni to ne bijaše još sva nesreća, nego papuče ulètjȇvši u sobu udare o najveća kristalna stakla, nemilostivo ih razdrobe, i tako propadne sva ružična voda dò kapljê. Kako je starcu bilo, kada je prȇd nôć u svoju sobu ùljezao i opazio, kako su mu prozori polupani, stakla porazbijana, ružična voda prolita, a u sobi njegove stare papuče! Baci s glave čalmu na zemlju, stane se u prsi lupati i bradu čupati. Tako ga stane jauk, da su svi susjedi na tu viku k njemu potèkli. U takvu se slučaju moraju obično ljudi čuditi i smijati. Kad su se siti nasmijali razmišljavajući bez šale o tom događáju, svi jednodušno pronađoše, da s tim papučama nije čist posao, da s njima jamačno nečisti (sile ga sȁpêle!) radi i upravlja. »Ha,« reče onda neki stari hodža, »to ti je ravno ono, što sam ja davno nekada u nekom indijskom ćitápu[1]) čitao, da i u haljine, kada se odveć dugo nose, uljeze duša zloga čovjeka, te se tako upravo povàmpîrê!«[2])

»To je istina«, reknu svi jednoglasno, »a da šta bi drugo bilo? Već ih valja dobro osušiti, pak onda sasvim sažèći, a pepeo im u vjetar na istočnu stranu ràsijati«. Onda uzme tužni starac papuče i motreći ih zaplakanim očima i mašući glavom metne ih na strehu[3]) premà sûncu, da se tu dobro osuše i pripèkû.

Sjȕtradan skupe se iz susjedstva djeca i počnu se igrati ispòd strehê, na kojoj su bile papuče; a u isto doba dođu dvije mačke, potjeraju se i pokolju na krovu i obore papuče na glavu dvóga djece, te im razbiju glavu. Stane drečanje djece, njihovi oci priteku, uzmu papuče i djecu s krvavim glavama i odu kadiji na tužbu. Kadija dozove k sèbi onoga, čije su papuče, i gromovitim ga glasom zapita, poznaje li on tu obuću.

[1]) ćitâp (ćitápa), tako Muhamedovci zovu Sveto Pismo.

[2]) povampíriti se, povàmpîrîm se, kao živ okolo hodati.

[3]) strȇha, onaj najdonji dio krova, koji čovjek stojeći vani uza zid vidi nad sobom.

*

»Poznajem ù zao čas po svoju glavu!« odgovori. »A što sada opet ovdje traže?« — Da ukratko kažemo: i ovdje se starac izbavi od batina velikim novcem, a papuče mu se predadu natrag.

Da bi se oslobodio već jedámpût tolike bijede i napasti, zamota ih u nekake krpetine, sveže čvrsto užetom, i kako se smrkne, otiđe u svoj vrt i zakopa ih duboko ù zemlju. Netko iz susjedstva uvreba ga u tom poslu, i misleći, da on tu nešto drugo sakriva, uljeze noću prěko plota, iskȍpâ onaj zavežljaj i odriješivši ga vidi, da se u svojoj nadi prevario; zaveže ȍpêt bȑže bȍlje[1]) one gadne papuče te ih baci u kanal, kojim su gradske pomije[2]) tekle. Za nekoliko dana udari jaka kiša i spomenuti zavežljaj stane negdje u cijevi kanala, a oko njega nakupi se blata toliko, da je voda, ne mogavši teći, natrag udarila. Voda prodre i u neke podrume i dućane te tako mnogima učini veliku štetu. Majstori pođu, da pregledaju i očiste vodne cijevi, ali nađu onaj zavežljaj te ga odnesu kadiji. Brže bolje po Abu-Kazem-Tambura. Njega oblije smrtni znoj, kad uđe i svóje papuče ugleda. — »Prokleti čovječe«, reče mu kadija, »što si najposlije s tim papučama nȁumio, zar si sav grad nȁmislio njima upropastiti? Sad moraš toliku štetu platiti!« ... »Čestiti kadijo«, odgovori Abu-Kazem, »sada već vidim, kakav je posao s tim papučama, kad su i odanle izašle, gdje sam ih zȁkopao. Sve ću platiti i pretrpjeti, štogod pravedni sud izrekne i dosudi, samo te molim, izbavi me bijede i napasti. Oslobodi me tih mojih glavnih neprijatelja i ne daj mi ih više natrag!« — Kadija se nè mogâše od smijeha uzdržati, i pošto Abu-Kazem učinjenu štetu plati, dade on čȕdnovâtê papuče nekamo odnijeti, a njega otpusti i dade mu nauk: »N o v c e p r a v o š t e d i o n a j, k o j i i h d o b r o i p a m e t n o z n a u p o t r i j e b i t i, a n e o n a j, k o j i i h s a m o u h r p u z g r ć e«.

---

[1]) b ȑ ž e b ȍ l j e, što je brže moguće.

[2]) p ȍ m i j e (gen. pȍmîjâ) ili s p l ȁ č i n e (gen. splȁčînâ), ona voda, u kojoj se što pere, te se poslije baci.

47.

Lisica, pijetao, kokoši i psi.

Basna Dositeja O b r a d o v i ć a.

Gladna lisica ugleda izdaleka pijetla i kokoši pa pođe upravo k njima. Opaze je pijetao i kokoši, pa prnu na jedno granato drvo. Kad lisica vidje, da im ne može ništa, priđe bliže drvetu, pokloni se najprije pijetlu, pa kokošima, i umiljato im reče:

»Šta?! Zar se vi još mene bojite? Pa vi to onda ne znate, da je među svim životinjama utvrđen mir. Odsada će sve živótinje živjeti u prijateljstvu: vuci s jaganjcima, jastrebovi s golubovima, lisice s kokošima. Siđite, da se kao dobri prijatelji malo proveselimo«.

»Hoćemo, hoćemo!« odgovori pijetao. — »A eto baš i naših pasa, gdje trče niz polje. Mora biti, da su i oni za mir čuli, pa lete, da nas obraduju«.

»Kakvih pasa!« vikne lisica, pa nagne bježati.

»Stani, šta ti je? Što se bojiš pasa, kad smo sada svi prijatelji?« dovikne joj pijetao.

»E! A zar psi mare za prijateljstvo!« odgovori kuma lija jureći što igda može.

48.

Nema plemena bez slavna imena.

Od Ivana F i a m i n a.

Nema tome davno, da su samo ljudi velikoga roda bili ugledni i mogli doći do nekih časti i dostojanstva, kao da je Božji prȍmîsao jedinome plemićkom rođu dao um i sposobnosti; a i mislilo se katkad, da je čovjek plemić nešto drugo nego čovjek prostoga roda. Ne da se tajiti, da je štovanja vrijedna porodica, gdje od oca nȁ sîna s odličnim rodom prelazi um i poštenje; ali je još veća vrijednost onome čovjeku, koji se od niska roda bez ičije pomoći, samo umom svojim i vještinom digne nad uboštvo i tminu svojih starijih. Prekori li ga tkogod za tamno

koljeno, mogao bi mu odgovoriti, što je glasoviti grčki govòrnîk Isokrat priklopio[1]) taštom plemiću mračnjaku: »Moj se rod sa mnom počeo, a tvoj se s tobom dòkončao«. A mudro i narodna riječ veli: »Nema plemena bez slavna imena«.

Svjètskâ povijest mnogo zna kazivati, kako su ljudi umijèćem i vještinom izàšli na glas, a od prosta roda i posla, na koji su ih okolnosti isprva osudile; jer umijeće i vještina mogu izravnati i pridobiti sve teškoće. Siksto V., glasovit i kao papa i kao vladar, bio je sin siromašne seljačke porodice, te je pokazao svojim primjerom, što sve može um i silna volja. Franklin (čit. Fränklin) je pòtekao od siromašnoga sapunara, a sam je bio štampar, pa je došao do tolikoga ugleda i vrsnoće, da je ponajviše pòmogao slobodi svoje dòmovinê Sjeverne Amerike, kad se trgala od engleskoga gospodstva. U toj su zemlji i drugi mnogi iza njega došli do najveće vlasti, bili oni i prostoga roda. Lincoln (čit. Linkön), koji je bio predsjednik, to jest prvi glavar u toj državi, bio je najprije seljak, kao i njegovi roditelji, izatoga brodarski momak, a služeći u državnoj službi dođe i do najviše časti. Nasljednik mu Johnson (čit. Džons'n), bio je isprva krojač, od drugoga je istom naučio čitati, a od žene svoje pisati; no danju radeći, a noću učeći posuđene knjige popeo se na prvo mjesto u državi. Mimogred budi rečeno, da se u Sjevernoj Americi ne pazi, kakva je tko roda ili posla; samo ako je ûman i vrstan, otvoreno mu je sve šírôm; s druge opet strane nije ondje zazorno, da se na primjer general ili drugi koji veći čàsnîk prihvati i nižega posla, samo ako je pošten, kako je to bilo iza velikoga njihova rata g. 1863., gdje su takvi ljudi otvorili dućane i stali zemlju tèžiti svojom rukom.

U vojsci osobito, gdje se uz hrabrost traži veliko umijèće, mnogi se prosti ljudi slavom ovjenčaše. Pizarro (čit. Pizaro), koji je Španjolskoj, svojoj dòmovini, silne i bogate zemlje dòbavio u Južnoj Americi, bijaše isprva svinjar. Lannes (čit. Lan), maršal francuski, a vojvoda montebellski (čit. montbelski), koji je pomogao Napoleonu I. u mnogo bojeva, učio je u djetinjstvu mastilački zanat.

Ali i drukčije su se pròslavili ljudi od neznatna koljena. Tako Kŕstu Kolumbu, koji je obreo Ameriku i tim novi svijet otvorio staroj Evropi, bijaše otac tkalac. Cook (čit. Kuk), koji se proslavio vrlo smionim plovbama po Južnom, Tihom i Sjevernom moru, bijaše isprva prost težak.

I u našega, brate drágoviću, hrvatskoga naroda, slavnoga junaštvom i poštenjem, bilo je u svako doba ljudi, koji su se samo svojim umom i vještinom, a od prosta roda visoko digli i svoje plème proslavili. Spomenut ću samo gdjekoje: Toma Bakač, doglavnik dvaju ugarskih kraljeva, Matije i Vladislava II., bijaše u velikoj časti nesamo u njih, nego i u rimskoga pape, koji ga učini svojim pòslânîkom i kardinalom. Taj slavni a od niskôga koljena čòvjek, podiže obitelj svoju Bakač-Erdödije, koji su Hrvatima dali dičnih banova, vojvoda i državnika. Dva hrvatska bana, dva sokòla, brate: Ivan Horvat i Mato Talovac bili su iz proste kuće. Dva opet biskupa zagrebačka, Petar Petretić i Martin Borković, bili su sinovi siromašnih ljudi pa se osim dostojanstva svojega i mudrošću odlikovaše, a da ne spominjem silu drugih učenih ljudi i umjetnika na glasu, koji bijahu i u samoj mudroj i umjetnoj Italiji slavni.

Čitava bi se knjiga dala napisati takvih primjera, kako su se ljudi popeli ili do velike moći kao državnici, svećenici i vojnici, ili došli do velikoga glasa i imena sve samim umijèćem i vještinom, premda su bili od niskoga roda. Takovi ljudi neka svakome budu primjer, što sve može bìstar um i tvrda volja.

[1]) priklòpiti, priklopîm, dosjetljivo odgovoriti.

49.

Sokratov san.

Od Fridriha Krummachera.

Dan, u koji je Sokrat imao pòpiti čašu òtrova, bìjaše osvànuo. Već se ranim jutrom sàkupili oko njèga njègovi ljûbljenî ùčenîci. Sa sùmôrnôm ozbiljnošću stajahu kraj mudarčeva ležišta; a neki plakahu.

Tada pòdignê mudri strádalac svoju glavu i reče: »Čemu taj ozbiljni muk, vi mileni? Ja hoću da pripòvjedîm nešto vèselo, što mi se noćas u snu prìvidjelo«.

»Mogao si spavati, pa ća i snivati vesele stvari?« reče dobri Apolòdôr, »ja nijesam oka stisnuo«.

Tad se nàsmiješî Sokrat i reče: »Kakvu bi vrijednost imao moj prošli život, kad mi ne bi zaslàdio pòsljednjî san! — Nè mislîš li ti, Apolodôre, da sam ga ja posvetio *nèbeskôj ljubavi*?«

Više glasova ganute zahválnosti pòtvr̂dî pitanje; Apolodor odgòvorî mûčkê dvjema jasnim suzama.

»Vidite«, reče zatim Sokrat, »tko njoj posvèćujê život, onome šalje ona amo dolje ùbavê hàrite.[1]) One skrovito i nèviđene urèsujû sve njegove časove, bili časovi radosni ili stradanja, nebeskim sjajem i obàsipajû ga ambròzijskîm mirisom.

Ali se nâjbrižljivijê bave oko njega ùzvîšenê sestre u posljednjem času njegova života, jer je on ozbìljnijî òd svîh drugih i treba mu najviše nebeske svjetlosti; kako je posljednji sat dana najljepši. Vèčernjê rumènilo ràzlijevâ se oko njèga kao sjajna rijeka iz Elîzija«.

»Ali izà togâ nàstûpâ crna noć« — utèčê mu Ksenòfon ù riječ.

»Zà našu polukruglju«, òdvrâtî Sokrat. »Nije li naše večernje rumenilo zorom drugoj zemàljskôj poluci?

Sokrat nàstavî: »Ded slušajte, vi mileni! Jer budući da će mi carstvo sjênâ, kako ga živi nàzîvljû, postati doskòra carstvom svjetlosti, kako će ga nazívati duhovi pòkôjnîh, te sam mu ja bliži nego vi svi, to bi vam moj govor mogao koješta novo navijestiti. Zato čujte!

Same harite òstavljajû svoga mìljenîka u njegovu posljednjem času, jer one idu prèd njîm, da mu pripravê nebeski život, pošto su mu zemaljski narésile. Ali ga ne òstavljajû bèz pomoći. One pošlju čovjeku na ùmoru tri drûgâ genija, nàkićena nebeskom ljepòtôm.

A ta tri su: *san*, blizànac i pòdjedno prijazna prilika smrti; *sanja*, slika minuloga života, ali podjedno vjesnica drugoga svìjeta, — ona se vije po srijedi između obadva, a s njima ide *smrt*, svjetlija i ljepša od òbojega, odjevèna u nèbeskû jùtarnjû zoru. — Vidi, Apolodore, obadvoje prvo pristupili su i k meni prošle noći, a pòtonjâ ukáza mi se s dalèka.

[1]) *hàrite*, božice svega onoga, što je milo i dražesno u prirodi.

Kako bih se ja bojao njezine blizine? — Ja je željno išćekujem«.

Oči mudárčevîh učenika òrosê se od súza, i zàvlâdâ u tamnici turobna tišina.

Poslije nekoliko čàsôvâ nàstavit će Sokrat: »Umalo te ne zabòravih i svoje sanje! San bîjaše obilno ràzasuo po mèni svoje drèmkovo zrnje, i doista, ja sam trebao okrepe zà djelo, koje mi je danas vedrim licem izvŕšiti. Ali nije mi sàmo tjelesna okrepa pòdâna bila u balzamskom nàručâju sna, i krasni bog sânjâ ràsvijetlî moje duševno oko.

Tu vidjeh, gdje k meni prìstûpâ divan mladić. Na njegovu licu pisala se ona divna mirnoća i ona vedra ozbiljnost, koje dòlikujû božanskim bićima. U svojoj desnici nosio je ùpâljenu zublju i neka cr̀venkasta svjetlost ràzlijê se po támi mojega zatvora.

Što je dražèsnijî i vesèlijî bio sjaj i oblik mladićev, to mi se tjeskòbnijôm i žalostìvijôm činila noć moje tamnice.

Tad nagne božanski mladić malo pòmalo zublju. Ali ja se màših, tako mi se prividje, za njegovu ruku i viknuh: Što si nakanio?

On odgòvorî: Hoću da ùgâsîm zublju!

O, stadoh ga zàklinjati, nemoj zà Boga! Ona mi je prijatna svijeća u ovoj tmici mojega zatvora.

Ali se on nasmiješi i reče: To je zublja zemàljskôga živòta, ti je više nè trebâš, jer kako se ona ugàsujê, tako će se tvoje oko zànavijek zaklòpiti i ti ćeš se na mojoj ruci ùzviti ù ljepšî svìjet, gdje će te čista i vječna svjetlost obasjávati. Čemu bi tî više trebao te zemaljske ugàsivê svijeće?

O, tad uklòni zublju! zaklìktah i uto se pròbûdîm. Nađem se u mráku svoje tamnice. Ah, bio sam žalostan, što to nè bješe, nego san. — Nego vidite, evo dòlazî čaša, koja će ga učiniti zbiljom«.

Tamničar uđe s momkom, koji je nosio čašu otrova. Stade jauk i jecanje Sokratovih ùčenîkâ. I tamničara pòlijû suze.

50.

Peboan i Sidžvan.

Preveo Fran Kurelac.

Sjedi starac u samotnoj kući kraj rijeke, koja se smrzla. Izmiče zima, oganj mu trne — osta starac sam i pust. Kosa mu se bijeli, a udovi dršću. Na osami živio, niti česa čuo do zavijanja vjetrova, niti česa vidio do mećave[1]) snijega. Kad eto u kuću lijepa mladića baš u časak, kad oganj da utrne. Lica mu puna rumena zdravlja, oko bistro, a usta na smijeh. Korak mu hitar i lagan. Na čelu vijenac pitoma bilja, a u ruci kita cvijeća. Reče mu starac: »Drago mi je, sinko, da te vidim. Uđi, dođi bliže, kazuj, što si vidio po tuđem svijetu? Ostanimo ovu noć skupa, pa i ja tebi da kažem, što radim, što li uzmogu«. Tad izvadi lulu iz torbe, napuni je duhana, te je ponudi gostu. Kad je ispušio, zametnu razgovor. Starac poče: »Kad odahnem, rijeke ne teku, voda se oledi te je tvrda kao kamen«. Odgovori mladić: »Kad odahnem, sve široko polje cvijetom se okiti« — »Stresem li kosû«, reče starac, »sva se zemlja snijegom zamete; kad progovorim, osta gora bez lista. Ptice se spuste niz velike vode, te prolete u daleke strane. Kad uzdahnem, svako se živo krije, a zemlja se okori«. — »Stresem li kosu«, reče mladić, »mlačan daždić s neba se spusti, bilje se pomoli glavom, te prògleda željno kao djeteće oči. Ptice, kako me čuju, doma se vrate; a usput svi mi se luzi odzivlju, svi radosno kliču.«

Sunce isteče, toplota se rasu, jezik starčev zamuknu. Sojka i pastiričica stanu cvrkȕtati, a rijeka romoniti, travica nicati, a sva se okolica cvijećem okadi. Kad se razdanilo, uze mladić starca na oko te opazi, da je na njem ledena zima. S njegovih očiju bistre vode proteku, a kad sunce odskočilo, bude sve manji, a o podne vȁs se rastalio. Na kućištu ništa ne osta do cvijetka na ognjištu, proljetne **i s k r i c e**, što je bijela perca a crvenâ ruba, proročice jarne.[2])

---

[1]) m è ć a v a, f., pomet, vijavica snijega.

[2]) j â r n î, jârî, što pripada jâri, proljeću (jâr, jari — suprotno ozim).

51.

Sarajevo.

(Iz „Zmaja od Bosne“.)

Od Josipa Eugena Tomića.

Divno li je ravno Sarajevo, prijestolnica bosanska! Svakomu Bošnjaku poskoči srce od ponosa, kad to ime spomene. Sa sjevera, juga i istoka uhvatile se oko njega u kolo visoke planine Hum, Mrkavina, Trebević i Borija, a podno tih gora i po njihovim obroncima prostrla se golema varoš po ubavoj kotlini izilazeći pram zapadu u krasno polje sarajevsko, u kom se bjelasa bistra Miljacka kao srebrna strijeka[1]) u zelenu sagu. Na obronku Borije diže se ponosita tvrđava, opasana silnim bedemima, iz kojih proviruje dvanaest grdnih kula kao dvanaest mrkih sablasti. Ispod tvrđe pukla nepregledna varoš prikazujući oku divotan, veličanstven prizor. Iz zelenih bašča proviruju bijeli dvori sarajevskih aga, pomaljaju se bazari s kubetima[2]) od olova, a nada sve ističu se stotine vitkih minareta, što kano gorostasna koplja klise prama nebu gore. Miljacka se valovito valja kroz sredinu varoši dijeleći je u dvije pole, koje sapinju u velelijepi obluk[3]) građeni mostovi, remek-djelo naimarsko iz davnih vremena.

Tu Miljacka, voda srebròpjena
Vijȕgâ se izmeđ strmih stijena —
Pod Bendbašom pòpût srȅbrn-pâsa
Krȍza srce grâda se talàsâ;

Pa ȕ polje sàrajevskô skrênê,
Gdjeno bájni húmci se zelènê,
Gdje ȉz srca Igmana pònosna
Tuj ìzvirê bajna rijeka Bosna.

---

[1]) s t r i j è k a (stréka), pruga na ženskim keceljama, pa i na sagu.

[2]) k ù b e, kùbeta (iz turskoga jezika), kupola, trȕlo, okrugli svod.

[3]) ȍ b l û k, m., ob-luk, lûk, arcus, savijeno kao luk.

Što se òtêt[1]) Trebeviću nè dȃ —
Igman starac vas ùshîćen gleda:
Gdje sà Bosnôm ljubi se Miljacka —
Bože, složi tako srca bratska!

Sàrajevo, grade pònositi!
Bog te svijem ljepòtam[2]) näkîtî,
Sve te štuje vělikô i mâlô:
Bȕdi rodu sjajno oglèdalo!

52.

Vratnik.

Od Milana Šenoe.

Pukla preda mnom Senjska draga — silna, kršna, — rijetko gdje zelena. Brdo za brdom kao da je izraslo, jedno više od drugoga, jedno se gura pred drugim, kao da se bore za onaj komadićak mjesta, koje su ostavili senjskoj bujici. Cesta se vijuga poput zmije kroz same okuči[3]) (serpentine). Sela su neznatna. Kuće od drva sabite i daskom obložene, a uz zidove naslagano do pod krov sitno rascijepano drvo; tek su prozori i vrata prosti od drva. Krovovi ušilj složeni, daskom pokriti, a na ovome ili onome kamečak od cente. Tako se jadni stanovnik Senjske drage izvana sav obloži već ljeti drvima. U prizemlju smjestio ono nešto malo ovaca i po koju mršavu kravicu, u prvi sprat spravio sebe i sve svoje siromaštvo. Dobre su duše ti ljudi, a lica su im od bure izderana, a od ljute nevolje nikad ni smiješka na njima.

Cesta se stade vijugati, da se lakše dovine visini. U dražicama donekle zaštićenim od bure posadila marljiva ruka mladu šumu. Svaka je taka šumica ograđena gromačama. Tu i tamo vidiš među surim kamenom stado suhih ovčica, kako se hrani — Bog bi znao, čime. Koliko će dugo trebati, dok se i opet

[1]) l. p. mj. oteti.
[2]) l. p. mj. ljepotama.
[3]) ȍkûč, ȍkuka, gdje se put savija ili krivi.

te kršne visine zaodjenu mirnim zelenilom, koje je naprasita lavlja šapa sa njih saderala?

Pod Vratnikom je sv. Mihovil. Tu je na početku ovoga stoljeća major Knežić sazidao zdenac. Voda je divna — a što je čudo — na toj visini pa nikad ne presahne. Nekoliko koračaja iznad toga zdenca stoji kapelica, u koju su ukopali Knežića. Ono nekoliko kućica, što se oko crkve sabralo, siromašno je, jadno. Još jedan okuč, pa eto vrha. Nad tim zadnjim zavojem diglo se u vis strmo brdo, a na njem silna stijena izderana i izdubena visi se nad silnim ponorom. Eto »Orlova gnijezda«! Sjetih se Juriše Orlovića i Vinka Hreljanovića. Preda mnom pukao krasan vidik. Senjska se cesta pokaza kao nit. Dolje duboko (na visini od 630 m) — duboko uljegao Senj. Sve nam se drage i dražice najednoć pokazaše. Eno staroga Nehaja, a niže dolje Maltempo i Planinski kanal sa bijelim točkama kao da si po vodi posuo kup bijelih papirića. Još ti se toga oči nagledati ne mogu, kad ih nova krasota preseneti. Eno Krk, Rab, Prvić, Goli i sv. Grgur uvalili se sivi u ono tamno more. Sunce se sa zapada odsijeva u moru, a ono kao da gori. Daleko prema sjevero-zapadu zatvora ti pogled Učka i creski Sis.

Lagani udarac bure sjeti me, da smo na Vratniku.

Južna kosa — Senjsko bilo pripada Velebitu. Sav je zelen, divne su šume s ovu stranu, a u daljini vidi se Velika i Mala Kapela.

S Vratnika je vidik na more kud i kamo ljepši od onoga prema Brinju i Kapeli. Kad s Vratnika gledaš na more, stojiš na visini od 698 m, pa ti se sve pod tobom silno duboko čini, sve se strmine osobito ističu. Pogledaš li prema Brinju, prostire se pred očima humlje malo više ili malo niže od samoga Vratnika. Velikih i širokih dolina nema.

Minusmo sedlo, a na lijevu ruku otvori nam se pogled na Vratničku župu. Maleno je to seoce. Zavalilo se u dugoljastu dolinu sa svih strana zatvorenu šumovitim vrhuncima. Sav je taj kraj siromašan vodom. Sve do Žute Lokve ograđuje cestu s jedne strane niska šuma, a s druge strane kamena brdašca obrasla bujnom steljom.[1])

[1]) stȇlja, bilje (bujadina, vriština), što se nastire pod blago.

53.

Mladost i uzgoj Aleksandra Velikoga.

Preveo Tomo Maretić.

Aleksandar se pokaza već mladićem, da je u njega vatreno i slave željno srce i jaka volja. Otac se njegov svȏjskī o tom brinjaše, da ga lijepo othrani i plèmenito obrazuje. Nije mu bilo samo do toga, da se u tjelesnoj vještini i u ratnom umijèću izuči, već mu dade učitelje glazbe, a pozove i Aristotela, najslavnijega i najučenijega filozofa, neka mu uči sina. Aristotel je bio rodom iz Stagire u Trakiji. Taj je grad Aleksandrov otac Filip malo prije razorio, a sada ga iznova sagradi. Stȁnȏvnīke je bio prodao u roblje, a sada ih pozove natrag i vrati im njihova dobra. Pošto mu se sin rodi, pisa Filip pismo tome mudracu, neka mu ga dođe učiti. »Znaj,« reče, »sin mi se rodio, ali mi to nije toliko drago, koliko to, što se rodio, kada ti živiš. Kad ga ti izučiš i obrazuješ, bit će dostojan velikih zadataka, što ću mu ih ostaviti za baštinu.« — Da učitelja i učenika nitko u nauci ne smeta, dâ im Filip malen gaj, u kojem će boraviti. Mudrac je učio mladića, kojemu je tada već bilo trinaest godina, u svemu, što je pravo i dobro. Učio ga je državne nauke i vladalačke dužnosti. Čini se, da ga je učio i ljekarstvo, jer je kasnije Aleksandar više puta svjètovao prijatelje svoje, kad su oboljeli, kako će se opet dòbaviti zdravlja. I filozofiju je učio Aristotel svoga učenika kraljevića. Kad je jednom Aristotel neki dio svoga znanja u jednom spisu nȁ svijet izdao, reče mu Aleksandar: »Nijesi dobro uradio, što si to izdao na svijet. Čim ćemo se sada nas dvojica razlikovati od drugih ljudi? Meni bi bilo mnogo draže odlikovati se u znanostima iznad svih ljudi, nego da stečem najveće carstvo.« Aristotel mu pokloni svoj novi popravljeni prijepis Homerove Ilijade. Ta mu knjiga tako omilje, da ju je uvijek imao pod uzglavljem. Kad je u perzijskoj vojni pored mnogih skupòcjenīh stvari Darijevih zaplijenio i jedan mali sjajni kòvčežić, stavi on u nj rukopis Homerovih pjesama misleći, neka bude u najskupocjenijoj spravi najskupocjenija stvar.

Aristotela je ljubio Aleksandar, kao da mu je otac, jer ga je smatrao ocem svojega duševnog života. Da pomogne svojemu

učitelju istraživati prirodu, vodio bi sa sobom lovce, rìbāre i druge poznavače životinja, da love životinje, pa što bi ulovili, slao je Aristotelu. Učitelj govorništva bio mu je Anaksimen iz Lampsaka,[1]) koji je jednom svoj grad od propasti spasao. Aleksandar je naime već bio odlučio grad razoriti, jer je prianjao uz Perzijance. Kad ugleda svojega starog učitelja, gdje izlazi kroz vrata, ne posumnja nimalo, da dolazi moliti za svoj očinski grad, te se zakune svima bogovima i boginjama, da ne će učiniti ono, što ga ovaj zamoli. To čuje i Anaksimen. Kad mu se približi, zamoli ga, neka razori Lampsak. Aleksandar vidi, da mu je učitelj svojom dosjetljivošću pomeo namisao. Prema svojoj zakletvi oprosti gradu.

Aleksandar se odlikovao i u gimnastici. Umio je òsobito brzo trčati. Kad ga upitaše, ne bi li se hotio u Olimpiji nàtjecati, odgovori ponosito: »Bih, ali samo s kraljevima.« Već u dječačko doba znao se sam svladati. Kolikogöd je bio vatren i silovit, nije nikako hotio neumjereno uživati naslade. Srce je njegovo čeznulo samo za velikom slavom. Kad bi dolazili glasi, da mu je otac veliku pobjedu zàdobio, turobno bi govorio svojim drugovima: »Moj će otac sve osvojiti, te ne će biti prilike, da ja s vama zajedno velika i slavna djela činim.«

Jednom dođu pòslānīci perzijskoga cara na Filipov dvor. Filipa nije bilo kod kuće, te ih Aleksandar primi i pogosti, ali ih nije pitao, kako mladići pitaju, za kojekakve sitne stvari. Nije ih pitao za zlatnu lozu s grozdovima od dragoga kamenja, što ju je neki bogataš poklonio Dariju, niti ih je pitao za vȑtove Semiramidine, štono vise, niti kakve su sjajne haljine ȕ cara. On ih je pitao, koliko ima puta u Aziju i kako se putuje po njoj. Pitao ih je zà cara perzijskoga, i kolika je vojna sila u njega. Poslanici se tomu čudiše te više cijeniše Aleksandrovu ozbíljnost nego slavu njegova oca.

Koliko je bio okretan mladi Aleksandar u viteškim vježbama, vidi s odatle, što je ukròtio glasovitoga konja Bucefala. Tesalac Filonik dovede toga konja njegovu ocu i ponudi mu ga na prodaju za velike novce, za trinaest talenata. Kraljevi ljudi pođu ȕ polje, da konja ogledaju, ali nađu, da je preveć divlji: nitko ga ne može zajahati, na svakoga se propinje, tko

[1]) Lampsak je na Helespontu.

mu se približi. Kralj se ozlòjêdî i zapovjedi, neka vode toga plahovitog i nekorisnog konja. Bio je tu i Aleksandar. — »Kako krasnoga konja gubímo,« reče, »i to samo zato, jer nema ni u koga smjelosti i okretnosti, da njime vlada!« — Tada ga zapita otac: »Bi li ti što bolje učinio s tim konjem, kad starijim junacima tako prigovaraš?« — »Bar s ovim«, odgovori sin, »znao bih bolje nego tko drugi.« — Nato će otac: »Ako pak ne budeš mogao, kako da te onda kaznimo za tvoju preveliku drskost?« — »Tako mi Zeusa, platit ću, što taj konj stoji.« Stoga nastane opći smijeh. Kada se tako oklade, skoči Aleksandar do konja, prihvati mu uzdu i okrene ga prema suncu; valjada je opazio, da se konj plaši svoje sjene. Letio je nekoliko uz konja amo i tamo i gladio ga, dok je vidio, da još ôd jêda i silovitosti brekće. Onda odbaci kabanicu, zaskoči strjelovito na njèga i čvrsto sjedne. Iz početka zdravo pritegne uzdom konja te ga i ne obode. Ali kako opazi, da se malo pripitomio i bio željan poletjeti, pusti uzdu, potjera ga i obode. Kralj i njegovi pratioci najprije od same brige onijeme, ali kad mladić junački konja obrne i veseo se povrati, svi mu stanu klikćući čestitati i hvaliti ga, a otac mu počne od veselja plakati, izljubi ga, kad je s konja sišao, i reče: »Moj sinko, traži ti sebi drugo kraljevstvo, koje je tebe dostojno. Makedònija je za tebe premalena.« — Tako Aleksandar sam steče konja, na kojem je kasnije Aziju osvojio.

54.

Lisica i jarac.

Basna Dositeja O b r a d o v i ć a.

Lisica i jarac siđu u jedan bunar, da se napiju hladne vode. Kad su se napili, jarac se stane obzirati, kuda će izaći, a lisica mu rekne:

— Ne brini se! Samo ti slušaj mene, pa se ne boj! Uspravi se, podigni zadnje noge na zid, pogni glavu i rogove naprijed!

Na sve gotov jarac učini, što mu je lisica rekla. Tada se lisica popne na njegova leđa i rogove, iskoči napolje, i skačući oko bunara počne se rugati jarcu. Što se jarac više ljutio zbog njenoga vjerolomstva, ona mu se više smijala govoreći mu:

— Moj jarče! Da imaš toliko mozga, koliko brade, ti nipošto ne bi u bunar slazio prije nego što bi dobro razmislio, kako ćeš izići.

N e p o č i n j i n i š t a p r i j e, n e g o š t o r a z m i s l i š, k a k a v ć e b i t i s v r š e t a k.

55.

Zahvalni lav.

Iz V e b e r o v e čitanke.

Učeni Apion[1]) pripovijeda, da je u Rimu vidio ovaj događaj: »U rimskom borištu, ‚circus maximus' zvanom, dali su narodu za zabavu veliku borbu. Boraveći u Rimu vidio sam i tu stvar na svoje oči. Bilo je tamo mnogo ljutih zvijeri, divnih s neobične ljepote, veličine i ljutine. No među ostalim zvijerima svi su se lavima čudili poradi goleme veličine, a jedan je među njima tim sve ostale nadvisivao. Taj je lav žestinom i veličinom tijela, strašnim rikanjem i grivom, koja mu se niz vrat vijala, oči svih gledalaca na se svraćao. Među ostalim borcima uveden bi u zvjerinjak neki Androd, sluga nekoga gospodina konzularske časti. Kad njega lav opazi, odmah se kao u čudu ustavi, pa se zatim umiljato, kao da ga poznaje, približi polâgâno k njemu. Sad stane repom umiljato mahati, kako psi rade, kad se umiljavaju, stane se čovjeku sve većma prìmicati i noge mu i ruke nježno lizati. Androd se osokoli, gdje ga je zvijer stala tako milovati i stane lava pozornije motriti. Vidjelo se, da su jedan drugoga prepòznali. »»O radosti!«« usklikne sluga; pa da si sad vidio vesélje i čovjeka i lava! Nato se narod od čuda zapanji, stane veselo klicati, a car zapovjedi, da mu se dovede Androd, te ga upita, kako je to, da se onaj vrlo ljuti lav jedinome njemu pokorio.

---

[1]) A p i o n, grčki gramatik u I. vijeku poslije Is., pročelnik gramatičke škole u Aleksandriji. Proputovao je Grčku predavajući o Homeru. Kasnije je za cara Kaligule boravio u Rimu. Od njegova mnogostranoga rada vrlo se malo sačuvalo.

Androd uze pripovijedati vrlo čudan događaj: »»Kad je mojemu gospodaru kao prokonzulu zapala pokrajina Afrika, pobjegnem od njega poradi njegova svakidašnjega zlostávljânja pa da budem sigurniji u onoj zemlji, kojom je vladao moj gospodar, odmetnem se u osamljene i pjeskovite pustare odlučivši, ako ne bih imao hrane, ubiti se, kako bilo da bilo. Kad se sunce visoko uspelo i žestoko pripeklo, nađem udaljenu i gusto zaraslu spilju te se u nju zavučem i sakrijem. Ne bi dugo, ali dođe u istu spilju ovaj lav s krvavom nogom, koja mu je hramala, cvilio je i rikao od strašne rane i bola. Videći ja lava, gdje dolazi, uplašim se u prvi čas strašno, no kad on uniđe, kao što je bilo vidjeti, u svoje skrovište, opazi mene duboko sakrivena, te se milo i krotko k meni približi, podigne nogu i stane mi je pružati i pokazivati, kao da za pomoć moli. Izvadim mu iz pete golem trn, istisnem iz rane sukrvicu i ne bojeći se više mnogo obrišem mu krv i isušim. On pak oslobođen s mojom pomoću položi nogu na moju ruku i legne pokraj mène, da otpočine; pa od to doba tri smo godine ja i lav u istoj spilji stänovâli i jednakom se hranom hranili; jer kad bi lav koju zvijer ulovio, bolje je komade meni u spilju donosio, a ja sam ih nemajući ognja na suncu pekao i jeo. No kad mi već dosadi taj zvjërskî život, ostavim jednoć spilju, kad je lav u lov pošao, i bludivši tri dana vojnici me uhvate i gospodaru iz Afrike u Rim odvèdû. On me odmah dade suditi i pred zvijeri baciti. A sad eto vidim, da su i onoga lava ulovili, koji mi sada vraća milo za drago.««

To bi sve popisano i narodu priopćeno. Na molbu naroda oproste Androdu život i poklone mu lava, koji je kasnije na tankom konopcu privezan s njim po Rimu i po krčmama hodio, a narod je Androdu novac davao, a lava cvijećem kitio.«

56.

Rano proljeće.

Od Gaja M. Matića.

Nebo se opet razvedrilo; opet se na nebeskom svodu pojavilo proljetno sunašce i svijetlilo je tako jasno, a grijalo je tako toplo, da je sva priroda oživjela. Brda i bregovi oslobodiše se svoga ledenog pokrova; naskoro počeše i njive i sádovi svlačiti svoju zimsku odjeću i spremati se, da se obuku u novu proljetnu odjeću. Razveselila se i malena ševa pa mahnu krilima tako veselo i snažno, da je probudila sve sitne pupoljke, što spavahu na šiblju i na drveću.

Prva protrlja sanjive oči vitka *visibaba* pa promolivši glavu iz lisnate lóžê gledala je svud oko sebe. Videći nebo sasvim plavo i osjetivši na svom čelu topao poljubac lakoga povjetarca otvori svoju krunicu i bilo joj je osobito milo, što je između svega ostalog cvijeća njoj bilo suđeno, da ona prva pozdravi blago proljeće svojom dobrodošlicom. Ali prevarila se, nije ona sama bila prva. Tamo na brežuljku prema šumi izdiže i kočoperni[1]) *kukurijek* svoju zelenkastu krunicu. »Evo i mene!« kliče skromni *krasuljak*. »Ni ja ne ću da izostanem iza vas,« govoraše *kopitac*, koji se nastanio na obali potočića i obazre se oko sebe, pa opazi na obližnjem brežuljku i jasnoplavetnu *sasu*.

Na sve strane je živo i veselo. Hiljade i hiljade pupoljaka na raznim šibovima[2]) šire se i protežu, osjećaju, da im je zimnja odjeća već prilično teška, i da su im nesnosni oni različiti omotači.

Na zemlju među šibljem i suhim lišćem sklonilo se u tihom kutiću najskromnije čedo proljeća — *ljubičica*. Sama sebi ostavljena kao siroče kakvo ne smije ni da pogleda na prekrasnu okolinu. Iz slabe stabljike izlaze nježni listići pa se pokorno šire na sve strane. Svaki listić je maleno srce, a kroz njega protječu žilice, najraznoličnije isprepletene. Po okrajku su listići zupčasti, što čini lijep obrub na krasnoj odjeći skromne ljubičice.

Iz sredine listića izlazi maleno vitko stablo, a na njegovu vrhu sjedi mali pupoljak. Vitko se stablo sve više i više penje, jer dobro zna, kakvo dragocjeno blago na svojim ramenima nosi. Pupoljak raste, jedra[3]) i buja,[4]) da ga je milina pogledati;

---

[1]) kòčopêran, kòčopêrna, kao živahan, brz, nestašan (govori se obično o djetetu, čeljadetu). Druga pola u pero kao u zlatoperni, a prva nije u običaju sama, nego je od nje kóčiti se, kôčîm se.

[2]) šîb, šíba, m., šiblje, šiba, grmenje.

[3]) jèdrati, drâm, postajati jedro, čvrsto, puno i tvrdo.

[4]) bùjati, bùjâm, silno napredovati, rasti (o vodi i o bilju). Drugo je bújiti, bújîm, kaže se djeci: paji, buji zlato moje! (žene govore kao pjevajući, kad uspavljuju djecu).

*

nebesa ga čuvaju i pozajmljuju mu svoju boju. Gle, već se otvorio! Iz unutrašnjosti njegove širi se miris, koji dohvati laki proljetni povjetarac, pa hitajući s njime od šiba do šiba, od drveta do drveta, svuda priča radostan glas: »Ljubičice cvjetaju! Ljubičice cvjetaju!«

To čuše leptiri i bubice, ogledaše krila svoja pa pođoše u pohode prvom proljetnom cvijeću.

57.

Krv.[1])

(III. ulomak iz „Popa Androvića".) Od Stjepana M. Ljubiše.

Kad udari ljetna suša, a žito se u travi uvija i vehne, svak grabi da svoju zemlju slatkom vodom natopi. Ova je voda ljeti tanka, pak joj je svaka kâp draga za oči[2]). Neko hoće da okreće mlinska kola, neko da valja sukno i bijeli platno, neko da mu skisne lan i konoplje, neko da pije i poji, napokon većina da natopi suhe zemlje. Oko nje se podionici[3]) zemalja, mlînâri i stupâri[4]) preotimlju i svađaju.

U jednoj od ovih svađa ubije puškom namrtvo Vukac X... sina Šćepca X..., oba nadlužanina[5]) iz Popova sela. Skoči sud i po tadašnjem zakonima prekine ubici sljeme[6]) na kući, stavi mu zemlje pod krv,[7]) a njega sa ženom i šestoro nejake dječice proždene u Tursku.

---

[1]) kȓv, f., ubistvo.

[2]) draga za oči mj. draga kao oči.

[3]) podionici, koji su se podijelili.

[4]) stȕpa je stroj na vodi za valjanje sukna.

[5]) nadlužanin, koji prebiva näd lûgom, nad gajem.

[6]) prekine ubíci sljeme na kući, proždene ubicu iz kuće njegove i odredi, da nitko u njoj ne smije stanovati; sljȅme je najgornji dio krova.

[7]) stavi mu zemlje pod krv, odredi, da njegove zemlje zbog ubistva ne smije obrađivati niti on niti tko drugi.

Nakon godine dana zauzme se sud, svećenstvo i pribraniji[1]) ljudi, da sklone obesinjenoga oca na ȕmir[2]), ili barem da onoj nedužnoj djeci dade vjeru, da se s materom povrate na svoj käm[3]). No je otac ubijenoga srdito odbijao sve umolnike i prilježno[4]) nastàjao[5]), da sinovlju glavu osveti.

Jedno veče u surčanom zahodu sjedio je Vukac X... pri jezeru Skadarskom i ijedak i zlomisalan ubečio oči u vodeni tôk. Pristupi k njemu jedan stari Arbanas, koji ga upita, radšta se digao iz Paštrovića. »Ubih brata Paštrovića,« odgovori Vuk, »ne od kakve obijesti, nô od viteške nevolje, jer me bijaše pojahao[6]), pa me narodni sud progna u Tursku samosmoga[7]).«

»A kako živiš?« upita Arbanas pažljivo.

»Kukavno i nevoljno!« reče Vuk sa žalosnijem glasom; »iz pune kuće u skitanje, sramotno stradanje.«

A Arbanas iz šale: »A što si mislio, da po turskoj zemlji vise kolači ò drači[8])?«

»To nijesam,« nastavi Vuk, »nô mnjah, da će me radnja pomoći.«

A Arbanas promoli jedan tobočić pa mu podmuklo reče: »Darovat ću ti najljepšu kuću, koja je u Skadru, ako prëgnêš[9]) da ubiješ popa Androvića, zlotvora tvoga i moga, a uzmi sad mita naprijed pedeset rušpa[10]).«

---

[1]) pribrân, ȕglêdan.

[2]) ùmir. Skupe se kmetovi, t. j. sudije, koje sami parci (zavađeni) među svojim susjedima izaberu, te sude za krv (ubistvo) i mire krvníka s rodbinom ubijenoga; te se sudije zovu i ùmôlnici, jer su umoljeni, da ih mire, ili miròtvori, jer mir tvore, a zove se taj sud i kŕvnô kȍlo, jer sudi za krv, za ubistvo.

[3]) käm, kamen; na svoj kam, na svoju zemlju, k svojoj kući.

[4]) prilježno, marljivo.

[5]) nastàjati, nastòjîm, starati se oko šta, nastajavati, nastojati.

[6]) jer me bijaše pojahao, jer bijaše počeo na meni jahati, t. j. neprestano me mučiti i progoniti.

[7]) sàmôsmî, adj., on sam je osmi, t. j. on i još sedmorica ili sedmoro samo.

[8]) dräča, f., trnje.

[9]) prègnuti, odlučiti.

[10]) rȕšpa, f., dukat mletački.

»Ne šali se, čovječe, s prognaníkom, ne sr̀di Boga, ako ga vjeruješ,« reče smućeni Vuk. »Ako mi djeca i mru od gladi, pa sam od njih pobjegao, da ih ne slušam, gdje mi hljeba traže, ne ću ja, ni dao Bog, uzeti mito vrh prìčesnôga pobratima[1]), ni pokolebati sô i hljeb[2]), što sam s njim potrošio, i ako mi se jutros zlotvorom preokrenuo.«

A Arbanas odvrati: »A ti kad ne ćeš da popa ubiješ, a ti pokazuj put pašinoj vojsci, da pregazi i opali Paštroviće.«

»Prođi se, griješe, ne bilo te!« odgovori Vuk krsteći se. »Ja bih volio ispustiti dušu na kócu trnovome, nego se nazvati bratskijem izdajnikom.«

»A što žališ tu prokletu zemlju, koja te je rasinila?« nastavi Arbanas.

A Vuka popanu suze i reče uzdišući: »Nije ona prokleta, nô čestita i pô stô pútâ blagoslovljena! Volio bih u njoj gladovati navrh Počmina, na onoj goloj stijeni, nego da me sultan postavi ovdje vezirom. Ljubim je ja kao obje oči u glavi, kao ono gladnijeh šest sinova, kao oba brata od majke. Na nju sam pao čelom iz materine utrobe, tu mi se rasklopiše trepavice, tu sam najprije čuo mili zvuk materina jezika, proveo mladost, pripasao oružje, okućio se. Na njoj mi je grôblje pradjedovsko, na njoj moje plême ȍd Kosova klìcâ. Kad promislim, da sam po njoj u djetinjstvu čuvao jaganjce i plandovao po njezinijem dubravama, gledao zoru, gdje onako vedro sviće, kad me je onaj zrak jutrnji i večernji ȍbidovao[3]), a pojili oni hladni izvori; kad mi na um padnu narodne svetkovine, bratska dika i junački pònos; pomamio bih se, da sam hljebom sit. A ti si došao silan i obijestan, da me vrijeđaš i navodiš, da prodam obraz, jedino dobro, koje mi je preostalo! Prođi se, ja te kumim od neba do zemlje, da mi ne prevre, da ne izginem do krajá.«

---

[1]) prìčesnî pòbratimi, pobratimi, koji su se u crkvi pred svećenikom pobratili i zajedno se pričestili, da tvrđe bude pobratimstvo, da Bog bude svjedok.

[2]) sô i hljeb jesti s kim, družiti se s kim, prijateljovati. — Pokolèbati (bâm) sô i hljeb, što si s kim potrošio, iznevjeriti se svom starom prijatelju.

[3]) obidòvati, obìdujêm, oglédati, obilaziti.

A Arbanas: »A no kad ne ćeš da pašu slušaš, a ti da nijesi sjutra na ovoj zemlji, gdje si voliji prosjačiti negoli begovati.«

Vuk se ukloni i u razdvoju[1]) rekne: »A ja ću se utopiti u jezero i samoubicom nazvati, ali bratskom izdajicom nikad ni dovijeka.«

58.

Vlatak.

Iz „Bosiljka“.

Iz malenoga zrnca izàšla je neznatna biljka, vlatak. Gospodar neba šalje toj biljki vlagu i zraku sunčànû, da se razmoče čestice kremena u zemlji, što mu se nalaze kraj korijena. Zadovoljno sisaju korjenčići svoju hranu, same kremenite i vapnene čestice, a grade neznatnu, ali divnu zgradu. Kako li je krasno i čúdnovato to sazdánje! Šta su sve zgrade, što ih je ruka ljudska sagradila, prema jednostavnome vlatku? Koji je graditelj pòdigao takav toranj, da bi se visinom i debljinom mogao takmiti s vlatkom? Ispòredimo malo s vlatkom golemi toranj u Birminghamu, koji je 137 metara visok, osnova mu je široka 15, a vrh 6 metara. Gledajte vlatak! On ima samo nekoliko milimetara širine, a popne se do 2 metra u visinu. Vlat dakle razmjerno nadvisuje veličinom i savršenošću svoje građe birminghamski toranj i samu vitku palmu. Čovjek udivljen motri nutarnji njegov ustroj. Komoricu uz komoricu, stanicu na stanicu sagradio je vlatak. Načinio je tisuću sitnih cjevčica i napunio ih sočnom hranom, da uzmôgne u vrijeme potrebe crpati od onoga, što je zaštedio. Nije ni to zaboravio, da svoju divnu zgradu razdijeli na katove, koje poznaješ po čvorovima i tankim listićima. Na najgornji vrhunac podigao je veliki klas, dostojnu krunu umjetnoga svojeg djela. Koji se majstor graditelj pòthvatio ikad, da na vrh svoga tornja postavi toliku težinu? Vihar i bura bjesni po ȍkolini i titra se teškim klasom. Duboko k zemlji nakloni vlatak svoju bogatu krunu, ali se ne prekine. Cijevi su mu dosta jake i pružne, da se mogu boriti s ljutim vìhârom.

---

[1]) rázdvōj, m., — u razdvoju, na rastanku.

Vlatak radi neumorno; tamo u klasu meće u male kolijevke mnogobrojnu svoju dječicu, a ljulja ih poput nježne brižljive matere, na toplom ih uzduhu grije, da napreduju na sunčânôm žaru. Mala su dječica gladna i žedna, a hrana im se nalazi duboko pȍd klâsom u sipkoj zemlji. Vlatak nema crpáčâ ni parostroja, ni pȍlûga, ni šarafa ni maljica, pa ipak prodre hrana korijenom crpana kroz nježne stanice u sve njegove čestice, ipak dopre u dovoljnoj množini sve do najgornjih komorica visokoga klasa. Kolika sila tu djeluje? Koji bi parostroj mogao vodu do tolike visine dòtjerati? Čovjek se ponosi svojim bistroumljem, svojim izumima, a gle! je li možda dosad nadvisiò prosti vlatak? Nijedan čovjek dosad nije ìzmislio ni činom izveo ono, što vlatak nȁ polju svaki dan pokazuje!

59.

Iz „Augvernanskih senatora“.

Priča Vilima K o r a j c a.

Bio sudac, kadija, što li? — veoma strog i oštar, ali uz to žalibože i veoma podmitljiv čovjek. To je znao siromašan seljanin, koji je morao u nekoj raspri pred toga podmitljivog suca ići. Ali bogac nema ništa, a kako će bez mita pred takova suca? Dosjeti se ipak, da je sudac velik ljubitelj ptica pjevica; zato ode jednoga dana u šikarje, pa traži amo, traži tamo — i u neke nekavice namjeri se na čitavo jedno, baš kosovlje gnijezdo; u njem do tri sitna gološava ptića. Uzme gnijezdo i s njim ptiće, pa pred suca. Iskaže najprije svoju nuždu i tegobu, a onda na polasku daje sucu na dar gnijezdo s ptićima. Sudac nezadovoljan s tako malim darom ogleda gnijezdo i znajući dobro, kako je teško othraniti male kosoviće, rekne seljaninu: »Dobro, ptići su sad moji, nego ti ih ponesi sa sobom kući, hrani ih, pa kad ponarastu i propjevaju, onda ih donesi k meni; a međutim svakih osam dana dođi ili ti, ili pošalji koga k meni, da mi javi i obznani, kako ptići napreduju. N u t o z a p a m t i, t k o m i p r v i r e k n e, d a s u p t i ć i p o k r e p a l i, t a j ć e d o b i t i d v a d e s e t i p e t b a t i n a! Jesi li razumio? A sad se tornjaj!« Seljak ode kući i pripovijeda jadan svojim ukućanima, kako mu se sudac zagrozio, ako ptići pokrepaju. Nježno dvori seljanin ptiće — ali kud će nužda neg na bokca? — Za osam dana svi kosovići pokrepali. Što će sada, kako li će? U velikoj stisci i nevolji moli redom sve ukućane, ne bi li koji htio ići k sucu, da mu javi, što se zbilo. Jest, ali svatko svoju kožu čuva — ne će nitko na batine. Onda se namjeri seljak slučajno na ciganina, pa mu ispripovijeda svoju muku i nevolju. Kad je ciganin sav događaj razumio, ponudi se, da će za forintu on sam pred suca otići i smrt mladih kosovića najaviti. Od svega srca prista seljanin na forintu, a moj čigo ni pet ni šest, pa pred suca.

— Dobro jutro, gospodine suče!

— Što si došao, ciganine?

— Milostivi gospodine! došao sam ti najaviti — i ponizno obznaniti — glede onih tvojih ptića — znadeš mladih kosovića.

— No pa kako moji ptići? Jesu li zdravi i veseli?

— Gospodine milostivi! Tvoji su ti kosovići — krotki, mirni kao jaganjci.

— A je li štogod i pjevaju?

— Gospodine milostivi! pjevali bi drage volje — samo glasa da imaju.

— A je li mi štogod iju?

— Gospodine milostivi! niti iju, niti piju.

— A onda su p o k r e p a l i?

— Gospodine, t i s i k a z a o! — ja Boga mi nijesam kazao! — i otiđe bez batina ciganin kući pjevajući.

60.

O zakonima.

Od Vuka Stefanovića K a r a d ž i ć a.

Ȍvâ rȉječ z á k o n dȍsad je kod národa nȁšega znáčila dvȍje: 1. p r í č e š ć e (p r í č e s t), na pr. ȕzeo zákon, otȉšao na zákon i t. d., 2. v j ȅ r a (rèlȋgija), na pr. pȍ svȏme zákonu, otȉšao ȕ tȗđ zákon i t. d. Ȁli ȕ pȑvȏme i ȕ prȃvȏme smislu zákon znȃčȋ ȕ r e d b u, kòjȃ je pȍstavljena, dȁ se ljȗdi u kàkȍj dȑžavi ȉli ȍpćini pȍ njȍj unàpredak vládajȗ. O ȍvima je zákonima óvdje dȁlje gȍvȏr.

Zákone su izmišljávali múdri i pošt̀eni ljûdi, a národ ih je pòtom prímao i pò njima se vládao zà općû srȅću. Nȁjstàrijî su zakonodávci na svijètu pòznâti: Promètije među Misírcima (Ѐgipćanima), Mójsije među Židòvima, Sȍlôn među Aténjanima, Likurg među Lakedemóncima i Nȕma Pòmpilije među Rímljanima. Prȉje tîh stârîh zakonòdâvâcâ mȍžê bȉti da nìje bílo nȉkakîh zákônâ među ljúdma ȍsim zákônâ prírodê i ȍbičâjâ. A dànas nêmâ prâvîh dȓžâvâ na zèmlji, u kòjima nêmâ zákônâ; i čòvjeka, kòjî ȕprâvo znâ, štȁ su zákoni i kȁko se bèz njîh vlâdâ ì sȕdî, tȅško bi tkȍ bèz velikê nèvoljê nagovòrio, da žívî u zèmlji, gdjȅ nêmâ nȉkakîh zákônâ. U tàkovôj zèmlji nȉti čòvjek znâ, štȁ mu vàljâ čìniti, dâ se ne bòjî nȉkoga, nȉti ȉšta svȍje mȍže ìmati, zȁ što bi mȍgao rèći, dȁ je ôn od njȅga prâvî gospòdâr, jêr vlȁdalac ili sȕdija mȍžê ga svâgda, kad mu gȍd pȁdnê nȁ ûm, nȁ prȁvdi Bȍžjôj okríviti i bez ȉkakôga ȕzroka ȕzêti mu svȅ, štȍ imâ, ì sâm žȉvot.

Nìje dȍsta zákone sȁmo ìmati, nȅgo se mòrajû i dȑžati. Gȑčkâ se ȕ stârô vrijème tîm hválila, dȁ ni u kàkôj drȕgôj zèmlji nêmâ tolìkô pȁmetnîh ljúdî, kòjî bi znali zákone načìniti, ȁ Rîm se ȍpet ȍsobito tîm ponòsio, štȍ se ni u kàkôm mjȅstu pòstavljenî zákoni nijȅsu tàkô tvȑdo dȑžâli kȁo u njègovoj ȍblâsti. I zàista je Rim ìmao pràvijê òd Grčkê, jêr ni nâjboljî zákoni nȉšta ne pòmâžû, ȁko se tvȑdo ne dȓžê.

Smijȅšna se hìstôrija pripòvijedâ, kȁko su Rímljani prímili zákone òd Gȓkâ. Kȁd Rímljani zàištû od Aténjânâ zákone, kòjê je njȉma Sȍlôn bȉo načìnio, skȕpî se vȅlikî sávjet àtênskî i pòslije dȕgôga vijèćânja, hòćê li Rímljanima dȁti zákone ȉli né ćê, ȍdrêdî, dâ se pȍšaljê ȕ Rîm jèdan gȓčkî filòzof, dȁ vȉdî, jèsu li Rímljani dòstôjni ìmati ȍne zákone, kòjê je Sȍlôn zȁ njîh napísao, i da ponèsê zákone sȁ sobôm, pâ ȁko vȉdî, dȁ su Rímljani dòstôjni ìmati tê zákone, dȁ im ih dâ; ȁko li nȁđê, da Rímljani zbȍg svôga neznánja nijȅsu dòstôjni Sȍlônovîh zákônâ, ȁ ôn dȁ ih donèsê nȁtrâg ne pokázâvši ih óndje nȉkome. Kȁd rîmskî sènât nȅkako dòznâ, štȁ su Aténjani nàmislili, ôn se vȑlo zàbrinê, jêr u Rímu tàda nìje bílo ni jèdnôga filòzofa, kòjî bi se mȍgao s tàkovîm prèmûdrîm Gȓkom razgovárati. Pȍslije dȕgôga ȍ tom dogovárânja, štȁ će se čìniti i kȁko će se pomòći, ȍdrêdî se, da izvèdû nȅkakû budàlu, dȁ se razgòvârâ s gȓčkîm

filòzofom, pâ ȁko se dògodî, da budàla filòzofa nàdmûdrî, tô će Rímljanima bȉti jȍš vȅćâ čâst, štȍ je njȉhov budàla nadmùdrio àtênskôga filòzofa; ȁko li pâk filòzof nàdvlâdâ, nê će se bâr Aténa ìmati čîm hváliti, štȍ je rîmskôga budàlu nadmúdrila.

Tàkô kȁd àtênskî pòslânîk dôđê ȕ Rîm, odvèdû ga ȕprâvo na Kapìtôlij, gdjȅ je budàla obúčen kȁo rîmskî sènâtor sjèdio nȁ velikoj stòlici, a od senáta mu je bílo zapòvjeđeno, da ni jèdnû rȉječ nȉpošto nè smijê progovòriti. Dovèdâvši tû àtenskôga filòzofa kâžû mu za budàlu, dȁ je tâj rîmskî sènâtor ȍsobito pȁmetan i ȕčen čòvjek, ȁli da vȑlo mȁlo gòvorî. Pò tome ni Aténjanin nè htjednê govòriti ni jèdne rȉječi, nȅgo pòdignê prema njȅmu jèdan pȓst ȕ visinu. Budàla pòmislî, dȁ mu Aténjanin s tîm prȉjetî, dȁ će mu iskòpati ȍko, nȍ opoménûvši se, da nè smijê nȉšta govòriti, pòdignê ì ôn trî pȓsta mȉslêći s tîm pokázati, ȁko Gȑk mȉslî njèmu iskòpati jèdno ȍko, dȁ će ga udáviti. Filòzof, kòjî je pòdignûvši pȓst htȉo pokázati, dȁ je sȁmo jèdno jèdînô bíće, kòjê ùpravljâ svîm, pòmislî, da budàla pòdignûvši trȉ pȓsta pokàzujê, dȁ je ȕ Bogu pròšâvšê, sàdašnjê i bùdûćê kȁo jèdna stvâr. Zàtô pòmislî, dȁ je budàla zàista veòma ȕčen čòvjek, i ȍtvorî pòtom svòju šȁku i pòkâžê je budàli mȉslêći mu tîm pokázati, da nìje nȉšta prȅd Bogom sakrivèno. Nȍ budàla razùmje tô sàsvîm drùkčijê i pòmislî, dȁ mu ôn prȉjetî, da će mu dȁti prȉušak, pâ stȉsnûvši svòju šȁku pòkâžê filòzofu pésnicu pokàzujûći mu tîm, dȁ će ôn njȅga za prȉušak pésnicôm ȕ glâvu. Gȓk, kòjî je o budàli vȅć dòbro mnȉjênje imao, istùmâčî svȅ sàsvîm drùkčijê i pòmislîvšî, da Rímljanin sȁ stisnûtom šȁkôm hòćê dȁ kâžê, dȁ Bȏg sȁv svȉjet dȓžî u svòjôj rúci, ràsûdî pò tome, da Rímljani ìmajû vȅlikê náuke i dádê im Sȍlônove zákone bez ȉkakôga dȁljêga ispitívânja i zatézânja.

61.

Loretska zvona.

Od Jana Nerude.

Ima tomu već nȅkoliko stòtînâ gȍdînâ, šta li, kad je na »Novom mjestu«[1]) žívjela siròta udòvica. Bila je ràdina i štèdljiva, ali koja joj korist, kad je imala i prèvišê djece.

[1]) praško predgrađe.

Svatko zna, da lòrêtskî zvoníci[1]) imádû mnogo zvónâ; i naša udovica imala je ȕprâvo tolȉkô djece, a i govòrila je djeci svojoj »lòrêtska zvȍnâšca«. Ali onda se još nijèsu ta zvona na zvoníku glásila pjȅsmama, već su sȁmo pokazívala razno doba dana; ona veća između njîh cȉjelê sate, a ona manja svaku čȅtvȓt. Udovica gòvorâše, da je to upravo tako i kod njezinih zvona doma; ona veća hoće da čekaju, ali manjima se svaki čas nešto hoće. Jèdînô blago siròmašnê udovice bijaše nîz srebrnjákâ, a imala ih je opet tolȉkô, kòliko i djece. Dòbila ih od bògatê kúmê, pa ih čuvala zȁ djecu, zà svakô dijete po jedan nà uspomenu.

Nàstala u Pragu kȕžna bolest. Najviše je bjesnjela među siròtinjom, a ova je u svojem očáju tvrdila, da bogatáši hoće da je ȕništê.

Nȁpokôn se dòhvatio pȍmor i udòvičinê obítelji. Nȁjstarijî momak obòlî. Mati gòtovo očájala, jer je svu djecu jȅdnâko ljubila, pa nije ni pomíšljala nà to, da će s djètetom nèstati ì brigê ì mukê. Lȉječnîka nije mogla platiti, a i znala je, da su im ruke pune posla, pa da ne bi nȉjedan mogao k njoj doći. Nije trajalo nȉ dvije ure, a dijete se već sprémalo nȁ pût u onaj svȉjet. Nesretnica majka vidje, da već nema pȍmoći, ìzvadî niz sa srebrnjacima, skȉde najveći i ode u Lòrêto.

Doskòra zajéčî najveće loretsko zvono, dijete ȉzdahnu — zvonilo mu pòsljednjî put.

U ono su vrijeme pròlazila Pragom cȉjelî dan mȑtvačka kòla, tòvarila su mrtvàce ìz svîh kûćâ, a kad su bila puna, vòzila ih ȕ raku nà grȍblje. Drugi dan izà smrti djètinjê išla je udovica za jèdnîma òd tîh mȑtvačkîh kȍlâ, da bar zna, u kojoj će grȍbnici lèžati njezino dijete.

Ali kad se kući povrátila, nađe drugo svoje dijete — onu milu plàvôjku — u vrȕćici, a crvènu kao ružu. Ne pròđoše nȉ dvâ sata, već je majka s drugim srebrnjakom išla k Loretu.

Tako je to išlo dan nȁ dân, majka skídala srebȑnjâk za srebrnjákom, a u Loretu oglašívalo se sve manje ì manjê zvono. Mati bila ȍd očája već otúpila; kȍračāla bi nȉjemo za mȑtvačkîm kȍlima, a s grȍblja se vraćala tȉho, da pòdvorî i opet dȉjete na

[1]) Loretska zvona su u Pragu, glavnom gradu kraljevine Češke.

ȕmoru. Iz toga je mira trgne tek smrt pòsljednjêga ì nȃjmanjêga djèteta, koje gòtovo još nije ni govòriti moglo. Kad je najmanje zvonašce zaječalo, mislila je majčica, da će joj srce pući.

Òtpratî i pòsljednjê svoje dȉjete, a kad se vratila, òsjećala je, da ì njû bolest svlàdâvâ. Legne na pòstelju, na kojoj je ȕmȑlo cijelo njézino bògatstvo.

Tu leži siròmašnâ ta udovica, niòtkudâ pȍmoći, pa ni žive duše, da joj vode pruži. Jèdînôm ȕtjehôm njézinôm bȉjaše, da bar ne će dugo prežívjeti djecu svoju.

Njézino cȉjelô tȉjelo gòrjelo je od neìskâzanê vrućȉnê; nȁpokôn òsjetî, kako se čudna slabòtinja šîrî pò svîm údima i kako jedno údo zà drugîm obàmirê.

— Ah, draga djeco moja, — ȕzdahnê, — ja sam vas podvòrila, a mene nitko ne će; dála sam, da vam mȑtvačkô zvono zvoni, a meni ne će!

Nije još ni izgovòrila, a ono zabrújiše sva loretska zvona; njȉhovi se zvuci sve silnije i silnije slágali u tako krasne i ganùtljive pjesme, kao da to sami ânđeli pjevaju.

— Dȕšice moje djece, — šȁptala udovica ȕmirûći i ȉzdahnû — — — — — — — — — — —

Òdondâ se loretska zvona pjesmama glâsê.

62.

Trakošćan.

Od Mihovila Pavlinovića.

Trakošćane! grade ponositi,
Na kamenu ljutu ljuti zmaju!
Kog da pogled na te ne usbiti,
Stara slavo u novome sjaju:
Pravi vitez orijaš,
Trakošćane divni naš!
(Na Trakošćanu od Andrije Palmovića).

Kad mornara, koji se preko cijele noći na veslu izmorio, dostigne na morskoj pučini sunčani povjetarac, da ga izmijeni, tad on veselo pogleda nad sobom jedro, kako se promeće i ponosito nadimlje, gleda pod sobom more, kako struji pod brodom, a gleda i misao ga zanosi na najmilije njegove uspomene. Tako i

mi putnici dušom izmoreni kod uznika u kaznioni i kod grobova u crkvi, netom sjedosmo u kola i stali nas nositi vranci lepoglavci kao vjetar preko ravnih bregova rječice Bednje, — odahnusmo. Pobrdicom gola zemlja rastvorila se ralu i motici, dolom posula djetelina, a ponazorice nastupile dubrave.

Naši brzaci preko brda i dolova zagrabili u provalu. Sa brdina visoka dubrava prosjela se u hlad starih jablana. Kad padosmo u najniže nizine propeo se pred nama samograd: to je dvorac Trakošćan. Jedre bokove i čelo uobličio mu kamen, a šuma mu skute nabrala. Na tom kamenu razveli se i dvorovi i obori, kakove je stara sila mogla sama izmisliti i izvesti. Jedri lakti poduprli s pleća tu silno ukočenu glavu. Iz bokova istakli se čardaci, provirili obloci, kuda su jednom ubojiti topovi zjali i grmjeli nadaleko. Pod tobom na dva lakta zeleno jezero livada, a pod trećim lovno jezero. Širom grada trakošćanskoga veličanstvene dvorane rastvorile svoja hrastova vrata. U jednoj buzdovani, mačevi, paloši, nadžaci, bodeži, koplja, kacige, oklopi, panciri, ražnjevi, puške, sablje, zastave i ostalo oružje, što se izmislilo na obranu i mrcvarenje ljudi. U drugoj dvorani slike bana, knezova, potkralja, stožernika, koji su za više vijekova drmali Hrvatskom i Ugarskom.

Draškovići kao i Zrinovići iz Dalmacije se ukloniše u Posavinu, kada Mlečani i Turci iskopaše lijepe naše Kotare. Pleme Draškovića glasovito je od jedanaestoga vijeka. Njihove županije bijahu kninska i cetinska. Najzadnji Drašković, koji se rodio u Dalmaciji, bio je Ivan iz Biljana (god. 1515.), biskup zagrebački, poklisar kralja Ferdinanda na Tridentinskom saboru, ban hrvatski, veliki kancelar ugarski, te kraljev namjesnik i stožernik.

Kad se prošetaš ovim dvorovima i razgledaš starinske slike s jačermama, tokama, svilenim pasovima i crljenim kalpacima, te ogledaš perje iz bisera, zlatne sablje, kabanice otočene hermelinom i žeženim zlatom, tad ispod samotna koraka diže se jeka, koja te zove u vremena, kad su oni velikani živjeli. Zaista, mrtva knjiga ne može da iskaže sve ono, što se dogodilo u ono doba. Rastvori knjigu pri ovim slikama, i knjiga će ti pod očima oživjeti i razumjet ćeš ono, što je danas svijetu sakriveno.

Ove pustoši, ova jezera u brda pohvatana, ove livade kažu ti, da su ovuda rzali viteški konji, po ovim šumama razlijegali se lovački rogovi, hrtovi se za jelenima i medvjedima stjecali, a hrvatski velikaši stjecali se na veselja i zabave. Ali ove pustoši, ovi tvrdi bedemi s gvozdenim vratnicama pričaju ti, da je ovdje bilo gnijezdo ljudskim kopcima, da je mnoga pučka sirotica zakukala, avaj! bez pomoći od ikoga do Boga.

63.

Caritas.

Od Vjenceslava Novaka.

Jednoga zimskog jutra probudilo me naše prvo i tada još jedino dijete i uzelo mi čupati svojim ručicama po bradi. Tko nije imao svoga djeteta, jedva će razumjeti, kako se ovakim jutrom razdanjuje u očevoj duši, kad se punahni obrazići, drobna ustanca i vesele oči pojave kraj tebe svojim smiješkom; to je u brigama života rumena zora u svojem prvom svitanju. — Dok se dijete u svojoj nestašnoj igri i neprekidnom smijehu ljupkoga glasića praćakalo i hitalo po meni i oko mene, pane mi na um čovjek, što mi je došao u rani san, iz kojega me probudilo dijete. Taj je čovjek još živ sa svom svojom porodicom na žalu mora, gdje mi je rodna kuća, a pripada u onu vrstu obitavalaca osiromašenoga primorskog grada, koja svoj žitak zarađuje tegleći iz brodova u skladišta trgovačku robu, kad se naime desi, te mu propala trgovina može namaknuti takove zaslužbe. Nešto nevolja i glad, nešto spomen na bolja vremena, a — recimo — mnogo slabost i navika naučiše ga piti rakiju. I on zaboravlja na obitelj, zapušta djecu, ostavlja ih, da još u sasvim nejačkoj dobi potraže sama koricu hljeba — samo da namakne sebi za rakiju.

Imao je među svojom djecom prekrasnu djevojčicu, dijete od šest godina. — Kakav otac nagrđena lica i nabuhlih očiju od rakije, kakva mati postarana i srvana glađu, pretjeranim radom i drugom nevoljom — a kakvo im je to dijete! Svježe i milokrvno, anđelak, začinila bi svojom ljepotom svaki velikaški dvor.

Mnogo sam puta vidio, kako bi taj kukavni otac, omagljen rakijom, milovao to svoje dijete i darivao ga i laskao mu svačim, što djecu veseli. A kad bi mu i trijeznu tko spomenuo kćerku, uljepšao bi mu nagrđeno lice blag, ljudski smijeh, te bi čisto s nekom zajedljivošću dao oduška srcu: »Neka još tko u gradu pokaže ovakovo dijete!...«

Tada jedne zime — ja se držeći u naručaju svoje dijete sa zebnjom sjetim toga — jednoga jutra, kad je bura s najžešćim bijesom râzmahala svoja mahnita krila, — dođe taj čovjek srvan zimom i patnjom i umoli isprekidanim glasom:

— Umrlo mi je ono lijepo dijete. Pomozite jadnomu ocu, da ga sahrani!...

Tko ne bi posegnuo u džep? Svatko ga je darivao, tko bjelinom, da anđelka presvuče, tko novcem, a po koji trgovac daskom, da mu zbije lijes.

S večeri toga dana sretnem toga jadnika srvana od rakije do nesvijesti.

Je li to odušak boli, što ga je tražio u snazi alkohola?

— Šta?

— Ta to pijanstvo nad odrom najdražega djeteta?

— Šta još ne! Dijete je zdravo kao jabuka, a on nije u to jalovo doba za zaslužbu umio smisliti što bolje, da dođe do rakije, pa računajući s ljudskim srcem izumio smrt djeteta.

Sve mi to dođe na um ovoga jutra iza sna o tom čovjeku. A kad se odjenuh i pođoh iz kuće za svakidanjim poslom, izgubio se iz pameti i san.

Nadođe zima, jedna od onih najjačih zima, što smo ih posljednjih godina u Zagrebu proživjeli. Nekoga dana, bilo je tako među četvrtom i petom po podne, hvatao se prvi zimski mrak i spuštao vrh uleđene snježne kore po ulicama. Bio je jedan od zimskih dana, gdje je toplomjer spao niže od dvadeset pod ništicom. Na vedrini pomolila se već po koja blijeda i sitna zvjezdica, a ispod vedrine britko rezala zima u same kosti...

Tu na vratima: kuc... kuc.

— Naprijed!

Uđe dječak od jedno četrnaest godina, na prvi pogled jedan iz one družbe sa zagrebačkih pokrajnih ulica, što još u svojoj nježnoj dobi svrću na se pozornost policije. Bio je prozebao u rđavu odijelu, ali zdrav, krepak i lijep dječak s finim, lukavim smiješkom na ustima.

— Molim naš susjed...

Dječak zapne.

— Što bi sada?

— Siromah Johan... jutros ga je bacio iz stana gospodar kuće, jer nije mogao platiti stanarine... Sada moli, da mu se tko smiluje...

— Ti lažeš.

Dječak se nasmije:

— Tu je kraj vojničkih baraka... I s istim smiješkom bez mrve sućuti pružao mi žut i sivo zamrljan papir. Preletio sam brzo očima rđavom nijemštinom napisanu molbu, gdje neki »Johann Wirt, Steinmetzer« moli u svoga susjeda potporu, jer nema u ovo doba zaslužbe, a uza to je bolestan i bačen iz stana...

— Poznaš li ti toga čovjeka?

— Kako ne bih?

— Pa ga primi sebi u stan.

Dječakovo lice rastegne surov smijeh, pun odurne resignacije, koja te svojom surovošću vrijeđa, ako si i malo vikao na plemenitije ljudske osjećaje.

— A tko bi dao meni stan!

— Odlazi!... Ništarije nekakove!...

Drugi dan donesoše svi zagrebački dnevnici među dnevnim novostima lakoničnu vijest: »Jutros nađoše kraj vojničkih baraka na Ciglani smrznuta Ivana Wirta, klesara, kako kaže radnička knjižica, što se našla kod njega. Bilo mu je šezdeset godina, rodom iz Kranjske, a liječničkom se razudbom dokazalo, da je bio tuberkulozan u najjačem stepenu!«

Kadagod vidim anđeosko lice djeteta, što spava, zalije mi dušu bolna uspomena i kajanje. Ah to naše iskustvo! Što ne ostanemo barem srcem neiskusna djeca?

64.

Lipa.

Od Bogoslava Šuleka.

Međa je lipi na sjeveru Skandinavija i Rusija otprilike do 60° sjeverne širine, na zapadu sjeverna Španjolska, nà jugu južna Italija i Bugarska, a na istok nema gotovo međe, jer lipe nalaziš i u Sibiriji ća do Amura i do Japana. A s one strane Velikoga oceana, u Sjevernoj Americi, ima opet lîpâ, no ȍsobitîh vrsta. Malo ima dakle drvétâ, koja bi se mogla opsegom svoga rasprostraništa upȍrediti s lipom. Ali na tom golemom prostoru nema svagdje isto mnoštvo lipe, niti se ona svagdje jȅdnâko cijeni.

Na južnoj mèđi toga svojeg rasprostraništa raste lipa samo pojedìncê po visokim planìnama, a na sjevernoj je jedva poznaješ; jer ondje nema više od nje takovo veličanstveno drvo kao kod nas, nego samo onàkî grm, kao što je kod nas lijèska, a grm je taj sve manji, što je bliže k stožeru zemlje, jer lipa ne podnosi ni ciče zime ni žarke vrućìnê.

Nego osim primjerene toplînê ima još i drugih potreba za napredak lipe; to će biti uzrok, zašto ima pomalo lipe u istočnom i zapadnom kraju lipova rasprostraništa, to jest u zapadnoj Evropi i Sibiriji. Tim je više ima u staroj Rusiji. Na okrajcima njezine pȍstôjbine ima samo pojedinih lipa, a gdje ih je više, to je obično ȍsobita vrsta, prozvana »tilia argentea« (t. j. srebrna lipa), zato, što je naličje[1]) lišća bijelo. Što se dalje odmičemo k sjeveru od njezine južne mèđê, to više nàlazîmo lipa. Već je kod nas bar otprije bila po koja lipova šumica. Gore u Češkoj bilo ih je još više, pâče ondje ima još i danas tolìkô lipa, kòliko u pravoj staroj Rusiji.

Tko nije vidio više od jedno deset lipa na okupu, zàčudit će se doista slȕšajûći, da ima šuma lipovih, većih od naših hrastíkâ i bukvíkâ, pa će zapitati: čemu Rusima tolike lipove šume i zašto ih onako zatiru? Rusija vadi golemu korist iz lipíkâ, a najveću upravo s one strane, otkud bi se tome čovjek najmanje nadao. Istina, i lipovina se puno upotrebljava: pokućstvo od lipova drva Rusi najvole, pa se od njega djeljaju još i druge svȁkojâke sprave; i što su pred dvadesetak godina iz Amerike javili kao nȍvinu, da se ondje matraci ne napunjuju konjskom strunom, nego sitnim drvenim ȍstružinama, to narod u Rusiji od starine čini. Cvijet je lipov također vrlo kȍristan, jer njemu ponajviše ima Rusija zahvaliti na veliku mnoštvu izvrsna meda i voska, kojega svake godine nàberê za 8 milijuna rubalja.[1])

[1]) nálìčje je kriva (naopaka) strana koje stvari.

Još se od lipova lȉka suču uzice i užèta, pletu klobuci, kotarice, rešèta, vȓvce, tkaju svȁkojâka tkanja, a od tih šiju vreće. Upravo u tom posljednjem poglédu lipa je tako znatna za Rusiju, jer kao što se kod nas rogožine (hasure) pletu od rogoza, a vreće se predu i tkaju od kučinâ, u Rusiji sve se to gradi od lipova lika, i to je njezino ȍsobitô rukotvorstvo, kojega drugdje ne ćeš naći. U godini se ondje natka do 14 milijuna svake ruke rogožina i vreća, pa tome treba jedan milijun lipovih stabálâ. O taj broj možeš omjeriti veliko mnoštvo lipovih šuma u Rusiji, kad se eto samo za rogožine i vreće toliko lipa na godinu siječe; pa koliko istom prođe lipovine na lapote,[2]) što ih obuva preko 30 milijuna ruskih seljaka, zatim na kotarice i krovove (jer se lipovim lûbom[3]) i kuće pokrivaju, gdje ga mnogo ima). Prema tome se dakle u Rusiji svake godine nekoliko milijuna lipa siječe, i to sve stabla od 60—80 godina.

To nam dovoljno razjašnjava, zašto Rusi lipu štuju; ali se odatle ne razàbîrâ, zàšto su je i ostali Sloveni priljúbili. To ćemo tek onda razumjeti, ako se dokaže, da su Sloveni još u dopovijesno doba, dok su živjeli svi na okupu, lipu poznavali i svestrano upotrebljavali. Jer za 2000 godina može se rašće iliti vegetacija koje zemlje sasvim promijeniti. Tako na pr. u Danskoj nema sada ni od lijeka hrasta, nego je sve samo bukova šuma; u Njemačkoj nestaje također sve više glasovitih starih hrastovih šuma i mjesto njih uzimlje mah crnògorica: zar nije mogúće, da se i lipa u Rusiji istom u povijesno doba onako raspròstranila i kakvo starije drveće, rekao bih, zagušila? — Jesu li dakle već Prasloveni lipu poznavali? Budući da drvo lipu svi Sloveni

[1]) rubalj = 3·24 K.
[2]) lȁpot je ruska riječ, i znači likove cipele.
[3]) lûb, m., kora u drveta.

tim istim, nimalo nepromijenjenim imenom zovu, to je dokaz, da su već u svojoj pradomovini lipu poznavali.

Ako dokažemo, da su se već i Prasloveni lipom kòristovali, da su njom svoje potrebe namirivali, onda ćemo razàbrati, zašto su to korisno stablo priljúbili. Tu zadaću olakšavaju nam slovenski jezici. Najznatniji je probitak od lipe med i lĩko. Da su Sloveni odiskona med poznavali, to dokazuje ista riječ, koja je svim Slovenima zajednička, pa i riječ pčela, koju s malom promjenom također svi Sloveni govore. Kome ni to ne dotječe, lasno će se uvjeriti o tom, da su Sloveni med poznavali, kad se sjeti, da divlje pčele najvole stanovati ù lipovîm dúpljama. Zna se, da je medvjedu najslađa hrana med, i kad spazi dúplju, iz koje pčele izlijeću, odmah se domišlja, da tu ima meda, te navaljuje na dúplju i vadi med. Za prastare Slovene znamo, da su prebivali ù lipovîm šumama i da su u lipovim dúpljama med tražili. To nam potvrđuje pouzdano riječ, kojom su napóse onàkî med prozvali, naime ruski lipec, poljski lipjec, naški lìpovac (njemački »Jungfernhonig«).

Koliki su prijatelji meda bili Sloveni, najočitije pokazuje slovesko piće mèdica ili medòvina, češki mjedovec, ruski mjod, poljski mjud, mjodovina, lužičkosrpski mjed. To su piće poznavali i stari Nijemci, pa su ga prozvali: Meth.

Da su već drevni Sloveni med nesamo cijenili, nego i oko njèga nástojali, to jest da su bili pčelari, to nam svjedòčî sveslovenski nàzîv. Osim navedenih već riječi: pčela, med nalazimo u svih Slovena još i ove: vôsak, mȁtica, trût, rôj, ȕlîšte.[1])

Iz svega se, što smo dosada rekli, razàbîrâ, da su već prastari Sloveni med poznavali i cijenili, — a kako i ne bi, kad su ga u svojim šumama silu Božju imali, a drugoga slatkog začina (na pr. šećera) nije u njih bilo! — Da vidimo sada, jesu li i za drugi pòglavitî izvodak lipe znali, t. j. jesu li poznavali i upotrebljavali njezino liko. I tu nam pritječe jezik u pomoć, jer tu riječ imaju svi slovenski jezici, dakle su liko već stari Sloveni poznavali, a da su ga i upotrebljavali u dopovijesno dȍba onako kao i danas, tome ima dokaza u najstarijim češkim i poljskim ljetopisima.

[1]) ȕlîšte, n., košnica.

Sada znamo dakle, zašto su Sloveni oduvijek lipu pȍštovâli: zato, jer je od nje bilo koristi, koju su oni znali upotrijébiti. Lipa je doduše i vrlo lijepo drvo, osobito kad je već izrásla, te već ȕlistâla i cvate: pogled na veličanstvenu lipu godi nesamo Sloveninu, nego i svakom čovjeku, u kojem se nije sasvim ȕtrnulo čúvstvo za prirodnu ljepotu; po tom ne može njezina ljepota biti razlog, zašto je ona òmiljela Slovenima, jer bi je onda i drugi narodi onako pȍštovâli kao oni. Zato je svakako glavni razlog tome slovenskom štovanju lipe: korist, koju su od nje imali, kojom se nijedan drugi narod nije tako znao kòristovati kao Sloveni; a ta je korist, kako smo dokazali, med i liko.

65.

Zbor (proštenje) na selu.

Od Janka Jurkovića.

Da vidiš crkvu, kakva je! Pobožne su mȕškê, a još više ženske ruke pripomògle crkvenjaku[1]), te su svoju diku pretvorile u pravi perivoj donèsâvši Bogu najljepši dának od svega, što je poráslo u gòrî i u domaćim vrtovima. Na uglu svake klupe pritvrđena je povisoka kitna jelova grana; svijećnjaci, kipovi i slike oltarske obilno su cvijećem nakićene, a svečara sv. Mihalja samo naslućuješ, ali ga ne vidiš od šume granja i vijenaca, kojima su ga zatrpali. Taj prirodni ukras svom crkvom ugodan miris prosipa, a bogoljubno stado s pònosom gleda tako ukrašenu svoju majku — bijelu crkvu.

Utom i zvonce dva puta zacinka, i na taj znak od onoga žâmora i nemirna nàmještânja nasta mir i tišina, kao da se sve kamenom pretvorilo. Samo se niži nad višega na prstima propinje, kako bi mu preko glave vidio, a sve su oči uprte u vrata sakristije. Iz nje najprije iziđu ozbiljno kao mali pape četiri đaka u crljenim skutima i bijelim košuljicama, koje se slabo kada oblače. Dȁ, srećne djece! Taj se dan ne bi s kraljevima mijenjali. Bit će, da je majka kojega od njih tu čast za svoga mìlênka od učitelja suzama dobila. Za đacima dostojanstveno

[1]) crkvénjâk, m., crkveni služitelj.

stupa svećenička dvorba domaćega župnika, a za svima on. I nȁ njima je ruho, koje se rijetko viđa, pak se i na korist oblači. Sav sjaj vladalačkih dvorova i njihove gizdave pratnje ne gleda se od tome naviklih gledalaca s onom radoznalošcu i s onim radosnim igranjem srca, kojim se nȁ dân crkvènôga goda u takovoj seoskoj crkvi motri ona skromna, ali neobična oprema i onaj po koji neznatni stranac.

Služba se zȁpočê, ì cȑkva se poput jezera ustalàsâ; sve se na koljena spustilo, i sada je opet sva površina mirna.

Danas kao i da zvòna drukčije zvone, domaći župnik kao da drukčije pjeva, i orgulje kao da drukčije sviraju: sve je nekako svečano. A učitelj: — o da ste čuli, kako je on svoju mihaljsku pjesmu divno òtpjevao! Svu je snagu svoga glasa pribrao, svu je dušu svoju u tu pjesmu prelio, i nàočiglêd svih stranaca svu je slavu svoga imena danas uz nju privezao. Ali je i uspio. Razvaljenih usta i prema koru ȕkošenîh¹) glávâ i s blaženim posmijehom sjajnih lica slušao je narod tu starodavnu pjesmu mihaljsku, koja se samo jedamput u godini čuje. Gdjekoji je starac od milinja na koljenima poigravao i pridušenim disanjem prateći učitelja teško se usprezao, da u sav glas s njim ne zapjeva. Mnoga je starica rogljem²) ubradáča³) krâdom utrla suzu pobožnoga ganuća. A kad je učitelj dovršio, oni glavom klimajući najprije sebe međusobno a onda strane učitelje pògledaše tražeći im u očima izraz priznanja, a učini im se, da spaziše neku malu sjênku zavisti.

Služba Božja mine, i narod iz crkve pròvrî te se poput rijeke seoskim trgom razlije.

Majke djecu vode pod šator licitarski i tu ih napajaju mèdicôm i kupuju medenjake: kome konja, kome bebu, a kome òpêt pod vrat kolajnu s trakovima od šarena papira. Tamo se opet pod drugom šatrom našla seoska mladež, te se daruju: koje prstenom, koje naušnicama, koje grȋvnama⁴), koje trepètljikama⁵), koje svilenim rupcima, i te sitnice neznatne vrije-

¹) u k ò s i t i, ȕkosîm, namjestiti što koso, dakle: ukositi glavu, držati glavu koso.

²) r ö g a l j (rȍglja), m., kraj.

³) u b r à d â č (ubradáča), m., ženska povèzača od platna.

⁴) g r ȋ v n a, narukvica (Armband), f.; karike takve, kao što su narukvice, meću se i na ruku, oko vrata i oko glave, i zovu se također grivne.

⁵) t r e p è t l j i k a je ono, što trepeće (dršće) na trȅpčanôj (drhtavoj) igli.

dnosti nude se s važnošću i dostojanstvom, a primaju s većim blaženstvom, negoli se daju i uzimaju kraljevski darovi od bisera i zlata. Ozbiljni gospodari brinu se više za praktične potrebe života, i kako je u koga jača ili slabija družina: jedan se čitavim snopom opanaka zabacio, a drugi čitav stog škriljaka nȁ glâvu naslágao. Vika stoji nudilaca i kao male puške odjekuju dlanovi pogađáćâ. Cilik dvójnîcâ¹) miješa se s piskom svirala; kroz neredni žȁmor svjetine prodire već i skladna pjesma ispod krčme, a obijesnoj svirci i pustu priklapanju²) gajdaševu³) odgovara turovna gudba⁴) gusala i ozbiljni zvuci pjesme slijepčeve.

Uto i podne zazvònî, i sve što je domaće, raziđe se svojim kućama k ručku.

66.

Jesen.

Od Ksavera Šandora G j a l s k o g a.

Južni vjetar šumio je brdima, lomio se i zavijao u dolove, klance i razdolja. Silni njegov dah snažno se i grubo lomio o granje i o drveće, te su prvi uveoci letjeli zrakom i valjali se daleko po zemlji.

A trava po livadama i odavna požetim poljima talasa se kao dug, dug val zelene vode. Dižu se od nje u visinu pahuljice osušenih, dozrelih cvjetova češljuge, čička, korova, a vjetar ih nosi daleko, daleko. I ne znaš, kamo će pasti. Gdjegdje brode već zrakom rijetki konci sijede paučine, a bregovima i nizinama tamburiše i provlači se tanko neprekidno cvrčanje popaca. Ptice ćute, u zelenilo lišća toči se i lijeva žutilo i crven, a sa zapada plove široki i dugi oblaci ljubičaste boje, kao bajne ptice s nedogledno ogromnim krilima ili opet sablasne lađe iz neznanih fantastičnih krajeva.

Sva večer odiše hladom i vlagom, pa sve odnekud šapće:

¹) d v ó j n i c e, n., dvòjice, svirala od dva piska i dvije cijevi.

²) p r i k l á p a t i, prìklâpâm, mnogo koješta šaljivo pripovijedati.

³) g à j d â š ili g à d l j â r, m., svirac, koji svira ù gâjde ili ù gȁdlje. gajde su svirale na mijeh s dugačkom cijevi, koja svircu stoji prekò ramena; svirale na mijeh bez te cijevi zovu se dȉple ili mjȅšnica.

⁴) g ù d b a, bolje g ù d n j a v a, f., glas gusala javorovih.

— Ide jesen!

A oči se obaziru nehotice onamo k humku, gdje visoki drveni krst obećava mjesto vječnoga sna, pa ne samo misao, već i srce govori, kako je sudba čovjekova, sva njegova pojava, gotovo ista kao što je ima i ovaj evo uveli list, — što ga vjetar pred noge dobaci s vrha hrastova — isto tako kratka, slaba i prolazna pod ovim suncem i na toj zemlji.

67.

Grobničko polje.

Iz „Putositnica" Antuna N e m č i ć a.

. . . . kudgod oko stiže,
Ništa drugo nego kamen goli.
Zaman tražiš zelen u toj doli,
Niti jedna trava glave tu ne diže! . . .
Sve je pusto, sve je nijemo, sve užasno,
Grob golemi — gnijezdo noćnih sovâ,
Okolica carstva Plutonova . . .
Ipak si mi polje milo, polje krasno!

Dr. Dimitrija Demeter: Grobničko polje.

Nevoljan je čovjek, koji pri spomenu junačkih, nu zajedno i kreposnih djela, ticala se ona naroda koga mu drago, ne osjeća neko blago ćućenje. Kukavniji je još onaj, komu srce hitrije ne zakuca, kad se spominju neumrla djela slavnih pradjedova njegova naroda!

U ovom gorostasnom amfiteatru prirode riješena bi jednom sudbina zapada. — Poslije nesrećne bitke kod Šaja, koju je Batukan nad Ugrima dobio, bila su okrutnim tatarskim četama otvorena vrata k srcu Evrope. Mnogobrojni i krvoždni, kano gladni skakavci, doselili su se iz azijatskih pustara. Kanošto skakavci sakrivaju sunce svojim poletom, prijetile su i ove divlje čete suncu obrazovanosti evropske utrnućem. Međutim sudbina je drukčije odlučila. Batukan slijedeći uvijek stope ugarskoga kralja Bele IV. sakupi na ovom polju, zaonda još J e l i n s k o m, sve svoje zaostale čete te se s njima kroz Vinodol prema otoku Krku otputi.

Jedva što je Tatarin željni svoj plijen ugledao, zavrisnu kano zmija. Navala divljih Tatara bijaše žestoka i užasna, otpor

naših hrabar i odvažan, ali uzalud. Hrabrost morade ustupiti mnogobrojnoj sili. Dažd otrovni smrtonosnih tatarskih strjelica obori već prve redove kraljevske čete. Preko nagomilanih tjelesa, što su u krvi tonula, stupao je bijesni Tatarin, da prodre do središta vojske, gdje se nalazio kralj, i malo što ga živa ne uhvati. Naši brižni za život svoga kralja, komu već ništa nije ostalo do vjernih hrvatskih srdaca, uskoče s njim u bližu goru. Videći dušmanin nasrne na zaostalu vojsku te je nemilo stane sjeći. Bog kršćanski se u to smilova i obijest pogana ponizi. Iza leđa udari na Tatare četa slavonskih dobrovoljaca pod trojicom hrabrih srijemskih vođa: Krečem, Kupišom i Rakom, a s otoka Krka doletješe Frankapani, Lapsanovići, Kačići i ostali, svaki s naoružanim hrvatskim pukom. Sad svi navale na tatarske čorde te ih rastepu na sve strane, osobito prema Vinodolu, gdje ih dočeka silna ruka Dragoša i svojski ih pozdravi. Nabasavši tako iz dima u vatru htjedoše da se na Jelinskom polju sakupe i udariše put Rijeke . . . ali im je i ovdje loša sreća bila. Junački Senjani spuste se s planina i posakrivši se za pećine od Rječine saspu Tatare strašnim kamenjem. Za toga dođu ostale čete hrvatske te ih na Grobničkom polju sa svih strana opkole i hametom potuku.

Tako pade devetoglava hidra XIII. vijeka, koja je polovici Evrope zadavala strah i trepet. Tako svrši provala Tatara. Rumenilo golema ognja na Velebitu dade Dalmatincima, koji su se protiv dušmana borili, veseo znak o pobjedi nad Tatarima. Veseli »oj!« orio se od Učke ća do Kotora duž Jadranskih obala. Domovina bijaše opet slobodna, kruna kralju, a kralj kruni opet povraćen.

Ove uspomene oživljuju izumrlu prirodu ovoga tatarskoga groblja; ovi neuveli lovori krase gole pećine Grobničkoga polja!

Ovo polje proteže se dugoljasto u prilici korita, a okolo ga na način amfiteatra okružuju orijaške pećine. Desno se dižu visoke planine, nad kojima snijeg i bura vlada. Od morske strane zarubljeno je nižim brdima i to su same gole klisurine ili crvena zemlja kao opeka. Plodnost je ovdje tako kukavna, da se ni vlati trave ne vidi, tek nekoliko topola i to kržljavih.

Kuda lujzinska cesta kroz lanac ovih grobničkih brda vodi, stoji desno kojih dvjesta koraka udaljen — stari grad Grobnik.

68.

Svijetu se ne može ugoditi.

Narodna pripovijetka.

Jèdan čòvjek ȉdûći iz váróši kȕći jȁhao je na màgârcu, a njègov sîn, mòmčić od desétak pètnaest gȍdînâ, ȉšao pored njèga pjȅšicê. Sùsretê ih jèdan čòvjek pâ rȅčê: »Tô nìje prȁvo, brȁte, dà tî jȁšêš, a dijète dà idê pjȅšicê; tvòje su nȍge jȁčê od njègovih.« Ȍndâ òtac sjȁšê s màgârca i pòsâdî sîna nâ nj. Mȁlo dȁljê srȅtnê ih drȕgî čòvjek pâ rȅčê: »Tô nìje lȉjepo, mômče, dà tî jȁšêš, a òtac dȁ ti ȉdê pjȅšicê; tvòje su nȍge mlȁđê.« Ȍndâ ùzjašû obòjica ì pôđû tàkô mȁlo, ȁli ih srȅtnê trȅćî čòvjek pâ rȅčê: »Kàkva je tô budaláština: dvâ lûdâ màgârca na jèdnôj slȁbôj živòtinji! Prȁvo bi bílo, da čòvjek ȕzmê bàtinu, pâ dȁ vas obòjicu stjȅra!« Ȍndâ sjȁšû obòjica ì pôđû pjȅšicê, òtac s jèdnê stránê, sîn s drȕgê, a màgarac u srijèdi. Srȅtnê ih čȅtvr̂tî čòvjek pâ rȅčê: »Alà ste vî čȕdna trî drûga! Zâr nìje dȍsta, da dvòjica ȉdû pjȅšicê? Nè bi li lȁkšê bílo, da jèdan òd vâs jȁšê?« Ȍndâ òtac rȅčê sînu: »Mî smo obòjica svȁkojâko jȁhali na màgârcu, sȁd vàljâ da màgarac jȁšê nà nama,« — pâ ȍndâ òbâlê màgârca nȁ zemlju, tȅ mu jèdan svêžê prȅdnjê nȍge, à drȕgî strȁžnje, pâ ga ȍndâ ȕzmû na kòlac između sèbe i tàkô ga ponèsû. A kȁd se ljûdi, kòjî su ih srȅtali ì stizali, stȁnu sȁd jȍš vȅćma smìjati ì čuditi, ȍndâ òtac ujedàmpût bácîvši màgârca nȁ zemlju i pòčêvši ga drijèšiti[1]) pòvîče: »Tȁ ònâj je svȁkî čòvjek lȕđî od òvoga màgârca, kòjî hȍćê svȅmu svȉjetu da ȕgodî. Jâ ću s mòjîm màgârcem da čînîm, kȁko sam ì nâjprije po svòjôj vȍlji čȉnio; à ljûdi nȅka gòvorê, štȁ im drâgo.« — Pâ ȍndâ ȕzjašê na màgârca, à sîn pored njèga pjȅšicê; i tàkô òtîdû kȕći.

69.

Propast Herkulana i Pompeja.

Po Pliniju preveo Adolf Veber Tkalčević.

Rimski pisac Plinije iz vremena cara Tita piše: Ja i moja mati ostasmo iza ujaka u Mȉzenu. Već više dana osjećasmo tréšnju, ali nas nije bilo strah. To u Kampaniji obično biva.

[1]) drijèšiti (drȉješîm) je trajan glagol i znači razvezivati.

Jedne noći ipak tako silovito navali, te mišljasmo, da će se sva zemlja pokrenuti i stubòkom[1]) strovaliti. Pridignem se, da mater probudim, ako spava, te sjednemo u dvorištu. Bilo je već šest sati ȕjutru, a još nema dana, nebo je pak bilo posve tamno. Budúći da su se okolne kuće jako tresle, pobòjâvâsmo se, ako se strovale, onda propadasmo i mi u našem tijesnom dvorištu. Sada tek odlučimo izaći ȉz grâda. Uplašena svjetina, koja radi, što vidi da drugi čine, idući za nama jatomice gura nas i potiskuje naprijed. Prošavši kuće gradske stanemo. Ali i tu te strȁva hvata. Kola, koja smo izvèzli, počnu i na ravnici tetùrati, te ni onda ne stanu, kad se kamenje pòdmetnulo pod tòčkove. Bilo je, kao da more samo sebe guta, tréšnja ga je natrag uzbijala. Od obale pomàklo se, a na suhom brijegu òstavilo sila ribe.

Prema nama pukne strašna crna oblačina i stane bacati i rigati vatru poput zmije od plamena. Ognjeni plamičci palucaju poput munje. Malo zatim legne ona oblačina na zemlju i pritisne more, zahvati otok Kapreju, i mizenska nam se glavica otme ispred očiju. Sada me stane mati moliti, nagovarati i siliti, da bježim, što me noge mogu nositi, da ću ja mlad lako uteći, a ona slaba, stara i bolȅšljiva da će lasno i rado umrijeti. Odgovorim joj, da se bez nje ne ću da spasem, pograbim je za ruku i brže povučem. Nerado se žurila i jàdikovala, što svojim sporim korakom moj spas zaustavlja i oteščava. Eto pepela, ali još ne gusta; ogledam se: gusta nam se magla vije za leđima, kao da je zemljom potèkla rijeka. »Uklònimo se,« rekoh, »dok se vidi, da nas svjetina na cesti ne rastavi i u mraku ne pogazi.« Uto se već i smrklo. Nije to bila tmina oblačne noći bez mjeseca, već kao da si u zatvorenom mjestu svijeću ȕtrnuo. Da si čuo jauk žena, vrisku djece i viku ljudi! Jedni viču roditelje, drugi djecu ili muževe; ovi oplakuju svoju nesreću, oni nesreću svojih milih, mnogi žele onaj čas umrijeti od straha grozne smrti. Mnogi dižu ruke k bogovima; drugi viču: nema bogova, to je posljednja i vječna noć na svijetu! Pače bijaše i takvih, koji su pravu opasnost povećavali i svašta izmíšljali i lagali. Jedni pripovijedahu, da Mizen gori, a drugi, da se pòrušio. Same laži, ali se opet vjȅrovâlo.

[1]) stubòkom, iz temelja, iz dna, sasvim.

Malo se ràzdânî, ali nam se ne učini kao dan, već kao da će tu tminu kakva vatra rasvijetliti. Vatra se pokaže, ali negdje nadaleko. Opet zavlada tama, opet pěpeo tako gust i žestok, da smo ga često ustajući stresali, da nas ne zaspe i težinom ne prignječi.

Napokon se raziđe ona tama nekim dimom ili maglom; zbilja se razdani i sine sunce, ali tamno, kao kada pomŕčî. Sve se nestalnome još pogledu činilo pròmijenjeno i pokrivèno pěpelom poput snijega. Vratimo se u Mizen. Okrijepivši se prilično prenoćimo nemirno između straha i nade, ali strah pretégnu, jer potresi ne prestaše, a mnogi ludáci plašiše sebe i druge strahovitim próroštvima o svojoj ì tûđōj nesreći.

Stànôvnîcima se gradskim činilo, da nekakvi veliki ljudi, mnogo veći od običnih ljudi poput dìvôvâ, obilaze sada brdom, sada okolinom, sada uzduhom obdan i obnoć. Nato navali strahovita suša i česta žestoka trešnja tako, da je ravnica svuda propištala vrelom vodom, a i glavice pukle od vrućine u zemlji. Tome se pridruži tutnjava pod zemljom, slična gromu, a nad zemljom nalik na zavijanje divljih zvijeri; more je bješnjelo, a nebo grmjelo. Čula se užasna lomljava, kao da se gore ruše, zatim stane letjeti golemo kamenje iz ponora pa sve do vrha, nakon toga vatra s gustim dimom. Nebo je potàmnjelo, a sunce se skrilo, kao kada pomŕčî. Dan se opet pretvori u noć. Mnogi mìšljâhu, da su dìvovi ùskrsnuli (jer i sad se ukazivahu njihove slike ù dimu, a katkad se čujaše kao da trublje trube), a drugi, da se svijet rastavlja u smjesu i vatru. Jedni bježe iz kuća na polje, drugi s polja u kuće; jedni trče s mora na kopno, a drugi s kopna na more. Svaki u onom smrtnom strahu traži mjesta, gdje će biti manje opasnosti. U isto vrijeme pàdâše bezmjerno mnogo pepela, koji zastrije zemlju, more ì uzdûh. Kamo je pao, unìštâvâše ljude, polja i stoku, osobito ubijaše sve ptice ì ribe; što više, on zàsû cijela dva grada, Herkulan i Pompej, kojemu su građani upravo bili u kazalištu. Pepela bijaše toliko, da je dopr'o ća u Afriku, Siriju i Egipat. U Rimu napuni ùzdûh nad gradom tako, da je sunce potàmnjelo. I ondje vlâdâše više dana strah, jer ljudi nijesu znali, pače nijesu ni slutiti mogli, što će nastati. I ondje mišljahu, da će se sve stubòkom preokrenuti, da će se sunce ugasiti, a zemlja po nebu da će se razíći.

70.

Spomeni jedne grešlje[1]) staroga novca.

Od Janka Jurkovića.

Bȉjâh sin siromašnih ròditêljâ, koji su me do osme godine kod kuće držali i kako su znali, odgajali, kako su mogli, u školu opremali, a napokon s nekom dobrom srećom, ili da pravo reknem, po preporuci jakih kumova u neki me zavod smjestili. Pokojna moja majka (Bog joj dao duši dobro!) kako bijaše meka srca, prepuna ljubavi prema nama, djeci svojoj, i kako preko górâ našega zavičaja nije vidjela ni pedlja drugoga svijeta, opravljajući me u zavod, koji je bio jedva pô dana od rodnoga mjesta našega, ono posljednjih nekoliko dana često bi me kradom od oca k sebi privúkla i uzevši mi glavu među one mile ruke sva bi mi blažena u oči poglédala pa bi onda najedàmpût bríznula plakati, a za čas bi se opet ljupko smiješila i iznova me uzela mìlovati, svakako me svjètovâla, a naposljetku uvijek bi dòdâla: »Pa nam često piši, hrano moja.«

Tolikoj majčinoj ljubavi odàzvaše se sve sile duše moje. I koliko po slaboći djetinjskoj poslije možda ne učìnih, ali onda odlukom zreloga čovjeka odlúčih, da ću je u svem poslušati: da ću se učiti, da ću se dobro vladati, da ću na nju uvijek misliti i da ću joj često pisati. A da bih òsobito mogao ispuniti joj tu posljednju želju, po siromaški se oskŕbih svom pisaćom spravom, samo ne imadoh pečatnika. Da ga nabavim, ili da mi ga nabave, o tom ne smjedoh ni misliti. Za ono doba među učenicima svoj pečatnik bijaše znak gospodstva i među stvarima, koje se tek poželjeti mogu, to stajaše na onoj visini, na kojoj stoje danas zlatni lanci i ure za zlato materino. U starom obíteljskôm ormanu poznatoga kroja poput crkvènîh tabernakula[2]) s množinom svakojakih ladica bijaše u jednoj ladici među drugom sitnom stáreži stara grešlja lijepo izrazita lika; nju uzeh, da mi bude pečatnikom, dok ne stečem pravoga.

1) grěšlja ili grèšljika, f., sitan novac (sitan groš).

2) crkveni tabernakul, čȉvot; gdje se čuvaju svètačkê mòći, t. j. ostaci kosti svetačkih ili čega drugoga.

Od svih stvari, koje imàdijâh u životu, nijedna mi nije bila tako vjèrna kao ta zamjenica pečatnikova. Ona me je po svim mojim različnim putovima pratila, od djetinstva do srèdovječnosti. I koliko sam bio čùvâran i pažljiv, mnoge stvari, i krupnije i vrednije i meni milije, izginuše premetàčinôm dosta nestalnoga života, silnim seljakanjem[1]) òd mjesta dò mjesta; no svaki val, koji bi me dalje ponio i koliko bi drugoga šta prògutao, moju bi grešlju uvijek na suho izbacio i na vìdîk iznio.

Bio je u mène ujak svećenik, koji me jednom na godòvnô za čestitku tvrdom škudom križarom nadari. Prvi trošak od nje bijaše mi pečatnik sa znakovima vjere, ufanja i ljubavi i s početnim slovima moga imena. Srce mi od radosti silnije kùcâše, kad ga pr̂vî put ù vosak utisnutih; čuvstvo, koje me obuze, bijaše srodno onome, kada nakon mnogo godina prvi put vidjeh svoje ime naštampano. A kako će mi se, mišljah, tome istom rădovati majka! Znadoh, da će kòd pr̂vôga pisma, urešena tim novim pečatom, prije nego ga otvori, ona slova izljubiti i suzama natopiti, jer će joj se mjesto hladnih i tuđih crta novčanoga natpisa očima prikazati ìznenâdâ pòuzdâni, rječiti, živi znakovi imena, upisana u njezinu srcu.

Otkako stekoh taj pečatnik, pòvrgoh grešlju, i ona se pòtûcâše pò svîm kutovima mojega malog đačkog i potonjeg gospodarstva. Ali kako rekoh, sto puta se zametnu, i držah, da se izgubila, pače i ne mišljah više na nju, i sto puta se opet ukáza. Gdjegod bih što tražio, tu bih nju našao; gdje bih što prèmetao, tu bi ona ispala. Ako bi je izmèli, našla bi se opet na bunjištu;[2]) k pralji bi otišla, i opet bi se povratila; djeca i mlade mačke njom bi se igrale, i opet bi došla na svoje mjesto. Obično boravište bijaše joj naposljetku među pijeskom u mastioniku (tintarnici). Tu bih po njoj pišući mastilom štrcao, i dogodi mi se jednom, te u hitnji napisavši pismo zagrabih žlicom, da ga pospem; ali kad tamo, i ona se pridruži te mi sve pismo zamrlja. Ljutit hitim je kroz otvoren prozor pomislivši u sebi: kako me se ova rđa navézala, neka ide dò bijesa! — Nò za časak: kuc, kuc, kuc na vratima, i u sobu stupi mali uličnjak te s poštenjačkim

[1]) seljákânje, radnja, kojom se tko seljaka. Seljákati se, više se puta seliti.

[2]) bùnjište, n., smetlište.

držanjem pruži mi moju grešlju. »Ovo će,« reče, »biti vaš novac, jer je izletio na vaš prozor i meni upravo na glavu. Ako sam i siromah, pošten sam, te vam ga dònosim.« Dobro se dovio mali! S cijènôm slavom poštenja mjesto mrtve dobi živu krajcaru, a ja grešlju opet bacih u pijesak, gdje je otada počivala.

U to doba dođoše mi rùkû spisi Addisonovi,[1]) gdje se pripovijeda događaj jednoga novca, koji je proživio bûčan i nemiran život. Ta je pripovijest răzigrâla i moju maštu. K tome dođe još jedna okolnost. Kad je mene upravo najživlje zanimala ta pripovijest i moguća srodnost sudbìnê toga novca sa sudbìnôm moje grešlje, dođe mi sestra i náumîvši pìtati gusku za Martinje zaište, da joj dam, ako je još gdjegod, onu grešlju, da je skljuka[2]) u gusku, kako će se bolje ùpitati, jer to se tako drži i čini s dokazanim uspjehom. Upravo tada mi se to učini sumnjivo. Odreknem sestri i mjesto grešlje dâm joj drugi novčić; nju pak mjesto u pijesak stavim na ormànić uz postelju nakan, da je gdjegod bolje spravim.

Bilo je veče, i kad dođe doba spavati, ja legnem te po običáju uzmem knjigu i dođem opet prevrćući list po list na onu pripovijest o novcu. Zavèzêm se u misli, a pomalo i u san. Svatko zna, da je to stanje polusna za tâjnê pûne stvâri — kojekakve prikaze — najzgodnije. Učini mi se, da nešto zuji glasom malega zvona. I odmah zatim čû se riječ ljudska: »Zdravo, zdravo!« Na taj pozdrav otvorim oči i imam šta da vidim: moja se grešlja na rub osovila. Potezi maloga lišca počeše joj oživljavati i razmicati se; iz odsječenoga vrata porástoše ramèna, rûke i ostalo tijelo, te preda mnom stajaše potpuna slika čovjeka, lakat otprilike velikogá, živoga proletarca[3]) današnjega kalupa, od glave do pete òtrcâna, kroz kapu propale kose, a kroz čizme prsta; no lica veòma umiljata i izraza u njemu dobroćudna; poskočivši jednom nogom i izmahnuvši kapom još me jednom pozdravi: »Zdravo!« — Ja ga zapanjen pogledam.

»Što me tako gledaš,« reče, »čemu li se čudiš? Da li ovome odijelu? Ili jeziku, kojim te pozdravih? Ne čudi se ni jednome

[1]) Addison čitaj Ădis'n, engleski pisac.

[2]) skljùkati ili ùkljukati, metnuti što u što, a kljùkati na pr. gusku znači: hraniti je na silu, da odeblja.

[3]) proletárac (iz latinskoga jezika), m., nadničar i veliki siromah.

ni drugom. Sve ćeš znati. Odijelo mi lijepo dolikuje, a jezik sam, premda sam tuđin, s vremenom naučio; a to je, čini mi se, manje čudo, nego što neki od vas svȁkojȃke znate, a svoga ne ùmijete.«

»To je sve dobro,« reknem, »ali tko si ti?«

»Ja sam tvoja grešlja. Znaš, kako sam te se od djetinjstva vjȅrno držao i sve to vrijeme gledao sam priliku, da ti se otkrijem i da ti pripovjedim zgode mnogovječnoga svoga živòvȃnja. Taj nagon oživje u meni stim jače, kad danas čuh, da ću tečaj svoga života završiti korenitim rastvorom u guskinu želucu. Svatko je rad poslije sebe ostaviti kakvu uspomenu. Čuj me dakle, ne ćeš se kajati. — Rodio sam se na òtoku Kipru, u vrijeme, kad su Grci kušali òtêti ratom taj otok Perzijancima. Ne ću da ti naširòko kàzujêm, kako su me iz zemlje ìzvadili, òd trȗnja òprali, vatrom stopili, ù štȃp skovali i u kovnicu dovèzli te novac od mene načìnili. Nečega se ugodno i s pònosom sjećam: kad naime gotov ispod tiskala izídoh i kušalac, ȕdarȋvši mnome ò kamenȗ ploču, reče: »Dobar je!« t. j. da nijesam šupalj ili loš. A to zato spòminjêm, što mi se čini, da bi taj postupak katkada bio veòma potreban i kòd vȃs ljudi, prije nego vas stanu upotrebljávati. Zacijelo znam i opet ti velim, da sam najprije, i to dugo, bio grčki novac. Pošto je naša prosvjeta već davno osvòjila rimski život, i stari Katon već odavno pòd sijedȗ glavu morao učiti grčku gramatiku, u vrijeme ćesara Tiberija, nađe se u Ateni neki gladni retor,[1]) koji ne imajući ni kaše, da se njom nàhrȃnî, a misleći valjada, da su grčki pedagózi[2]) Rim pòplavili, i za njega da će se naći možda koja bolja korica hljeba, spremi malo pòpudbinê: vrećicu smòkȃvȃ, koliko se moglo sigurno prònijeti od sikofanta,[3]) nekoliko glȁvȋcȃ češnjaka, dva tri somùnića hljeba, pa krene nȁ pȗt ȕ Rȋm s gòtovinôm òd jedne drahme[4]) u bakrenu novcu, među kojima bijah ì jȃ. Prìstȃvši i iskȑcȃvši se u Brunduziju i obračȗnȃvši, što je putem potròšio, nađe se još prilično pri novcu, ò kôm, što proseći, što

[1]) r e t o r, m., učitelj govorništva.

[2]) p e d a g ó z i, odgojitelji djece.

[3]) s i k ò f ȃ n t i zvali su se oni, koji bi koga poradi zabranjena iz Atike izvoza smokava sudu prijavili.

[4]) d r a h m a = 79 filira.

òd svȏga trošeći, što pješke, što povezački[1]) stigne srećno u Rim, i ja s njim. O tom čovjeku ne će biti više govora. Toliko ću samo još spoménuti, da je s vremenom postao glasovit čankòliz,[2]) lakrdȉjȃš neke senatorske porodice u Rímu.

Dȍgodȋ se, da je ȕ tȏ doba ćesar Tiberije mórao s vojskom u Panoniju, da ȕgȗšȋ bunu. Po duhu onoga vremena ȉ tȃj vladar bijaše više Grk nego Latinac te nȁ svȏm dvoru strȁnȇ mudràce grčke rado prìkȗpljȃše i s njima se zàbavljȃše. Jèdnoga je òd njȉh sȁ sobôm pòveo i u Panoniju. No ubogi čovjek, nenàvikao onome podneblju i hrani, nàjedȇ se jednom jȁbȗkȃ pȅtrovȃčȃ, dobije groznicu i umre. Kad je trebalo da se sàhrȃnȋ, nasta neprilika za pròpȋsanȋ obol,[3]) koji ide Harona za vozàrinu na onaj svȉjet. Uzvȑtjeli se dvòrani carevi obȉlazȇći i propȉtujȗći, nema li tko srećom novac, dȁ dȃ. Kadli eto nekoga brijača, inače grȁđanina rimskoga i legionara careva, kod kojega se najprije nastánio onaj moj retor iz Atene došavši u Rim, te uzevši bȑže bȍlje nož ìsporȋ njim iz kabànicȇ novac, koji mu (premda protiv reglementa)[4]) služaše zȁ puce, a to bȉjȃh ja, pa ga tamo dȃde. Neki napòmenuše, da mora biti obol, a ono da ga je sȁmo osmi dio, te se zapòdjela prȇpȋrka, hoće li biti dosta vozarine. Napokon pamètnijȋ vidješe, da je bolje išta nego ništa; a to pòtvȓdȋ brijač kàzujȗći, kako ga je mnome onaj retor za nèvolju namírio, pošto ga je òbrijao. — »Neka se pògȃđȃ tamo dolje sa starim prevozáčem, da mu ono drugo pòpustȋ,« rekoše napokon, pa me mrtvàcu u ústa ȕtisnuše.

Zakòpaše nas, i ja mišljah, da sam se zauvijek s ovim svȉjetom opròstio. No tko je ikada posúmnjao o ìspraznosti grčke vjere, što se tiče onoga svijeta: evo živa dokaza mene, koji mogu posvjedòčiti, da niti smo mi vidjeli Harona niti Haron nas; nego pròbavȋvši i ja ì mȏj filozof više gȍdȋnȃ među krticama šest stopa pod zȅmljôm, dođu jednom te lòpatama ìzbacȇ i mène i njȇga. Što s njim bješe, nè znȃm. Mene odnèsȗ u Sisak i prèkujȗ nȁ bȓzȗ ruku ȕ rȋmskȋ novac.

[1]) p o v è z a č k ȋ, na kolima.

[2]) č a n k ò l i z je upravo čovjek, koji liže tuđe zdjele (ili čánke), ali obično znači čovjeka, koji se drugim ljudima ulàgujȇ, da mu dádȗ jesti.

[3]) o b o l = 13 filira.

[4]) r e g l e m e n t, čitaj regl'man, propisi vojnički; francuska riječ.

Od toga sam se doba kojekȕd potúcao. Koliko bijaše careve zemlje, svagdje me je bilo, dok me napokon s mnogim drugima ne stiže žalosna sudbìna, te nas u krajini Noriku nekakav čovjek siròmah i tvrdica ù vrt pòd krušku u kòtlu zakòpâ i umre.

Došavši opet na ovaj svȉjet pòstadoh ovo, što jesam: c. i kr. grešlja. Kako vidiš, ne promijènîvši bića ù trî sam se lîka svijetu prikázao. Tri sam vlade prebòravio: jednu republikansku i dvije carske, ali se svojemu demokratskom značaju ne iznèvjerih. Nijèsam rȁd nikoga učiti, nikome ne prigòvârâm, samo to valja da o sèbi kažem. Kad se nà tû svoju prošlost òsvr̂nêm, moram reći, da nȉmalo ne zavidim svojim gòspodskîm drȕgovima od srèbra ȉ zlâta. Bijah, istina, uvijek novcem ȕbožârâ i djece, novcem Božjim škrâbnicê[1]) crkvènê, novcem prosjačkoga darka; ali sam zato i provòdio svega vȉjeka život slobodan idući neprèstano od rúkê do ruke; vidjeh mnogo svȉjeta, obradovah mnogo malih sȑdaca, ùtrh i po gdjèkojû suzu skrajnjega potrebnika; dok su oni zlatnici i srebrnjáci pročamili vȉjek svoj pònâjvišê u bogàtâškîm sanducima i škrtačkim kesama, obiljem dòdijali, sve su zlo nedostátkom počinili. Ja nè vidjeh mnogo gȍspodskih dvórôvâ, ne izíđoh izvan kruga potrebe; ali zato ne vidjeh ni onih dosadnih i lakomih lica; ne mórah služiti nasilnom òtimânju, ìzdâjstvu, otrovu, podmètânju ȍporûkâ, ubístvu. Neka se i veli: ne vrijedi ni féneka,[2]) probijènê krajcare i t. d., ali se bar nè tičê nas ono, što se iz vrijednih usta reklo: »Zlato i srebro, ne znam, da li mȉlostivi ili osvetni bògovi dȁdoše ljudma.«

71.

U cara Trojana kozje uši.

Narodna pripovijetka.

Bȉo jèdan cȁr, kòjî se zvȁo Tròjan. Ù togâ cȁra bíle su ȕši kȍzjê, pâ je rêdom zvȁo brijáče, dȁ ga brȉjû; ȁli kȁko je kòjî ìšao, nȉje se nȁtrâg vrȁćao, jêr kȁko bi ga kòjî ȍbrijao, cȁr Tròjan bi ga zapítao, štȁ je vȉdio na njèmu, a brìjâč bi odgovòrio, dȁ je vȉdio kȍzjê ȕši; ȍndâ bi ga cȁr Tròjan ȍdmâh pòsjekao.

[1]) škrâbnica, škrinjica, u koju se meće milostinja.

[2]) fének, fenig, Pfennig, njem. novac; 5 feniga = 6 filíra.

Tàkô dôđê rêd na jèdnôga brijáča, ȁli se tâj ȕčinî bȍlestan pâ pȍšljê svôga mòmka. Kȁd tâj ìzîđe prèd cara, zàpîtâ ga cȁr, što nìjê mâjstor dòšao, à ôn odgòvorî, dȁ je bȍlestan. Ȍndâ cȁr Tròjan sjȅdnê, tȅ ga mòmak òbrijê. Mòmak brȉjući cȁra òpazî, dȁ su u njèga kȍzjê ȕši, ȁ kad ga Tròjan zàpîtâ, štȁ je u njèga vȉdio, ôn odgòvorî, da nìje vȉdio nȉšta. Ȍndâ mu cȁr dâ dvánaest dȕkâtâ ì rečê mu, da òdsad ȕvijek dòlazî ôn, dȁ ga òbrijê. Kȁd mòmak òtîdê kȕći, zàpîtâ ga mâjstor: kȁko je ù cara, à ôn mu odgòvorî, dȁ je dòbro, ì da mu je cȁr kázao, dȁ ga svȁgda ôn brȉjê, i pòkâžê mu dvánaest dȕkâtâ, štȍ je òd cara dȍbio, ȁli mu nè kâžê, dȁ je ù cara vȉdio kȍzjê ȕši. Òd tô dȍba tâj je mòmak jȅdnâko ìšao i Tròjana brȉjao, a zà svakô brȉjânje dȍbio po dvánaest dȕkâtâ, i nìje nȉkome kazívao, dà car imâ kȍzjê ȕši. Ȁli ga nâjposlije stȁne mȕčiti ì gristi, gdjȅ nè smijê nȉkome dà kâže, tȅ se pȍčnê gùbiti i vȅnuti. Mâjstor tô òpazî pâ ga stȁnê pítati, štȁ mu je; à ôn nà mnogô zapitkívânje nâjposlije odgòvorî, da ìmâ nȅšto nȁ srcu, ȁli nè smijê nȉkome kázati, »a dȁ mi je,« vèlî, »da komegȍd kâžêm, ȍdmâh bi mi odláhnulo.« Ȍndâ mu mâjstor rȅčê: »Káži mèni, jâ né ću nȉkome kázati; ȁko li se bòjîš mèni kázati, à tî ìdi dùhovnîku pâ káži njèmu; ȁko li nê ćeš ni njèmu, à tî izíđi ȕ polje ȉza grâda pâ ìskopâj jȁmu te zavúci glâvu ȕ njû pâ u trí pûta zȅmlji káži, štȁ znâš, pâ ȍndâ òpêt jȁmu zatȑpâj.« Mòmak ìzberê òvô trȅćê: òtîdê ȉza grâda ȕ polje pâ iskòpâ jȁmu te ù njû zavúčê glâvu i u trí pûta rȅknê: »Ȕ cara Tròjana kȍzjê ȕši.« Ȍndâ zàgr̂nê zȅmlju i tàkô se smîrî i òtîdê kȕći. Kȁd pȍslije tȍgâ vrijème nȅkô prôđê, ȁli iz ònê jȁme nȉkla zóva,[1]) ȉ trî prúta narásla lijèpa ì prava kȁo svijèća. Čòbančâd kȁd nâđû zóvu, odsijèkû jèdan prût i od njèga nàčinê svìralu, ȁli kȁd pȍčnû svírati, svìrala ìzdâjê glâs: »Ȕ cara Tròjana kȍzjê ȕši.« Čȕvši tô cȁr Tròjan, ȍdmâh dozòvê ònoga brìjâčkôga mòmka pâ ga zàpîtâ: »Mȍre, štȁ si tî oglásio národu za mène?« À ôn se siròmah stȁnê prâvdati, da nȉje nȉkome nȉšta kázao, ȁli dȁ je vȉdio, štȁ ôn ìmâ. Ȍndâ cȁr ìstrgnê sȁblju, dȁ ga posijèčê, à ôn se prèpadnê pâ svȅ po rédu ìskâžê: kȁko se zȅmlji ispovijèdao, pâ kȁko je sȁd na ònome mjȅstu narásla zóva, od kòjê svȁkâ svìrala ìzdâjê onàki glâs. Ȍndâ cȁr sjȅdnê s njîm nà kola ì pôđê na ònô mjȅsto, dà vidî, jȅ li ȉstina; kȁd tȁmo, ȁli još sȁmo jèdan prût nâđû.

[1]) zóva, f., bazag, bazga.

*

Cȁr Trȍjan zapòvjedī, dȁ se nàčinī svìrala od ȍnoga prûta, dȁ vidī, kȁko će svírati. Kȁd ȍni nàčinē svìralu ì počnū svírati, a svȉrka ȉzdȃjē glȃs. »Ȕ cara Trȍjana kȍzjē ȕši.« Ȍndȃ se cȁr Trȍjan ȕvjerī, dȁ se na zèmlji nȉšta nè možē sàkriti, pa ȍnome brijáču ȍprosti žȉvot, i pȍslije dȍpustī, dȁ svakī mȍžē dȍlaziti, dȁ ga brȉjē.

72.

Nebeski dar.

Od Rikarda Katalinića Jeretova.

Davno je tomu, kad je silnik Svevlad tresao svȉjetom, palio i robio, ȍtimao majkama djecu, djèvōjkama mȉljenīka.

Zemljom se širio lelek, nad svemirom sterala krila tuga, nevolja i beznadni očaj. Nekoga dana došao Svevlad u zábitno seȍce. Taman na početku sela ȕgledȃ silnik kućaricu. Prȅd njȏm bijedna otrcana žena, ali vȅsela kao kraljica pjevala dȉvotnȏmu čèdȃncu uspàvȃnku. To veselje, ta sveta ljubav rȁspȃlī groznoga Svevlada. On stane pred kȍlijevkȏm i zàrijē mač u nježno sȓdȃšce onoga čedanca. Majka satrvèna, tužna zȁlomī rukama, ali ipak ù velikȏj vjeri ù Boga progòvorī bolno sȁmo ove riječi: »Hvala ti, o Gȍspode; Ti si mi ga dao . . . Ti mi ga uzeo; neka je blagoslovèno ime Tvoje!« I u oku bijedne majke zablista jedna jèdīnȃ suza, ali u njoj je bila sàkupljena bol cijele vaseljènē. I spustiše se anđeli s nebésȃ i digoše onu svetu suzu i stvoriše je najljepšim biserom i ràsijaše svijetom u ljudska srca svakomu po sitnu česticu toga bisera. A čovječànstvu je ȍtad pònešto lakše i ù nȃjtežȏj tuzi i ù nȃjvećȏj boli, jer ga nebèsa obdáriše u t j e h o m.

73.

Stara postojbina Hrvata.

(Dalmacija i Panonija.)

Od Vjekoslava Klaića.

U krasnim zemljama hrvatskim, koje opasuju rijeke Drava, Dunav, Sava i Kupa, a oplakuje sinje Jadransko more, živjeli su prije dolaska Hrvata mnogi drugi narodi, kojima je

ime već davno izginulo. U zemlji među Savom, Dravom i Dunavom stanovao je nekad narod Panonaca, a u zemlji uz Jadransko more prebivao ratoborni narod Ilira, koji je bio razdijeljen na mnogobrojna plemena.

Kroz vijekove živjeli su ovi narodi sami za se pod svojim knezovima i kraljevima. Imali su svoje gradove i sela, bavili se ratarstvom, zanatom i trgovinom, a plovili su i na svojim brodovima po Jadranskom moru.

Za ilirske kraljice Teute (oko g. 230. prije Is.) sukobiše se neka plemena s glasovitom i moćnom rimskom državom. Ratovanju vješti Rimljani brzo se učvrstiše u ovim krajevima, a nastojali su, da pokore svu zemlju od Jadranskoga mora do Drave i Dunava. Iza dugotrajnih i krvavih bojeva podlegoše Iliri jačoj sili. Oko g. 78. pr. Is. svladaše Rimljani hrabro pleme Ilira Dalmate i zauzeše znameniti grad Salonu (Solin), a g. 35. pr. Is. pokori kasniji car Oktavijan Panonce osvojivši glavni grad njihov Sisciju (Sisak).

Od osvojenih zemalja stvoriše dvije svoje pokrajine (provincije): Dalmaciju i Panoniju. Otada vladaju kroz vijekove Rimljani. Uvedoše svoje uredbe, svoj latinski jezik, svoje običaje, svoje zakone i svoju pogansku vjeru. Stara se plemena prometnuše u Latine te zaboraviše sasvim na svoje podrijetlo. No pored svega toga procvatoše te pokrajine tako bujno kao nikad prije ni kasnije. Stare gradove poljepšaše Rimljani i okitiše ih velebnim hramovima, ogromnim palačama, tvrdim kulama, prostranim kazalištima, opskrbiše ih vodovima i svačim, čega treba za sretan i udoban život.

U Dalmaciji bijaše grad Salona mala slika i prilika svjetskoga Rima. U njoj je stolovao carski namjesnik i upravitelj čitave pokrajine. Uz ovaj glavni grad cvali su i drugi gradovi, napose uz Primorje. U Panoniji bijaše opet najznamenitiji grad Siscia s krasnim hramovima, palačama, kupalištima, kazalištima, vodovodom i kovnicom novca. Sa Siscijom natjecao se slavni Sirmium (Mitrovica) na utoku Bosuta u Savu, po kojemu se i danas istočna Slavonija zove Srijemom. Uz ove velike gradove bilo je i drugih, a i glasovitih kupališta. Uz gradove posagradiše Rimljani krasne i čvrste ceste i drumove, podigoše obrt i trgovinu, urediše vađenje ruda. Car Prob zasadi Frušku goru

u svom zavičaju vinovom lozom, te su i danas još na glasu srijemska vina.

Rimsko vladanje oslabi, kad se pojavi kršćanska vjera i seoba naroda.

Kršćanska vjera, premda su je Rimljani progonili, brzo se raširi. Stara predaja pripovijeda, da su već prvi apostoli sv. Petar i Pavao poslali u Dalmaciju svoje učenike sv. Tita i sv. Dujma. Sv. Dujam osnova g. 65. po Is. u gradu Saloni prvu kršćansku biskupiju, a iz Salone raširi se kršćanska vjera po čitavoj pokrajini. Nešto ranije osnovana bi biskupija u Sirmiju.

Rimski su carevi progonili kršćane i njihovu vjeru. Najžešći progon bijaše za cara Dioklecijana g. 294.—303. po Is. Car Dioklecijan bijaše rodom Dalmatinac. Spomen na ovoga cara sačuvao se i u nas. Jedna narodna pjesma pjeva o caru Dukljaninu i krstitelju Jovanu. Ima i narodna pripovijetka: Car Dukljan, a Crnogorci i danas pričaju, da car Dukljan sjedi negdje u dubini morskoj kao ukleti duh po svoj prilici za to, što je kršćansku vjeru tako nemilo progonio.

No svi progoni bijahu uzalud. G. 305. odreče se Dioklecijan carske krune, vrati se u Dalmaciju, da tamo mirno u samoći proživi zadnje dane svoje. Nedaleko od grada Salone dade tik mora sagraditi ogromnu i divnu palaču. Bio je to čitav grad, okružen zidovima, a unutar zidina bijaše carski dvor i druge zgrade za dvorjanike, divni hram Boga Jupitra, careva grobnica (mausoleum), kupalište, cirkus, kazalište. Grad je imao osamnaest kula i troja vrata, od kojih su najznatnija zlatna vrata, kroz koja je vodio put iz grada Salone. Umr'o je g. 313., upravo kad je njegov nasljednik car Konstantin izdao u Milanu glasoviti proglas, kojim je dopustio, da kršćani mogu slobodno ispovijedati svoju vjeru.

Sad se kršćanska vjera stala naglo širiti, a u Dalmaciji i Panoniji nicale su redom nove biskupije. U to se doba rodio sv. Jeronim, znameniti prevodilac Sv. Pisma na latinski jezik (vulgata.) U vrijeme sv. Jeronima počeli su provaljivati sa sjevera Evrope u rimsko carstvo neznani doslije narodi. Kako je rimsko vladanje bilo prostrano, nije mogao jedan car da suzbija tolike neprijatelje. Zato se rimsko carstvo g. 395. po Is. razdijeli na zapadnorimsko i istočnorimsko carstvo.

Pokrajine Dalmacija i Panonija bijahu nekako u sredini obiju carevina, te su stajale sad uz jednu sad uz drugu državu. Kraj toga kolebanja stradale su od čestih navala sjevernih, napose njemačkih naroda. Osobito od g. 476., kad su njemački narodi razorili zapadnorimsko carstvo, ne bijaše u Panoniji i Dalmaciji ni časa mira. G. 493. spadoše obje pod kralja Teodorika. Gotska je vlada potrajala preko šezdeset godina, pa su se i u kasnijim stoljećima žitelji stare Dalmacije sjećali Gota a osobito njihova kralja Totile, o kojem se pričalo mnogo i dobra i zla.

Za njegova vladanja g. 548. stupi prvi put slavenska noga na zemljište Panonije i Dalmacije.

74.

Stari Solin.

Od Frana Bulića.

Za vrijème rimskoga gospòdstva javni i drûštvenî život u Dàlmâciji stekao se u grádu Solínu, koji je stajao daleko u uvalini sòlînskôga záliva na sjeveru ušća solinske rijeke (Jader). Ovo mjesto bijaše poznato već Grcima, a u povijesti rimskoj spominje se pouzdano prvi put god. 118. pr. Is., kadno je ȕ njem prezimio Cecilije Metel. Godine 78. pr. Is. spominje se kao »oppidum civium Romanorum« sa svojim magistratima. Po izmaku građanskoga rata između Cezara i Pompeja postade Solin središtem dalmatinskoga konventa,[1]) a malo zatim glavnim gradom cijele rimske provincije. Najbujnije cvjȅtâše taj grad od I. do IV. vijeka po Is., a kasnije ga više puta razoriše neprijatèljskê čete. Grad se diže nȁnovo iz ruševina, no konačno pòdlêžê neprestanim zágonima[2]) divljih Avara (god. 626. do 639.).

Malo ima starinskih gradova, kojima se ime jošte čuva, a vidi se tako malo tragóvâ njihova negdašnjega sjaja i veličine, kako upravo u Solinu. Još su prilično sačuvani zidovi oko

[1]) kònvênt, sudbeni kotar.

[2]) zágon, m., udarac.

grada, koji se od veće česti razabiraju u cijelom ȍpsȇgu od preko četiri kilometra. Solin bijaše naime još ȕ doba građanskih ratova utvrđen grad, samo što u ono vrijeme nije imao još kamènite tvrđe, nego samo drvene kȗle. Istom zȁ cara Marka Avrelija bili su gradski zidovi popravljeni i nȁ njima dozidano četvoròkutnīh kula, od kojih se još pred malo vremena do 80 moglo nabrojiti. Istom kasnije, kadno barbari po više puta osvojiše Solin, biše oko god. 400. sȁ sjevȇrnȇ strane, koja je bila najviše neprijatelju na udarcu, ispred četvoròkutnīh tvrđa nadograđene druge trokutne klinaste, jednostruke ili dvostruke kule, od kojih se još i dan današnji neke vide. Na zapadnoj strani grada nastavlja se uzduž ceste jak zid, koji je služio po svoj prilici za obranu luke, najveće na istočnoj obali Jadranskoga mora u rimsko doba. Zidovi s južne strane grada danas se više ne vide, jer nȁplavȏm solinske rijeke i raširenjem solinskoga blata leže sada pod naplavljenom zemljom.

Grad Solin bijaše razdijeljen u dva dijela: zapadni, valjada mlađi, i istočni, stariji dio, a ȍdvȃjȃše ih zid, koji se od česti još i danas razabira. U grad se ulazilo kroz četvora vrata: istočna, tako zvana porta Andetria, sjȅvȇrna, porta Capraria, zapadna, porta Suburbia, i južna, porta Caesarea. Od svih su najbolje sačuvana ova posljednja, koja su dijelila stari od novoga dijela grada, i na kojima se jošte vide na oba krila osmokutne kule i tri prolaza, dva pobočna za prolaznike pješáke i srednji zȁ kola s kolotečinama u pločniku izdúbenīm.

Nego i izvan gradskih zidova bijaše svugdje nȁokolo rasijano kuća, ljetnika i zaselaka, kako nam to dokazuju nebrojeni spomenici i natpisi, štono se danomice otkrivaju u svakom pravcu naokolo staroga Solina.

Kao svaki oveći rimski grad, imao je i Solin svoj teatar, amfiteatar, svoje kupelji i t. d. Glumište je stajalo na jȕgozapadnȏj strani grada. Od njega se vide sada nad površinom samo nȅkolikī lukovi ȉ zidovi te mjesta za gledanje, razdijeljena u obliku klina. Amfiteatar je pregledniji, jer je bolje otkrȉven nego teatar. Ležao je na skrajnjoj sjȅverozapadnȏj točki drugoga dijela grada, te bi rekao, kao da je za ovaj bio sagrađen. Glavni ulazak bio je s istoka. Na ȕlasku vidi se još osam ogromnih stupova od bijeloga kamena, nad kojima su stajali lukovi od

ogromnih kamena. Kupelji (thermae) danas se više ne vide, jer im zidovi još prije god. 1855. biše iskopani i na njihovu mjestu posađeni vinogradi. Glavne solinske terme stajale su između teatra i porta Caesarea. God. 1876. otkriše nedaleko od željezničke stánicȇ i izvan gradskih zīdīnȃ kúpelji, koje su bile zȁtrpȃne od željezničke prúgȇ. Vodotočje hodilo je s izvora solinske rijeke od česti kroz solinske trijemove, te je kroz olovne cijevi odvodilo vodu k pojedinim zgradama. Druga grana vodotočja, sagrađena od Dioklecijana, tekla je također od izvora solinske rijeke deset kilometara ȕ dužinu i nosila je vodu u Dioklecijanovu palaču, kao što je i danas istim popravljenim vodotočjem nosi u grad Spljet. Kao što u Rimu i u Pompejima uz ulice izvan grada ili uzduž gradskih zidina, tako i u Solinu stajahu pred gradskim vratima ili ȕz zidove grȍblja i mnogobrojni grȍbnī spomenicī; poimȅncē bijaše jedno groblje na sjeverozapadnoj strani grada, te se dosada u njemu našlo 16 poređanih sarkofaga (grobnica).

Uz ove zgrade i spomenike dizahu se u Solinu i mnogi kršćanski spomenici, koji nam svjedoče o lijépom razvoju i cvjetanju kršćanske vjere u ovom gradu i u cijeloj pokrajini Dalmaciji, kojoj je Solin bio glavnim gradom i u svakom pogledu njezino središte.

75.

Kuća, kamen i kreč.

Narodna basna.

Hvalila se kuća: »Divna ti sam, lijepa ti sam i korisna li sam! Da nije mene, šta bi ovaj narod bez mene radio i kako bi živio?«

Čuje to kamen, pa će reći: »A da nije mene, bi li i tebe na svijetu bilo?«

Slušao kreč, pa oboje ukori govoreći: »Ništa ne bi bilo od vas bez mene, jer ja vas držim snagom svojom.«

Zaplaka se iz duvara pržina i reći će im: »Sram da vas je! Bud mene sitna i nejaka u duvare zakopaste, te vas ja držim i čuvam i sve, što je na kući i u kući, što i mene uz vaše hvale bar ne spomenuste?«

76.

Iz mladosti Ljudevita Gaja.

Autobiografija.[1])

Bajna je dolina moga zavičaja Krapine! S jedne je strane okružuju prekrasni brežuljci, koje je priroda Božja i čovjèčjā ruka obìlatîm ȕrêsom nàkitila, a s druge vilinske gore. Između šumske zeleni proviruju klanci, a na glavicama strše rȁzvaline starìnskîh gradóvâ. Cjelòkupnî je utisak svega toga neobičnog vidíka u meni upalio neodoljivu želju, da slušam sve one narodne pripòvijetke, što ih tu stari ljudi pričaju. Sjećam se, kako sam slušao starca, slugu u očinskoj kući, koji mi je pripovijedao o starim onim gradovima i negdašnjim vitezovima.

Tu pripovijest, kako sam je onda zapamtio, a i poslije sto puta slušao iz usta neukoga puka, najprije vam pripovijedam, jer me je ona prva pobudila, da mislim o svom narodu.

Na tri brijega, što se nad Krapinom dižu, bijahu tri grada. Onaj sadašnji grad, od kojega su se one stare zidine još ȕzdržâle, zvâše se od pamtivijeka kao i danas Krapina. Na onom brdu, nad franjevačkom crkvom, bijaše drugi grad Psar, a nad gospodskom vodenicom, na brijegu Šapcu, bijaše grad Šabac. U ta tri grada vlâdâhu tri brata, po imenu Čeh, Leh i Meh. Sestra im se zvala Vilina. Rímljani gospòdovâhu u ono vrijeme ovom zemljom. Viteška se braća dogòvârâhu mȅđu sobom, kako bi se mogli oteti ispòd rîmskôga jarma. Kako najstariji ljudi još pripovijedaju, među krapinskim i psarskim gradom bijaše most od kože, koji se dizao na lance. Po tom bi mostu brat k bratu dolazio na tajne dogovore. Sestra ih izdade, ali oni ipak udare na rimskoga poglavara te ga ubiju. Rímljani započnu sa svih strana kȕpiti vôjsku, da osvete ubístvo svoga časnika i da pokore pobunjeni narod. Tri brata videći, da ne mogu nikako odoljeti onolikoj sili, kolika se dizala na Zagorje, gdje su se oni ùtâborili, skupe sve starješine, župáne i satnike, te svijećaju i odluče, da sa svima odličnijim pristašama svojim ostave dòmovinu i da se posve isele iz rimske države: Čeh zavlada u češkoj zemlji, Leh u Poljskoj ili Leškoj, a Meh u Moskovskoj.

[1]) autobiografija je, kad netko sam opiše svoj život.

Tâ u prostom narodu sačuvana prìpovijest, skopčana sa svima onim znatnim mjestima, o kojima se svȁkojâke zanimljive potankosti još pričaju, probudi u mlađahnim mojim prsima prvo ćućenje o narodnosti i živu želju, da se o tim svim stvarima jasno poučim, te bih dao svaki novčić, što mi ga je dȁrovao otac ili majka, kojemu starcu ili starici miteći ih i moleći, da mi pripovijedaju o starom vremenu, a osobito o pomenutoj braći. U knjigama, mišljah, sve to valjada je dugo i široko, sve bolje i potanje zabilježeno, nego mi je moj stari Matija pripovijedao; sve dakako na latinskom jeziku, jer su moj otac i gospoda dȕhovnâ i svjetòvnâ, koja su k njemu često dolazila, latinski pretresala sve, što je god po mojem mnijenju moglo biti pametnije. Stoga se u meni živa želja rodi, da što prije naučim latinski. Svemu se tome pridruže nove misli, koje su nikle iz blagih riječi slatke moje majke.

Kad smo (osobito u proljeće) pȍd večêr pred kućom sjedili, majka s pletivom, a ja uz nju s kakvomgod igrom, pa kad bi kmetovi, vraćajući se s djela svoga, mimo nas prolazili, ona bi me blagim glasom opominjala, neka gledam tužnu sirotinju, kako gladna i umorna, bosa i polunaga nosi teško breme ȕboštva svoga, a osobito u ono vrijeme, kad su se gladne godine pojavile jedna zȁ drugôm, pa kad je oskudica svim ȍkolîšem tako zavladala, da su mnogi ginuli ȍd gladi. Dvadeset bi se do trideset gladnih siròmâhâ svaki dan nahranilo u kući mojih dobrih roditelja. Još vidim moju majku, kako sirotinji, koja je sjedila po stubama desno i lijevo, na drvenim tanjurima dijeli skuhano jelo i hljebac. Zagorci su je srdačno i zahvalno blagosiljali za ta dobročinstva, ali je mnogo veća nagrada bila u blagoslovu Božjem, koji se dobrim primjerom neprèstano rasprostire. I ovdje i ondje i svagdje ona obraćaše pogled nejakoga svoga sina na narodnu golotinju. Pripovijedala mi je, da ima nárôdâ, koji su srećni, te nijesu ni bosi ni goli ni gladni. Kad bih je zapitao, zašto je upravo ovaj naš narod tako siromašan, govorila bi mirno i ljubazno: »Svemu je ȕboštvu uzrok, što gospoda taj narod sasvim zanemaruju i zapuštaju, te u latinskom i njemačkom jeziku kriju svu znanost i nauku svoju, a siromašnu svoju braću iste krvi ne će da obàsjajû nijednom zrȁkôm nauke na materinskom jeziku. Da ima taj narod na svojem jeziku svih

potrebnih knjîgâ, da se znade njima služiti, barem bi se toliko iz njih naučio pameti, da ga ne bi svaka bijeda snašla nèpriprâvna, znao bi razdijeliti snagu svoju, da doskoči svakoj potrebi i svakom zlu. Knjîgâ, knjîgâ treba na narodnom jeziku, pak će narod razum svoj bistriti, odijelo će popravljati i za gladna ljeta hambare i žitnice već unapredak puniti!«

Duboko bi se u moje srce usjekle tè i takve riječi moje matere. Još onda ne znah govoriti jezikom drugim do materinskim, što je zaista bilo čüdnovâto, jer se po običaju, koji je u svim gospodskim porodicama vladao, govorilo izmjenice njemački i latinski.

Prvi mi učitelj bijaše Evgenij Rebić, kojega sa zahvalnim srcem spominjem. Osobit način učenja, njegov značaj i náčela njegova na stazi prvih mojih i najpotrebnijih osnovnih nauka pokazaše mi smjȅr, kojim sam kasnije izvan roditeljske kuće tako srećno napredovao. Još i sad čuvam knjižicu njegovom rukom pisanu, gdje je on zlatne svoje riječi bilježio, što sve treba čovjeku, da se kloni prazne òholosti, pa marljivo da radi za narod. Kad sam išao u manastir, imao sam priliku, da mu razgledam malu knjižnicu. Svеđer mišljah, da bi u toj pismarnici i knjižnici moglo biti što pobilježeno o onim događajima, koji su me najviše zanimali. I vrlo sam se rädovao, kad sam već bio vješt latinskom jeziku, te mi je bilo dopušteno, da pretresem one zaprašene knjižurine, a osobito, kad jedamput nađem neke povijesne bilješke o postojbini svojoj i o svim granama naroda našega. Ubrzo pripravim knjižicu, da je štampom nȁ svijet izdam. Predsuda onoga vremena nije dopuštala drukčije, već ili latinski ili njemački. Budući da sam bio učenik pete latinske škole, a bilo mi je petnaest godina, zato mi cenzor (t. j. čovjek, koji knjige presuđuje, mogu li se štampati) zabrani knjigu štampati. Pošavši godinu dana potom u Karlovac, namjerim se na učitelja veoma učena, uljudna Nijemca, rodom iz Bavarske. On me potakne, neka na njemačkom jeziku na svijet izdam tu knjižicu, što sam i učinio iste godine 1826.

Doonda mi se međe moje domovine već raširiše, te se radujem, što sam bez ikakva upućivanja znao razlikovati grane naroda našega, kojemu sam znao i za slavjansko i za slovensko ime. Bijahu mi u paméti i ȕ srcu riječi majčine: »*Knjîgâ, knjîgâ za narod na narodnom jeziku!*«

77.

Laskavci.

Istočna priča.

U Bagdadu napiše jednoć neki spisatelj knjigu, u kojoj je ljuto napadao na vladu kalifa[1]) Almansora i oštro je osuđivao. Udvorice kalifove htjele su, da se ta knjiga javno spali, a spisatelj da se razapne na križ. Almansor ih sasluša, ali im ne reče, šta je odlučio učiniti. Za nekoliko dana pozove on preda se spisatelja i nekoliko svojih udvorica, koje je brojio među svoje najvjernije sluge, te im reče: »Evo dat ću vam ovo drago kamenje, ako mi pò istini odgòvorite na moje pitanje. Recite mi: što vi držite o mojoj moći?«

Udvorice obaspu kalifa prekò mjerê hvalama i reku, da je on najveći junak i čovjek, što ga je ikad bilo na ovom svijetu. Almansor im dâ svakome po jedan dragi kamen veléći: »Hvala vam, evo vam nagrada.« Zatim se okrene kalif prema spisatelju te ga zapita: »A što ti veliš?«

Spisatelj se kalifu duboko pokloni i odgovori: »Ti, gòspodâru, želiš istinu čuti; znaj dakle, da si ti kao i mi svi slab čovjek, kojega je Bog iz ništa stvorio te ga može ùništiti, kad hoće.«

Udvorice se prepadnu, kad čuju te slobodne riječi, i pomisle, da će kalif spisatelja osuditi na smrt. Ali Almansor zagrli spisatelja i reče: »Napokon sam evo našao prijatelja, kakva je srce moje dugo tražilo!« pa obilno obdari i njega.

Sjȕtrađân dođu udvorice kalifu, da mu se po običaju poklone, i reku mu žalosni: »Silni gòspodâru, tko ti je ono drago kamenje prodao, on ne zaslužuje, da ga zemlja nosi! Oni dragulji, koje si nam dao, nijesu pravi i ne vrijede ništa.« Nato im Almansor odgovori: »Odlazite, laskavci! Kakva je služba vaša, takva je i plaća. Vi ste htjeli mene krivom hvalom zalúditi, a ja sam vam to platio krivim draguljima. Nemate prava tužiti se na to.«

Spisatelj ostade izàtoga prijatelj kalifov i uđe mu vrlo u volju i u milost.

---

[1]) *kalif*, svjetovni i duhovni poglavica kod Muhamedovaca.

78.

Ljepota prirode na Plitvičkim jezerima.

Od Hinka Hranilovića.

Dô rijeke Korane mjestimice se vrlo proširuje i dobiva oblik kotline, pa daje slutiti na bliza jezera. Ovakovi dolovi odlikuju se bujnim pašnjacima, pa su se i s lijevu i s desnu stranu Korane na onim mjestima, gdje se ravna zemlja proširuje, razvili sagovi visoke i sočne trave. Koranska voda preteže ovdje na bjelkasto u pličinama, a divne je modre boje u dubinama. Krasan je ovo i veličanstven pogled, kako se pred nama otvora duboki dô strmih, kamenitih stijena, a u opreci prema sivoj stijeni intenzivna modra boja brze rijeke, koja šumeći prevaljuje preko grédâ i kamenja.

Prizor ovaj pripada među najkrasnije nesamo naše domovine nego i cijele Evrope. Priroda zaodjenula je ovaj kraj u krasne bòje, a ljepota mu je stim veća, što se nenadano usred kraske[1]) pustoši pred nama otvora. Ništa gotovo ne da blizinu rijeke naslućivati, dok ne stanemo na rub strme obale. No nije to riječna obala u običnom smislu, već je ogromni dô silne dubine, koji se kao čarobna slika pred nama stvara. Silne gudure, osovne stijene, bujna zelen i svježa nagla voda s bezbrojnim brzicama i slapovima daju ovoj slici obilježje veličajnosti i divlje romantike,[2]) a oko jedva doseže da pregleda i obuhvati ogromni prizor, u kojemu je priroda zasvjedočila veličanstvenu snagu djelotvorne svoje moći. Neplodna, ali kao pristali okvir obuhvaća riječni dô ravnica, na kojoj preteže siva i bijela boja, a podalje se ispinju silne bočine górâ zaodjenute mrkim šumama, koje im daju neku osobitu zbiljnost. A jako sunce sjajnom svjetlošću natopilo je cijeli kraj, svaki potez njegova lica točno

1) kras se zove kraj vapnenast, pun kamenja, okruglastih dolina, spila, odasvuda zatvorenih polja, ponornica. Takva je Hrvatska od Jadranskoga mora do Kupe.

2) Osobito se onda veli za ovaki šumovit kraj, pun gudura, klanaca, pećina, slapova, da je romantičan, ako je u njemu i kaka stara pusta gradina ili crkvica, pa nam to sve skupa obuzme čuvstvo i misao, te se zanesemo u prošlost.

se razabira i oštre mu konture[1]) u prozirnom ùzduhu izbijaju tolikom jakosti i točnosti, kao u Grčkoj i Italiji. Time biva izgled velik, a dušu nam zaokupi osjećaj zahvalnosti prema Providnosti, koja nam je domovinu okitila ovakovim čarom! Gotovo da čovjek posumnja, što je ljepše, da li prvi pogled na Koranu ili sama Plitvička jezera.

Na podnožju same gore zakreće kroz hrastik prema jezerima od glavne ceste manja pristrankom, koji tvori lijevu obalu. Doskora se pred nama otvori bèzdan, u koji se ruši Plitvica sa silnim slapom od 70 m visine, i kojemu dno ispunjuju prva jezera: Kaluđerovac i Milanovac.

Pogled na jezera zaista je divan! I ako nam je mašta prije bila stvorila najkrasniju sliku, zbiljnost prirode natkriljuje sve, što čovjek pomisliti može.

Sive i mrke, sjajne i bijele stijene ruše se osovno do vode. A upravo sliku nedostižive ljepote stvara silna opreka divlje okoline i kamenitoga okvira te bujne zeleni, koja je, hranjena obilnom vodom, popela se na te stijene pa ih sočnim svojim sagom obavila, i pìtomê vòdê, u kojoj se kao u divnom ogledalu najkrasnije nebeske bòje prelijevaju. Nema umjetnika, koji bi znao svojim kistom tu ljepotu predočiti u cijelom njezinu veličanstvu i sjaju.

Pod nogama pjeneći se i bukteći udara Plitvica niz stijene, pa se razbijena spušta kao vilinski prijevjes[2]) u dubinu; u tisuće iskrica udara i titra svjetlost u slapu, te ga zaodijeva u sve boje nebeske duge. Lice vode je intenzivno modre boje, a kao tajanstvene sablasti pruža mrtvo drveće bijele svoje grane iz dubine.

Nad jezerom Kozjakom otvora se najkrasniji vìdîk na panoramu jezérâ,[3]) na amfiteatralno[4]) smještena gornja jezera i

1) kontura se zovu u slikarstvu crte, kojima je u glavnom određen oblik stvari, koja se slika; riječ je franc. contour; oštre mu konture izbijaju — znači: sve se vrlo dobro vidi.

2) prijèvjes, m., veo, Schleier, što ga prevjesi osobito nevjesta.

3) panorama jezera, cjelokupna slika jezera s njihovom okolinom, koliko se može sa zgodna mjesta pregledati.

4) amfiteatralno, ima ih mnogo, a sve jedno stoji više od drugoga kao sjedala u amfiteatru.

na veličajni gorski okvir, koji obuhvata kotlinu Korane. U modru površinu udaraju bijeli slapovi, a sjajno ogledalo vode proviruje iz bujnoga zelenila snažne šume. Kao da je priroda htjela dokazati čovjeku neiscrpljivu snagu tvorne svoje moći, zaodjenula je ovaj kraj u najkrasnije ruho i okitila ga biserom, što ga je položila na zelenu kadífu[4]) šumskoga saga, na njedra ponosne gore. A kada otrgneš oko od pitome okoline, tad zapinje o nebotičnim glavicama gorostasnih i ponosnih visova, koji u svome krilu nose ovo čudo naše domovine.

Gigantska snaga i pitoma ljepota ujediniše se u nedohitnoj slici divne skladnosti. Veličajna tišina legla je preko gora i dolova, a iz dna ti se duše vine ponizna zahvalnica znajući, da uzor i izvor svake ljepote u prirodi počiva. »Bože mili, nedostiživa su tvoja djela!« A u poniznosti ponosno ti se duh zanese i srce ti zadršće od radosti, kad se sjetiš: »Ovo mi je domovina!«

79.

Možda samo radi ciglih dvadeset novčića.

Od Josipa Draženovića.

Otvore se vrata ljekarne, i na prag stupi dječačić smetena lica pa stane koji čas, dok ga druga »mušterija« otraga nestrpljivo potisne naprijed.

Dugačkom uličnom alejom šumno i nujno vije zadušljiva jugovina s maglenasta, mrljava neba. Čitav dan prokapljivala je s njega dosadna kišica; ali evo odjednom zapljuštio pravi pljusak te nasporuje sve to jače. Zrak je isprugan kano staklenim šipkama. Začas se zamrači predvečerje u suton.

Dječačić krene neodlučno; isprva brzo, pa sve sporije — do ćoška. Tu se lomi put: u kraći, kojim je došao, i dulji. — Stade opet časak pa zaokoliša duljim, ma da ga je kiša bila u tili tren upravo do kože smočila.

Ne nosi ljekarije doma!

— Manjkalo mu dvadeset novčića do potpune cijene. — Obećao je, da će ih poslije umah donijeti, ali uzalud!

[4]) kadifa, baršun, Sammet, velluto; (turska riječ).

— Svi vi tako rado obećajete; ali nijedan ne ovrši! — zaskiči oštar glas staroga skupca ljekarnika. — Znamo mi dobro take mudrijaše, vrlo ih dobro znamo!

Dječačić se u taj čas čisto zbunio i posve zaboravio, radšta će mu ta skupa ljekarija. Boljela ga u ovaj čas samo lična uvreda. Ovlažile mu se oči suzom, štono je naglo nabujala i oblila mu zrijeće.[1]) A i bio je strašan prizvuk starčeva glasa; kao da se baca leden novac na tvrdu ravan, pa skakuće i prevrće se! — A sada se istom u uspomeni dječakovoj — na koncu srdljivo, mrmljajući — sliježe spomen na lijeni počinak pa leži siguran, da ne će uginuti — da ga odanle nitko ne će maknuti. Ta dašto! — Kadno im bio obolio susjed, pa trošio silu novca na ljekarije, govorilo se tamo u njih, koliko li je blaga u toga skupoga ljekarnika. — — I tri su velike kuće u njega — — — — — — — — — — — — — —

Koracao je sve to polaganije, a glavom mu se naglo plele misli poput paukove niti.

— A ipak smo mu dosele sve platili! — — — — — — — — — — — — — — — — — —

Još jučer je kazao liječnik, da joj se lijek mora odmah dati i neprestano do konca davati; jer bi im drugačije mogla umrijeti —

A to već dugo traje. — Prvi dan su za taj lijek potrošili zadnji novac, a odonda prodaše i zadnje stvari iz sirotne kuće —

Danas je sele[2]) odrezala zlatne svoje pletenice i prodala ih trgovcu za tri forinta.

— Od toga se kupilo nešto drva, kruha, čorbe za majku, — a ostatak eto ne dostade za ljekariju — — — — — — — — — — — — — — — — —

I dospije na dogled bolesničkoga prozora, nejakim svijetlom osvijetljena, i prestraši ga se. — Da unese zar unutra praznu ljekovnu bočicu, — praznu kao nada što im je prazna —! — — — — — — — — — — —

[1]) zrijeće prema glagolu zrěti, zrêm (zrim) u značenju vidjeti, gledati.
[2]) séle, hip. od sestra, (seja).

Da proplače, — da zavede u plač i seku, — da smuti majku — bolesnicu milu, sveticu dobru! — — — — — — — — — — —

Zavrluda neke trene kraj vratiju. — Drhtaše. Pucalo mu srce od straha, pa da ne pukne — trgne se i uđe —

Na lice materi priljubila se draga sele te drhtavo rida[1]) — Nije ga ni čula!

On ne reče ništa, nego se sruši do nje — na milu svetinju, i na trepetni plač prorida:

— Za ciglih dvadeset novčića! —

80.

Potres u Zagrebu g. 1880.

Feuilleton[2]) Augusta Š e n o e.

Deset sekunda! Šesti dio jedne minute! Časak, da dva triput dahneš; manje nego što treba na smrt ranjenu crvu, da pogine; šta je to u životu čovjeka? Šta je to u povijesti naroda? Ništa! U tečaju povijesti svijeta čini ti se, da te mjere nema. Ali sada, kad nam se pomalo vraća svijest i dah, kad je i sam bijes prirode bijući nas sustao, te se možeš poslije dugih deset dana položiti na uzglavlje, kad ti pod drhtavim nogama ne riče podzemni vatreni zmaj udarajući svojom kobnom pandžom u srce hrvatske domovine — istom sad prolazeći kućama glavnoga grada mjerimo deset sekunda, pa nam se čini, da je to bio cio vijek, proklet vijek. Kroz osam punih dana potrese podzemni, nepobjedivi demon prirode tlo pod temeljima naše prijestolnice dvadeset i sedam puta. Hodasmo omamljeni, blijedi, vrućica nas tresla, živci da će nam popucati, hodasmo po svetom tlu našega

[1]) r ï d a t i, rïdâm, vičući plakati, jaukati, kukati, lelekati, naricati, tugovati, tužiti, žaliti.

[2]) f e u i l l e t o n (franc. riječ). Feljtoni su prozom pisani sastavci, gdje se lakim stilom raspravljaju pitanja, za koja se ljudi u neko vrijeme općenito zanimaju. Svake veće novine imadu osobito mjesto za feljtone pod crtom iza glavnoga članka.

zavičaja poniknute glave noseći u srcu očajno čuvstvo, da će nam pod nogama zinuti grob, da će se domovi, gdje smo se rodili, gdje smo sa svojim milima trajali sretne dane, oboriti na nas, da će nas zakopati.

Tanahni bijeli oblaci gonili se nebom, a kroz njih prodiraše kolut mjeseca. Ljudi obilaze kao tiha, plaha struja, gledaju kuće i šapću potiho. Duhovi su, misliš. Da ti je vidjeti ona blijeda lica, one očajne, ukočene oči. Nikad ne vidjeh užasnije slike, ne oćutjeh dublje žalosti za svoga vijeka. Jer što? Glavu svoju i svojih možeš iznijeti, ali Zagreb, čitavi Zagreb! Bilo je, kao da je đavo trgnuo otrovni nož, da ga zarine u srce Hrvatske — u Zagreb. Tu stoje glasoviti hramovi Božji od mnogo vijekova, tu palače znanosti i umjetnosti, a sve je skupio znoj naroda hrvatskoga kroz vijekove. Slovili smo u svijetu kao kulturan narod, radili smo podupirani samo svojom snagom, a sad da to izbriše deset sekunda, jedan dah, jedan mah. To nije potreslo samo temelje naših kuća, već i temelje naših srdaca do dna, do korijena.

Spremah se upravo u 8 s. 35 m. od kuće u zagrebačku goru. Ujedamput bilo mi je kao da stojim sred burna mora na brodu, koji se ljulja amo i tamo. Potres, pomislih, skočim pod prag. K meni sunu žena, djeca, sva družina. Svjetiljka se nihala kao nihalo ure od istoka k zapadu. Kameni kipovi i posude padale s police na zemlju. Pod zemljom tutnji mukla grmljavina, izvana se čuje prasak crijepova, kuća se ziba i ziba kao brod na moru. Oblio me leden znoj. Napokon se stiša bijes. Iziđoh iz kuće. Po ulicama prolazi uzrujano ljudstvo. Gomile crijepova, dimnjaka leže na pločnicima, visoke zidine zijevaju. Svetilište u prvostolnoj crkvi se srušilo. Vršak pročelja crkve sv. Marka slomio se. Između gotskih rebara pao je svod na orgulje i razbio ih. Pročelje crkve sv. Katarine popucalo, s oltara svalio se mramorni kip sv. Ignaca, sa svoda popadale fresco slike. U akademijskoj palači ornamentika, slikarija popadala, dimnjak razbio stakleni krov, staklo, bakarske starine. S palača Zrinskoga trga srušili se kameni kipovi, fratarski toranj popucao na četiri strane, remetska stara crkva, grobnica Alapića i Karlovića, nije nego ruševina. Školske zbirke leže razlupane, izmiješane, meteorologička stanica je uništena. Minu dân dva u smrtnom strahu. Za-

*

lazio sam u kuće. Tu potrgane stube, ispucani zidovi, pali svodovi. Nesreća je velika, jer je šteta ogromna. Ali Zagreb je Zagreb. Nijedna se kuća nije srušila, u kojoj se ne bi moglo stanovati. Zagreb, ako i teško ranjen, stoji i živi. Prije 300 godina obori potres toranj sv. Marka i Medvedgrad, Tatari ga srušili, Španjolci bombardirali, četiri puta kroz tri vijeka pohara ga užasna vatra, ali iz svih tih nevolja dignu se Zagreb kao fenićptica. Na groblju velika kuba ostala je netaknuta, tanki stupovi dižu se put mutnoga neba. Po groblju leže oboreni spomenici, kameni krstovi iskočili iz pilova. Na grobu Petra Preradovića stoji kamena slika domovine netaknuta, cijela. Divlja sila prirode kao da je od straha stala na pragu genija, kao da se bojala dirnuti u veličajnu žrtvu naroda. Činilo mi se u sumraku, da je mramorna slika domovine još tužnija, kao da je bolnim okom svrnula na Zagreb, kao da pita: Oj lijepi cvijete hrvatski, oj Zagrebe naš, što si skrivio, da je upravo tebe nemilosrdna ruka prirode pogodila? I tad se sjeti domovina, da je Zagreb izgorio, da ga potres u davna vremena potresao, ali da jošte stoji i domovina šapnu ožarena nadom: Evo gledaj me, još Hrvatska nije propala, a nijesi ni ti Zagrebe moj! Upri ljudski, drži se junački, evo vjere, cvjetat ćeš mi ljepše, nego što si evo cvao, jer su ti sinci poštenjaci, junaci. Ni živ ne će porušiti našega prava, naše svetinje, nikakva moć ne će porušiti ni tebe.

B. Pjesme.[1]

Uvodna pjesma.

Hrvatska pjesma.

Od Augusta Harambašića.

U gluho doba, dok je crna tama
Prekrivala sve ogromno Slavenstvo,
U pradavnini, dok je priča sama
Pred povjesnicom imala prvenstvo,
Dok naši preci još su živovali
Daleko iza visokih Karpata,
Dok Vidu su i Vesni žrtvovali
Još stari žreci goluba i hata.
Što blista kano istočnica zvijezda
I drevnu nam rasvjetljuje starinu?
Tko lebdi povrh pradjedovskog gnijezda
Ko bijela vila šireći svjetlinu?
Hrvatska pjesma . . . Još od prazemana
Najvjernija je pratilica ona
Hrvatskog roda sve do naših dana,
Najljepša širom svijeta vasiona
Hrvatska pjesma . . . Zvijezda je i vila,
I s neba joj je dana svemogućnost,
Jer vazda nam je spasiteljka bila,
U njoj je naša prošlost i budućnost.

---

[1]) U pjesmama se upotrebljavaju gdjekoji oblici, riječi, konstrukcije, kojih nije slobodno upotrebljavati u dobroj književnoj prozi; ta se sloboda pjesnička zove: „licentia poëtica".

Iz punih grudi vinula se glasno,
Kad južno sunce sinu u svom sjaju,
A Hrvat vidje svoje more krasno
I novu sebi osnova domaju.
Mironosnica iza rata kruta
Uljudila je pradjedove naše,
Da mjesto strijele, koplja, mača ljuta
Za plugom se, za ralom, veslom maše.
I pravoj vjeri apostolka prava
Odužila je svetom se državstvu,
Bez muka, krvi i bez groznih strava
Naš rod je brzo privela kršćanstvu.
Jer istine su pronijele se svete
Tek njenom snagom širom našeg roda,
Tek ona suzbi klevetnike klete
I spasi djelo Ćirila, Metoda.
I još ga čuva, još se našim glasom
Na njenim kril'ma[1]) molitva nam krili
Za zemskim vapeć i nebeskim spasom,
Da budemo, što nekada smo bili.

Ko osvetnica gorda, ponosita,
Kad pravednim i svetim gnjevom plane,
Obodrila je hrabrog Ljudevita,
Da franačkome zvjerstvu na put stane.
Kô pobjednica, kojoj čast i slava
Ni za čas nè dâ počinka i mira,
Ovjenčala je krunom Tomislava,
Uzvisila je Petra Krešimira.
Kô galeb ptica krilila se smjelo
Nad sinjim morem dižuć polet slavni,
Velebitu i Učki ljubeć čelo,
A Mleci pred njom strepili su ravni.
Junakinja bez straha i bez mane,
Na Grobniku je smrvila Tatare,
Omastila sve gore i poljane
Ubijajući Turke janjičare;

---
[1]) l. p. kril'ma, lok. pl. mj. krilima.

Upisala je rtom britkog mača
U povijest tisuć naših velikana:
Berislavića, Kružića, Bakača,
I oplakala Zrinskog, Frankapana.

I kad nam dom je stigo udes zao,
Kad već se zator spremao Hrvata,
Kad već je tuđin grob nam kopat' stao,
Razlomila se našem grobu vrata.
Božanskom svojom čudotvornom moći
Uskrisila je nas iz smrtnog mira,
I pozdravila iza crne noći
Na našem nebu »Danicu« Ilira.
Svom Hrvatskom se pronijela burno
Živonosna i zanosna joj struja,
Razvedrila je obzorje nam tmurno
Ko blagotvorna bura i oluja.
U jedan vijenac složila Hrvate,
Pa kao suza na njemu se blista,
Pozivljuć sinke, da se k majci vrate,
Neporočna i premila i čista
Hrvatska pjesma . . . Divna joj je sila
I s neba joj je dana svemogućnost,
Jer vazda nam je spasiteljka bila,
U njoj je naša prošlost i budućnost.

I. Narodne pjesme.

1.

Dari golubovi.

Narodna pjesma žetelačka.

Polètjela tri bijela gölûba
Od onoga luga zèlenôga,
Svaki nosi u kljúnu znàmênje;
Jedan nosi bjèlicê pšènicê,
Drugi nosi vìnovê lòzicê,

Treći nosi zdravlje i vesélje.
Koji nosi bjelice pšenice,
Daj ga, Bože, u to polje naše,
Ne bi l' nama pšenica rodila.
Koji nosi vinove lozice,
Daj ga, Bože, u to brdo naše,
Ne bi l' nama vȉnogrâd rodio.
Koji nosi zdravlje i veselje,
Daj ga, Bože, u to selo naše,
Ne bi l' bilo zdravo ȉ veselo.

2.

Najbolji sin.

Hrani majka tri sinka nejaka,
Svoj trojici imena nadjela:
Prvom ime: sjajna mjesečina,
Drugom ime: žareno sunašce,
A trećemu: tihana godina.
Prvi majci ranko[1]) govorio:
»Ja sam t', majko, ponajbolji ranko
Jer ja jesam sjajna mjesečina,
Koja sjaje po svu Božju nojcu.«[2])
Drugi majci ranko govorio:
»Ja sam t', majko, ponajbolji ranko,
Jer ja jesam žareno sunašce,
Koje grijem po svijetu sirote.«
Treći majci ranko govorio:
»Ja sam t', majko, ponajbolji ranko,
Jer ja jesam tihana godina,
Koja rosi po polju pšenicu,
Da se hrane jadne sirotice.«

---

[1]) r á n k o, (h)ranko, od mila se kaže dragu sinu (kao i dragu čeljadetu: (h)rano moja!).

[2]) n ȍ j c a, dem. od noć, isp. noćca (mj. *ć j* kao vojka i voćka).

3.

Ranjen junak.

Žarki oganj gori u toj čarnoj[1]) gori,
Mimo njega jaše trideset vojaka,
Trideset vojaka, na izbor junaka.
Med njima je jedan, teško mi je ranjen,
Teško junak ranjen, ter ih lijepo prosi:
»Izvedite mene u polje božansko,
Kopajte mi jamu pri svetom Ivanu
Po koplje dugačku, po sablju široku, —
Po sablju široku, po pušku duboku.
Pod mene podgrn'te[2]) moju kabanicu,
A na nju polož'te[2]) moje griješno tijelo.
Vrz'te[2]) blizu mene Isusovu sliku,
Da me dođe gledat' sav široki svijet.
Moju desnu ruku vani ostavite,
Pak privež'te[2]) za nju moga vranca konja,
Nek me konjic žali, kad me drugi ne će.
Od doma mojega moste postavljajte,
Pri glavi mi mojoj zdenac iskopajte,
Oko groba moga klupe postavljajte,
A pred noge moje ruže zasadite.
Koji k meni dođe, da po suhu dođe,
Koji žedan dođe, da mi se napije,
Koji trudan dođe, da mi se počine;
Koji junak dođe, da ružu otkine.«

---

[1]) č â r n î, adj., crn, č se zadržalo od starine, i kako su glasovi *čr* izašli iz običaja (zamijenivši se glasovima *cr*), da bi se mogli izgovoriti, umetnulo se među njih *a*, a tada *r* iza *a* postalo suglasno.

[2]) l. p. p o d g r n ' t e, p o l o ž ' t e, v r ž ' t e, p r i v e ž ' t e mj. podgrnite, položite, vrzite, privežite.

4.

Nezahvalni sinovi.

M a j c i d u g u j e m o n a j v e ć u z a h v a l n o s t.

Hrani majka devet milih sina,
Sve s preslice i s desnice ruke.[1])
Svih je devet iženila majka.
A kad ih je iženila majka,
Stali sinci govoriti majci:
»Naša majka, naše poruganje![2])
»Već da hoće naša mila majka
»Da otide u goru zelenu,
»Da je uje[3]) kakvogod zvjerinje!«
To začula mila stara majka,
Pa je njojzi vrlo žao bilo,
Pak uzima štaku i pavlaku,[4])
Pa otide u goru zelenu.
Za njom ne htje nitko da izađe,
Do li jedna dva mlada unuka:
»Vrat' se natrag, naša stara majko!«
Ne htjede se natrag povratiti.
Susreo je sveti Dimitrija,
Pa besjedi sveti Dimitrija:
»Vrat' se natrag, mila stara majko!«
Stara majka sveca poslušala.
Kad se ona natrag povratila,
Al' kod kuće devet milih sina,
Devet sina devet kamenova;
Devet snaha devet hladnih stijena,
Dva unuka dva zlatna goluba,
Oni lete od stijene do stijene.

---

[1]) l. p. h r â n i i h s p r e s l i c e i s d e s n i c e ruke t. j. hrani ih onim, što zasluži predući; hrani ih preslicom i rukom.

[2]) p o r ú g â n j e, n., sramota, ruglo, poruga, podsmijeh.

[3]) ù j ê mj. ùjedê od ù j e s t i, ùjedêm (ùjêm i ùijêm).

[4]) š t ä k a, fi., štap, p a v l a k a f., kao torba ili velika kesa od platna.

5.

Braća i sestra.

Hrani majka devet milih sina
I desetu kćercu mljezinicu;[1])
Hranila ih, dok ih othranila,
Dokle bili sini na ženidbu,
A djevojka bila na udaju.
Nju mi prose mnogi prosioci:
Jedno bane, drugo dženerale,
Treće prosi iz sela komšija.[2])
Majka daje u selo komšiji,
Braća daju spreko mora[3]) banu.
Još su braća sestri besjedila:
»Ja[4]) ti pođi, naša mila sejo,
»Ja ti pođi spreko mora banu,
»Mi ćemo te često pohoditi:
»U godini svakoga mjeseca,
»U mjesecu svake nedjeljice!«
To je sestra braću poslušala,
Ona pođe spreko mora banu.
Al' da vidiš čuda velikoga!
Ja Bog pušta od sebe moriju,[5])
Te pomori devet milih brata,
Samo osta samohrana majka.
Tako stade tri godine dana.
Ljuto pišti sestrica Jelica:
»Mili Bože, čuda velikoga!
»Što sam vrlo braći zgriješila,
»Te me braća pohoditi ne će?«
Nju mi kore mnoge jetrvice:[6])

---

[1]) m l j è z i n i c a, f, kći, koja se posljednja rodi, mjezinica, mezimica.

[2]) k ò m š i j a, m., (iz turskoga jezika) susjed.

[3]) l. p. s p r e k o m o r a mj. ispreko mora.

[4]) j ä; na ovome mjestu i češće u narodnim pjesmama ne znači ništa, nego se dodaje, da izađe čitav stih.

[5]) m ò r i j a, f., kuga.

[6]) j ȇ t r v i c e, f., dem. od jȇtrva; žene dvojice braće jetrve su jedna drugoj.

»Nesretnice, naša jetrvice!
»Ti si vrlo braći omrznula,
»Te te braća pohoditi ne će.«
Ljuto pišti sestrica Jelica,
Ljuto pišti jutrom i večerom.
Al' se milu Bogu ražalilo,
Pa on posla dva svoja anđela:
»Id'te[1]) dolje, dva moja anđela,
»Do bijela groba Jovanova,
»Jovanova, brata najmlađega;
»Vašijem ga duhom zadahnite,
»Od groba mu konja načinite,
»Od zemljice mijes'te kolače,
»Od pokrova režite darove;
»Spremite ga sestri u pohode.«
Hitro idu dva Božja anđela
Do bijela groba Jovanova,
Od groba mu konja načiniše,
Njinijem ga duhom zadahnuše,
Od zemljice mijese kolače,
Od pokrova rezaše darove;
Spremiše ga sestri u pohode.
Hitro ide nejačak Jovane;[2])
Kad je bio dvoru na pomolu,
Daleko ga seja ugledala,
Malo bliže pred njeg išetala,
Od žalosti vrlo zaplakala.
Ruke šire, u lice se ljube;
Pa je seja bratu besjedila:
»Jeste l' mi se, brate, zatjecali,[3])
»Kad ste mene mladu udavali,
»Da ćete me često pohoditi:
»U godini svakoga mjeseca,

---

[1]) l. p. i d' t e mj. idite.

[2]) J o v a n e mj. Jovan; vokativ mjesto nom. Često se u pjesmama uzima vokativ mjesto nominativa, a nalazi se samo od riječi muškoga roda, koje znače kakvo čeljade.

[3]) z à t j e c a t i s e, zàtječêm se, utjecati se, zaricati se, činiti zavjet.

»U mjesecu svake nedjeljice?
»Evo danas tri godine dana
»Nijeste me jošte pohodili!«
Još je njemu seja besjedila:
»Što si tako, brate, potamnio,
»Baš kanda si pod zemljicom bio?«
Besjedi joj nejačak Jovane:
»Šuti, sejo, ako Boga znadeš!
»Meni jeste golema nevolja:
»Dok sam osam brata oženio
»I dvorio osam milih snaha;
»A kako se braća iženiše,
»Devet bijelih kuća načinismo;
»Za to sam ti pocrnio, sejo.«
I on bio tri bijela dana.
Oprema se sestrica Jelica,
I oprema gospodske darove,
Da daruje braću i snašice:
Braći reže svilene košulje,
A snahama burme[1]) i prstenje.
Al' je Jovo vrlo ustavljaše:
»Ti ne idi, moja mila sejo,
»Dok još braće u pohode dođe.«
Al' Jelica ostanuti ne će;
Ona spremi gospodske darove.
Otale se Jovo podigao
I sa njime sestrica Jelica.
A kad blizu dvora dolaziše,
Kod dvora je prebijela crkva.
Pa besjedi nejačak Jovane:
»Ti počekaj, moja mila sejo,
»Dok ja odem za bijelu crkvu:
»Kad smo srednjeg brata oženili,
»Ja sam zlatan prsten izgubio,
»Da potražim, moja mila sejo.«
Ode u grob nejačak Jovane,
A ostade setrica Jelica

---

[1]) b ù r m a, f., gladak prsten bez kamena.

Čekajući nejačka Jovana.
Čekala ga, pa ga potražila,
Al' kod crkve mnogo novo groblje:
Tu se odmah jadu osjetila,
Gdje je umr'o nejačak Jovane.
Hitro ide dvoru bijelome;
Kad je blizu dvora dolazila,
Al' u dvoru kuka kukavica;
To ne bila sinja kukavica,
Veće njihna ostarjela majka.
A Jelica na vrata dolazi,
Ona viče iz grla bijela:
»Jadna majko, otvori mi vrata!«
Stara majka iz dvora besjedi:
»Id'[1]) odatle od Boga morijo,
»Devet si mi sina umorila,
»I men'[2]) hoćeš ostarjelu majku?«
A Jelica bila besjedila:
»Jadna majko, otvori mi vrata,
»Ovo nije od Boga morija,
»Već Jelica, tvoja mila kćerca.«
Pa joj majka otvorila vrata,
Zakukaše kano kukavice,
Rukama se bijelim zagrliše,
Obje mrtve na zemlju padoše.

6.

Predrag i Nenad.

Hrâni mâjka dvâ nějâka sîna
Ȕ zlo dȍba ù glâdnê gȍdine
Nà preslicu i dèsnicu rûku.
Lȉjepâ im je imèna nàdjela:
Jèdnôm Prȅdrâg, à drugôm Nȅnâde.

[1]) l. p. id' mj. idi.
[2]) l. p. men' mj. mene.

Prȅdrâg mâjci do kònja dȍrâste,[1])
A do kònja i dò bôjna kòplja,
Pâk òdbježe[2]) svòju stârû mâjku
I prìbježe gȍri u hajdúke.
Òsta mâjka hránêći Nȅnâda,
Nȅnâd brȁca ni zàznao[3]) nìje.
Ȉ Nenâd je mâjci dòrâstao
A do kònja i dò bôjna kòplja,
Pâk òdbježe svòju stârû mâjku
I prìbježe gȍri u hajdùke;
Hȁjdukovâ trî gȍdine dánâ.
Ôn je jùnâk múdar ì razûman
Ȉ srećan je svȕdâ na mejdánu;
Ȕčinî ga drȕžba starjèšinôm;
Stȁrješovâ trî gȍdine dánâ.
Àl se mlȁđan[4]) zažèlio mâjkê,
Drȕžbini je brȁći bèsjedio:
»Ôj drȕžbino, mòja brȁćo drâgâ,
Jâ sam vam se zažèlio mâjkê;
Hàjte, brȁćo, dà dijelîmo blâgo,
Dà idêmo svȁkî svòjôj mâjci!«
Drȕžbina ga rȁdo pòslušala.
Kȁko kòjî izàsipâ blâgo,
Tâj se njèmu i zàklinjê teško,
Kòjî brȁcem, a kòjî sèstricôm.
Ȁ kad Nȅnad svòj' ȉzasû[5]) blâgo,
Drȕžbini je brȁći bèsjedio:
»Ôj drȕžbino, mòja brȁćo drâgâ!
Brȁta nêmâm, a sèstricê nêmâm,
Vȅć tȁko mi Bȍga jèdînôga,
Dèsnica mi ne usàhla rúka,
Dòbru kònju grȉva ne òpala,

[1]) dorásti do kònja i do kòplja, narasti da može na konju jahati i kopljem udarati.
[2]) l. p. òdbjeći koga mj. pobjeći od koga.
[3]) l. p. nìje zàznao brȁca mj. nije saznao za braca.
[4]) l. p. mlȁđan mj. mlȁđahan.
[5]) svòj' ìzasû blâgo mj. svòje ȉzasuo blâgo.

Ì britka[1]) mi säblja nè rđâla, —
Ni u mène vîšē nêmâ blâga.«
Kȁd su tàkô podijèlili blâgo,
Nȅnâd sjȅde na dòbra kònjîca
Pâk se dȉže svòjôj stàroj mâjci.
Lȉjepo ga je dòčekala mâjka,
Prèd njeg[2]) nösî slàtkû đakòniju.[3])
Kȁd su bíli[4]) sjȅli za vèčeru,
Nȅnâd mâjci tȉho bèsjedio:
»Ôj stȁrice, mòja mȉlâ mâjko,
Dȁ mi nȉje öd Boga grjehòtê,
Nè bih rȅkô, dȁ si mòja mâjka.
Zȁšt' mi nijèsi brȁca poròdila,
Jȁli[5]) brȁca, jȁli mȉlû séju?
Kȁd sam bȉo s drúštvom na diòbi,
Svȁkî mi se zàklinjâše têško,
Kòjî brȁcem, a kòjî sèstricôm,
À jâ, mâjko, söbom i òrûžjem
Ì dobrijem kònjem ispod sèbe.«
Stârâ mu se nȁsmijâla mâjka:
»»Ne budàli, mlȁđahnî Nȅnâde!
Jâ sam tèbi brȁca poròdila,
Prȅdrâgôga[6]) tvôg brȁta rȍđenôg,
I jûčê sam zà njeg[7]) rȁzabrâla,
Da s' nàhodî ȉ da hajdùkujê
U zèlenôj gòri Gȁrevici;
Prèd četôm je jùnâk hàrambaša.[8])««
Bèsjedî joj mlȁđahnî Nȅnâde:
»Ôj stȁrice, mòja mȉlâ mâjko!
Pòkrôj ná me nȍvô odijèlo
Svȅ zelèno od čòhê[9]) zèlenê,

[1]) b r ȉ t k a s ȁ b l j a, f., brȉtkinja, oštra; brȉdak, brȉtka adj. oštar.
[2]) l. p. p r è d n j e g mj. prȅdâ nj.
[3]) đ a k ò n i j a, f., jelo i piće, čim se gosti dočekuju.
[4]) k ȁ d s u b í l i mj. a kàda su.
[5]) j ȁ l i — j ȁ l i mj. ȉli — ȉli.
[6]) l. p. P r ȅ d r â g ô g a mj. Predraga.
[7]) l. p. z à n j e g mj. za njèga.
[8]) h à r a m b a š a, m., (iz turskoga jezika), poglavica hajdučki.
[9]) č ȍ h a, f., (iz turskoga jezika), sukno (kupovno).

A ȍkrâtko s gòricôm jȅdnâko,
Dȁ jâ ȉdêm brȁca da pòtrâžîm,
Dȁ me žíva mòja žȅlja mînê.«
Bèsjedî mu stârâ mȉlâ mâjka:
»»Ne budàli, mlȁđahnî Nȅnâde,
Jêr ćeš lûdo izgùbiti glâvu.««
Ȁli Nȅnâd mâjkê nè slušâše,
Vȅć ôn čînî, štȍ je njèmu drâgo:
Ôn pȍkrojî ná se odijèlo,
Svȅ zelèno od čòhê zèlenê,
A ȍkrâtko s gòricôm jȅdnâko,
Pâk ȕsjede na dòbra kònjîca
Ì diže se, brȁca da pòtrâžî,
Dȁ ga žíva žȅlja mimòîđê.
Nȉgdje svôga ôn nè pûštâ glâsa,
Nȉti pljûnû ni na kònja víknu.
Ȁ kad dóđe gȍri Gȁrevici,
Klȉče Nȅnâd kȁko sòkô sîvî:
»Gȁrevice, zèlenâ gorice!
Nè hrânîš li u sèbi junáka,
Kòjî bi me s brȁcem sàstavio?«
Prȅdrâg sjèdî, pȉjê rûjnô víno:
Kȁd sàslušô Nȅnâdova glâsa.[1])
Drȕžbini je brȁći bèsjedio:
»Ôj drȕžbino, mòja brȁćo drâgâ,
Ìspadnite nà drum na bùsiju,[2])
Dȍčekâjte nèznana dèliju,[3])
Nȉt' ga bȉjte, nȉti ga glòbite,
Vȅć ga žíva mèni dovèdite;
Otkudgȍd je, ôn je rȍda môga.«
Ùstalo je trídesêt momákâ,
Nȁ trî mjȅsta svȅ pȍ desêt stȁlo.
Kȁd nà pȓvîh dȅsêt naìšao,
Nȉtko nè smije prèd njeg da ìzîđê,

[1]) l. p. s à s l u š ô g l â s a mj. sàslušao glâs.
[2]) l. p. n à d r u m n a b ù s i j u mj. nà cestu ù zasjedu (drum iz grčkoga jezika, busija iz turskoga).
[3]) d è l i j a, m., junak (iz turskoga jezika).

Da ìzîđê, da kònja prìhvatî,
Vȅć ga stȁše strijèlôm strijèljati.
Bèsjedî im mlȁđahnî Nȅnâde:
»Nè strijeljâjte, brȁćo iz gòricê,
Nè bila vas vȁšeg brȁta žèlja,
Kȁko mène ì brata mòjega,
Štȍ me, tûžan, òvud pòtjeralo.«
Òni njèga propùstiše smîrom.
Kȁd nà drugîh dȅsêt naìšao,
I òni ga strijèlôm strijèljaše,
Ì njima je Nȅnâd bèsjedio:
»Nè strijeljâjte brȁćo iz gòricê,
Nè bila vas vȁšeg brȁta žèlja,
Kȁko mène ì brata mòjega,
Štȍ me, tûžan, òvud pòtjeralo.«
I òni ga propustiše smîrom.
Kȁd nà trećîh dȅsêt naìšao,
I òni ga strijèlôm strijèljaše.
Rȁsr̂dî se mlȁđahnî Nȅnâde,
Pâk ȕdarî na trìest[1]) junákâ:
Pr̂vîh dȅsêt sȁbljôm pòsjekao,
Drȕgîh dȅsêt kònjem pògazio,
Trȅćih s' dȅsêt po gòri ràzbježe,
Kòje gȍri, kòje k vȍdi hlâdnôj.
Glâs dòpade Prȅdrâgôm[2]) junáku:
»»Zlȍ ga[3]) sjȅo, Prȅdrâg-hàrambaša!
Dòđe tèbi nèznana dèlija,
Ȉsiječe ti po gòri drȕžbinu.««
Prȅdrâg skȍčî nȁ noge lȁganê,
Pâk ȕzimâ lûke[4]) ȉ strijele,
Pâk ìzlazî nà drum na bȕsiju,
Pâk zàsjedâ za jélu zèlenû,
Skîdâ njèga strijèlôm sȁ knjîca.
Nà zlo ga je mjȅsto ȕdario,
Nà zlo mjȅsto, ȕ srce jȕnâčkô.

[1]) l. p. trìest mj. trídesêt.
[2]) l. p. Prȅdrâgôm mj. Prȅdrâgu.
[3]) ga se često u uzvicima umeće bez osobitoga značenja.
[4]) lûke pl. mj. sing., lûk, iz koga se strijelja.

Vrísnu Nȅnâd kȁko sòkô sîvî,
Vríštêći se po kònju pòvîjâ:
»Jôj jȕnâče iz gòrê zèlenê,
Žíva tèbe, brâte, Bôg ùbio!
Dèsnica ti usàhnula rúka,
Iz kójê si strȉjele ispùstio!
I dèsnô ti ȍko iskòčilo,
S kòjîm si me, mȍre,[1]) namòtrio;
Jȍš te tvôga brȁta žèlja bȉla
Kȁo mène ì brata mòjega,
Štȍ me, tûžan, òvud pòtjeralo,
Nȁopâko, a po mòju glâvu!«
Kȁd je Prȅdrâg rȉječi sàslušao,
Iza jélê njèga zapìtujê:
»»Tkȍ si jȕnâk[2]) i čìjêg si rȍda?««
Rȁnjen Nȅnâd njèmu odgòvârâ:
»Štô me, mȍre, tî zȁ roda[3]) pîtâš?
Od mène se ožèniti nê ćeš;
Jâ sâm jȕnâk mlȁđahnî Nȅnâde,
Ìmâm stȁru samòhranu mâjkû
I jèdnôga brȁta ròđenôga,
Prȅdrâgôga môg brȁta ròđena,[4])
Pâk se dȉgoh, da njèga pòtrâžîm,
Dȁ me žíva mòja žèlja mînê,
Nȁopâko, a po mòju glâvu!«
Kȁd je Prȅdrâg rȉječi rȁzabrao,
Ȍd strâ[5]) ljûtôg strȉjele ispùstio,
Pâk prȉtrčâ rȁnjenu junáku,
Skîdâ njèga s kònja na tràvicu:
»»Tȁ tî li si, môj brȁte Nȅnâde!
Jâ sam Prȅdrâg tvôj brȁtac ròđenî,
Mȍžêš li mi rȁne prebòljeti,
Da pòderêm tȁnahnê kòšulje,

[1]) mȍre, to je uzvik, koji obično pokazuje starješinstvo; ne kaže se obično starijemu ni jednakomu.
[2]) l. p. tko si junak mj. tko si, junače.
[3]) l. p. zȁ roda mj. zȁ rôd.
[4]) ròđena mj. ròđenôg.
[5]) l. p. strâ mj. strȁha, (strȁa).

Dȁ te vîdâm[1]) ì da te zàvîjâm?««
Rȁnjen Nȅnâd njèmu odgòvârâ:
»Tȁ tî li si, môj brȁte ròđenî!
Hvála Bȍgu, kȁd sam te vȉdio,
Tȅ me žíva mòja žèlja mínu,
Ne mògu ti rȁne prebòljeti,
Vȅć ti prȍsta[2]) mòja kŕvca bíla!«
Tô ìzûstî pâ dȕšicu pȕstî.
Nàd njîm Prèdrâg jȁde jàdikuje:
»»Jôj Nȅnâde, mòje jârkô sûnce,
Rȁno li mi tî bjȅše izìšlo,
Pâ mi tàkô rȁno tî zàsjede!
Môj bȍsîljče iz zèlenê bâščê,
Rȁno li mi bjȅše procvàtio,[3])
Pâ mi tàkô rȁno tî ȕvenû!««
Pâ pòtrže nóže ȍd pojâsa
Te ȕdarâ sèbe ù srdâšce,
Mr̀tav pȁde pokràj brata svôga.

7.

Jetrvice, adamsko koljeno.[4])

Hrani majka dva nȅjâka sina
Ù zle dane, ù godine gladne,
Kad je bila ponajskuplja hrana:
Oka[5]) brašna trideset dinara.[6])
Hranila ih i othranila ih
Na preslici i desnici rúci.
Kad su djeca ženidbi dorasla,

[1]) vídati, vîdâm, liječiti.

[2]) prȍst, adj., ovdje oprošten, slobodan, oslobođen (od čega).

[3]) procvàsti, procvàtiti, procvàtîm, cvasti.

[4]) àdâmskô kòljeno kaže se za vrlo dobru ženu, t. j. dobra kao prvi čovjek Àdâm, dok još nije bio zgriješio.

[5]) òka = 1·4 kg.

[6]) dìnâr, m., kruna.

Obadva je oženila majka,
Dovela im dvije lijepe djevojke:
Vȉdu Vinku, Davidu Kòvîljku.
Jetrvice mȁlô živovale,
Mâlô vrijeme tri godine dana,
Kad nastala godina četvrta,
Svaka rodi po jednoga sinka,
Vinka Mírka, Koviljka Marínka.
Al' ne próđe ni godina dana,
Ni godina, niti polovina,
Razbòlje se nev̀jestica Vinka,
Razbolje se, hoće umrijeti,
Pa doziva svoju jetrvicu:
»Oj, Koviljko, mila sestro moja,
»Ja bolujem i hoću umrijeti,
»Amánet ti sirotice moje,
»Sirotice i moje i tvoje!
»Pazi, seko, siroticu moju:
»Kad Marinku bijela hljeba siječeš,
»Podaj, seko, i mojemu Mirku,
»Njȅmu podaj od hljeba korice —
»Nek se znade, da je sirotica,
»Da moj Mirko svoje majke nema!
»Oj, Koviljko, mila sestro moja,
»Kad Marínku spraviš košuljicu,
»Mome Mírku zakrpi pȑnjicu[1]) —
»Nek se znade, da je sirotica,
»Da moj Mirko svoje majke nema!
»Oj, Koviljko, mila sestro moja,
»Kad nam sveta nedjeljica dođe,
»Kad izađeš malo među drúge,
»Tvog Marinka na krilo posadi,
»Moga Mirka kod sebe na zemlju —
»Nek se znade, da je sirotica,
»Da moj Mirko svoje majke nema!
»Oj, Koviljko, mila sestro moja,
»Kad nam Uskrs na veselje dođe,

[1]) pȑnjica, f., dronjak, sirotinjsko odijelo.

»Kad na djeci ruho pokrojite,
»Vašem krojte, kako vam je drago,
»Mome krojte čisto ruho crno —
»Nek se znade, da je sirotica,
»Da moj Mirko svoje majke nema!
»Oj, Koviljko, moja jetrvice,
»Kad mi, sejo, u crkvu posećeš,
»Tvog Marinka na ruci ponèsi,
»Moga Mirka zä rûku povèdi —
»Nek se znade, da je sirotica,
»Da moj Mirko svoje majke nema!«
To izusti nevjestica Vinka,
To izusti pa dušicu pusti.
Hvala Bogu, hvala jedinomu,
Koviljka je srca milostiva,
Ona znade, što je sirotinjstvo,
Od maloće[1]) sirotica j' bila.
Prije Mirku bijela hljeba dâjê,
Prije Mirku neg' svome Marinku.
Prije Mirku skroji košuljicu,
Prije Mirku neg' svome Marinku.
Kadno sveta nedjeljica dođe,
Kad izađe malo među drúge,
Njenog Mírka na krilo posadi,
Svog Marínka do sebe na zemlju.
Niko ne zna, da je sirotica,
A da Mirko svoje majke nema.
Kadno Uskrs na veselje dođe,
Kad na djeci ruho pokrojiše,
Kako Mirku, onako Marinku,
Čisti skerlet i zelenu svilu.
Svako misli i svako se divi,
Kako strina njeguje ih oba,
Kao da su braćica rođena.
Kad Koviljka u crkvu pošeće,
Obojicu vodi za ručicu.
A sav narod strinu blagosilja

[1]) malòća, f., od malih nogu.

(Sam li Gospod iz nebeskog carstva):
«Oj, Koviljko, koljeno adamsko,
»Prosta duša tvojih roditelja,
»Koji su te porodili mudru,
»Međ tuđu te braću opravili,
»Ta ti znadeš, što je sirotinjstvo.«
Bože mili, na svemu ti hvala!
Tako radi jetrva Koviljka,
Ona hrani oba svoja sina,
Hranila ih do sedamnajst[1]) ljeta.
Kad nastade ljeto osamnajsto,[2])
Popisuje carevi vezire,[3])
Popisuje po zemljici carskoj
I on kupi za carevu vojsku.
Gdje četiri muške biše glave,
Od četiri uzima trojicu.
Gdje trojica, uzima dvojicu,
Gdje dvojica, ondje obojicu.
Gdje je jedan i onog jednoga.
Redak dođe Koviljkinu dvoru,
Da joj idu Mirko i Marinko,
Da joj idu na carevu vojsku.
Kad je bilo u boju prvome,
Kad u vatru djeca udariše,
Puče puška iz te vatre prve,
Puče prva te ubi Marinka.
Sam ostade sirotica Mírko,
Sam ostade na carevoj vojsci;
Vojevao za devet godina,
Kad nastala godina deseta,
Prekide se ta careva vojska.
Ne zna Mirko, na koju će stranu,
Da li strini, da l' svijetu bijelom.
Okrete se svojoj miloj strini.
Daleko ga ona ugledala,

[1]) l. p. sedamnajst mj. sedamnaest.
[2]) l. p. osamnajst mj. osamnaest.
[3]) l. p. carevi vezire mj. carev vezir (vok. mj. nom.).

Pa je preda nj stara išetala:
»Čedo Mirko, a gdje je Marinko?«
— »Oj, Boga mi, moja mila majko,
»Jer za drugu bolju ne znam majku,
»Kad smo bili u boju prvome,
»Puče puška iz te vatre prve,
»Puče prva te ubi Marinka.«
Zaplaka se jetrva Koviljka,
Pa govori sirotici Mirku:
»Čedo Mirko, hodi bliže strini.
»Ta ja nemam da zagrlim sina,
»A ti nemaš, da t' zagrli majka —
»Hodi, Mirko, da t' zagrli strina!«

8.

Smrt Iva Senjanina.

Sanak snila Ivanova majka,
Gdje je Senje tama popanula,
Gdje se vedro nebo prolomilo,
Sjajan mjesec pao na zemljicu,
Na Ružicu posred Senja crkvu;
Gdje zvijezde kraju pribjegnule,
A danica krvava izljegla,[1])
A kuka joj ptica kukavica
Usred Senja na bijeloj crkvi.
Kad se baka iz sna probudila,
Uze štaku u desnicu ruku,
Ode pravo ka Ružici crkvi
Te kazuje protopop-Nedjeljku,
Kazuje mu, što je u snu snila.
A kad stari baku saslušao,
On joj ode sanak tumačiti:
»Čuješ mene ostarjela majko!
Zlo si snila, a gore će biti:
Što je Senje tama popanula,

[1]) izljeći, izljegnêm, izići; drugo je glagol izléći, izléžêm.

Ono će ti pusto ostanuti;
Što l' se vedro nebo prolomilo,
I što mjesec pao na Ružicu,
To će tebi Ivo poginuti;
Što su zvijezde kraju pribjegnule,
To će ostat mnoge udovice;
Što j' danica krvava izljegla,
To ćeš stara ostat kukavica;
Što l' ti ptica kuka na Ružici,
To će ti je oboriti Turci,
A i mene stara pogubiti.«
Tek što stari u riječi bješe,
Al' eto ti Senjanina Iva,
Sav mu vranac u krv ogreznuo,
Na Ivanu sedamnaest rana,
Nosi desnu u lijevoj ruku;
Dogna vranca pred bijelu crkvu
Pa govori ostarjeloj majci:
»Skin' me, majko, sa konja vrančića,
Umij mene studenom vodicom,
A pričesti vinom crvenijem.«
Hitro ga je mati poslušala,
Skide njega sa konja pomamna
Pa ga umi studenom vodicom
I zali ga vinom crvenijem;
Pa ga pita ostarjela majka:
»Što bi sine u zemlji Taliji?«[1])
Ode Ivo 'vako govoriti:
»Dobro, mati, u zemlji Taliji:
Dosta, majko, roblja narobismo,
A još više blaga zadobismo,
Pa se zdravo doma povratismo;
No kad bismo na prvom konaku,
Tu nas stiže i prva potjera,
Crni konji, a crni junaci,
Crne nose oko glave čalme.[2])

[1]) Tâlija, f., Italija.
[2]) čâlma, f., povez oko glave u Turaka.

Pojednom[1]) se vatrom preturismo,
Od njih nitko ne ostade, majko,
Od nas nitko ne pogibe, majko;
No kad bismo na drugom konaku,
Tu nas stiže i druga potjera,
Bijeli konji, a bješnji junaci,
Bijele im oko glave čalme,
Pojednom se vatrom preturismo,
Od nas nitko ne pogibe, majko,
Od njih nitko ne ostade, majko;
No kad bismo na trećem konaku
Tu nas stiže i treća potjera,
Crna struka, a dugačka puška,
Pregorjele noge do koljena,
Pojednom se vatrom preturismo,
A po drugi[2]) biti započesmo,
Od njih, majko, nitko ne pogibe,
Od nas majko, nitko ne ostade,
Do ostade tvoj sine Ivane,
I on ti je rana dopadnuo,
Evo desne u lijevoj ruke!«
To govori, a s dušom se bori,
To izusti, laku dušu pusti
I umrije, žalosna mu majka!
Bog mu dao u raju naselje!
Nama, braćo, zdravlje i veselje!

9.

Stari Vujadin.

Djevojka je svoje oči klela:
»Čarne oči, da bi ne gledale!«[3])
Sve gledaste, danas ne vidjeste,
Gdje prođoše Turci Lijevnjani,

[1]) pojèdnōm adv. jedamput, po prvi put; adv. jèdnōm uzima preda se prijedloge ob, od, po, u, koji njegovu značenju dodaju i svoje.

[2]) po drugi, adv., (bit će izostavljena riječca put).

[3]) da bi ne gledale! da Bog da, više ne gledale!

Provedoše iz gore hajduke:
Vujadina sa obadva sina.
Na njima je čudno odijelo:
Na onome starom Vujadinu,
Na njem binjiš[1]) od suhoga zlata,
U čem paše na divan izlaze;
Na Miliću Vujadinoviću,
Još je na njem ljepše odijelo;
Na Vuliću, bratu Milićevu,
Na glavi mu čekrkli-čelenka,[2])
Baš čelenka od dvanaest pera,
Svako pero po od litru zlata.«
Kad su bili bijelu Lijevnu,
Ugledaše prokleto Lijevno,
Gdje u njemu bijeli se kula.
Tad govori stari Vujadine:
»O sinovi, moji sokolovi!
Vidite li prokleto Lijevno,
Gdje u njemu bijeli se kula?
Ondje će nas biti i mučiti:
Prebijati i noge i ruke
I vaditi naše oči čarne;
O sinovi, moji sokolovi!
Ne budite srca udovička,[3])
No budite srca junačkoga,
Ne odajte druga nijednoga
Ne odajte ni jatake[4]) naše,
Kod kojih smo zime zimovali,
Zimovali, blago ostavljali;
Ne odajte krčmarice mlade,
Kod kojih smo rujno vince pili,

[1]) binjîš, binjiša, m., ogrtač od skerleta; s jedne je strane crven, a s druge plavetan.

[2]) čekr̂kli-čèlēnka, nakit od srebra (a može biti i od zlata) i to od pera, koji se nosi na glavi i koji se okreće po vjetru.

[3]) sr̂ca udòvičkâ, kukavica, rđa.

[4]) jàtak, m., 1. tko kod sebe sakriva hajduke; 2. kuća, uopće mjesto, gdje se sakrivaju hajduci.

Rujno vino pili u potaji.«[1])
Kad dođoše u Lijevno ravno,
Metnuše ih Turci u tamnicu,
Tamnovaše tri bijela dana,
Dok su Turci vijeće vijećali,
Kako će ih biti i mučiti.
Kad prođoše tri bijela dana,
Izvedoše starog Vujadina,
Prebiše mu i noge i ruke.
Kad stadoše oči vadit' čarne,
Govore mu Turci Lijevljani:
»Kazuj, rđo, stari Vujadine!
Kazuj, rđo, družinu ostalu,
I jatake, kud ste dohodili,
Dohodili, zime zimovali,
Zimovali, blago ostavljali;
Kazuj, rđo, krčmarice mlade,
Kod kojih ste rujno vino pili,
Pili rujno vino u potaji!«
Al' govori stari Vujadine:
»Ne ludujte, Turci Lijevljani!
Kad ne kazah za te hitre noge,[2])
Kojeno su konjma utjecale,
I ne kazah za junačke ruke,
Kojeno su koplja prelamale
I na gole sablje udarale;
Ja ne kazah za lažljive oči,
Koje su me na zlo navodile[3])
Gledajući s najviše planine,
Gledajući dolje na drumove,
Kud prolaze Turci i trgovci.«

* * *

[1]) ù potaji, krišom od Turaka.

[2]) kad ne kazah za te hitre noge... i ne kazah za junačke ruke... ja ne kazah za lažljive oči: kad vam nijesam htio odati družinu, da bih na taj način spasao hitre noge i junačke ruke, još ću manje odati, da bih spasao lažljive oči.

[3]) na zlo navodile, koje su me navodile na pogrješni put.

Narod naš pjeva, da su u nas hajduci postali od turske sile i nepravde. Među hajducima bivalo je kadšto najpoštenijih ljudi, pa i od prve gospode i plemića. U stara su vremena hajduci najradije dočekivali Turke, kad nose novce od dacije[1]) i turske trgovce, a nijesu činili zlo narodu svome, koji ih je i volio i žalio.

Hajduci žive ljeti po šumama i dolaze jatacima te se hrane. Kad dođe zima, oni se rastanu i otiđu svaki svome prijatelju na zimovnik, ali najprije ugovore, kad će se na proljeće i gdje sastati. Ako koji u određeno vrijeme na ročište ne bi došao, društvo ide te ga traži, pa ako bi se dogodilo, da jatak na zimovniku hajduka izda ili ubije, to hajduci gledaju, da se osvete.

Hajduci nosili su najviše čohane plavetne čakšire, opanke, đečerme i kaporan, gdjekoji i dolamu zelenu ili plavetnu, a povrh svega kupovni gunj. Na glavi su nosili fesove ili svilene kape kićenke, od kojih su svilene kite visile s jedne strane niz prsi. Vrlo su rado nosili na prsima srebrne toke. Od oružja imali su dugu pušku i po dvije male i veliki nož.

Hajduci drže svoj zakon, poste i mole se Bogu kao i ostali ljudi. Hajduci se svi drže za velike junake, zato u hajduke slabo smije i otići onaj, koji se u se ne može pouzdati.

[1]) dácija, f., dának, porez.

II. Umjetničke pjesme.

10.

Pisma[1]) od Pavlimira.

Od Andrije Kačića Miošića.

Ljuto cvile slovinska gospoda;
Kako cvile, do neba se čuje.
Dozivlje ih vila iz planina,
Ter je njima tiho govorila:

»Što cvilite slovinska gospodo?
»Koja vam je velika nevolja?
»Ali su vas Grci porobili?
»Ali vas je kuga pomorila?«

Govore joj slovinska gospoda:
»Muči, vilo, mukom zamuknula!
»Niti su nas Grci porobili,
»Niti nas je kuga pomorila;

»Ali nam je cviliti nevolja,
»Jerbo ima trideset godina,
»Otkako smo kralja izgubili,
»A drugoga nismo učinili,

»Nit' ga, vilo, okrunit' možemo,
»Jer se bani pogodit' ne mogu,
»A od kralja roda ne imade,
»Koga bismo za kralja obrali.«[2])

Bila vila njima govorila:
»Ne bojte se, slovinska gospodo!
»U Rimu je dite Pavlimire
»Od kolina kralja slovinskoga.

[1]) Ova je pjesma ispjevana kao i sve Kačićeve pjesme u ikavskom (zapadnom) govoru štokavskoga narječja.

[2]) ȍbrati, òberêm, izabrati.

»U lipoti svakoga nadlazi,
»Još i mlade Rimkinje divojke;
»Jakost, mudrost u njem se nalazi:
»Bit će dika slovinske gospode.

»Poklisare u Rim otpravite,
»Ter za kralja njega učinite:
»On je unuk starca Radoslava,
»A sinovac kralja Cijaslava.«

Kad gospoda vilu razumiše,
Poklisare u Rim otpraviše.
Dovedoše mlada Pavlimira,
U Tribinju njega okruniše.

Svi dođoše bani na veselje,
Svi dođoše i pokloniše se;
Ne hti doći bane Ljutomire,
Ne hti doći ni pokloniti se.

To je kralju vrlo mučno bilo,
Silenu je vojsku sakupio:
Ter otiđe gore u Rasciju,
U državu bana Ljutomira.

Lipo ga je bane dočekao,
S triest hiljad'[1]) svojih vitezova;
Tu udari konjik na konjika,
Sve po izbor junak na junaka.

Tu se teška krvca prolivaše,
Do nebesa jadan glas čujaše:
Vriska konja, a jauk junaka,
Sve ditića i mladih momaka.

Namiri se kralju Pavlimire
Na mladoga bana Ljutomira;

[1]) l. p. hiljad' mj. hiljada.

Od bedrice ćorde povadiše,
Ter se britkim ćordam[1]) udariše.

Bog pomože kralju Pavlimiru,
Jer je banu glavu odsikao.
Ovako se svakomu zgodilo,
Gdi ne sluša mlađi starijega!

11.

Rajska ptica.

Od Ivana Trnskoga.

Kud se ono vere
Mladi kaluđere?
Kud ga vòdac[2]) vodi,
Cio dan da hodi?
Što u mänastîru
Ne bude na miru?

Možda mu to smeta
Žalost mladih ljeta,
Možda mu je dosta
I braće i posta;
Pak na svètôj gòri
Drugoj strasti dvori?

Vjeruj mi, da nije
Na njem mana tije':
Jer u kaluđera
Duša Bogu smjȅrâ,
I kud skroman hodi,
Samo Bogu godi.

---

[1]) ć o r d a m' (stariji instr.) mj. ćordama.

[2]) v ò d a c, m.; kad se reče: „Vodi ga njegov v o d a c“, misli se obično đavo.

U cvijetu, travi,
On Svèmožnôg slavi;
U goru, cvijeće,
Svaki dan se šeće,
Da Božje miline
Njega želja mine.

Svaki cvijet smatra,
Kakva mu je vatra:
Gleda lišće glàtkô,
Kako Bog ga sàtkô;
Motri, pazi, sudi,
Pak se Bogu čudi.

Gleda radnu pčelu
Na brzome djelu,
Kako sred mirisa
Med iz cvijeta sȉsâ,
Pazi kukce, mrave,
Stvore Božje slave.

Ne mož' u radȍsti
Naslušat se dosti,[1])
Kad za zore rane
Kos zvìždúkat stane,
Kad mu gorsko vrelo
Šapće preveselo.

Ali čuj slavulja,[2])
Eno gdje se ljulja,
Uz žubor se vrela
Pjesma zäpočȇla:
Pjȅvnû, uvis diže,
Spušta niže — niže.

---

[1]) l. p. d ȍ s t i mj. dosta.

[2]) l. p. s l a v ú l j a mj. slavuja.

Kâle[1]) uz te glase
Divno naslađa se,[2])
Čuda ga uzniješe
Pak u kamen kleše:
»Slava tebi, Bože,
Koji tako može!«

To je vrlo milo
Višnjem Bogu bilo,
Te namisli veću
Sluzi svome sreću:
Rajski glas da sluša,
Raj da dolje kuša.

Eto rajske ptice
Crnoj zemlji nice,[3])
Na kamen je sjela
Pjevat zȁpočȇla,
Sipa sa nebesȃ
Milinja čudesa.

Svaki stvor se smuti,
Slavuj, kos zašuti,
Sluša družba cijela:
Kukac, mrav i pčela,
Sluša plaho zvijere,
Sluša kaluđere.

Duša mu se tude[4])
Od čuda zabude,[5])
Ukipi[6]) cijelo
Njemu se tijelo,
Sluša, čezne, gine;
Vrijeme brzo mine.

[1]) k â l e (gen. kȃla), m., veli se òdmila mjesto kaluđer.
[2]) l. p. n a s l á đ ȃ s e mj. naslađuje se.
[3]) l. p. n ȉ c ȇ mj. ničice, ničke.
[4]) l. p. t ú d e mj. tu.
[5]) z à b i t i, z à b u d ȇ m, zaboraviti.
[6]) u k í p i t i s e, ùkīpȋm se, postati nepomičan kao kip.

Ptica uvis krenu,
Kaluđer se prenu,
Pa se na put diže,
I već kući stiže,
Pak se čudom čudi:
Tu su drugi ljudi.

Starca bijele brade
Nitko ne poznade,
Pa da brat im bude,
Svi se tome čude,
Vjerovat se ne da,
Što im pripovijeda.

Tad se sjećat stane
Oče igumane:
»Ja sam — reče — čito,
To je istinito,
Pred godina dvjesta
Brata jednog nesta.«

Starac se vesèlî,
Pak im onda veli:
»Evo, Bog i vjera,
Onog kaluđera!
Slušo sam uz česmu[1])
Rajske ptice pjesmu.«

Pak još hoće ote
Sjećat se milote,
Hoće još da zbȍrî,
Al' se nice sȍrî.[2])
Ode na istinu
K Bogu u visinu!

[1]) č è s m a, f., (iz turskoga jezika), vrelo, kladenac, zatim znači točak, gdje istječe voda dovedena.

[2]) s ò r i t i s e, sȍrȋm se, srušiti se, odvaliti se.

*

12.

Naša zemlja.

Od Petra P r e r a d o v i ć a.

Zemljo naša, zemljo mila,
Slavna majko roda slavna,
Ti kòlijevko staròdâvnâ,
Gdje se rađa hrabra sila,
Od vijékôvâ koja sveđe
Krstu brani svètê međe.

Gȉzdava si, pònosita
Zàtočnîkâ[1]) svojih dikom,
Ȁ na užâs pròtîvnîkom[2])
Kao grôblje glasòvita.
Dȍ dvâ svijeta,[3]) što se kolju,
Mèjdân dijele nà tvôm polju!

Po ravnìcah i po gora',[4])
Prekò šûmâ zelènîca,
Između rijekâ srèbrnîcâ,
Pa ȍd mora sve dȍ mora[5])
Ti se stereš divnim sâgom,[6])
Ti se kitiš svakim blagom!

Žarkim suncem, modrim zrâkom
Smije ti se otac s neba,
Imaš vina, ìmâš hljeba,
Imaš svega srcu svakom,
Kom[7]) si mila ti u svèmu,
Te sve tvoje prìjâ njemu!

[1]) z à t o č n î k, m., borac, branitelj.
[2]) l. p. p r ò t î v n î k o m (dat. pl.) mj. protivnicima.
[3]) d o d v a s v i j e t a, t. j. istočni i zapadni.
[4]) l. p. p o r a v n i c a h i p o g o r a h mj. po ravnicama i po gorama.
[5]) ȍ d m o r a . . . d ȍ m o r a, misli se od mora Jadranskoga do Crnoga: zemlje hrvatske, srpske i bugarske.
[6]) s â g, m., prostirač.
[7]) k o m, dat. mj. komu.

Òbilujêš svakim miljem,
Milim zvukom gusložica,
Milom krvi ljepòtîcâ,
Cvateš smiljem i kòvîljem,
I na uzor s pjȅsâmâ se
Divnih oriš ù sve glase![1])

Oj sve tvoje krasno li je
I prèmilo svakom sinu,
Koj' nè ljûbî majku ȉnû,[2])
Koj' pästôrkôm tebi nije,
Već uz hranu tvojim kruhom
I tvojijem diše duhom!

Zato, sinci zemlje ove,
Priònimo k njojzi bolje!
To je naše sveto polje,
Na koje nas život zove,
Dà râdîmo, da tvorímo,
Da se na njem pròslavîmo!

Stojmo čvrsto nà tlu tome,
Stojmo svi u jednom kolu,
Svoju zemlju makar golu
Sàčûvâjmo rodu svome,
Na njoj život da mu prâvî,
Tûđî kórov[3]) ne zàdâvî!

Prah pòd našîm kȍrâcima,
Prah nam slavnih prêđâ to je,
Prah Zrinjskoga i Hrvoje
I mnogijeh sličnih njima,
Bud'mo i mi vrijedni dosti
U njem shranit svoje kosti.

[1]) n a u z o r mjesto pridjeva uzoran (. . . s pjesama uzornih i divnih).
[2]) ȉ n û, arhaizam mj. drugu.
[3]) k ó r o v, m., (iz mađžar. jez.), travurina.

13.

Molitva.

Od Petra Preradovića.

Oče dobri, Bože svemògûćî,
U čijoj su svètôj rúci
I sva carstva, i svi puci,
K tèbi dižem duh svoj — ùzdišûći,

I molitvom toplom zaodijevam
Najmilije blago sèbi,
Preporučam, Bože, tèbi
Rod svoj mili, kojeg glasom pjevam.

Srećan sin sam toga roditelja!
Srcu svome da odoli,
Sin ti se za oca moli,
Usrećenik za usrećitelja!

On je trunak u svijetu tvojemu,
Ali tvoja milost sjaje
Na sve stvore, na sve kraje;
O, smiluj se, Bože, ti i njemu!

Sve, što plodna tvoja ruka sije,
To i raste, lista, cvati,[1])
Cvijet i njemu ne uskrati,
Jer cvjetao još dosada nije!

Vrijeme teče; sudba budućega
Lice skriva još u tmine;
Daj, koprenu kada skine,
Da sunašcem prosine na njega!

Ako li ga pak nezgode smute,
Te i nade luč mu gasne,
Uzdrži mu zvijezde jasne:
Vjérnôst sèbi, pòuzdânje u Te!

---

[1]) l. p. cvati mj. cvate.

14.

Bože živi!

Od Petra Preradovića.

Bože živi, blagoslovi,
Naših srca plamenište,
To hrvatsko hrvalište,
Milu zemlju, sveti dom,
Da se mlâdî, da se nòvî[1])
Svakim miljem rodu svom!
Bože živi, blagoslovi
Svetu zemlju, mili dom!

Bože živi i sjedini
Troju zemlju jednog roda,
Tuđa radost, naša škoda
Da imala bude kraj.
Kad smo jednog oca sini
I jednu nam majku daj!
Bože živi i sjedini
Jednog roda troji kraj!

Bože živi i okrijepi
Rod naš slavni, rod naš mili,
Da odoli svakoj sili,
S kojom mu je biti boj.
Uskori mu danak lijepi,
Kad će biti samo svoj!
Bože živi i okrijepi
Narod naš za svaki boj!

Bože živi i uskrili
Našu sreću dosad jadnu,
Protivnici da joj padnu,
Prijatelji steku moć.
Daj sunašcu, Bože mili,
I pred naša vrata doć!
Bože živi i uskrili
Našu sreću, našu moć!

---

[1]) mláditi se pomlađivati se, nòviti se obnavljati se.

Bože živi i ražari
Svetu vatru rodoljublja,
Svako srce budi zublja,
Svako oko budi plam,
Da s narodne svete stvari
Sav usplamti narod nam!
Bože živi i ražari
Rodoljublja sveti plam!

Bože živi i povrati,
Što je naše, nama skoro,
Ljudska pravda vraća sporo,
A duguje dugo već.
Staru bar nam krv naplati,
Dok ne bude nova teć!
Bože živi i povrati
Nama, što je naše već!

15.

Božji sud.

Od Petra Preradovića.

Na oskudan predjel jedan
Glad napao izvanredan,
Pritisnuo na sve strane;
Sirotinja nema hrane,
Kuka, cvili usred zime.
Tu bogataš jedan bio,
Dobar čovjek, svakom mio,
Davao bi rado svakom
Ponajprije siromakom,[1])
S čega svud mu glas se čuje
I u zvijezde ime kuje,
Te i sada u tom gladu
Svijet mu vrvi k bijelom gradu,

[1]) l. p. siromakom (dat. pl.) mj. siromasima.

Gdje mu sluge danju, noći
Milost dijele na pomòći.
Davajući dugo tako
Razdao se čovjek jako,
Ali pri svem tome osta
Njemu jošte svega dosta.

U istome kraju tada
Bješe težak, sinak jäda,
A brat tuge i nevolje.
U prijašnje doba bolje
Živio je kako tako,
Ali sada naopako:
I zasluga trpi s glada,
Ruke čame, nema rada,
A za usta šest mu treba
Svaki danak barem hljeba.

Siromahu tomu jadnu
Bokca druga dva dopadnu
Uprav, kada djeci reče,
Da im zadnji krušac teče.
Dođu gladni, jesti traže.
»Drage volje,« — on im kaže —
»Premda ne znam traga radnji,
A krušac nam teče zadnji,
Ja ga rado dijelim s vama,
Za danas ga dosta nama,
A sjutra će Bog nä nebu
Skrbit nam se zà potrebu.«

Bogatomu, ubogomu
Mrijet je jednom i drugomu,
Iza hladnog dođu groba
Milom Bogu na sud oba,
A reći će mili Bogo:
»Ti, bogače, s dobra mnogo
Zaduži se za bližnjega,
Al' imavši dosta svega

Manja tebe ide plata,
Negol' ovog tvoga brata
Za dobro mu ono malo,
Što je njega skupo stalo,
Jer u skrajnjoj bješe bijedi:
Č i n, š t o s t o j i, t o i v r i j e d i!

16.

Šljivari.

Od Augusta Š e n o e.

Kuga stigla kȑšćânskî hätâr[1])
Pukla su paklu vrata,
S istoka dȉgô se àntikrst Tätâr,
Zäpâda hȑlo[2]) se hvata:
Tȉsuće kónjâ, tisuće šâkâ,
Kugu i zator nosi nam svaka.
Strijela, misliš, planu svisòka,
Gòrî, stenje zemlja šìrokâ!

Kuda nàvâlî,
Prži ì pâlî;
Tlači ì kvačî,
Ljuto hàrâčî,[3])
Niti se štedi djètinjâ glava,
Starce Tatarin kolje;
Ne rástê zà njîm zèlenâ trava,
Pusto je orano polje,
Popove davi, crkve ùžižê,
Könjic mu svetu vodu liže,
A na pòsvêćenî òltâr Bòžî[4])
Pijani Tatar glavu pòložî.
Slavna Moskva pliva u krvi,

[1]) h ä t â r, m., (iz madžarskoga jezika), kraj, zemlja.
[2]) l. p. h ȑ l o mj. brzo.
[3]) h a r á č i t i, hàračîm, metnuti hàrâč, t. j. porez od glave; ali ovdje kanda znači što i h ä r a t i, t. j. plijeniti ili pustòšiti.
[4]) l. p. B ò ž î mj. Bòžjî.

Jùnâčkû Poljsku psȍglavac smrvi,
Ugarska räsû se cijela.
Kralju slomi se žezlo,
Sve je u kȑvi ògrezlo.
A kralj Bela
Kao prosjak vȑlûdâ,[1])
Glad ga mori, grlo mu gori,
Zà njîm se pàklenî urlaj ori,
Jädan se pita: »Kamo ću, kuda?
Nema li puta,
Nema li kuta
Među narodi svimi,[2])
Da mene jadnog kralja primi?
Krunu izgubiti,
Još će me ubiti.
Istina, jao, jest dovijek:
I kralj je samo čòvjek.«
Teški ga jadi stisli;
Ali se brzo smisli,
Kliknu: »Dä, dä! Hrváti,
Ti će mi záklona dati!
Živi, žarki dodúšê,
Al' opet dobre dúšê.«

Bela donio glavu
Srećno na Drávu;
Zađe dalje, gdje vrh brda
Stoji Kalnik, gràdina tvrda,
Kao ljuti vepar stoji,
Ništa se ne bòjî,
I još misli: »Neka! Neka!
Oštri moj zub te psine čeka.«
Hȑvât Belu prima,
Primio bi i prosjaka.
Sablje tu ima, strjèlîcâ ima,
Ima Hrvátâ junákâ!
»Nè bôj se, Bela, tvrdi su zidi,

[1]) v r l ú d a t i, vȑlûdâm, tumarati.
[2]) l. p. m e đ u n a r o d i s v i m i mj. među narodima svima.

Tvrđi mi smo ljudi;
Ne boj se, Bela, miran budi,
Spremide krunu, k pòčînku idi.
Tu nam je zemlja, tu nam je pravo,
Svétinje naše; — nek dođe đavo!

Četa skupi se onoga hipa,
Hrlo rukáve već sûčê,
Kopa jame, násipe sȉpâ,
Kôlje zàbîjâ, kàmênje vuče,
Vârî smolu, zìdine krpa,[1])
Kamenom gradu vrata zatȑpâ!
Pa kad je bilo oko jutra,
Ni miš ne može van ni unútra.
Bješe kô sred orlova gnijezda;
U koje može virnut tek zvijezda;
Sad neka Tatar po Kalniku lupa,
Bit će mu šala, Boga mi, skupa.

Već àntikrst pokrio polje,
Ali zdalèka,
Blizu nè smije! Što li čeka?
Tatar vreba na konju dolje,
Prema Kalniku žmírî,
Gdje ȉza zîda koplje vírî.
»Nije šala bludit' po gòrah,[2])
Bolje je kònjîcu polje meko!
Al' ja bih reko:
Kalnik je vragu vraški orah.«

Dânci gone dane;
Jedan drugoga gleda,
Jedan se drugome nè dâ.
Tada jao, nestade hrane,
I sâm Bela
Osta bȅz jela.
To su vam mršave vèčere bile;

[1]) l. p. kȑpâ mj. krpi.
[2]) l. p. bludit po gorah mj. bluditi po gorama; lutati, bazati.

Šta ćete? Žezlo nema te sile,
Da u stijeni vrelo òtvorî
Ili da kamen krušcem stvori.
Vrata otvòrit — sàčûvâj Bože!
Jer se uvúći Tatarin može.
Zȁkopân tu si, moli i posti,
Pa ako imaš, glođider kosti.

Tad za mrkle jedne noći
Hrpa ljúdî pòd grâd će doći:
Iz sèla Vìsoka seljáci,
Dobri, al' mudri prostáci;
Nose visòke grane žive,
A na granama debele šljive.
Dižući grane
Viknuše: »Eto vam hrane!
Vidjesmo: mȁna[1]) nè padâ s neba,
Gladni su, znamo, jesti im treba;
Tako rekosmo,
Pune grane šljîvâ òdsjekosmo,
Sve, što imámo,
Sad da vam dámo;
Slatko vam bilo! Sjutra ćemo òpêt
Noseć vam šljive amo se pòpêt.«

Vȅselâ j' četa šljive jela,
Pònâjviše sam kralj Bela;
Pa su mu, vele, slađe bile,
Nego na ražnju pečèno pile.
Svake noći
Seljáci će doći,
Noseći grane žive,
Na njima debele šljive;
Bela se smȉjô, šljive je jeo,
Jedući šljive Tȁtâre smeo;
Kralju tȁtârskôm koščice šalje.
Tada viknu pòganin ljuti:
»Dȍ vrâga! Nijesu čisti to puti,

[1]) mȁna, f., hljeb, što ga je Bog dao Izrailjcima u pustinji.

Šta ćemo čekat? Idemo dalje!
S vragom ne ću imati posla;
Ti me Hrváti drže za osla.«[1])

Tatarin ode. Slobodno sada
Padoše vrata Kalnika grada,
Iz njèga Bela vèselo šeta,
S njim cijela jùnâčkâ četa.
Kralj će pòkôrno tada reći:
»Oj vi ljudi iz sela Vìsoka,
Ljùdine vi ste, momci òd oka,
Hvala na hrani, hvala nà sreći;
Vašim da nijesam postao gostom,
Još bih se ljutim mučio postom.
Plemstvo je svim' zahvalnosti plaća,
Vi ste òdsad králjeva braća!«
»Hvala ti, krâlju!« vesela oka
Rekoše ljudi iz sela Visoka,
»Malo je bilo, šačica šljîvâ,
Al' ti je zato glava sad živa,
No ne zabòravi svojega brata,
Čednog šljȉvâra, plèmića Hrváta.«

Tako reče mi slijepac stari,
Postaše prvi naši šljȉvâri.[2])

17.

Svomu ptiću.

Od Lavoslava Vukelića.

Paji,[3]) buji, sokòliću,
Paji, sinko moj!
Nȁdâ te se naklonit ću,
Rukama te zaklònit ću,
Mili sinko moj!

[1]) l. p. òsao, m., kajkavski mj. magarac.

[2]) šljȉvâr je čovjek, koji trguje šljivama, ali šljȉvârima u šali zovu uopće zagorske plemiće; pjesnik ovdje po narodnom kazivanju tumači, kako je to moglo nastati.

[3]) pájiti, spavati (o djeci): páji, búji zlato moje! (žene gòvorê kao pjȅvajûći, kad uspàvljujû djecu).

Još su brige nadalèko,
Nadaleko trud,
Uzglavlje ti još je meko,
Svijet ti cijeli još se steko
Ù mâjčinu grud.

Paji, buji, bdije mati,
Čuva ptića svog,
Dok sokolić okrilati,
Uskrili se, neba hvati,
Neba visokog.

Dok natkrili zvijezde sjajne
Umom sinak moj,
Nazirući slasti rajne,
Proničući vijeka tajne
I svemira spoj.

Dok se grudi rasprostrane,
Obuhvate svijet,
Za pošténje ugrijane,
Za slobòdu raskucane
Čelik zȁ bôj svet;

Bistro oko munje plamen,
Desnica mu grom,
Tvrda vjȅra živac kamen,
Sav dušmanu groze znamen,
Kad mu dîrnê dom.

Paji, buji, sokoliću
Buji, sinko moj!
Dòmovini uzgòjit ću
Domovini posvétit ću
Krvcu, život tvoj!

18.

Gvožđe.

Od Zmaja Jovana Jovanovića.

Kad je Bože[1]) zemlju stvar o,
Nije htio da prazna bude;
Rekao je, da se u njoj
Razgranaju silne rude.

Al' evo ti suznim okom
Jedan anđ'o k njemu dođe:
Molio ga, preklinj'o ga,
Da ne stvara crno gvožđe.

»Ne daj, Bože, zemlji gvožđa,
Može biti ljutih muka;
Vijekovi se mogu tresti
Od nevolje, od jauka!

Može zemlja pak'o biti,
Mogu s' ljudi robljem zvati,
Tirani[2]) se osiliti,
A narodi robovati.

Zar da čovjek, slika tvoja,
U lancima suze lije,
Na sramotu duha svetog? —
Onda bolje da ga nije!«

»Ne brini se!« Bog mu reče,
»Čovjeku ću dati svijesti:
Kadgod ushtje, kadgod pregne,
On će moći lance stresti.

Ne brini se. Ne će čovjek
Trebovati[3]) tvoga plača:
Od tog istog crnog gvožđa
Moć će skovat' ljuta mača!« .

---

1) l. p. Bože mj. Bog, da bi bio jedan slog više u stihu.
2) tìranin, silnik, zulumćar.
3) trëbovati, trëbujêm, pravilnije je trebati.

19.

Blago cara Radovana.

Od Zmaja Jovana Jovanovića.

Bilo blago, ali zȁkopâno,
Silno blago cara Radovana,
Nije care zȁkopao blago,
Da njim crnu zemlju obogati,
Veće[1]) ga je bölan[2]) zȁkopao,
Da mu blago zmâj ognjeni čuva
Od lupežâ i od pustahijâ[3])
Do vremena, dò čemêrnih[4]) dana,
Kad zakuka sirotinja tužna,
Udovice kad izgrebu lice
Sa djëčjêga vrîska, cȑvopîska,[5]) —
Da se njima u pomòći nađe.
Zmâj čuvao blago zȁkopâno,
Čuvao ga stotinu godina,
Nikad svoje oči në zaklopi,[6])
Nikad mu se srce në zamorî.
Kad proúja[7]) stotinu godina,
San savlada zmȁja ȉznenâda
U prokletoj u godini gladnoj.
Primàče se bogati Gavane,
Koji ne zna muke siròtinjskê
I ne gleda jade udòvičkê
I ne čuje vrîsak, cȑvopîsak.
On preskoči zmaja spavàćiva[8])
I podiže blago zakopano, —

---

1) l. p. vëće mj. već.
2) bölan, adj. jȁdan.
3) pustàhija, m., razbojnik, hajduk.
4) čëmêran, adj., gorak, grk.
5) cȑvopîsak (gen. cȑvopîska) jest, kada tko pišti kao crv.
6) saklòpiti öči, običnije sklòpiti oči.
7) proújati, -jîm, veli se obično za vjetar.
8) spavàćiv, t. j. koji spava.

A blago mu izgorje na ruci.
Njemu ruka ostanula crna,
Crna ruka i obrazi crni,
I njegovi i svakog mu druga,
Koji kupi na gomile blago,
A ne vidi gladne i nevoljne,
Ne žaluje jȁde udòvičkē
I ne čuje vrîsak, crvopisak.

20.

Slijepa prelja.

Od Janka Jurkovića.

Sirotuje sirota Pelinka
U Višnjici, selu ubavome,[1])
A na svome domu pokȁpljivu[2])
I na onoj ìmovini tužnoj.
Pelinka je udovica davno,
Udovica, sinja kukavica,
Jer ne ima muške kući glave,
Da je hrani i oda zla brani.
U nje jeste[3]) kćerka jedinica
Po imenu slijepa Katica.
Svakako se jadne prȍmetâle:
Kad ručaju, večere im nema,
Kad sastave ručak i večeru,
Onda im je ruha nedostalo.
Sirotinja i neka bi bila,
Mnoge bije, slabo kog ubije,
Jer je čovjek tvrđi od kamena,
A sirota i od glada spava,
Sa nje grije žarko s neba sunce;
Al' je teško ići po svijetu

[1]) l. p. ùbav, lijep.
[2]) pokȁpljiva je kuća, kojoj kroz krov kiša kaplje.
[3]) l. p. jeste mj. jest.

I sve čuti i sve govoriti,
A očima ništa ne vidjeti,
Ne vidjeti sunca ù pô dana,
A po nòći sjajne mjesečine
I njezine sestrice danice,
I po polju zelene travice
I cvijeća, dike djevojačke,
I sve druge Božije[1]) ljepote.
Kako mogle, tako žîvovâle:
Okò kućē majka nastojala,
A djevojka tanku pređu prela.

Više sela gospodski su dvori
Spahijnice,[2]) Jerine gospođe;
Na brijegu stoje sazidani,
Ispinju se nebu pȍd oblâke;
Kûle crne ko dimnjaci crni:
Ta kiše ih puste ispirale
I bure se o njih razbijale
I palile munje i gromovi
Od davnínâ, što nitko ne pamti.
Do dvorova ima crkva mala,
Crkva mala, al' mnogo čuvèna
I u njojzi Gospa čudòtvôrna.
A pod dvorom brijegu na obronku[3])
Izvirao izvor vode hladne;
Na tâj izvor često dolazili
Bolesnici, Gospi zavjetnici;
Tu je mnogi slijep progledao
I kljast mnogi tu je prohodao.
U gradu je Jerina gospođa,
Potomkinja slavnih pradjedova,
Gospodárâ onijeh krajévâ.
Dvori su joj blagom nakrcani,

[1]) l. p. Bȍžijē mj. Božje.
[2]) spàhījnica, žena spahije, gospodara od zemlje.
[3]) òbronak je strma strana brijega, gdje se zemlja roni (ruši) ili bi se lasno mogla roniti.

A svojega ona nikog nema
Osim jednog stara gospodara
I svojijeh vjernijeh dvorana.
Molila se Bogu i Djevici;
Što molila, nije izmolila:
Da joj dadu ȍd srca poroda.
Tu molitvu svêđ je nebu slȁla
I dobrim je djelima pratila:
Bješe prava sȉrȍtinjskâ majka.

Ka izvoru brijegu na obronku
Katica je često dolazila,
Dolazila, kad nitko ne znade,
Osim drúgê Vidakove Ljúbê,
I u doba, kad ne vidi nitko.

Sunce sjelo, mrak se ȕhvatio,
Mladi mjesec lice pomȍlio,
Oko njega zvijezde zatrȅptjele,
Tiha noćca po zemljici pala;
Tko je budan, tog je opčinila,
Pa se s njome rastati ne može;
A pospana u san uljuljala
I slatke mu pȍšiljala sanke.
Takvoj noći sve se rȁdovȃlo,
Al' ne može sirota djevojka.
Ona svoju noć je boravila,
Koja nema zore ni večera,
Već s kolijevkom lakom se počela,
Da se s grobom tamnijem dovrši.
Rukom mahnu, Ljúbi probesjedi:
»Idi, Ljûbo, ostavi me samu,
I kad bude za spavanje, dođi.«
Drúga drúgu uvijek slušala,
I sad ju je lijepo pȍslušala.
Kad je bila na izvoru sama,
Rukom Kata izvor nȁpipala
I zahvata vodice bistrice
Te umiva svoje bijelo lice,

Ponajviše svoje oči slijepe,
Njih ispira i Bogu se moli:
»Bože dragi, budi volja Tvoja;
Al' je muka, Bože mȉlostivî,
Dobrotu ti golemu slušati
I ljepotu tvojega svijeta,
Sve slušati, ništa ne vidjeti.
Al' te duša moja vidi, Bože,
Srce moje osjeća te živo,
Ako tebe i ne vide oči;
Duša sluti, što ne vide oči;
Hvala tebi i na toj milȍsti.«

Tad uzdahe gorke ȕstavila,
Tužno lice malo izvȅdrila;
Al' na svoju kad pomisli majku,
U tužnjavu ȍpêt ȕdarila:
»Majko moja, kukavice sinja!
Pomoć rȁda pomoć ti ne mȍgu;
Jer bez draga vida očinjega
I ruke su meni salomljene;
Preslica mi jedna zabavica,
Kakva takva tebi pomoćnica;
I ona mi odnedavna pusta,
Jer zanata nema bez alata,
Ni prediva bez tanahna lana.
O preslice, vjerna drugarice,
Tko će sada prehraniti majku,
Tko li meni prikratiti vrijeme,
Kako sam ga prikratila često
S tobom zbȍrȅć i razgoneć tugu,
Kad nam nema vune za prédênje?
O vreteno, moje dobro pȑvô,
Tko će mene razgovarat sada
I čime ću jadna začínjati,[1])
Začínjati pjesme žalostinke
Svoje teške pripijevajuć jade?

---

[1]) začínjati: zvŕčenje je vretena njoj kao muzika, kojom prati pjesme.

Tamničaru napokon je muka,
Kad ne čuje svojijeh veriga, —
A meni je, kad mi ti ne zvŕčîš.«

Ona misli, da ne čuje nitko;
Al' to čula Jerina gospođa
Sa pròzora svoje kule bijele,
Pa silazi niz stȅpene kuli,
Dolazila slijepoj djevojci,
Pa je njojzi[1]) tiho besjedila:
»Sred slavújâ kukavica túžî,
Sred sviralâ zvono na umŕće;[2])
Taka meni tužnjava je tvoja
Sred tišine ove noći divne.
Koja ti je, kaži mi, nevolja?
Il' s' ostala[3]) sirota od majke
Nemajući brata ni sestrice?
Ili ti se hljeba premàknulo?[4])
Ili ti je ruha ponèstalo?
Il' je druga rana na srdašcu?
Kaži meni, života ti tvoga,
Ništa tebi ukratiti ne ću,
Išti, dušo, što je tebi drago.«

Moma njojzi riječ odgovara:
»Hvala tebi, neznana gospođo,
Ja ne òstah sirota bez majke,
Već je moja sirotica majka:
Nikog nema do mene jedinu,
I tu slijepu — rđavu zamjenu.
Slušala sam za vodicu ovu,
Što izvire iz pećine tvrde,
Na kojoj je uzidana crkva,
Prijesto sjajni čudotvorne Gospe,
Da su od nje mnogi prògledali.
Pa dolazim, kad ne vidi nitko,

[1]) n j o j z i mj. njoj sa dometkom -zi.
[2]) l. p. u m ŕ ć e, sàmrt, smrt.
[3]) l. p. i l ' s ' o s t a l a mj. ili si ostala.
[4]) p r e m à k n u t i s e, prèmaknê se, nestati, ponestati.

Ne bih li se Bogu umolila,
Da mi dade progledat očima
Lijepu građu ovoga svijeta.
Njegov poso lijep biti mora,
To će reći i crvak i mravak
I stvorenje svako na svijetu;
Ja nit vidim nit kazati mogu.«
A Jerina, svijetla gospođa,
Prȅkrstî se ȉ Boga se sjȅtî,
Niz lice je suze oborila
I djevojci kroz plač govoŕila:
»Dijete moje, tê pòvrzi[1]) misli.
Njih pòvrzi, zȁ Boga priòni;
Bog je dobar, ostavit te ne će,
Kako nikog ostavio nije,
Koji se je ù njga[2]) pòuzdao;
I mène je on poslao amo.
Noćas sam ti čudan sanak snila:
Pod večer sam sitan vézak vézla,
Vezak vezla, na pròzor gledala,
Kako vjȅtrîc poljuljuje lišćem
I titra se bistricom vodicom,
Kad al' bježi bȉjelî golube,
A za njime mȑkâ jastrebina;
Golub pišti, dò Boga se čuje,
Al' ne mari jastrijeb pustàhija,
Natište se za bijelim golubom,
I već ga je skoro dòstigao,
Uto golub dobre sreće bio,
Na prozoru mene sàgledao,
Još se jednoć snažno òtisnuo
I do mene gučuć doletio,
Za prsi se meni uhvatio,
Oko vrata kríla je savio
Kao čovjek svoje bijele ruke.
Ja sam njèmu za Boga primila,

[1]) p ò v r ć i, pòvrgnêm, pometnuti, ostaviti, napustiti.
[2]) l. p. ù n j g a mj. u njèga.

U skutu[1]) ga svojem sahranila,
Dok ga ovaj strah samrtni minu,
Potom sam mu kàvez[2]) namaknula
I za društvo pticu golubicu;
Hranila ih bjelicom pšenicom
I pojila hlađahnom vodicom.
Eto tebi slike i prilike:
Nesreća je mrka jastrebina,
A ti gonjen bijeli golube,
A ja pomoć Bogom ȍdabrâna.
Veće hajde, drago dijete moje,
Evo tebi moji bijeli dvori;
U njima je blaga svakojakog,
Da ga zobliješ, potrošila ne bi.
Odjet ću te svilom i kadífôm,[3])
Zalágati[4]) medom i šećerom
I dat ću ti tanahnu robinju,
Da te vodi, kud je tebi drago.«

Govorila slijepa djevojka:
»Hvala tebi, svijetla gospođo,
Na toj tvojoj ponudi lijepoj.
Meni j' moja sve na svijetu majka;
Nju povrći, tebe zagrliti,
Da s' razvrgne ljubav moja vruća
A nà matêr i na tebe, gospo,
Da ujagmiš,[5]) što ne ide tebe,
Već pò Bogu jednu moju majku:
To ne mogu, gospo plemenita,
Za sve blago ovoga svijeta;
Ostat će mi slatko spominjanje,
Da sam našla srce mȉlostivo,
Koje se je Boga spomenulo
I na mene tužnu pògledalo.«

[1]) s k û t, skúta, m., krilo.
[2]) k à v e z, m. (iz turskoga jezika), gajba, krletka.
[3]) k a d í f a, f., (iz turskoga jezika), velud (Sammt).
[4]) z a l á g a t i k o g a č î m, metati mu hranu u usta.
[5]) u j à g m i t i, ùjagmîm, ugrabiti, oteti.

To Jerini vȑlo mučno bilo,
Pa djevojci òpêt govorila:
»Srce moje, lijepa djevojko,
Bi l' mi rekla, kako tebe zovu?«
Odgovara slijepa djevojka:
»Moje j' ime slijepa Katica.«
Prihvatila Jerina gospođa:
»Srce Kato, materino zlato,
Ne mislim ti preòtêti majke;
Lȉjepo je ȉ Bogu je milo,
Kad dijete ljubi roditelja;
Ljubite se ì milûjte, hrâno,
Ko dosele tako i odsele,
A na mojim dvorima bijelim.«
Njoj govori slijepa djevojka:
»Na čast tebi tvoji bijeli dvori
I u njima ono blago pusto![1])
Ja sam prelja, kakve više nema,
Sa svakom se natprédati mogu
U brzini i u niti[2]) tankoj.
Kad zavrtim to vreteno vȉto,
Sitno zuji, da se i ne čuje,
A nit mi je tȁnka i jednaka
Kô za gredom mreža paukova.
Drugog blaga ja ne želim, gospo,
Već da mi je samo komad polja,
Da posijem ja toliko lana,
Od nedjelje da mi do nedjelje
Ne premakne kudjelje se nikad,
Da ne moram bijele skrstit ruke
I preslicu metnut za policu.«
To Jerina jedva dòčekala
Pa djevojci riječ govorila:
»U nedjelju, koja pȓvâ dođe,
Da si meni amo dohòdila,
Na izvoru mene dòčekala,

[1]) p ú s t o u uzviku bez osobitoga značenja.
[2]) l. p. zapravo je riječ „nit“ u jednini muškoga roda.

Kad se smrači i ne vidi nitko.«
Tad Jerina sljepicu poljubi,
Poljubi je u bijelo lice;
Brzo ode u bijele dvore,
A dopade Vidakova Ljuba,
Svoju drúgu kući dovodila;
Kata leže na postelju tvrdu,
Gdjeno svoje sahranjuje jȁde,
Gdje san duši gdješto lažno baje,
Što na javi slijep poželjkuje.

Dan za danom, i nedjelja dođe;
Mrkla noćca zemlju je pokrila
I zvona su Gospu pòzdravila,
A djevojka k izvoru je došla
I tu se je Bogu pomolila.
Za čas dođe Jerina gospođa,
U rȕkû joj srebrno vreteno
I preslica od suhoga zlata.
Božju pomoć ona nazva Kati:
»Bog pomogo, uboga djevojko!
Što s' željela, evo tebi dajem,
Evo tebi od srebra vreteno
I preslica od suhoga zlata;
Još ću tebi komad polja dati,
Gdjeno rodi trava lanenika
Dobru momku poviše koljena;
I dat ću ti do tri ràbotnîka,[1])
Što će tebi obrađivat zemlju;
Još ću tebi dvije stȕpe[2]) dati,
Dvije stȕpe i dvije trlice[3])
I dvije žene, da lan tebi taru;
A ti predi i sebeka[4]) hrani,
Svoju majku dȍ smrti dohrani.«

[1]) rȁbotnīk, m., poslovač, radnik, težak.
[2]) stȕpa, f., sprava za nabijanje kudjelje (nogom).
[3]) tȑlica, f. Pošto se kudjelja (ili lan) izvadi iz močila i osuši, onda se lan tre trlicom (rukom) ili se nabija stupom.
[4]) sebeka mj. sebe sa dometkom — ka.

Kad to čula slijepa djevojka,
Ne treba joj vida očinjega,
Već od zemlje na noge skočila
I Jerini ruku poljubila:
»Hvala tebi, Jerina gospođo.
Bog ti dao, štogod ga molila,
On ti dao sreću ì zdrâvljice
I žuđena od srca poroda!« —
Zatim su se lijepo rastanule,
Po rastanku često se viđale,
Srećna jedna, a srećna i druga.
Kata prela i majku hranila,
Do smrti je ljute dohranila;
A Jerina što Boga molila,
To je njega skoro umolila:
Zȁdobîla od srca poroda.

Kad i Kati čas umrli dođe,
Ona njivu crkvi ostavila,
Majci Božjoj od srebra vreteno
I preslicu od suhoga zlata.

Od lana se gradi i danaske
Sve, što treba svetome oltaru;
A vreteno i preslica zlatna
Lijepa je dovijek uspomena:
Da se onaj nije prèvario,
Tko u Boga jakoga se uzda.

21.

Ranjen orao.

Od Josipa Eugena Tomića.

U planìni, goloj na pèćini,
Na dohvátu rèbeskōj modrìni
Suri ȏrle ponosito sjedi,
Bȉstrîm okom ȕ daljińu gledi;

Pod njim tamo podno zelen-gore
Ravnica je pukla kao more,
U njoj vidi livadice travne,
Mlade gaje i lugove tavne.[1])

Vidi one njive zlatoklasne
Ì potôkâ bìstrih strijeke[2]) jasne.
Suri ȍrle kao od miline
Zȁkliktao na vrhu pećine
Pa razvio svoja krila jaka
I put sivih zaplivo oblaka:
Tu kô vladar sunčànīh prȍstōrâ
Lebdi srećan nad tìmȏrjem[3]) górâ.

Nema toga, tko će da ga skine
S prijestola tolike visine . . .
Ali jao, — iz nizine šíknu
Oštra strijela, oro bolno klȉknû
I s visine na pećinu pade,
Ljuta rana letjet mu ne dade;
Pitaju ga u njegovih jadi[4])
Stari órli i òrlići mladi:

»Boli li te, druže, strijela kleta,
Je l' ti žao podsunčanog leta?«
Ranjen oro tužno odgovara:
»»Boli strijela, moja družbo stara,
I ja ranu, mislim, preboljet ću,
Ali toga prežaliti ne ću,
Da na strijeli, što me òbranila,
Vidim pero iz bratova krila.««[5])

---

[1]) l. p. tâvnê mj. tamne.

[2]) strijèka, f., pruga, linija.

[3]) tȉmor, m., vrlet, hrid; otud je izvedeno: tìmȏrje.

[4]) l. p. u njegovih jadi' (jadih) mj. u njegovim jadima.

[5]) Strijela se negda zaticala u orlova pera, da bi letjela brže i pravilnije.

22.

Siroče.

Od Đure Jakšića.

Zelen-lisje goru kiti,
Miris-cvijeće polje šara,
A u lugu sirotašce
Tihu goru razgovara.[1])

»I ti imaš majke svoje,
Goro čarna, goro mila,
Pa te tvoja dobra majka
Danas lijepo opremila.

Kadiveli-dolamicu
Obukla ti od miline,
Išarala meke grudi —
Ravna polja i doline.

Pa kada je u samoći
Tvoga srca želju čula,
Mirisom te duše svoje
U milosti zadahnula.«

I još dijete mekim glasom
Tužnoj gori zborit' poče;
Al' uzdahnu gora čarna:
»O, siroče! . . . O, siroče!«

Samo čovjek tvrda srca
Mirno sluša, hladno ćuti;
Tek od gladi kad premire,
Na grobu će uzdahnuti!

---

[1]) tihu goru razgovara t. j. govori tihoj gori.

23.

Gora i jeka.

Izvorna basna Andrije Palmovića.

Jeka ori, progovori
Onoj pustoj, crnoj gori:
»Pusta goro, žao mi te!
Gdje su tvoje zelenkite,
Gdje ptičica glasno pjenje,
Potočića žuborenje?
Tvoje vile negdje šute
Usred ove zime ljute.
Ja jedina gdjekad orim,
Da te sjetnu razgovorim.«
Njojzi gora tiho šapne:
»Kog oholost slijepa napne,
Taj ne pozna ni kolijevke,
Majčine uz nju popijevke.
Rođena sred moga krila
Ti — bez mene — što bi bila?«

24.

Putnik na uranku.

Od Branka Radičevića.

Tama dolom, tama gorom
Naokolo sve počiva,
Samo voda sa žuborom
Sa kamena što se sliva,

Samo što se kadšto pijetli,
Samo klepka[1]) što se čuje,
Samo s' ondje malko svijetli:
Jer se danak približuje.

[1]) klĕpka, klepètuša, zvono, što se veže na pr. na kravu; ali se veže i na ovna (klepetar).

Bijela zora već je túna,[1])
Jošte putnik jedan — glaj![2])
Pored stijene, pored žbuna,[3])
Na vrletni stiže kraj.

Kako stiže, sunce granu —
Svijetli s' gora i dolina,
A putniku duša planu,
Pa zaklikta od milina:

»Oj sunašce, što razgoniš
Puste noći silne tame,
Oj ti nebo, što 'no goniš
Rosne svoje suze na me,

Oj ti goro, što 'no gajiš
Mile pjesme, mile ptice,
Oj livado, što se sjajiš
Puna rose i travice,

Doljo, stado, janjci dragi,
Trŭlo,[4]) cvijeće mirisavo,
Mili vjetre, vjetre blagi,
Oj izvore — zdravo, zdravo!«

25.

Sirotani.

Od Jovana Hranilovića.

Sa klȉsurînâ gorskih
Pramȉnjâ snȉjeg i brije,
Svud kopren[5]) bijela, mrtva
I dô i goru krije.
Kroz okna malog selca

[1]) túna, tu, ovdje.
[2]) glâj mj. gledaj.
[3]) žbûn, m., bus, grm, šikara, česta.
[4]) trŭlo, n., kube, svod crkveni.
[5]) l. p. kòpren mj. kòprena.

Tek žížê[1]) tračak sneni
Blijedòlik dršće sjetno[2])
O bijeloj pustoj stijeni.

Pod brijegom dva tri bora,
Pod borim[3]) kuća mala,
Lomòrî vihor strašno
Kroz okna bez stakálâ.
Na slami bona majka
Na malo gleda čedo,
U suzam[4]) joj je lice
I žalosno i blijedo.

U oku sjetno gòrî
Još zadnji tihi plamen
I zàmirê i dršće
Taj žića jedin znamen.
Čuj, usne nešto šapću,
I dijete k majci hrli
I lice gladi maji
I ljubi ga i grli.

Oj majo! slatka majō!
Gruméčkom snijeg praminja,
U peći nit' žerátak[5])
Već, majčice, ne tìnjâ.
Kroz okna i kroz vrata
Čuj vjetar huči hladan,
Oj, ogrij me! oj, ogrij!
Il' smrznut ću se jadan.

A majka tužno zîrkâ,[6])
Na grudi tisnu dijete,

---

[1]) žíža, žížak, g. žíška, prosta svijeća.
[2]) sjȅtan, sjȅtna, žalostan, nujan, tužan.
[3]) l. p. pod borim mj. pod borima.
[4]) l. p. u suzam mj. u suzama.
[5]) žerátak, žerátka, žar, žera, žerava, žeravica, žiška.
[6]) zirkati, poglédati, pògledâm.

I grije ga i grije,
A k nebu misli lete.
I tiše kuca srce,
I oko gasne — mrije,
Još dijete svoje cjelnu[1])
I dahnu — pak je nije.

Sa klȉsurînâ gorskih
Snijeg mete — vihar vije,
Svud pȕstôš — bijela — mrtva
I do i goru krije.
Kroz okna malog selca
Tek žížê tračak sneni
I zamire i gasne
O blijedoj — pustoj stijeni.

Pod brijegom dva tri bora,
Pod borim kuća mala,
A vjetar huči, — vije
Kroz okna bez stakálâ.
Grumečkom snijeg praminja
Vrh majke i vrh čeda
I čàskom òd njîh stvori
Dva ânđela od leda.

26.

Laku noć!

Od Vojislava Ilijća.

Laku noć, laku noć!
Sunce tone zä planine,
I posljednji trne zrak;[2])
Kroz poljàne i doline
Prikrade se crni mrak.
Svud spokojstvo tiho vlada,
Lahor šumi, rosa pada,
Laku noć!

---

[1]) l. p. cjelnuti mj. cjelúnuti, cjèlûnêm, cjelivati, poljubiti.
[2]) zrâk, m., zräka.

Kô šuštanje mirnog mora
Kroz tišinu bruji glas:
To anđeo povrh górâ
Tiho slazi među nas . . .

Laku noć, laku noć!
Dok ne svane zora plava,
Dok ne grane bijeli dan,
Po pučini zaborava
Nek nas vodi slatki san. —
Mir je. Tiho, kô uzdasi,
Izumiru sveti glasi . . .
Laku noć!

27.

Posljednja pjesma.

(Uoči rata.)

Od Janka Kamenara.

Sjutra možda već me ù grob sûnê
Vrelo táne ili sablja ljuta, —
Zvonite mi, zlatne moje strune,
Zvonite mi! — zadnji vam je puta.

U tuđini grob mi resit ne će
Ni strmògled, niti čèmpres vìtî,
Grobom mojim ne će cvasti cvijeće
Niti kríža . . . vijenca ne će biti.

Ne će zvono mrtvo moje tijelo
K tihom groblju na pòčinak zvati . . .
Grom tòpôvâ bit će mi opijèlo
Grobom bojni plesat će mi hàti.

Nasred bojnog polja húmak mali,
Modro nebo nàd njîm — — — ništa više!
Oko mene druzi pòpadali,
Krvca poljem njinu slavu piše.

Sämo ti ćeš, pjesmo, bit kraj mene,
Vjerna drûgo nàd sve drûge ine!
Pòzdravi mi drage ùdâljenê,
Mile gore moje òtadžbinê.

Pozdravi mi majku staru, sijedu,
Što na domu zä mnôm plače sama,
Poljúbi mi onu djévu blijedu
Crnog oka, sunčànôga prama.

Pa im reci, reci milim zvukom:
Da ne túžê, nek im nije žao,
Što sam mlađan ùbojitôm rukom
Za slobòdu braće dično pao . . .

Sjutra možda već me u grob sune
Vrelo tane ili sablja ljuta; —
Zvonite mi, zlatne moje strune,
Zvonite mi — zadnji vam je puta.

28.

Na povratku u zavičaj.

Od Janka Kamenara.

Na briješku eno mi se dom pòmolî,
Ko djètinjêg iz doba mila priča,
Okò njeg brda bijele se i dòli
Svud veo snijega . . . svuda zima cìča.

Med kòlibama eno crkve bijele,
Ko majčica sred djece nèbrojenê,
Pod brijegom šúmî Küpa bučna vele —
Ah opet slušam mile vale njene!

O zävičâju, ti moj prvi vide!
Na povratku mi sretno srce plače,
Ma i dalèko dijete tvoje ide —
Što dalje ide: ljubi te sve jače.

*

Ko nëvîn sanak pao snijeg po gòri,
Tihòmcê drijema zemlja ùspâvanâ;
Sve bijelo . . . samo zelèni su bȍri:
Ko svježa spomen mlȁđanîh mi dánâ.

Kraj zelen-bora drevni dom mi stao
Ko starac pokraj tȉhotnôga čeda;
Kroz maglu blijedi sunca tračak sjao, —
I dom i drvlje veselo me gleda.

Iz dvora evo majke, . . . već me prima
U naručaj svoj blagi . . . suze lije.
»Oh svud je, majko, svud po svijetu zima,
Na tvojim grud'ma tekar toplo mi je.«

29.

Polazak na Vis.

(Kod Tegethofova spomenika.)

Od Ante Tresića Pavičića.

Bjež' mi s praga majko mila,
Ratna trublja već me zove,
Već đemije[1]) bojne plove,
S dušmaninom biti boj.

Utri suze, pa ako me
'Vako mlada proždre more,
Il' poleti k nebu gore
U lagumu sinak tvoj;

Pokoj, sinko, tad mi reci,
Kolijevka ti lađa laka,
Lađa će ti biti raka,
More će ti biti dom!

[1]) đèmija, f., (iz turskoga jezika), lađa, brod.

A ti ljubo, kad proljeće
Zazeleni naše gore,
Pleti vijenac, pa u more
Pošalji ga vojnu svom.

A na Viškom ako žalu
Dignu kamen mramoriti,
Dođi dušo suze liti
Na boravku vječnom mom.

30.

Palim junacima

u viškom boju god. 1866.

Od Stjepana Buzolića.

Pokoj vam, hrabri sinovi
Nelomnih ovih klisa;
Svijem, što ispod Visa
Padoste za dom naš!

Prije će skroz ishlapiti
Hrvatsko ovo more;
Prosjest se ove gore,
Neg umrijet spomen vaš.

Za rodni prag pregorjeste
Čarobnu svoju mladost,
Majčinog krila sladost,
Žarkoga sunca sjaj.

Ele ste stigli uzdarje,
Što nikad svenut ne će:
Pod nebom pomen cvijeće,
Nad nebom svijetli raj.

I duša vam se rajila
Divnom, nebeskom slasti,
Kadno vam bilo pasti
U ljutom boju tom;

E, zrijeste osmjeh pobjede
Bliskat nad vjernim stijegom;
Dušmane plahim bijegom
Hrliti k žalu svom.

Udesom vašim tronuta,
Hrvatska mladež bujna
Danas vam slavi tujna
Prerane smrti god.

I vašem prahu prisiže,
Slijedit vam izgled časni,
Braneć' uz prijestol jasni
Hrvatski dom i rod.

31.

U badnjoj noći.

Od Silvija Strahimira Kranjčevića.

Pred kasarom gore dolje
Mrk se vojnik šeće;
O ramenu visi lunta,
Kô da joj se ne će.
Zakopao smrzle ruke
A pod kaput sivi,
Pa lozinku šapće suho:
»Bože vojsku živi!«

Nad kasarom oblačine
Kano avet jezde,
Kroz oblake bistro vire
Dvije tri male zvijezde.
A sa zvijezda i oblaka
Kô da zvona ječe — —
Tajna noći, tiha noći,
Sveto badnje veče!

Ponoć kuca, Spas se rodi
I — mijenjaju straže.
U stražari vojnik mrki
Na pušku se naže...
Noć nijemu lavež buni
Tuđijeh mu strana;
A on misli na šarȍva,
Od djećinjskih dana!

I uzdahnuv plašno, nijemo
Na prozeble usti,
Traži nebom, gdje su kola,
Gdje vlašići gusti — —
Ovedrilo zimsko nebo,
Zvjezdice se roje — —
Tuđe su mu, drukčije mu
Nad kućicom stoje!

Ponoć kuca — mila zvona
Skladno kroz noć ječe;
A njemu je, ko da srce
Ljut mu oštrac siječe.
Sve se sjeća, da je lane
Uz ćaku si stara
Božićnicu pjesmu pjevo
Kod časnog oltara.

Ispala mu puška teška,
Al' se srce sjeća — —
Sjetio se, Bože dragi,
Na drhtanje svijeća,
Čini mu se: eno vidi
Dim se nebu vije — —
I ah — Bože — kol' su lijepe
One oči dvije!

Ponoć kuca, Spas se rađa
I — mijenjaju straže — —
Pred stražarom mrki ljudi,

Lozinku ga traže — —
Stresao se, upeo se
Čvrst ko mramor sivi,
Po propisu oštro vraća:
»Bože, vojsku živi!«

32.

Neznani grob.

Od Silvija Strahimira Kranjčevića.

Dizao je za slobòdu
U jùnâčkōj bàrjak šȁci;
Tko bi znao, gdje je pao
Med tolìkîm med mrtvàci![1])

Púhnuli su vjetri pústi,
Rȁznijeli prah junáku;
Ostala je samo krvca
Osušena na bàrjaku.

Strȕhnuo je barjak slave
Kroz tolìkâ duga ljeta,
A krvca je pòstanula
Dòmovinê grȕda sveta.

Al' na gròbu nȅpoznâtôm
Nema krsta, nema znaka;
Nitko nè znâ, gdje se skrîvâ
Òsûšenâ krv junáka.

Ah, al' kolom nȁokolo
Vȅsele se pjesme òrê;
Što slȍbodnô srce ćuti
To slobodna usta zbore.

[1]) l. p. med mrtvaci mj. među mrtvacima.

Tu ȕnuku djédo priča
Sva vremèna ona stara,
Kàzujê mu ȕ pô čela
Ȕspomene od handžára.

Pa se onda kolo vînê,
Slatka pjesma srca blâžî;
Prȅko kola golub lijeta,
Golùbicu svoju traži.

Zȁ golubôm, pticom bijelom,
Ȉ gavrân se crni jȁtî,
On bi pao, gdje je stao
Onaj gròbak nȅpoznâtî.

Al' ga plaši pjesma ȍrnâ,[1])
Pa se kôban dalje vije,
Gdje slobòdê slatke nema,
Gdje pjȅsâmâ čuti nije!

A na gròbu nȅpoznâtôm
Nema krsta, nema znaka;
Nitko nè znâ, gdje se skriva
Osušena krv junaka.

Al' ni ptice nema crne,
Da mu vječni pokoj smeta,
Gràktajûći da mu čȕpâ
Onaj strúčak poljskog cvijeta.

Već slȍbodno srce igra,
Slȍbodnôm se pjesmom blâžî —
Ah, otàkô anđel valjda
Na nèznanôm grobu straži!

[1]) ȍran, ȍrna, adj., koji je u oru, gotov, spreman, glasan.

33.

Siročad.

Od Augusta Harambašića.

Po zemlji snježak pao,
Po duši težak jad;
Ah, teško vam je, teško
Za tužnu siročad.

Oluja vani bjesni
I zameće taj svijet.
Na njojzi mladić drhće
Kô povenuli cvijet.

I plače, jako plače
Za svojom sestricom,
Što rani grob već nađe
U mekom snijesku tom.

Pa i on smrt si želi,
A još je tako mlad —
Ah, teško vam je, teško
Za tužnu siročad!

Po zemlji snježak pao
I bljedne sunca trak,
Po zemlji se kô bogac
Polako sliježe mrak.

S grmečka ptice slijeću
Na bijeli snježak taj,
I traže koje zrno
Uz tužni cvrkutaj.

Al nema zrnca, nema,
A umori ih glad; —
Ah, teško vam je, teško
Za tužnu siročad! —

34.

Materine suze.

Po narodnom pričanju od Marka T. Alaupovića.

U seocu zabitnome
Živjela je žena jedna,
Ostavljena od sveg svijeta,
Kukavica tužna, bijedna.

Znojem lica hranila se
I jedinca milog sina,
On joj bio sva utjeha,
Sve raskošje, rajevina.

Bujo sinak uz majčicu
Poput jedrog, poljskog cvijeta,
Sretnoj majci punoj nade
Brzo tekla spora ljeta.

Ima neka grozna sila,
Koja nikad gledat ne će,
Da se smrtnik na tom svijetu
Nauživa prave sreće.

Jedno jutro budit sinka
Rano došla majka bijedna,
U postelji ogrlila
Svog jedinca mrtva, ledna. —

Rano zorom, kasno noću
Uz jedinca majka bila,
Prije rose suzom gorkom
Grobni humak orosila.

Satrvena tugom, bolom,
Ostavljena od sveg svijeta,
Sadila je sitno cvijeće
Lednim stanom svog djeteta.

Svako sjeme suzom gorkom
Ponajprije okvasila,
Pa u suzu sjeme sitno
Tužna žena zasadila.

* * *

Bilo jednom u noć kasno,
Žarko sunce davno sjelo,
Na grob ledni svog jedinca
Pritisnula majka čelo.

Sama sobom stara zbori,
Kô da mrtvog pita sina:
— Je l' ti, sinko, zemlja teška,
Je l' ti tvrda posteljina?

Je l' ti hladno, rano moja,
Bez majčina naručaja?
Plašiš li se samcat, diko,
Usred ovog pustog kraja? —

Sama sobom stara zbori,
Crnu zemlju suzom topi,
Dok joj sanak tiho, lako
Trudne oči ne zaklopi. —

U snu gleda čudno čudo:
Krasna četa mladih lica
U bjelini s ljiljanima,
Svaki sjajan kô danica.

A na kraju — jao Bože!
Te dražesne rajske čete
Gleda stara — ne vjeruje, —
Jest — ta to je njeno dijete!

Dršće tužno, golo, boso,
Na glavi mu uvoj trna,
A u ruci uvenuloj
Posudica tamna, crna.

— Gledaj, majko, tebe radi
Ni u grobu nemam mira,
Posuda je tvojih suza
Puna evo poput vira.

Svaku suzu morao sam
Sabirati, majko mila,
Štono si ih na mom grobu
I dan i noć tužna lila.

Moli, majko, i pregori,
Štogod trpiš na tom svijetu,
Utri suze, ako hoćeš
Da u rajsku stupim četu.

*

Od to doba majka stara
Suze gorke utišala,
I na grobu sina mila
Vruće molbe k nebu slala.

Bilo opet u noć kasno,
Zemljom sjala mjesečina:
Tihi stara sanak usnu
Za miloga moleć sina.

U snu gleda divno čudo,
Gleda rajsku četu istu,
A u četi dijete svoje
U odijelu krasnu, čistu.

Na licu mu blažen posmjeh,
Tihano se majci smiješi —
— U nebo me, sinko, uzmi
Varavog me svijeta riješi.

Drugog dana u večerje
Staru majku pokopali,
I uz sinka jedinoga
Počinak joj vječni dali.

35.

Topu.

Od Velimira Deželića.

Kano ȁvêt pružaš se u nòći,
Golem tope, s groznim svojim ždrijelom,
Jedva čekaš, da ti srdžba tvoja
U plač prevre pòkrajinôm cijelom.
A nad tobom zvijèzdâ milijúni
Tako blâgo, tako milo svijètê,
Ta čini se, kanda s njȉnih zrâkâ
Svètâčkî ti vijenac svȅmîr plete.
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
A dalèko u odijèlu crnom
Drâgâ plače iznad tavna groba;
Ti joj ubi vjernog milog drûga — — —
Jednim hȉcem uništio oba!
Dal'ko s čislom starica u ruci
Gleda sliku svoga dragog sina;
Blijeda luč joj svijeti sobu malu,
Al' rad tebe svuda joj je tmina!
Čedo malo privija se k majci,
Plače . . . prosi . . .: Majko, hljeba, hljeba!
Otkud hljeba, kada oca nema?!
Ti ga uze . . .
Ajme, zlatna drhtala je lira
A u ruci mladoga junáka,
To je tebi vrlo mučno bilo,
I rad tebe zijevnula mu rȁka,
O da mogu, dȉgô bih te ȕvîs,
S tobom trȅsno u dùbokô more,
Nek'-se vali uz strahòvit pljûsak
Kano ponor prȅd tobôm ràstvorê,
— — — — — — — — — — — —
— — — — — — — — — — — —
Tko zna! Ipak . . . ti si možda vjȅrno

Štitio nam mȉlenû domáju,
Kad je dȕšmân, kao zmaj ognjȅvit,
Plamnim bijesom blížô nam se kraju.
Zèlenê si čuvao nam lûge,
Iznad kojih sokòlovi lete,
Bijele dvore, kolibice male,
Iznad kojih golub gnijezdo plete.
Ne ću, druže, ja te ne ću kléti,
Već ti želim, nek ti prođe vrijeme,
Nek već jednoć stabljikom ȕzbûjâ
Svetog mira blagòtvôrnô sjeme;
Ràzbojȋštem kȑvâvîm i strašnim
Nek ti táne nikad već nè svîrâ:
Vješta ruka slavnog ȕmjetnîka
Nek te slije u trofeje mira!

36.

Zvonimirova[1]) lađa.

Od Vladimira Nazora.

Još je tu. — Na tvrdoj sȉki
Jošte leži nasukana.
Osamstoto minu ljeto,
Što je mlate sa svih strana.

Što je lome i drmaju
Burni vali i oluje.
Slomila se, prignula se:
Na pijesku je — al' još tu je!

Pokraj Drača[2]) i Sasena,[3])
Blizu Krfa, pred Avlonom[2])

---

[1]) Zvonimir, kralj hrvatski, koji je vladao od g. 1076. do 1089.
[2]) Drač, Avlona (Valona), gradovi na obali Jadranskoga mora u današnjoj Albaniji.
[3]) Sasen, ostrvo u Jadranskom moru pred valonskim zalivom.

Borila se ona slavno
I s galijom i s dromonom.[1])

Na njojzi je sto tragova
Udaraca i uvreda,
Na njojzi je sto znakova
Veljih slava i pobjeda.

Sanja lijepim o zemljama,
Hole borce i galije,
A vjetar joj krmu ruši,
A talas je o bok bije.

Korop zuji u vjetrini:
— Ko lanac sam gvozden bio,
Kad o meni, svet, slobodan,
Kockasti se barjak[2]) vio. —

Škriplje krma: — Gdje si sada
Snažna ruko kormirala?
Zašto, more, uvijek na me
Tvoj se ljuti bijes obara? —

A utroba u mećavi
Noćnoj ječi: — Oj, ta sika
Dokada će da me drži
U čeljusti od čelika?

I lađa se zdvojno trza:
— Zar da ovdje tužno gnjijem?
Dignite me: neka đipnem,
Nek zajedrim morem tijem! —

---

[1]) d r o m o n, starinski brod s veslima; i s galijom i s dromonom: i s Mlecima (galija) i s Vizantijom (dromon). Između g. 1082. i 1084. kralj Zvonimir kao papin vazal i saveznik normanskoga vojvode Roberta ratovao je s uspjehom protiv Mletaka i Vizantije i učestvovao u pomorskim pobjedama kod Drača, Krfa i Sasena.

[2]) k o c k a s t i b a r j a k, zastava Hrvatske.

Osamstoto ljeto teče,
I sve vali lađu biju,
I sve sikću munje žive,
I jesenje kiše liju.

Snažno o nju udaraju
Vjetar, talas i oluje.
Slomila se, prignula se:
Na pijesku je — al' još tu je!

C. Narodne poslovice.

—

I.

Poslovice: pučka mudrost.

Od Josipa Štadlera.

Svi iđemo zà istinôm. Mnogi, da do nje dođu, daju se na náuke pòlazêći ì velikê škole. Samo prosti puk kao da nema te sreće, da svoju pamet svȁkojâkîm istinama obògatî. No nije to tako. Ima ì prostî puk svoje velike škole; i on dolazi dò istînâ svake vrste; i on ima svoj način, kojim neka náčela ìznosî, da njima dòkâžê, što tvrdi. Pa zȁčudo, kako su mu načela čvrsta, kako zgodna! Ne gubi on mnogo riječi: kratak je; nema u njega dokazivanja prepletènîh i zàmȓšenîh: jasan je. Što rekne, nè možêš dà pobijêš; što tvrdi, svatko prìhvaćâ. Nema knjiga, da u njih svoju mudrost sàhrânî, a ipak ona se uvijek uzdr̀žâvâ, jer ide od ústa do usta, od òca prelazi nȁ sîna.

Poslovice su te istinite, tako jasne, da se ne dádû bolje razjasniti, tako pȍuzdâne, da se o njima sumnjati ne može. Neìzmjêrno blago u sèbi one sadržavaju. Poslovice nijesu samo na jednu znanost stegnute; na sve se pròtêžû. One pouzdano gòvorê ò vjeri i o dr̀žavi. One pròdirû u pòrodice sada djecu opòminjûći, sada roditelje poučavajući; one dobre hvale, a zločeste kude; zdrave pòtičû na rad, a bolesne na ustrpljivost. Nema staleža, kojega ne bi one poznavale, nema doba, koje ne bi naučavale. Staro, mlado, bogato, siròmašnô, plȅmenitô, nèplemenitô, sve je u njihovoj školi.

* * *

Ima pòslovîcâ, koje su se udòmile kòd mnogîh, pâče i kòd svîh naroda jednako, ali ih opet svaki narod obȉčâjê izrèći prema

svomu jeziku, prema svojim običajima, i ako im je gotovo isti sadržaj.

Stanemo li pomnjìvijê poslovice promatrati, ùvjerit ćemo se, da je mnogima od njih svakìdašnjê ìskûstvo pravi izvor.

Iz svakidašnjega iskustva stvara sebi prosti puk pravila, da po njima ùpravljâ svoj život. Puk pamti dobro mnoge takove sasvim pouzdane čine ili događaje, koji su se u prošlom živòtu često ponòvili ili jȅdnâkîm načinom òbistinili. Hoće, da se tim okoristi. Iz prošloga života gradi sebi pravila za budúćnôst uvjeren, da će se i unàprijed ono isto dogòditi, što se u prošlosti obično događalo.

Prosti puk nije vȉčan mnogo govòriti, zato on zàvîjâ svoja pravila za život u malo riječi. Takva pravila stvara gazdarica od kuhinje, kokòšî, jájâ, vrta, kuće domaćina ȍd kôlâ, žitnice, sjekire, vìnogrâda. Rȁtâri grade pravila òd njivê, pastiri od svoga stada, svak od svoga posla, a ta se pravila po narodu brzo šire, jer se uvjeravaju nȁbȓzo, da se ona svagdanjim iskustvom potvrđuju — tako postanu poslovice. Na pr. Ruka ruku pere. U laži su kratke noge. Više oči ju više vidi. Svoja kućica, svoja slobodica. Zrno dò zrna pògača, kamen dò kamena pòlača. Tko se dima ne nàdimî, taj se vatre ne nàgrijê. Gubava ovca cìjelô stado òkužî. Kada kòd kućê mačke nema, onda miši gospòdârê. Vuk mȉjenjâ dlaku, ali ne ćúdi. Prȁvî ražanj, a zec još ù šumi i t. d.

Puk pazi i na to, da se slažu poslovice, da se lakše pamte n. pr. Mladost ludost, starost slabost. Prije ispèci, pa onda reci. Kako došlo, tako prošlo. Bog je s onime, koji stoji s njime. Gdje je mir, tu je pir. Golo a oholo. Svakoga gosta tri su dana dosta. Gdje sila gospodi, s razlogom nè hodî i t. d.

* * *

Ima i takovih poslovica, koje vàljajû zà svakî slučaj, koje ne dopuštaju nikakova izuzetka. I takove poslovice iskustvo potvrđuje; ali razlog, zašto su ȉstinite, nije iskustvo, jer da takove istine i ne bi bile prešle u poslovice, bile bi ipak istinite. Na pr.

*

poslovica: *Obećanje ludu radovanje* istina je pòtvr̂đena iskustvom svagdanjim; nu odatle ne slijedi da mi ne smijemo nikomu vjerovati, koji nam štogod obećaje. Ova je poslovica bez sumnje nastala od toga, što je svijet tako zločest postao, da rado doduše obećaje, ali ȍbećânȏ rado nè dâjê. Da je to tako, slijedi već odatle, što imamo drugu poslovicu toj protivnu, koja veli: *Vola vežu za rogove, a čovjeka za riječ* t. j. pošten čovjek treba da dâ, što je obećao. Isto vrijedi za poslovice: *Ništa nè bîvâ zabadàvâ. Tko nije ništa naȕčio, ne može ništa ni zabòraviti. Sloga ȍd Boga, nesloga ȍd zlȏga. Laž na làži, a istina nà istini ȍstaje. Mȉmo Boga nikuda. Nȉ gore posijèci, ni bez dŕvâ doma dođi. Ništa ne biva najedàmpût. Posluh je otac krepostima, a neposluh svim zloćama* i t. d.

Tim je poslovicama pòstanak ȕ zdravôm razumu. Zdravim razumom spoznaje ȉ pûk mnogo istina potrebnih za život. Takovih dakle poslovica, koje izviru iz zdravoga razuma, ima kod nas ȍdvâjkada i to ne samo kod našega nego i kȍd svakȍga drugog naroda. Stoga upravo i jesu takove poslovice kod svih naroda iste po sadržaju, premda ih svaki narod drukčije prema svojemu jeziku i svojim običajima ìzrîčê. Zato naš narod, prije nego koju poslovicu kaže, običaje reći: *Stara je riječ, lijepo (mudro) je onaj rekao, mudro veli poslovica, mudra je riječ, ne veli se ȕzalûd* i t. d.

*   *   *

I pojèdînî su učeni ljudi mnogim poslovicama povod dali i uzrok bili. To je treći i posljednji izvor narodnih poslovica. Za poslovicu se hoće, da je a) netko prigodom kojom što ìzrekao, b) da više ljúdî tu istu riječ prìsvojê, te je c) pojedinim slučajima primijene, to jest staru istinu u svagdanjim događajima nađu.

Bog se običaje ljudima prema njihovoj naravi ȍčitovati. Kako je veća strana ljudi vikla, da bude poslovicama poȕčâvana, zato je Bog nadàhnuo prèmûdrȏga Solòmuna, te mu mnoge istine u poslovicama ȍčitovao, da ih kao neprocjènivo blago

puku pòvjerî. U istočnim je zemljama ȍdvâjkada način govòrênja u poslovicama bio u običáju. Pâče znak osobite je mudrosti bio različite istine i događaje u tajanstvene zagȍnêtke i slične riječi zavíjati te ih puku saopćívati. Nije dakle nì čudo, što su se Solòmunove poslovice brzo po narodu raširile, čim je kr̀šćânskâ vjera u nas zavládala. O tom ćemo se lako ȕvjeriti, ako neke naše poslovice ispòredîmo s poslovicama, koje se nalaze kod Solomuna ili ȕopćê u Svetom Pismu. Tako na pr. veli Solomun: *Bolje je malo sà strahom Gospòdnjîm, negoli veliko blago i nezàsitljivȏst*; a mi velimo: *Bolje je ìmalo s blagoslovom, nego mnogo s proklétstvom.* Solomun: *Bolji je dobar glas, nego silno bògatstvo*; a mi: *Bolji je dobar glas, nego zlatan pâs.* Solomun: *Blag odgovor ȕtâžî srdžbu, odgovor osoran ȕžižê na bjesnoću*; a mi: *Oštra riječ srce užèžê, a blaga ȕtâžî* i t. d.

Što smo rekli o poslovicama Solomunovim, valja i o poslovicama, koje iz Svetoga Pisma uopće pòtječû. Stranom su sveti oci i propovjednici mnoge istine u poslovice zavili i u puk prenijeli; a stranom je i prosti puk, rasvijetljen našom svetom vjerom, u svojoj nesreći i nevolji i u svojim svakidanjim poslima istine božânskê sebi primijenio te tako bio mnogim poslovicama vrutak. Da je to tako, uvjerit će se svatko i u ovim poslovicama: *Ȕ tûđêm oku vidi slamku, a u svojem nè vidî ni brvna. Još živi stari Bog. Sve je u Božjim rukama. Poslije smrti nema pòkajânja. Tko nè râdî, nek i nè jedê. Rádi, kao da ćeš uvijek živjeti, a moli, kao da ćeš danas ȕmrijeti* i t. d.

II.

Bog.

1. Ȍd Boga sve se dobro pòčinjê.
2. Bog se brine siròtama.
3. S milim Bogom sve se može.
4. Bȇz Boga ništa.
5. Tko Bogu služi, ima dobra gospodara.

6. Brat bratu, drug drugu, a Bog će svima.
7. Jȁdan je onaj, koji nema dijela od Boga.
8. Svi smo u Božjoj ruci.
9. Bog gòvorî: Pomòzi sebi sâm, pomoći ću ti ȉ jâ.
10. Nèvolja uči Boga se moliti.
11. Mîrnô srce Boga moli, a nȅmîrnô suze roni.
12. Svakomu je Bog hrane ostavio.

III.

Čovjek.

1. Od čòvjeka se ništa nije otelo.
2. Zlato se u vatri kuša, a čovjek u nesreći.
3. Vô se veže za rogove, a čovjek za jezik.
4. Dok se čovjek sam ne osramoti, ne može ga nitko osramotiti.
5. Čovjek se mora u znoju kupati, da ne gleda iz tuđe ruke.
6. Danas čòvjek, sjutra crna zemlja.
7. Dok smo, neka smo, kad umremo, da se spominjemo.
8. Za ono malo zemlje vade jedni drugima oči, a bit će nam je svima danas sjutra puna usta.
9. Tko se hvali, sam se kvari, tko se tuži, sam se ruži.
10. Pruži, dohvatit ćeš.

IV.

Majka.

1. Mila mâjčice, bijela cȓkvice!
2. Mȅkano je krilo mȁterino.
3. Svakomu je svoja mâjka mila.
4. Majka rodila, majka liječila.
5. Majka bȉla, majka mȉla.
6. Imam djecu, imam svoja kríla.
7. Nema ljeta bez Đurđeva danka, niti brata, dok ne rodi majka.
8. Majka: puna su usta.

V.

Rad.

1. Tko radi, izradi; koji se muči, taj i izmuči.
2. Mrav i pčela uče, kako se teče.
3. Radiši Bog pomaže.
4. Blago ruci, koja je vrijedna.
5. Postráda s nȅrâda.
6. Tko ništa ne čini, zlo čini.
7. Sto misli duga ne plaća.
8. Od rečena do stvorena kao od lista do korijena.
9. Gdje je mnogo riječi, malo je stvora.
10. Svoja muka kuće ne obara, tuđa muka gotovo rasulo.
11. U ratara crne ruke, a bijela pogača.
12. U radiše svašta biše, u štediše jošte više.

VI.

Dobrota i poštenje.

1. Dobrota je najveće blago.
2. Ništa se s obrazom nije izmiješalo.
3. Sve podaj, a čovještva ne daj.
4. Lijepo je doneke, dobro dovijeke.
5. Blago dobrom činu i svijetlom obrazu.
6. Tko dobro čini, ne će se dovijeka kajati.
7. Poštenje življenje, bez poštenja bez života.
8. Pošteno ime ne gine; poštenjak vjekovnjak.
9. Više vrijede dva prsta obraza, nego čitav svijet.
10. Sve za obraz, obraza ni za što.

VII.

Društvo.

1. Čovjek je sam kao dub posječen.
2. Teško drugu bȅz drûga, a slavuju bȅz lûga.
3. Tko je dobar junak? Dosta ljudi: dobar junak.
4. Svaka voda s potočićâ jaka.

5. Bolje vide dva oka, nego jedno.
6. Više očiju više vidi, više ruku više uradi.
7. Drug drugu ogledalo.
8. Vjeran je drug najbolji brat.
9. Tko se sa zlim druži, on se vazda tuži.
10. Nije nikakva majstorija među dobrima dobar biti.

VIII.

Ljubav i milosrđe.

1. Što tko miluje, ono mu je i drago.
2. Teško tome, tko *sve* svoje uživa.
3. Prokleta njiva, na kojoj klas ne ostaje.
4. Tko se tuđemu zlu veseli, neka se svomu nada.
5. Zbog sirota sunce grije.
6. Sirotinjska suza lèmeš[1]) probija.
7. Ne stani siroti na skut, ne ćeš sebi na sreću.
8. Bolje da te smrt prijeka digne, nego suza siromaška stigne.
9. Budi siroti otac, pak će i tebi Bog biti.
10. Ni krvníku, Bože, ne daj.[2])

IX.

Dom i domovina.

1. Ptica izvan jata lasno pogine.
2. U tuđemu nije nigda svoga.
3. Teško svuda svomu bez svojega.
4. Svoj svojega nad jamu vodi, ali opet ne će u jamu da ga turi.
5. Ako svoj svoga i ne hrani, ali teško onomu, tko ga nema, da ga brani.
6. Svuda je poći, al' je kući doći.
7. Naš zavičaj, naš običaj.

---

[1]) lèmeš, m., ralo, raonik.
[2]) t. j. ovoga zla.

8. Skladna braća nove dvore grade, a neskladna i stare razgrađuju.
9. Tko ne drži brata za brata, taj će tuđina za gospodara.
10. Domaći je dim jasniji od tuđega plamena.

X.

Zdravlje.

1. Bez zdravlja nema bogatstva.
2. Dok je čovjek zdrav, i voda mu je slatka.
3. Ništa se sa zdravljem pomiješalo nije.
4. Bolesna pitaju, a zdravu daju.
5. Štogod nosiš, prti, a što jedeš, drobi.
6. Ako je med i sladak, ne valja prste ugrizati.
7. Oblači toplo, jedi malo, s mjerom pij, ako hoćeš dugo da živiš.
8. Više je ljudi pomrlo od jela i od pića, nego od gladi i od žeđi.

XI.

Poslušnost.

1. Gdje se stariji ne slušaju, tu nema Božjega blagoslova.
2. Poštuj brata starijega, i tebe će tvoji mlađi.
3. Posluh je otac krepostima, a neposluh svim zloćama.
4. Za *ne ću* tuku.
5. U mlađega pogovora nema.
6. Tko svakoga sluša, teško njemu, a tko nikoga ne sluša, još teže mu.
7. Pokornu glavu sablja ne siječe.
8. Teško onom, tko se sam svjetuje.

D. Bilješke o piscima.

Alaupović Marko Tugomir rodio se g. 1871. u Docu kraj Travnika u Bosni. Gimnazijske nauke polazio je u Isusovaca travničkih, a sveučilišne nauke u Zagrebu i Beču. Dao se na učiteljsko zvanje, te je danas nadzornik srednjih škola u Bosni i Hercegovini. Spjevao je tri oveće pjesme i mnogo manjih, a sve odišu pravim narodnim duhom, nekom blagošću i milinom. Jezik mu je bujan i čist kao suza. Svagdje se u njegovim pjesmama osjeća miris narodne pjesme, i zato nas on živo opominje na pjesnika »Pobratimstva« i »Bijedne Mare« Splješanina Luku Botića.

Andersen Hans Christian, danski pjesnik i pisac, rodio se god. 1805., a umr'o u Kopenhagenu g. 1875. Bio je sin siromašnoga postolara, ali je svojim izvanrednim duševnim darovima i svojim radom dostao neprolazne slave ne samo u svojoj domovini nego i po čitavu svijetu. Njegove nježne i dirljive priče prevedene su na gotovo sve evropske jezike.

Bogdanović David rodio se u Brodu na Savi g. 1869. Gimnazijski je profesor u Zagrebu. Izdao je dosad Reljkovićeva Satira za školu, Narodne pripovijetke i Pregled književnosti hrvatske i srpske, I. dio.

Bulić Franjo rodio se g. 1846. u selu Vranjicu kod Spljeta. Prvak je među suvremenim hrvatskim arheologima. Istražuje ponajviše kršćanske starine Dalmacije. Napisao je niz stručnih arheoloških radova, pa je kao naučnjak poznat u cijeloj kulturnoj Evropi.

Buzolić Stjepan rodio se u Obrovcu u Dalmaciji g. 1830. Bio je svećenik, a od g. 1866. ravnatelj učiteljske škole u Arbanasima kod Zadra. Umr'o je g. 1894. U svojim pjesmama prikazuje sve svoje duševne sile Bogu, domu, rodu i svijetu. Uz osobitu vještinu u pjevanju pokazao se i kao vrstan prevodilac. Preveo je »Božanske komedije« od Dante Alighierija: I. dio Pakao u metru originala (tercine).

Cervantes de Saavedra Miguel, najslavniji književnik španjolski, rodio se g. 1547. u Alkali. Bio je plemić, ali siromah. Učio je najbolje škole, koje je tada njegova zemlja imala. U 22. godini kao već poznati pjesnik otišao je u Italiju, učestvovao u ratovima protiv

Turske, ali na povratku bio zarobljen od gusara, koji ga odvedoše u Algir, u sjevernu Afriku. Tamo je proveo šest i po godina, pokazao se kao hrabar i plemenit čovjek izbavivši nekoliko svojih supatnika iz ropstva. Napokon ga njegovi rođaci i sam kralj španjolski otkupiše i oslobodiše. Po povratku u Španjolsku služio je neko vrijeme u vojsci, pa se onda sasvim dao na književnost živeći u velikom siromaštvu, potpomagan s vremena na vrijeme od moćnih i imućnih svojih prijatelja. Umr'o je g. 1616. Njegovo je najbolje i najglavnije djelo Don Quijote de la Mancha, u kome ismijeva stare romane o vitezovima.

Daničić Đuro (Popović) rodio se u Novom Sadu g. 1825. Slušao je pravne nauke u Pešti, poslije došao u Beč, gdje se upoznao s Vukom Stefanovićem Karadžićem i pristao uza nj. Dao se na ozbiljno proučavanje slavenskih jezika, a napose našega. Pedesetih godina otišao je u Beograd kao profesor slavenske filologije i povijesti književnosti, a zatim došao je u Zagreb i bio tajnik Jugoslavenske akademije, gdje je ostao sve do svoje smrti g. 1882. Pisao je mnogo znanstvenih djela iz gramatike i stare književnosti, a najznatnije mu je djelo uvelike zasnovani akademički Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika.

Defoe Daniel (izgovori Difo ili Déffo), slavni engleski pisac, rodio se u Londonu g. 1661. Još od rane mladosti počeo se baviti novinarstvom i politikom. U svojim mnogobrojnim člancima i knjižicama živo je napadao svoje protivnike, bivao osuđivan na zatvor i na novčane kazni. Umr'o je u sirotinji g. 1731. Od svih njegovih spisa ostao je jedan, koji se i danas čita. To je njegov roman Robinson Crusoe. U njemu je zanimljivo ispričan život jednoga engleskog mornara, teškoće i patnje, koje je podnio, kad je bura razbila brod, kojim je putovao, neumornost i izdržljivost, s kojima je sve to savladao i od svoga pustog ostrva malo pomalo stvorio ugodno boravište.

Deželić Velimir, sin poznatoga hrvatskoga pisca Đure, rodio se g. 1864. u Zagrebu. Isprva je učio medicinu, no poslije prijeđe na filozofiju, a sada je knjižničar u knjižnici hrvatskoga sveučilišta. Rad mu je obilan i raznolik. Spjevao je mnogo pjesama, napisao manjih i većih pripovijesti i romana, književnih rasprava i ocjena. Putovao je Italijom, Dalmacijom, Bosnom i Hercegovinom, a te je svoje putove lijepo opjevao i opisao. Njegove pjesme ponajviše prožete su duhom kršćanske vjere.

Draženović Josip rodio se g. 1863. u Stajnici u Lici. Dao se na pravne nauke i sada služi kao sudac u Gospiću. Pisao je pripovijesti i crtice u različnim našim časopisima. Odlikuju se lijepim jezikom i kratkoćom.

Fiamin Ivan rodio se g. 1833. u mjestu Škrlići u neposrednoj blizini Opatije. Otac mu je bio pomorac. Polazio je gimnaziju

na Rijeci, gdje je Fran Kurelac počeo god. 1849. predavati hrvatski jezik, pa je Fiamina isto tako očarao svojim predavanjima kao i sve svoje učenike. Svršivši šest razreda pođe u sjemenište u Senj, a bogosloviju svrši u Beču u Pazmaneumu. Bio je u Senju profesor u gimnaziji i u bogosloviji. Uzoran vladanjem, čedan, bogat znanjem i marljivošću brzo je napredovao te postade još mlad župnikom na Rijeci, poslije kanonikom i opatom, i tamo je ostao do svoje smrti g. 1890. Pisao je mnogo, a i prevodio. Izdao je deset knjiga uzgojnoga i moralnoga pravca, a svaka je puna dobrih i korisnih nauka. Slog mu je lijep i jezgrovit.

Gaj Ljudevit rodio se u Krapini g. 1809. On je bio velik čovjek. On je hrvatski narod osvijestio i preporodio, odabrao mu književni jezik, uredio pravopis i utr'o put modernim tekovinama i razvijanju narodne hrvatske prosvjete. On je misli svojih prethodnika i suvremenika znao shvatiti bolje nego itko prije njega i u kratko vrijeme izvršiti ono, što se drugi nijesu usudili ni pomisliti. On je bio stvaralac. On jest, on ostaje i bit će i unapredak punim pravom nazivan — ocem hrvatskoga preporoda. Umr'o je u Zagrebu g. 1872. i sahranjen je u arkadama među svojim suborcima za napredak narodni, koje je znao predobiti za svoje velike osnove. Svi su bili zanosni, oduševljeni i na žrtve spremni. Usvojili su njegovu misao i oko njezina ostvarenja svim silama radili. Po njima, a na čelu im po Gaju istakao se hrvatski narod kao:

Svoje tijelo, udo svijeta,
Bus posebnog svoga cvijeta
U naroda silnoj smjesi.

Gjalski Ksaver Šandor (svojim pravim imenom Ljuba Babić), najbolji i najpoznatiji današnji pripovjedač hrvatski, rodio se u Gredicama u Zagorju g. 1854. Prvu je svoju pripovijetku objavio, kad mu je bilo trideset godina i odmah obratio pažnju na se. Otada je štampao veliki broj književnih radova, među kojima i nekoliko romana. Gjalski je predstavnik realističke pripovijetke. On je s ljubavlju opisao život zagorskoga seljaka, a tako je isto živo ocrtao gradski život, naročito zagrebački, u vrijeme velikoga ilirskoga pokreta (»Osvit«, »Za materinsku riječ«).

Harambašić August rodio se u Donjem Miholjcu kraj Valpova g. 1861. Gimnaziju je polazio u Osijeku, a pravne nauke u sveučilištu u Zagrebu. Potkraj sedamdesetih godina pojavio se u »Smilju« krasnim rodoljubnim pjesmicama, koje ražariše srca hrvatske omladine. Poslije je pjevao u »Vijencu«, »Hrvatskoj Vili«, »Balkanu« i u drugim beletrističkim listovima i almanacima. Napisao je mnogo knjiga, a mnogo je prevodio i s drugih jezika, naročito s poljskoga. Njegova je pjesma mnogo zanosila, osobito mlađi svijet uvijek živom riječju i lakoćom kazivanja, a čista hrvatska rodoljubna misao podavala joj je još više privlačive snage. Umr'o je u Zagrebu god. 1911.

Hranilović Jovan rodio se u Kričkama blizu Drniša u Dalmaciji. Svršivši bogoslovne nauke u Zagrebu postade unijatskim parohom, što je i danas u Novom Sadu. Počeo je pjevati pjesme još kao klerik, te se proslavio mnogim svojim književnim radom. Najljepše su mu one pjesme, u kojima je opjevao krasan ali ubog dijelak hrvatske domovine — svoj Žumberak (»Žumberačke elegije«). Pored pjesama pisao je ocjene i naučne članke.

Hranilović Hinko sveučilišni profesor u miru. Radio je u znanstvenoj geografiji. Osim stručnih znanstvenih djela izdavao je s Dragutinom Hircem »Zemljopis Hrvatske«.

Ilić Vojislav J. rodio se g. 1862. u Beogradu. Otac mu je bio pjesnik Jovan Ilić. On je školu prekidao zbog slaboga zdravlja, ali je još vrlo mlad postao čuven pjesnik. Umr'o je u Beogradu 1894. god. On je najbolji pjesnik rođen u Srbiji. Spjevao je velik broj skladnih i otmjenih pjesama, koje se ubrajaju u najljepše pjesničke tvorevine u srpskoj književnosti.

Jakšić Đura, jedan od velikih pjesnika srpskih, rodio se u Srpskoj Crnji u Ugarskoj g. 1832. Otac mu je bio svećenik. Učio je tri razreda gimnazije u Segedinu, a zatim je počeo učiti slikarstvo u Temišvaru i Budimpešti. Godine 1848., on se vratio kući. Poslije je otišao u Bečkerek, da uči slikarstvo, a odatle u Beč, pa poslije u München. Godine 1856. vrati se u Srbiju i bio je učitelj u različnim mjestima. Poslije pođe ponovno u Beč, pa u Novi Sad pa opet u Srbiju, gdje ostade do smrti svoje. Umr'o je u Beogradu 1878. Jakšić je pisao pjesme, drame i pripovijetke, rječite, zvučne i živopisne s puno osjećaja i gorčine. Bio je nezadovoljan i s ljudima i sa životom, bunio se protiv svega, ali je ipak imao trenutaka nježnosti, kad mu se topio led sa srca, koje su »ledenom zlobom razbijali ljudi«. Spjevao je mnogo pjesama, napisao tri drame i veliki broj pripovijedaka.

Jovanović Zmaj Jovan rodio se u Novom Sadu g. 1833. Učio je gimnaziju u Novom Sadu, Halašu i Požunu, a prava u Budimpešti, Pragu i Beču. Zatim je učio medicinu u Budimpešti do g. 1870., i postao je liječnik u svom rodnom mjestu. Poslije je živio neko vrijeme u Beogradu, pa se preselio u Beč, opet se vratio u Beograd, zatim otišao u Zagreb, i najzad u Kamenicu, gdje je i umr'o g. 1904. Zmaj je jedan od najvećih i najzaslužnijih pjesnika nesamo svoga doba, nego u cijeloj srpskoj književnosti. On je jedan i od najplodnijih pjesnika. Njegove su pjesme veoma raznovrsne. U jednima

on je opjevao bol za rano pomrlom svojom djecom, oplakao preranu smrt svoje žene; u drugima on je bio naš narodni pjesnik i punih je trideset godina »izricao sve, što se mislilo i osjećalo u srpskom narodu«. On je pjevao snažne rodoljubne pjesme, koje su podizale vjeru u lijepu budućnost našu, a isto tako on je žigosao i ismijevao sve, što je bilo rđavo. Mnogo godina izdavao je ilustrovani dječji list »Neven« i spjevao mnogobrojne pjesme za djecu, lake, zanimljive, s osobitim poznavanjem dječjega života i dječje duše, s puno dobrodušnosti i ljubavi prema djeci. Njegove su pjesme sakupljene u »Pevaniji« i u zbirkama za djecu i omladinu.

Jurković Janko rodio se g. 1827. u Požegi. U kolu rodoljubne mladeži ilirske u zagrebačkom sjemeništu, gdje bijaše najveće zanimanje za narodnu stvar, javi se Janko pjesmom. Ostavivši sjemenište dade se svom svojom plemenitom mladenačkom dušom na narodnu knjigu. S pripovijetkom »Nesuđeno — neoteto« i humorističkom (šaljivom) pripovijetkom Pavao Čuturić osvoji odlično mjesto među hrvatskim pripovjedačima. Šezdesetih godina izdade svoje ponajljepše pripovijetke: Ima i tomu lijeka, Tuskulanijade, humoresku Petakinju vina i svoju komičku epopeju: »Kako su se zavadili psi, mačke i miševi« i igrokaz u 4 čina: »Zatečenici«. Sedamdesetih godina nastavi svoj rad u »Vijencu«: Sudbina jarac, Memoiri stare grešlje, Razoreni ideal, Timotija Petkov. »Matica Hrvatska« izdade I. svezak njegovih dramatičkih djela i to: Smiljanu, žalosnu igru iz pučkoga života i veselu igru Čarobna bilježnica, a u drugoj svesci istorijsku dramu Posljednja noć i vesele igre Pradjedova slika, Kumovanje, Imenjaci i. Novi red. Jurković je sastavljao svoje radnje na realnom životu, t. j. na istinitim događajima i živim licima, što ih je sam poznavao ili ih je upoznao po živom pripovijedanju drugih. U njega svagdje preteže neka poučna, plemenita namjera. Jezik mu je osobito lijep i čist — uzor hrvatskoga štokavskoga govora. Umr'o je g. 1889. u Zagrebu kao savjetnik zemaljske vlade.

Kačić Miošić Andrija, pjesnik narodne pjesmarice »Razgovora ugodnoga naroda slovinskoga«, rodio se u Bristu blizu Makarske u Dalmaciji g. 1702. Svoje djetinjstvo proveo je među narodom, prema kojemu je cijeloga svoga vijeka sačuvao veliku ljubav. Latinske je škole izučio u samostanu zaostroškom, a na više nauke pošao je u Budim, gdje je izučio filozofiju i teologiju. Po svršenom školovanju vrati se u svoju domovinu, gdje je služio mnogo godina kao profesor u samostanu u Makarskoj i u bogosloviji u Šibeniku. Papa ga odlikova i postavi za apostolskoga poslanika u Dalmaciji, Bosni i Hercegovini i u toj službi putujući mnogo upoznade svoj narod. Umr'o je g. 1760. — Kako je poznavao latinsku i talijansku knjigu i bio učen čovjek, nije se ugledao na njih, kao što su činili ostali dalmatinski pjesnici. On je malo mislio na svoju književnu slavu, jer mu je glavna želja bila, da pouči svoj narod. Poznavao je dobro junačke

naše pjesme i dobro je znao, kako narod rado sluša te pjesme i on u vrlo sličnom obliku i lijepim jezikom spjeva i naštampa čitavu zbirku pjesama, koje su učile narod slavi Božjoj, iznosile mu njegovu junačku i slavnu prošlost i svjetovale ga, da bude dostojan te slave. Ta je pjesmarica njegova, osobito u Dalmaciji, bila najmilija knjiga od najsirotnije kolibe do gospodske palače:

knjiga utješnica i poučnica.

Kamenar Janko rodio se god. 1856. u Krašiću kraj Karlovca. Svršivši sveučilišne nauke u Zagrebu postade gimnazijskim profesorom. G. 1892. dođe u Zagreb, gdje teško oboli i preminu u naponu mladenačke snage. Njegove su pjesme razasute po listovima i almanacima, a zadahnute su toplim čuvstvima i vrlo nježnim osjećanjem za sve plemenito i uzvišeno, a nada sve za dom i rod.

Karadžić Stefanović Vuk rodio se u selu Tršiću, u Jadru u Srbiji g. 1787. Kad mu je bilo osam godina, odvede ga otac u Loznicu u školu, a poslije u manastir Tronošu. Tamo nije ostao zadugo, jer ga otac izvadi i odvede kući, gdje je ostao do svoje sedamnaeste godine. U vrijeme Karađorđeva ustanka bio je pisar kod vojvode Đorđa Čurčije, a po njegovoj pogibiji ode u Srijemske Karlovce, da uči škole. G. 1807. vrati se u Srbiju i postade pisar kod valjevskoga vojvode Jakova Nenadovića, a zatim je bio u različnim službama u Beogradu i u Krajini. G. 1813., kad su Turci ponovno zavladali Srbijom, prebjegne Vuk u Beč, gdje je izuzevši njegova putovanja stalno živio sve do smrti 1864. godine. On je pisac prve srpske gramatike (1814.) i prvoga srpskog rječnika (1818.). On je objavio zbirke najljepših narodnih pjesama, pripovijedaka i poslovica, koje je sakupio na svojim putovanjima u gotovo sve hrvatske i srpske krajeve. On je svojim radom sretno dovršio ono, što je ranije počeo Dositej Obradović, t. j. da narodni govor načini književnim jezikom po načelu: »Piši, kao što govoriš«. Prije njega srpski su književnici miješali u književni jezik mnogo crkveno-slovenskih i ruskih riječi. On je svojim zbirkama narodnih pjesama pokazao, da je jezik tih pjesama najčistiji i najzgodniji i da njim treba pisati. Zbog toga je on stekao neprocijenjenih zasluga za srpsku književnost i s punim pravom ga zovu ocem nove srpske književnosti.

Katalinić Jeretov Rikard rodio se u Voloskom u Istri g. 1870. Dao se na trgovinu, ali je radi obrazovanja i proučavanja jezika bio više godina u Parizu i Londonu. Napisao je više zbirka pjesama, koje se odlikuju lakoćom stiha i čuvstvenošću, a osobito su mu lijepe pjesme mladeži našoj. Pisao je i u prozi, gdje se ističu njegove kratke basne i priče te pjesme u prozi.

Klaić Vjekoslav rodio se g. 1849. u Garčinu. Svršivši sveučilišne nauke postade profesorom u Zagrebu. On je historik i geograf.

Među obiljem napose historičkih djela važna je njegova »Povijest Hrvatske« u četiri sveska. Napisao je mnogo rasprava i osvijetlio mnogu tamnu stranu naše prošlosti i velike i slavne.

Korajac Vilim, jedan od rijetkih humorista i satirika, rodio se 1839. u Kaptolu, u požeškoj županiji. Gimnaziju je polazio u Požegi i u Zagrebu, a bogosloviju svršio u Đakovu. Bio je profesorom u biskupskom sjemeništu, kasnije župnikom u Zemunu, gdje je i umr'o g. 1899. Javio se prvi put god. 1862. s humorističkom pripovijetkom »Dvije čudne promenade«. Znamenitija su mu djela »Lov na sjedećke«, »Šijaci«, »Auvergnanski senatori«. Njegove se radnje odlikuju humorom i oštroumnim opažanjima.

Kozarac Josip rodio se u Vinkovcima g. 1858. Rođen u Slavoniji najradije priča o narodu svoga zavičaja, koji on nastoji svojim radom poučiti i popraviti. Javio se iznajprije pričama pod naslovom »Priče djeda Nike«. Vještim svojim okom zavirio je u narodne rane tražeći im lijeka. »Čovjek da unaprijedi svoj narod, treba da bude sluga svoje zemlje — od orača, koji je ore, do dostojanstvenika, koji njom ravnaju« — te se misli drži u svojim lijepim djelima »Mrtvi kapitali« i »Među svijetlom i tminom«. Kasnije se razvio do jednoga od najvećih hrvatskih književnika. Svršio je šumarske nauke i bio šumarom u Vinkovcima, gdje je umr'o g. 1906.

Kranjčević Silvije Strahimir rodio se u Senju 1865. g., gdje svrši gimnaziju, a onda pođe u Rim na bogoslovne i filozofske nauke, ali ih naskoro napusti, te krene u Zagreb, gdje napravi ispit za građanske škole. Onda krenu u Bosnu, gdje je služio kao učitelj trgovačkih škola u Mostaru, Livnu i Bijeljini, dok nije pozvan za urednika beletrističkoga lista »Nade« u Sarajevo, gdje je bio namješten u učiteljskoj školi. Umr'o je u Sarajevu g. 1908. U pjesništvu pojavio se na početku osamdesetih godina, te je svratio već svojim prvim pjesmama na sebe pažnju književnika. Prve su mu pjesme rodoljubne, a što dalje pjeva, to i njegova pjesma pomalo zahvata ljudsku dušu, život i svijet, čovječanstvo i čitav svemir, nastojeći rješavati tajanstvenosti njihove. Jedrina njegova stila, izvorna zamisao i vještački dotjerani oblik, koji je gotovo uvijek u skladu sa zamisli, odlike su, kojima njegova pjesma utire sebi put ne samo među prvake hrvatske pjesme, nego stječe sebi poklonika i u stranim književnostima.

Krstić Nikola rodio se u Vacu pa je po svršenim naukama pošao u Srbiju. Istakao se kao historiograf i dobrotvor. Umr'o je g. 1902. u Šapcu, a sahranjen je u Beogradu.

Krummacher Fridrik Adolf, pjesnik i pučki pisac, rodio se g. 1767. u Teklenburgu u Falačkoj, umr'o g. 1845. u Bremenu. Najznamenitije njegovo djelo jesu njegove parabole. Pisao je vrlo mnogo za prosti puk i za djecu.

Kurelac Fran rodio se u Bruvnu u Krbavi g. 1810. a starinom je Ogulinac. On je imao prilike, da nauči mnogo jezika, a s nauka se vratio u domovinu g. 1848. Bio je profesor u gimnaziji riječkoj, gdje je živio samo za hrvatsku knjigu i za odgoj povjerene mu mladeži. Baveći se samo knjigom izda g. 1860. knjižicu »Recimo koju«, gdje razloži svoje misli o hrvatskom jeziku. G. 1862. izdade »Fluminensia«, zlatnu knjigu različitih sastavaka, što ih je napisao za svojega učiteljovanja na Rijeci. G. 1861. napisa lijep predgovor prijevodu »Budinićevih psalama« (pjesnika XVI. vijeka), a 1868. izda neke šaljive pjesme starih naših dalmatinskih pjesnika. Kad je osnovana hrvatska akademija u Zagrebu, pisao je u »Radu« dosta rasprava hoteći primjerima iz starih hrvatskih pisaca očistiti pisanje hrvatskih književnika i pokazati, kako Hrvati ne moraju slijediti tuđinstva. Putujući mnogo po narodu zađe i među ugarske Hrvate, sabra mnogo pjesama i izda ih pod imenom »Jačke« (1871.). Njegov prijevod glasovitoga Kempisova djela »Stope Hristove« (novo izdanje preveo je Stjepan Bosanac), odlikuje se kako i svi drugi njegovi spisi ljepotom i čistoćom jezika. Umr'o je g. 1874. u Zagrebu i pokopan je u arkadi velikih naših preporoditelja.

Ljubiša Stjepan Mitrov rodio se g. 1824. u Budvi u južnoj Dalmaciji. Do svoje četrnaeste godine nije znao čitati, nego je tek tada počeo da uči sam, i g. 1843. postao je općinski tajnik u Budvi. Bio je tako ugledan, da je bio dugo godina zastupnik. Počeo je pisati g. 1862. Umr'o je u Beču g. 1878. On zauzimlje odlično mjesto u našoj književnosti svojim Pričanjima Vuka Dojčevića i Pripovijestima iz primorskoga i crnogorskoga života. On je pisao narodnim jezikom svoga kraja (otud toliko provincijalizama) živo, a s puno humora.

Maretić Tomo rodio se g. 1855. u Virovitici. Danas je umirovljeni sveučilišni profesor slavenske filologije i urednik golemoga djela »Rječnika hrvatskoga ili srpskoga jezika«, što ga izdaje Jugoslavenska akademija u Zagrebu. Javio se u hrvatskoj knjizi vrlo rano pjesmama, a kasnije se dao na naučni rad i to: gramatički (od njeg je i naša školska gramatika) i uopće filološki. Napisao je mnogo znanstvenih radnja. Napose se istakao svojim prijevodima Homerovih epa: Ilijade i Odiseje, Vergilijeve Enejide, Mickiewiczeva Gospodina Tadije, francuskih tragedija i t. d.

Rod **Mažuranića** u hrvatskoj knjizi. U Novom Vinodolu u Primorju kolijevka je staroj porodici Mažuranića. Na osvit preporoda u kolo Iliraca uhvatiše se i braća Mažuranići: **Antun, Ivan** i

Matija. — **Antun** rodio se g. 1805., a već se 1830. g. upoznao s Gajem i Babukićem. Prvi je počeo kao profesor predavati u zagrebačkoj gimnaziji o dubrovačkoj literaturi. Radio je mnogo oko proučavanja jezika, napose čakavskoga narječja i akcenta, a s Mesićem i Veberom izdao je Povijest literature u primjerima. Umr'o je u Zagrebu g. 1888. — **Ivan** se rodio g. 1814. Počeo je pjevati kao gimnazijalac i zarana prionuo uz Gaja i njegovu Danicu. Iz Subotišta, gdje je slušao filozofiju, šalje svoje misli i pjesme po uzoru klasičnom. Potaknut od Stanka Vraza dao se na proučavanje narodnoga pjesništva i poslije dubrovačke književnosti, koju je kao i drugi pisci onoga vremena držao klasičnom. Najljepši je plod toga proučavanja dopuna Gundulićeva Osmana (XIV. i XV. pjevanje). Pjesnik je tako pronikao u Gundulićevo pjevanje, da ne zaostaje za njim ni u čem, samo je po mislima zbijeniji i jači. No njegova se slava nadaleko pronese, kad je g. 1846. izišao njegov spjev: Smrt Smail-age Čengijića, gdje je opjevao petvjekovnu borbu »za krst časni i slobodu zlatnu« i stvorio veličanstven herojski ep. Po jedrini pjesničke mašte, po bogatstvu slika, po snazi izraza i ljepoti jezika to je jedno od najboljih djela cijele naše književnosti.

Svršivši prava u Zagrebu bio je neko vrijeme učitelj u gimnaziji i sirotinjski odvjetnik. G. 1860. bijaše predstojnik dvorske kancelarije, a god. 1873.—1880. ban hrvatski. Umr'o je g. 1890.

— Njegov sin **Vladimir** istakao se kao dramatski pisac (Grof Ivan). Spjevao je nekolike pjesme, izdao pjesme svoga oca i opisao život Dimitrije Demetra. Živi u Zagrebu kao predsjednik banskoga stola u miru.

— Treći od braće **Matija** ocrtao je živo i osobito jedrim jezikom stanje u Bosni i Hercegovini, a djelo ima napis »Pogled u Bosnu«.

— G. 1885. pojavio se u »Vijencu« mladi pisac, sin Matijin, **Fran** s pjesmama u prozi pod naslovom Lišće i kasnije Novo Lišće.

Molière Poquelin Jeane B., slavni francuski pisac, rodio se u Parizu 1622. g. Bio je glumac i upravitelj kazališne družine. Imao je moćnih prijatelja, koji su ga štitili i dali mu prilike, da dokraja razvije svoj veliki prirodni dar. Cio život proveo je pišući komedije (šaljive komade) i igrajući ih sam. Umr'o je na pozornici za vrijeme jedne predstave g. 1673. Molière je nesamo najveći francuski pozorišni pisac, on je jedan od najvećih pisaca komedija u svjetskoj književnosti. Pun duha, oštroga oka, da zapazi sve, što odlikuje pojedine ljude, naročito vješt, da uhvati njihove ružne i smiješne osobine, Molière je s mnogo vještine iznosio na pozornicu život onakav, kakav je i ostavio u svojim komedijama prirodnu i duboku sliku čovječje naravi. Ali on nije jedino dobar slikar života, on je i mislilac, koji s puno zdravoga razuma nesamo pokazuje na rđave strane čovjeka, već ismijevajući ih hoće u isti mah da ih i popravi. Najčuveniji su njegovi komadi: Škrtac, Tartif, Umišljeni bolesnik, Građanin-plemić, Kaćiperke i t. d. — Sve su te komedije prevedene na hrvatski jezik i prikazuju se u hrvatskom našem kazalištu.

Nazor Vladimir je jedan od najdarovitijih današnjih pjesnika hrvatskih. Rodio se g. 1876. u Postiru, na ostrvu Braču u Dalmaciji. Gimnaziju je svršio u Spljetu. Prirodne nauke, matematiku i fiziku učio je na sveučilištima u Gracu, Beču i Zagrebu. Služio je kao profesor gimnazije u Spljetu, Zadru i Pazinu, a danas je ravnatelj učiteljske škole u Kastvu u Istri. Nazor je veoma plodan pjesnik, i u hrvatsku je poeziju unio novih misli i novih pjesničkih predmeta. Nezadovoljan sadašnjošću ide maštom u pradavna vremena, u svjetove indijske, jevrejske, starogrčke i slavenske povijesti i u njima veliča prirodu, snagu, junaštvo i ljepotu. U svojoj zbirci Hrvatski kraljevi predstavio je pjesnički najglavnije događaje iz stare slavne hrvatske povijesti. Zvonimirova lađa posljednja je u tom nizu pjesama.

Neruda Jan, češki pjesnik i pisac novela, rodio se g. 1834. u Pragu, gdje je umr'o g. 1891. U svom rodnom gradu učio je prava i filozofiju, ali se poslije sasvim dao na književnost. Iznajprije bio je pisac feuilletona praških »Národní Listy«, g. 1866. osnova s Halekom časopis »Květy« i obnovi »Lumir«. Pjevao je pjesme, pisao drame, pripovijesti i novele i dostao se svojim radom odličnoga mjesta u češkoj književnosti.

Nemčić Gostovinski Antun rodio se g. 1813. na dobru Edde u šomodskoj županiji u Ugarskoj. Dao se na pravne nauke. Umr'o je g. 1849. On je pored Stanka Vraza najbolji lirski pjesnik u ilirskom pokretu. U prozi je napisao jednu veselu igru i Putositnice. Njegove se pjesme odlikuju milom nježnošću, a u prozi se ističe duhovitošću. Ta svuda je poznata njegova pjesma: »Gore nebo visoko, dolje more duboko« i druge.

Novak Vjenceslav rodio se u Senju g. 1859. Bio je učiteljem glazbe i pjevanja u učiteljskoj školi u Zagrebu, gdje je umr'o 1905. U književnosti se pojavio g. 1884. Među hrvatskim novijim pripovjedačima on je gotovo najplodniji. On osobito voli crtati kršno Primorje, sirotno Podgorje, a najviše svoj mili rodni grad Senj. Većinu njegovih romana, novela i pripovijedaka izdala je »Matica Hrvatska«, dok mu je ostali književni rad razasut po svim gotovo časopisima hrvatskim.

Obradović Dositej, najznačajniji književnik srpski u XVIII. vijeku, rodio se g. 1742. (ili 1743.) u Čakovu u Banatu. On je kao dječak odbjegao u manastir Hopovo u Fruškoj gori, da se ondje zakaluđeri. Ne mogavši izdržati kaluđerski život, a željan nauke, on poslije nekoliko godina napusti Hopovo i otada putuje po svijetu:

po Hrvatskoj, Dalmaciji, Crnoj Gori, Grčkoj, Turskoj, te je naučio grčki, latinski i talijanski. Poslije je putovao kroz zapadne zemlje: Austriju, Njemačku, Francusku, Englesku, Italiju i naučio njemački, francuski i engleski, i najzad se pred kraj svoga života po oslobođenju Srbije nastanio u Beogradu, gdje je umr'o g. 1811. On je pisac mnogobrojnih poučnih članaka o rodoljublju, o ljubavi k naukama, o čovjekovoj naravi i t. d. On je prevodilac mnogih basana, ali njegovo najbolje djelo puno težnje za prosvjećivanjem svoga naroda, jest »Život i priključenija Dimitrija Obradovića«, u kome je opisao svoj život pun promjena i učenja. On je bio čovjek dobroga srca i plemenite duše. Svojim putovanjima po stranim zemljama stekao je veliko iskustvo i želio je, da narod dostigne onaj stupanj obrazovanosti, na kome su se nalazili drugi evropski narodi. Pisao je prostim i razumljivim ali ne sasvim čistim narodnim jezikom.

Palmović Andrija rodio se g. 1847. u Rasinji u Podravini, a dao se u svećenički stalež. Bio je dugo kapelanom, dok ne postade župnikom u Komarevu kraj Siska. Tamo teško oboli i krene u Zagreb, da u bolnici potraži lijeka — ali uzalud. Umr'o je g. 1882. i sahranjen bi na Mirogoju. Pjesme njegove odlikuju se jedrinom misli i prirodnom vedrinom crtanja. Malo je pjevao, ali pored svega toga može da stane u red naših prvih pjesnika. Glasovit je njegov vijenac soneta domovini:

Domovino, ime svetih osjećaja — To je najljepša pjesma domovini.

Pavlinović Mihovio rodio se g. 1834. u Podgori kod Makarske, gdje je poslije bio župnik. U pjesmama se povodio za talijanskim pjesnikom Leopardijem. Vanredno je bistrim pogledom motrio, a jasno prikazivao i odlučno radio za hrvatsku stvar u Dalmaciji i kao zastupnik i kao pisac. Kako je nikao iz naroda, tako mu je i sav rad bio namijenjen koristi prostoga puka. Umr'o je g. 1887.

Preradović Petar rodio se g. 1818. u selu Grabrovnici kraj Bjelovara. Svršivši osnovnu školu pođe u vojnički zavod u Bjelovar, a poslije u višu vojničku školu (akademiju) u Bečko Novo Mjesto (Wiener Neustadt), gdje bijaše kroz osam godina uvijek prvi đak. U to vrijeme počeo je pisati njemačke pjesmice, jer je svoj materinski hrvatski jezik gotovo bio zaboravio. Ljubav spram hrvatske knjige probudiše u njem njegovi časnički drugovi Špiro Dimitrović i Ivan Kukuljević Sakcinski. On se prvi put javi g. 1844. u dalmatinskom listu »Zori« hrvatskom pjesmom »Zora puca, bit će dana!« Od toga časa pa sve do svoje smrti pjevao je on krasne pjesme sokoleći svoj narod za sve, što je lijepo, dobro i plemenito. Proslavio se kao najveći hrvatski pjesnik XIX. vijeka. U svome zvanju lijepo je napredovao te je postao generalom. Sedamdesetih godina u svojoj najljepšoj muževnoj dobi poče pobolijevati i umrije u Fahrafeldu kod Vöslave g. 1872. Sahraniše ga svečano u Beču, odakle mu zahvalni hrvatski narod prenese smrtne ostatke na zagrebačko groblje Mirogoj, jer je i on sam za života svoga želio, da počiva u rođenoj grudi. Na grobu mu postaviše od mramora spomenik, isklesan od velikoga hrvatskoga kipara Ivana Rendića, kako majka domovina vjenča vijencem njegov grob, na kojemu je uklesana ona njegova želja:

»U tvom polju daj mu groba,
»Tvojim cvijećem grob mu kiti!«

Radičević Branko rodio se u Brodu na Savi u Slavoniji g. 1824. On je učio gimnaziju u Srijemskim Karlovcima i Temišvaru. Svršivši gimnaziju otišao je u Beč, gdje je neko vrijeme učio prava a zatim medicinu. Tamo je navukao tešku prsnu bolest, od koje je i umr'o u punom cvijetu mladosti g. 1853. Njegove kosti prenesene su na Stražilovo blizu Karlovaca g. 1883. On je pjevao lake, vedre, često i vragoljaste, lične i rodoljubive pjesme na čistom narodnom jeziku, za koji Daničić kaže, da je čist kao suza. On je prvi počeo pjevati narodnim jezikom ugledavši se na naše prekrasne narodne pjesme. Među omladinom naročito je omiljen njegov »Đački Rastanak«.

Reljković Matija Antun rodio se u Slavoniji u selu Svinjaru (Davoru) na Savi g. 1732. Njegovi su se stari doselili iz Bosne, a otac mu je bio časnik. Matija stupi u vojsku i postane časnik. U ratu između Njemačke i Austrije dopade ropstva i kao zarobljenik proveo je nekoliko godina u Frankfurtu na Odri. Vrijeme je upotrebio na čitanje stranih knjiga i to naročito poučnih, koje su se tada mnogo izdavale radi prosvjećivanja naroda. Tom prigodom Reljković dobi želju, da i sam napiše što za svoje Slavonce. To je i učinio izdavši g. 1762. u Drezdenu svoje djelo Satir iliti divji čovik, u kome iznosi pogrješke i poroke svojih zemljaka i uči ih dobru i poštenu životu. Ta se knjiga mnogo čitala, a ponajviše stoga, što je bila pisana razumljivim narodnim jezikom, kakav se govori u Slavoniji. Umr'o je g. 1798. u Vinkovcima.

Stojanović Mijat rodio se u Babinoj Gredi u Slavoniji od priprostih krajiških roditelja. Bijaše kao i njegov drug Ivan Filipović školski nadzornik u Zagrebu, gdje je umr'o g. 1881. Za cijeloga svoga života radio je kao i drug mu Filipović oko podizanja narodnoga školstva i učiteljstva u našoj domovini — to su oci hrvatske narodne škole. On je napisao mnogo lijepih knjiga za narod, poučnih i zabavnih. Pjevao je i pjesmice i pisao pripovijesti, kupio je narodne pjesme i poslovice.

Šenoa August rodio se g. 1838. u Zagrebu, gdje je svršio gimnaziju i počeo pravne nauke, a dovršio ih u Pragu. Već ondje stade pisati, a kad ga je Abel Lukšić pozvao u Beč, uređivao je listove

»Glasonošu« i »Slavische Blätter« i otad se dade svom dušom na književni rad. G. 1866. dođe u Zagreb, gdje postade gradskim vijećnikom, koju je službu savjesno vršio sve dotle, dok nije od teške bolesti, koje se dobavio nakon velikoga zagrebačkog potresa (9. studenoga 1880.) klonuo i umr'o g. 1881. Zasluge Šenoine u našoj književnosti tolike su, da se on s pravom smatra prvakom novije lijepe književnosti hrvatske. Kao pjesnik istaknuo se najviše u pjesničkoj pripovijesti i povjestici, za koje je crpao građu gotovo uvijek iz krvave prošlosti hrvatske. Još se više proslavio u pripovijesti i romanu, osobito povijesnom, te mu u tom nema premca. On vješto crta značajeve, lijepo prikazuje davne događaje i lica, a jezik mu je milozvučan i poletan. Najljepši su mu romani Zlatarevo zlato, u kome crta prilike grada Zagreba i njegovih moćnih susjeda plemićkih u XVI. vijeku, Seljačka buna, Diogenes i nedovršena Kletva, u kojoj je ocrtao veliki hrvatski pokret u XIV. vijeku. No ne bijaše on samo prvak u povjesticama, noveli i romanu, nego i u feljtonu i u kritici dramatskih i opernih djela, a jednako velik i u prevođenju radova iz stranih literatura. Njegov rad stekao je priznanja u svim krajevima, gdje Hrvati žive.

Njegov sin **Milan** rođen g. 1869. sveučilišni je profesor u Zagrebu. Napisao je više novela, crtica i putopisa. Istakao se pored svojih stručnih radnja dramom »Ban Pavao« i komedijama.

Štadler Josip rodio se u Brodu na Savi g. 1843. Svršivši bogoslovne nauke istakao se svojim uzornim životom i neutrudivim radom tako, da se dostao časti nadbiskupa vrhbosanskog. Pokrenuo je »Glasnik sv. Josipa«, »Vrhbosnu«. Osobito se cijeni njegov prijevod Svetoga Pisma.

Šulek Bogoslav rodio se g. 1816. u Subotištu. Bio je rodom Slovak. Zarana dođe k bratu u Brod na Savi, a otud u Zagreb, gdje se ubrzo upozna s mnogim odličnim rodoljubima. Pun znanja uređivao je »Danicu ilirsku«, »Narodne novine« i druge političke listove. Pisao je i školske knjige (Biljarstvo, Prirodopis). Mnogo je radio gotovo u svim strukama znanosti (za »Maticu ilirsku«), a kad se osnovala akademija g. 1872. pisao je prirodoslovne i filozofijske rasprave. Rijetki su bili ljudi za ilirskoga preporoda, koji su radili oko literature, da nijesu pjevali. Među takove, ali zato ipak najznamenitije i najgorljivije pristaše velikoga ilirskoga doba ide naš Bogoslav. Uvijek je ostao odlučan za sve, što je hrvatsko, radeći do smrti (a umr'o je g. 1895.) na korist svoje nove domovine.

Tolstoj Nikolajević Lav je jedan od najvećih i najčuvenijih ruskih pisaca. Rodio se u Jasnoj Poljani u Rusiji g. 1812. u grofovskoj porodici. Premda je bio imućan, on se ubrzo odrekao svijeta i povukao se na svoje dobro u Jasnoj Poljani, gdje je živio kao obični seljak radeći sve seoske poslove. Njegova su djela prevedena na sve evropske jezike i uvelike su cijenjena. Najznatniji su njegovi radovi: Vojna i mir, Ana Karenjina, Uskrsnuće i t. d., a pun je nježnosti njegov spis za mladež: Djetinjstvo i mladost. Lav Tolstoj umr'o je g. 1910.

Tomić Josip Eugen rodio se u Požegi g. 1843. Izučivši nauke na pravoslovnoj akademiji u Zagrebu dao se u državnu službu, gdje je služio do smrti g. 1906. On je pjevao pjesme, pisao pripovijetke, novele i romane, a radio je i pozorišne komade. U pripovijetkama razvija ili povijesne događaje ili građu iz svakidašnjega života. Glasovita su mu djela »Zmaj od Bosne«, »Emin-agina ljuba« i t. d. i pučki igrokazi »Barun Franjo Trenk« i »Pastorak«. Kad je Šenoa umr'o, ostalo je iza njega najveće njegovo djelo »Kletva« nedovršeno. Dovrši ga Tomić, jer je i sam bio izvrstan pripovjedač, poznavao je domaću povijest i Šenoine osnove. I njegova žena Hermina odlikovala se u hrvatskoj knjizi.

Tresić Pavičić Ante rodio se g. 1867. u Vrbanju na otoku Hvaru. Škole je svršio u bečkom sveučilištu, gdje se dao na filozofske nauke. Bavi se sada jedino literaturom i novinarstvom. Odlikovao se kao pjesnik nježnih i misaonih pjesama, kao pripovjedač i putopisac, a napisao je i više drama. On poznaje talijansku i francusku knjigu, te je mnogo prevodio iz tih književnosti na hrvatski jezik. Na njegove pjesme vrlo su blagoslovno utjecali stari klasički pjesnici i naša narodna pjesma, zato su mu pjesme bogate mislima, a oblik im je lijepo dotjeran.

Trnski Ivan rodio se g. 1819. u Rači. Gimnaziju je učio u Zagrebu, više škole u Gracu. Proveo je dugo godina u vojnoj i državnoupravnoj službi i dotjerao do časti velikoga župana. G. 1885. pošao je u mir, a umr'o je u dubokoj starosti god. 1910. Počeo je pjevati g. 1837. pa svojim radom pripada i onome kolu rodoljubivih hrvatskih pisaca, koji su s Ljudevitom Gajem na čelu preporodili naš narod i stvorili najljepše doba, otkako se za nas zna. On je pisao mnogo i kroz dugi niz godina u stihu i u prozi lijepim i čistim jezikom. Isto je tako s uspjehom preveo mnoga djela iz stranih književnosti, napose slavenskih. Radio je u tri doba hrvatske literature i to u doba ilirizma, apsolutizma i u novo doba. Trnski je pjesnik čuvstva, kojemu je stalo do narodnoga napretka, zato u njegovim pjesmama i pripovijetkama preteže uvijek rodoljubni duh. On je osobito pazio na čistoću jezika te je mnogo zasluga stekao oko poljepšavanja i čistoće jezične.

Veber-Tkalčević Adolf rodio se u Bakru g. 1825. Bio je svećenik, profesor i ravnatelj gimnazije u Zagrebu. Već se u prvim njegovim radnjama opažaju ovi smjerovi: putopisni, filologijski i didaktični. Pisao je i pjesme i pripovijetke. Kao profesor zasnovao

je t. zv. »zagrebačku školu« oštro ističući razlike između prostonarodnoga govora i književnoga jezika, ali držeći se etimologičkoga pravopisa. Bio je pisac gramatika školskih i hrvatskih čitanaka. Umr'o je g. 1889. kao kanonik zagrebački.

Vukelić Lavoslav rodio se g. 1841. u Kosinju u Lici, gdje mu je otac bio krajiški časnik. Služio je najprije kod krajiške uprave, a najpošlije u podžupaniji krapinsko-topličkoj kao tajnik. Umr'o je g. 1879. u najljepšoj muževnoj dobi. Javio se kao pjesnik u »Vijencu« na ponuku Ivana Trnskoga te steče za kratko vrijeme lijepo ime u kolu hrvatskih književnika. Izvorne pjesme »Krajini na raskršću«, »Kod Solferina«, »Zvonjelice« i pripovijetke iz Krajine svjedokom su lijepoga dara. Vukelić nije mnogo pisao, ali što je napisao, vrijedi i vrijedit će uvijek u našoj knjizi.

